

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

**П'яті Всеукраїнські наукові читання
пам'яті С.І. Юрія
приурочені 50-річчю кафедри**

*Шлях до успіху - це щоденна
наполеглива праця,
помножена на чіткий
стратегічний план,
орієнтацію на передовий
світовий досвід, відкритість
для співпраці з вітчизняними
та зарубіжними партнерами.*

Сергій Юрій

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 22 листопада 2019 р.

УДК 336
П – 96

Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол №6 від 18 листопада 2019 р.)

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

П'яти Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія приурочені 50-річчю кафедри: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. (м. Тернопіль, 22 листопада 2019 р.). Тернопіль: Вектор, 2019. 304 с.

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С.І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговують на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

УДК 336

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

© ТНЕУ, 2019

ЗМІСТ

Атаманова Тетяна Олександрівна Методичні основи оцінки інвестиційного потенціалу регіону.....	8
Баранець Ярослав Володимирович Забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад як пріоритет фінансової децентралізації.....	12
Безноско К.О. Державне регулювання ринку фінансових послуг в Україні.....	16
Бичук Тамара Степанівна Фінансове забезпечення виконання функцій держави.....	20
Блажейко Наталія Ярославівна Удосконалення організаційної роботи в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації.....	22
Бригідир Богдан Зіновійович Ухилення від оподаткування і тіньова економіка: аспекти взаємовпливу...	26
Булавинець Вікторія Михайлівна, Стасишин Олег Русланович «Зелені» фінанси – тренд сучасності.....	30
Бурдаківська Неля Петрівна, Кузь Леся Анатоліївна Зарубіжний досвід формування доходів бюджетів місцевого самоврядування та його використання в Україні.....	34
Васечко Вікторія Олегівна Теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіонів.....	39
Василишин Петро Казимирович Платіжна система Казначейства Її Величності, як один із чинників фінансової стабільності Великобританії.....	47
Вихованець Наталія Йосифівна, Коломійчук Наталія Михайлівна Здійснення податкового контролю у сфері нарахування та сплати податку на додану вартість в Україні.....	51
Вихор Олена Петрівна Проблеми реалізації державної допомоги соціально незахищеним верствам населення та шляхи їх вирішення.....	54
Гевко Оксана Борисівна Формування дохідної частини державного бюджету: концептуальні основи та сучасні реалії в Україні.....	61
Дворняк Галина Станіславівна Проблема підвищення якості соціальних послуг в Україні.....	68
Дем'янюк Антоніна Вікторівна, Панько Дмитро Геннадійович Структура доходів Державного бюджету України: стан та шляхи зростання.....	71

<i>Дерлиця Андрій Юрійович</i> New public finance: перспективи трансформації суспільних фінансів.....	73
<i>Джала Христина Володимирівна, Квасниця Оксана Василівна</i> Екологічна відповідальність: суть та функції.....	77
<i>Діжак Наталія Зіновіївна, Коробчук Олег Анатолійович</i> Оптимізація адміністративних послуг в умовах забезпечення розвитку електронного урядування.....	83
<i>Домарацька Валентина Миколаївна</i> Фінансова незалежність територіальних громад.....	88
<i>Драпала Любов Любомирівна</i> Диверсифікація джерел фінансування охорони здоров'я.....	90
<i>Жук Наталія Миронівна</i> Зарубіжний досвід надання житлових субсидій.....	93
<i>Жуковська Галина Володимирівна</i> Зарубіжний досвід управління власністю територіальних громад.....	101
<i>Карлін Микола Іванович, Стащук Олена Володимирівна, Борисюк Олена Володимирівна</i> Проблеми функціонування кліматичних фінансів на регіональному рівні.....	107
<i>Кизицька Наталія Володимирівна</i> Дохід від приватизації державного майна.....	111
<i>Кізима Юлія Іванівна</i> Формування зелених фінансів в Україні.....	113
<i>Кізима Тетяна Олексіївна, Кізима Андрій Ярославович</i> Сучасні тренди формування прогнозних показників податкових надходжень бюджету.....	117
<i>Коваль Тетяна Богданівна</i> Заощадження домогосподарств як джерело інвестицій в економіку України.....	121
<i>Кокота Вікторія Миколаївна</i> Світовий досвід подолання дефіциту державного бюджету.....	128
<i>Круп'як Ірина Йосифівна</i> Фандрайзинг в діяльності некомерційних організацій України.....	133
<i>Куца Галина Василівна</i> Джерела фінансування комплексної програми «Здоров'я громади» на 2019-2021 роки м. Тернополя: практика та проблематика.....	136
<i>Лесик Надія Богданівна</i> Адаптація облікової системи АС «Є-Казна» та внутрішньої платіжної системи казначейства до плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі.....	139

<i>Лободіна Зоряна Миколаївна</i>	
Інклюзивне стале зростання України: перешкоди та перспективи забезпечення.....	144
<i>Максимець Оріся Олегівна</i>	
Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад – пріоритет бюджетної децентралізації в Україні.....	150
<i>Максимюк Олена Василівна</i>	
Аналіз фінансового менеджменту в об'єднаних територіальних громадах.....	154
<i>Матвійчук Мирослава Сергіївна</i>	
Державний фінансовий контроль: теоретичні та правові аспекти.....	162
<i>Мацан Максим Васильович</i>	
Структура та рекомендації щодо розробки електронного посібника.....	166
<i>Меленюк Роман Андрійович</i>	
Податкова соціальна пільга: переваги та недоліки вітчизняної практики...	167
<i>Мелих Оксана Юріївна</i>	
Валютний курс та його вплив на фінансові результати підприємств експортоорієнтованих галузей економіки в Україні.....	172
<i>Мельник Лариса Вадимівна,</i>	
<i>Коваль Світлана Любомирівна</i>	
Сиріцтво – соціальне явище.....	175
<i>Мендрунь Інеса Вікторівна</i>	
Проведення піар-кампанії як ефективний метод взаємодії органів державної влади з громадськістю.....	177
<i>Міщанюк Олександр Володимирович</i>	
Фінансування органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади.....	180
<i>Мондляр Ольга Михайлівна</i>	
Зарубіжний досвід майнового оподаткування: уроки для України.....	183
<i>Мороз Тетяна Олегівна</i>	
Сучасні проблеми місцевих бюджетів у соціально-культурній сфері в Україні.....	186
<i>Нечипорук Вікторія Валеріївна,</i>	
<i>Русін Віктор Миколайович</i>	
Податок з доходів фізичних осіб, проблеми щодо надходження та справляння в ОТГ.....	188
<i>Ничай Оксана Ярославівна</i>	
Запровадження європейських технологій пенсійних виплат у вітчизняну систему пенсійного забезпечення.....	192
<i>Ништа Оксана Миколаївна</i>	
Напрями удосконалення програмно-цільового бюджетування в Україні....	199
<i>Подєдворний Андрій Степанович</i>	
Сучасний стан та шляхи вдосконалення системи публічних закупівель в Україні.....	201

<i>Польчик Світлана Василівна</i>	
Проблематика формування доходів місцевих бюджетів.....	204
<i>Рак Мар'яна Ярославівна</i>	
Особливості фінансової діяльності підприємств комунального господарства.....	208
<i>Романчук Ігор Богданович</i>	
Методичні підходи до формування спроможних територіальних громад...	212
<i>Ромах Світлана Адамівна</i>	
Зарубіжний досвід фінансування культури і мистецтва.....	216
<i>Рудик Олександр Володимирович,</i>	
<i>Сисюк Андрій Григорович</i>	
Стратегічні орієнтири розвитку державного архітектурно-будівельного контролю.....	220
<i>Рудько Мар'яна Василівна</i>	
Зарубіжний досвід надання допомоги сім'ям з дітьми.....	225
<i>Савчук Світлана Василівна,</i>	
<i>Мостіпака Ярослав Анатолійович</i>	
Сучасні тенденції формування доходів місцевих бюджетів.....	232
<i>Садовська Олена Олександрівна</i>	
Механізм державного регулювання малого бізнесу.....	235
<i>Сидор Ірина Петрівна,</i>	
<i>Андрощук Василь Васильович</i>	
Сутнісні аспекти мотивації в системі оплати праці державних службовців.....	237
<i>Сидорчук Анатолій Андрійович,</i>	
<i>Колодій Ірина Олегівна</i>	
Формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні.....	242
<i>Солодова Ольга Миколаївна</i>	
Резерви зростання доходів місцевих бюджетів в Україні.....	245
<i>Тиш Василь Іванович</i>	
Проблемні аспекти інформаційного забезпечення діяльності органів державної податкової служби України.....	249
<i>Тулай Оксана Іванівна,</i>	
<i>Мушинська Надія Олександрівна</i>	
Сучасні тренди та перспективи боргової політики України.....	255
<i>Турчин Олег Павлович</i>	
Зарубіжний досвід місцевого оподаткування.....	259
<i>Хамар Оксана Петрівна,</i>	
<i>Карпишин Наталія Іванівна</i>	
Динаміка, склад і структура видатків місцевих бюджетів на освіту.....	264
<i>Шулюк Богдана Степанівна,</i>	
<i>Петрушка Олена Володимирівна</i>	
Особливості здійснення публічних закупівель у світовій практиці.....	268
<i>Яворська Оксана Ярославівна</i>	
Вплив міжнародного ринку праці на міграційні процеси в Україні.....	270

Якимець Віра Орестівна
Модернізація процесу обслуговування громадян органами пенсійного фонду України – вимога часу..... 277

Ясінська Ганна Романівна
Державне управління міграційними процесами: вітчизняний та зарубіжний досвід..... 281

***П'ятий Всеукраїнський конкурс студентських наукових есе
приурочений пам'яті С.І. Юрія та 50-річчю кафедри***

Браунагель Андрій Валерійович,
Анфілов Дмитро Юрійович
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави..... 289

Войцішук Андрій Ярославович
Напрями забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні..... 291

Канюка Роман Степанович
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави..... 293

Курячей Анастасія Андріївна
Економічна весна: 17 миттєвостей сталого розвитку..... 295

Луцко Зоряна Степанівна
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави..... 296

Опеченик Василь Дмитрович
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави..... 298

Петрущак Ірина Ігорівна
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави..... 300

Польова Ольга Олександрівна
Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави («Зелені фінанси»)..... 301

Атаманова Тетяна Олександрівна
головний спеціаліст-економіст
Головного управління статистики у Волинській області

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Розробка інвестиційної політики традиційно залишається прерогативою органів влади центрального рівня. Для формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону важливе значення має розробка методики, а також практична оцінка рівня його реалізації по регіонах країни. Така оцінка повинна мати на меті кількісний опис наявного інвестиційного потенціалу регіонів та визначення необхідних і пріоритетних напрямків його нарощування. Оцінка інвестиційного потенціалу регіону є важливою для багатьох суб'єктів інвестиційного процесу:

– для існуючих та потенційних інвесторів і їх об'єднань – для вивчення перспективності інвестування того чи іншого регіону в цілому, а також окремих сфер його діяльності;

– для державних і регіональних органів влади – оцінка дає змогу визначити напрямки та сфери, де потрібно першочергово розробити комплекс заходів для активізації інвестиційного процесу в регіонах, аналіз динаміки зміни значень інвестиційного потенціалу регіонів та його часткових складових має бути базою для розробки та впровадження інвестиційної стратегії регіону;

– для міжнародних організацій, фондів та об'єднань – дані структури також матимуть серйозне підґрунтя для прийняття рішень про надання донорської допомоги окремим регіонам, впровадження різноманітних програм фінансової допомоги тощо.

Сьогодні не існує окремої методики аналізу саме інвестиційного потенціалу регіону – він аналізується як складова оцінки інвестиційного клімату регіону або ж його інвестиційної привабливості. Тому, існують методики оцінки інвестиційного клімату та привабливості регіону, хоча фактично, вони є методиками оцінки інвестиційного потенціалу регіону.

Вагому роль у регулюванні інвестиційної діяльності саме на регіональному рівні та у формуванні системи інвестування в регіонах і задоволенні очікувань інвесторів відіграють рейтинги інвестиційної

привабливості регіонів, інвестиційні паспорти регіонів, інвестиційні атласи по регіонах.

Наприклад, науковцями широко використовуються рейтингові оцінки інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату, які дають загальне уявлення про інвестиційну ситуацію, що склалася в регіоні і допомагають оцінити переваги або недоліки того чи іншого регіону країни у сфері інвестування. Такі рейтингові оцінки регіонів можуть базуватися на різноманітніших методах.

Варто відзначити, що такі рейтингові оцінки інвестиційної привабливості та клімату регіонів детально аналізуються та розробляються українськими вченими. Так, серед українських учених питаннями оцінки інвестиційної привабливості та клімату (і, як їх складової – інвестиційного потенціалу) займалися М. І. Мельник [1], В. Г. Панчишин [2], Т. В. Уманець, О. В. Пилипок, Л. О. Шкварчук, С. С. Герасименко [3] та ін.

На загальнодержавному рівні питанням оцінки інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату регіонів також приділяється значна увага. Сьогодні існує концепція Кабінету Міністрів України щодо оцінки рівня ділової активності регіону [4], яка за набором показників оцінки та її характером є, швидше, оцінкою інвестиційної привабливості регіону. Основою даної концепції є аналіз якісних кількісних і якісних показників діяльності регіону: усього використовується 35 показників. Методика включає два основні етапи: визначається сума відносних відхилень показників розвитку регіону від найкращих значень в інших регіонах; визначається середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за кожним показником. За результатами таких розрахунків визначається місце кожного регіону в загальному рейтингу.

Відомою також є методика визначення рейтингу інвестиційної привабливості регіонів Державної служби статистики України, затверджена Наказом Держкомстату України № 114 від 15.04.2003 року «Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку» [5]. Ще однією офіційно затвердженою методикою є оцінка інвестиційної привабливості регіонів згідно Наказу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 25.03.2004 року № 115 «Про затвердження Методики оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій, здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та в розрізі регіонів, рейтингової оцінки

інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб'єктів господарювання і відповідної форми звіту» [6].

Як бачимо, навіть на державному рівні сьогодні існують різні концепції, методики та підходи до оцінки інвестиційної привабливості, не кажучи про відсутність оцінки інвестиційного потенціалу як такого взагалі. Така ситуація стає не тільки на заваді ефективному формуванню та нарощуванню інвестиційного потенціалу регіонів, але перетворюється на негативний іміджевий фактор для країни та її регіонів, оскільки наявність різних методик з різними результатами оцінки на державному рівні ставить під сумнів правдивість оцінки взагалі.

Взагалі всі розроблені у вітчизняній та світовій практиці методики по відношенню до джерела вихідної інформації можна умовно поділити на 3 великі групи:

- 1) методики, що ґрунтуються на статистичній інформації;
- 2) методики, що ґрунтуються на різноманітних оцінках експертів;
- 3) комбіновані, що ґрунтуються на експертно-статистичних розрахунках.

Таким чином, на наш погляд, можна прийти до висновку, що для оцінки інвестиційного потенціалу регіону, яка б враховувала напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених, можна виділити наступні критерії методик:

– застосування рейтингової оцінки регіонів, зокрема за методом ранжування, що дозволить скласти наочний рейтинг регіонів за рівнем інвестиційного потенціалу та продемонструвати дані такої оцінки потенційним інвесторам та органам регіональної влади;

– мінімальне використання експертних оцінок для отримання максимально об'єктивного результату оцінки;

– відбір часткових показників на основі попереднього кореляційного аналізу їх впливу на інвестиційний потенціал – для того, аби звести перелік показників, що оцінюються до мінімуму та, в той же час, врахувати всі вагомні показники;

– наявність в окремих методиках оцінки подальшого групування регіонів, залежно від отриманого значення інтегрального індексу, що в подальшому дасть змогу сформулювати певні види заходів щодо оптимізації нарощування інвестиційного потенціалу для виділених груп регіонів.

Підвищення інвестиційної привабливості України в умовах децентралізації можливе за рахунок розгляду цього питання на регіональному рівні, що дозволить конкретизувати задачі, а отже,

залучити не тільки іноземних інвесторів до реалізації регіональних проектів, але і органи державного і місцевого управління, які розпоряджаються розподілом видатків відповідних бюджетів за цілями інвестування у різні об'єкти на регіональному рівні.

Література:

1. Мельник М. І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2005. 304 с.
2. Панчишин С. М. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 616 с.
3. Герасименко С. С., Головач А. В. та ін. Статистика: підручник. 2-ге видання, перероб і доп. Київ: КНЕУ, 2000. 467 с.
4. Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 208-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2004> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
5. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: Наказ Держкомстату України від 15.04.2003 р. № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114202-03> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
6. Про затвердження Методики оцінювання роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій, здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та в розрізі регіонів, рейтингової оцінки інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб'єктів господарювання і відповідної форми звіту: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 25.03.2004 р. №115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-04> (дата звернення: 15.11.2019 р.).

Баранець Ярослав Володимирович
аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ПРІОРИТЕТ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Реформа децентралізації має дуже важливе значення для забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), підвищення якості надання послуг жителям та подальшого розвитку територій. Основою успіху стали чіткість намірів, проголошених владою, та зацікавленість з боку громад в отриманні більших повноважень, ресурсів та спроможності реалізовувати власні ініціативи самоврядного розвитку. Зміна системи управління територіями, децентралізація у сферах медицини, освіти показують значні темпи та головне – реальні позитивні зрушення [1].

Реформа децентралізації має на меті формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення та підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних послуг, забезпечення сприятливих умов для економічного розвитку територій. Реформа місцевого самоврядування має забезпечити спроможність місцевих органів влади самостійно вирішувати всі місцеві питання завдяки власним ресурсам громад [2].

Дуже важливо усвідомлювати, що на місцях краще орієнтуються в локальних проблемах та можуть раціональніше та ефективніше використовувати кошти для їхнього вирішення. Кожен житель села чи міста має право на сучасну освіту та медицину, доступні та якісні соціальні, комунальні, адміністративні послуги, чисті та освітлені вулиці, а також гарні дороги.

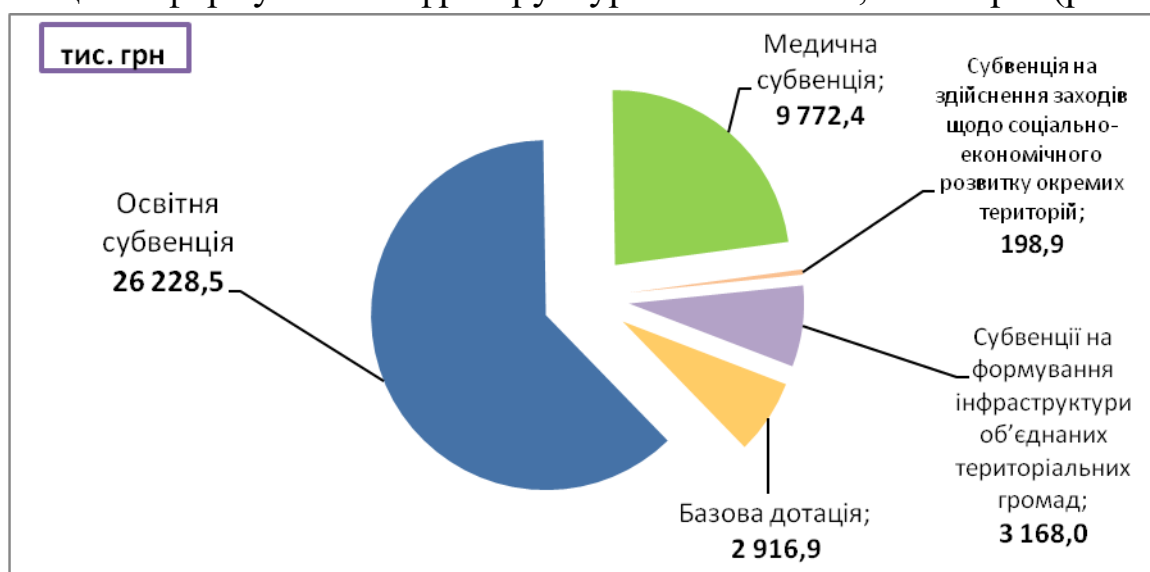
Пріоритетом фінансової децентралізації є забезпечення фінансової спроможності ОТГ. Децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування є однією з найбільш визначальних реформ з часів української незалежності, яка повинна забезпечити розвиток місцевого самоврядування в Україні та держави загалом. Освіта, медицина, адміністративні послуги, водопостачання, освітлення, благоустрій, прибирання сміття, ремонт доріг, забудова та навіть безпека – це компетенція влади об'єднаної громади. Як

підтверджує світовий досвід, обов'язковою умовою для забезпечення фінансової спроможності ОТГ та дієвого інституту самоврядування є формування більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, які органи місцевого самоврядування встановлюють самостійно.

Починаючи з 2015 року джерела наповнення місцевих бюджетів було розширено шляхом передання з державного до місцевих бюджетів низки податків, зборів і неподаткових платежів. Такі зміни привели до зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів [3].

Зокрема, селищний бюджет Підволочиської ОТГ виконаний за дев'ять місяців 2019 року по доходах загального фонду в обсязі 101545,9 тис. грн., в тому числі власних доходів надійшло 51237,7 тис. грн. при плані 48313,1 тис. грн., що становить 106,1%. В порівнянні із відповідним періодом 2018 року надходження податків і зборів до селищного бюджету зросли на 5604,2 тис. грн., або на 12,3%. До спеціального фонду селищного бюджету надійшло доходів в сумі 6074,7 тис. грн., що складає 181,0% до річного плану [4].

Надходження міжбюджетних трансфертів склали 50308,1 тис. грн. при плані 50 536,2 тис. грн., що становить 99,6%. В тому числі, з державного бюджету отримано стовідсотково до плану базової дотації в сумі 2916,9 тис. грн., освітньої субвенції – 26228,5 тис. грн., медичної субвенції – 9772,4 тис. грн., субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 198,9 тис. грн. та субвенції на формування інфраструктури ОТГ – 3168,0 тис. грн. (рис. 1).

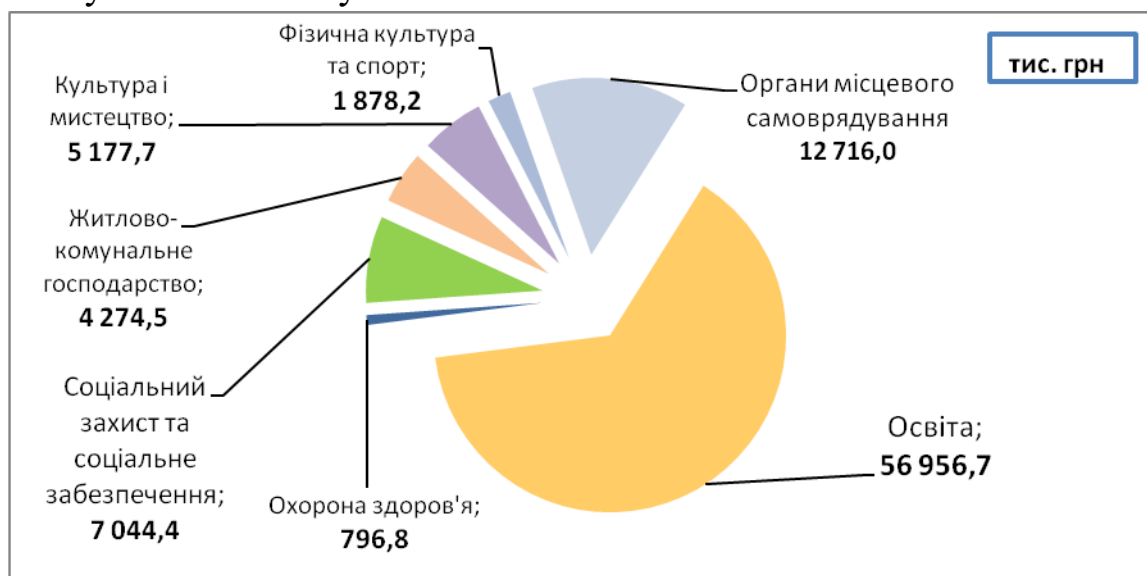
Рис. 1. Структура міжбюджетних трансфертів Підволочиської ОТГ за 9 місяців 2019 року, тис. грн.

Примітка: складено автором за даними [4]

Отже, освітня субвенція є найвагомим міжбюджетним трансфертом бюджету Підволочиської ОТГ.

Дотації з місцевого бюджету на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету надійшло 5568,4 тис. грн., або 99,5% до плану. Субвенцій з місцевого бюджету отримано в сумі 2455,0 тис. грн., або 92,4%.

Видаткова частина загального фонду Підволочиського селищного бюджету, при уточненому плані на 9 місяців – 112449,5 тис. грн., склала 102727,5 тис. грн., або 91,4% до плану. Видатки загального фонду селищного бюджету виконані по освіті в сумі 56956,7 тис. грн., або на 91,8% до плану; охороні здоров'я – 796,8 тис. грн., або на 82,9% до плану; соціальному захисту та соціальному забезпеченню – 7044,4 тис. грн., або на 91,3% до плану; житлово-комунальному господарству – 4274,5 тис. грн., або на 94,0% до плану; культурі і мистецтву – 5177,7 тис. грн., або на 91,9% до плану; фізичній культурі і спорту – 1878,2 тис. грн., або на 92,1% до плану; органах місцевого самоврядування – 12716,0 тис. грн., або на 86,6% до плану (рис. 2). Отже, найбільше видатків загального фонду бюджету Підволочиської об'єднаної територіальної громади спрямовується на освіту.

Рис. 2. Структура видатків загального фонду бюджету Підволочиської ОТГ за 9 місяців 2019 року, тис. грн.

Примітка: складено автором за даними [4]

Видаткова частина спеціального фонду Підволочиського селищного бюджету, при уточненому плані на рік 15217,4 тис. грн., виконана у сумі 8527,0 тис. грн., або на 56% до плану. Видатки спеціального фонду

селищного бюджету виконані по освіті в сумі 1703,1 тис. грн., по охороні здоров'я – 8,4 тис. грн., по соціальному захисту та соціальному забезпеченню населення – 3242,4 тис. грн., по будівництву об'єктів житлово-комунального господарства – 106,7 тис. грн. [4].

Реформа міжбюджетних відносин у контексті реформи децентралізації повинна забезпечити підвищення фінансової спроможності ОТГ, через стимулювання місцевих громад ефективніше наповнювати свої бюджети, переходити на самозабезпечення та раціонально планувати власні видатки.

Для забезпечення фінансової спроможності ОТГ дуже важлива наявність економічно активних суб'єктів підприємницької діяльності, які здатні розвивати економіку регіону, а також достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена соціальна та промислова інфраструктура.

Наявність достатніх ресурсів в місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада буде фінансово спроможною та зможе надавати якісніші та різноманітніші послуги власним жителям, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестицій, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, розробляти програми місцевого розвитку та здійснювати фінансування інших заходів для покращення умов проживання жителів громади.

Отже, фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад як пріоритет фінансової децентралізації може бути досягнута через запровадження громадами власних місцевих податків і зборів, які дадуть змогу наповнити місцеві бюджети, а також забезпечення розвитку інфраструктури ОТГ та залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, що сприятиме підвищенню доступності та якості надання послуг мешканцям об'єднаних територіальних громад та розвитку територій.

Література:

1. Жаліло Я. А., Макаров Г. В., Даниляк О. О., Руденко А. Ф., Романова В. В., Павленко І. А., Шевченко О. В. Децентралізація влади: як зберегти успішність в умовах нових викликів. Аналіт. доп. Національний інститут стратегічних досліджень. 13 грудня 2018 р. 21 с.
2. Овчаренко Т., Бочі А., Поворозник В. Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад. Міжнародний центр перспективних досліджень. 2017. 136 с.

3. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу / Аналіт. доп. Національний інститут стратегічних досліджень. Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Павленко І. А., Романова В. В. та ін. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ. 2019. 192 с.
4. Пояснювальна записка про виконання Підволочиського селищного бюджету за дев'ять місяців 2019 р. / Фінансове управління Підволочиської селищної ради Тернопільської області.
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Безноско К.О.
студентка 5 курсу Університету ДФС України
Науковий керівник – к.е.н., доцент Діденко Л.В.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Сучасний ринок фінансових послуг в Україні знаходиться на такій стадії, коли тривають процеси його формування. Незважаючи на регулярно здійснювані кроки з реформування ринку фінансових послуг на законодавчому рівні, залишається велика кількість проблем, що потребують негайного вирішення. Серед них – втрата довіри споживачів фінансових послуг та викликане цим падіння головних індикаторів розвитку небанківського сектору ринку фінансових послуг.

Як відомо, недостатній рівень розвитку ринку фінансових послуг в країні свідчить про нездатність її економіки ефективно функціонувати в цілому через відсутність адекватного перерозподілу фінансових ресурсів. Тому виникає потреба у вдосконаленні механізму регулювання ринку фінансових послуг, який би забезпечив ефективне його функціонування та включав би елементи державного регулювання, в тому числі і саморегулювання цього ринку.

Державне регулювання ринків фінансових послуг полягає у здійсненні державою комплексу заходів, спрямованих на регулювання та

нагляд за ринками фінансових послуг для захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [1].

В Україні державне регулювання фінансового ринку здійснюється відповідно до встановлених зобов'язань і вимог діяльності споживачів та учасників даного ринку з врахуванням його стандартів, державної реєстрації фінансових установ, ліцензування та нагляду за їх професійною діяльністю, захисту інтересів споживачів [2].

При цьому, метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- проведення єдиної ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захисту прав інвесторів та інших учасників фінансового ринку;
- контролю за прозорістю та відкритістю ринку;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків з урахуванням інтересів суспільства [3].

Система державного регулювання ринку фінансових послуг, що існує в Україні, має такі недоліки:

відсутність єдиного узгодженого підходу до процесу регулювання ринку;

- труднощі здійснення консолідованого нагляду за наданням фінансових послуг;
- значний обсяг видатків Державного бюджету на утримання спеціальних органів виконавчої влади, що займаються регулюванням ринку;
- недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг.

Поряд з державним регулюванням ринку фінансових послуг в Україні використовується також ринкове регулювання, або саморегулювання. Саморегулювальною організацією (далі – СРО) є неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг [1]. Згідно законодавства СРО професійних учасників фондового ринку – це неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну

діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, крім депозитаріїв, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [4]. Нині в Україні саморегулюванню відводиться досить незначна роль порівняно з державним регулюванням. Існуюча система регулювання ринку фінансових послуг в Україні давно потребує комплексного реформування, тому у червні 2015 р. здійснено важливий крок у цьому напрямі – затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року, метою якої є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Ще одним важливим кроком у напрямі реформування ринку фінансових послуг України стала розробка Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015–2020 роки. Метою цієї Стратегії є реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг для забезпечення сприятливих умов їх подальшого розвитку, підвищення інвестиційної привабливості та відновлення довіри споживачів небанківських фінансових послуг.

На засіданні 12 вересня 2019 році Верховна Рада прийняла в цілому з техніко-юридичними правками Закон щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку перебере частину повноважень Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Ці повноваження стосуються регулювання та нагляду у системі накопичувального пенсійного забезпечення, регулювання та нагляду за функціонуванням фінансово-кредитних механізмів і управлінні майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю.

Решту повноважень Нацкомфінпослуг передаються до Національного банку України. Тепер Нацбанк буде здійснювати нагляд і регулювання ринку страхових, лізингових та факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових установ.

Принципи та порядок здійснення НБУ та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку ліцензування та регуляторної діяльності уніфікують у відповідних законах.

Крім того, скасовуються:

- Закон «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати»;
- Декрет Кабінету Міністрів «Про довірчі товариства».

Процес регулювання діяльності ринку фінансових послуг в Україні на сьогоднішній день далекий від досконалого. Відсутня єдина узгоджена політика щодо регулювання кожного сектору ринку, функціонують цілих три державних органи, кожен з яких уповноважений регулювати певний сегмент ринку фінансових послуг. Діяльність саморегулювних організацій, що діють на ринку фінансових послуг України, достатнім чином не регулюється жодним законодавчим актом, що свідчить про те, що ринковому способу регулювання процесу надання фінансових послуг в Україні належної уваги не приділяється. Крім того, на державному рівні слабо захищені права споживачів фінансових послуг, що також потребує окремої уваги. Подальший розвиток регулювання українського ринку фінансових послуг, що буде спроможний задовольнити потреби суспільства у високоякісних фінансових послугах, доцільно здійснювати у координації із сучасними процесами реформування економіки країни в цілому, спираючись на успішний зарубіжний досвід.

Література:

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
2. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України: автореф. дис. канд. екон. наук. Суми, 2011. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6650/1/6_Bondarenko_disser_w.pdf (дата звернення: 01.11.2019 р.).
3. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. К., 2012. 428 с.
4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Бичук Тамара Степанівна
*заступник начальника управління економіки, бухгалтерського
обліку та звітності Головного управління Держспродспоживслужби
у Волинській області*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

До сутності і складових фінансового забезпечення у вітчизняній науці і практиці склалися неоднозначні підходи. У найбільш загальному розумінні забезпечення розглядається як матеріальні засоби до існування [1] або матеріальні засоби, які забезпечують можливість жити, існувати [2]. Більш точним, на наш погляд, є тлумачення забезпечення як сукупності заходів і коштів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів [3].

Сутність фінансового забезпечення поєднує у собі дві головні властивості – природу фінансових ресурсів та таких їх властивостей, які трансформують просту сукупність фінансових ресурсів у фінансове забезпечення. Фінансове забезпечення виконання функцій держави можна визначити як сукупність заходів, які лежать в рамках правового поля, направлених на мобілізацію необхідного обсягу фінансових ресурсів для формування матеріальної основи своєчасного і повного виконання державою взятих на себе функціональних обов'язків.

З точки зору формування фінансового забезпечення виконання функцій держави не всі фінансові ресурси будуть задіяні безпосередньо у цьому процесі. Фінансове забезпечення не може розглядатися окремо від фінансування, яке пов'язано з визначенням достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання функцій держави. А це потребує частини фінансових ресурсів національної економіки, які вилучаються державою. Саме ця частина ресурсів дає можливість досягати цілей в межах реалізації функцій держави. Виходячи з цього, у формуванні фінансового забезпечення функцій держави задіяні фінансові ресурси і фінансові потоки, що обумовлюють особливість досліджуваного феномену як динамічного, а не статичного явища. Якщо джерела формування фінансового забезпечення економічного зростання дають змогу диверсифікувати процес формування фінансових ресурсів, то у

контексті фінансового забезпечення функцій держави диверсифікація є обмеженою.

Слід зазначити, що основні проблеми фінансового забезпечення виконання функцій держави лежать у пошуку оптимально співвідношення між джерелами формування необхідних ресурсів та напрямками їх використання. При визначенні напрямів використання фінансових ресурсів доцільно дотримуватись найбільш поширеного функціонального підходу [4], відповідно до якого виділяють економічну, політичну, соціальну та ідеологічну функції. Державі, яка має достатній обсяг власних фінансових ресурсів у своєму розпорядженні, для оптимізації фінансового забезпечення достатньо визначитися із пріоритетами фінансування відповідно до векторів державної політики. Для держав, які постійно відчують нестачу фінансових ресурсів, проблема оптимізації фінансового забезпечення є набагато глибшою, оскільки необхідно не тільки постійно здійснювати пошук альтернативних джерел фінансування, але і приймати рішення щодо надання пріоритету фінансування тієї чи іншої функції. З цієї точки зору Україна належить до другого типу держав. Складність формування і використання фінансового забезпечення виконання функцій держави в Україні обумовлена багатьма чинниками, основними із яких є:

- вузькість податкової бази, яка забезпечує надходження до бюджету, тим самим формуючи фінансове забезпечення держави за рахунок власних коштів;

- велика частка тіньового сектору економіки, внаслідок функціонування якого держава не отримує значну частку податкових надходжень;

- значний перекид у бік фінансування виконання соціальної функції держави;

- ризик нецільового, нераціонального або неефективного використання коштів державою.

Вирішення наявних в Україні проблем із процесами формування фінансового забезпечення та його використання пов'язані як з дефіцитністю ресурсів, так і з неоптимальним їх використанням. Для того, щоб подолати наявні диспропорції у фінансуванні функцій держави необхідно посилити фінансове забезпечення виконання економічної функції держави з паралельним посиленням контролю за якістю та ефективністю виконання цієї функції.

Література:

1. Тлумачний словник української мови. URL: <http://www.slovnyk.net/?swrd=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%> (дата звернення: 17.11.2019 р.).
2. Толковый словарь Ефремовой. URL: <http://slovar.plib.ru/dictio%paru/d1/62799.html> (дата звернення: 17.11.2019 р.).
3. Економічна енциклопедія. URL: <http://enbv.narod.ru/text/Eco%nom/encyclo/spiski/z.html> (дата звернення: 17.11.2019 р.).
4. Малий І. Й., Дибя М. І., Галабурда М. К. Держава і ринок: філософія взаємодії: монографія / За заг. та наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І. Й. Малого. К.: КНЕУ, 2005. 358 с.

Блажейко Наталія Ярославівна

*головний спеціаліст організаційного відділу
Золочівської районної ради Львівської області*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні Україна стоїть на порозі здійснення адміністративної реформи, головними завданнями якої має стати «децентралізація державної влади та деконцентрація владних повноважень, зміцнення організаційної, правової та фінансово-економічної самостійності місцевого самоврядування, формування самодостатніх, дієздатних територіальних громад». Ще однією з цілей адміністративної реформи є формування ефективного механізму роботи органів місцевого самоврядування, який буде максимально наближений до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом діяльності органів місцевого самоврядування буде служіння народові, національним інтересам. Підвищення ефективності роботи публічної влади в Україні, а особливо її складової місцевого самоврядування, яке стоїть найближче до людей і надає першим найнеобхідніші послуги, є сьогодні для української держави найважливіше завдання, воно і повинно стати стрижнем адміністративно-територіальної реформи.

Основний напрям удосконалення управлінської діяльності в органах місцевого самоврядування на сучасному етапі, її подальша демократизація

і раціоналізація та забезпечення на цій основі результативності і ефективності функціонування системи публічної влади передбачає:

- запровадження дієвих механізмів залучення громадян до вироблення, реалізації і контролю публічної політики;
- забезпечення прозорості і відкритості діяльності органів влади на місцях;
- тісну взаємодію органів місцевого самоврядування з бізнесом і громадським сектором на засадах партнерства;
- переорієнтацію на управління за цілями (за кінцевим результатом) і надання послуг, оцінювання діяльності за критеріями результативності і соціальної ефективності;
- впровадження інформаційних технологій і розбудову системи електронного урядування;
- раціоналізацію організаційно-функціональної структури органів місцевого самоврядування;
- налагодження чіткої взаємодії по горизонталі і вертикалі в системі публічного адміністрування;
- утвердження наукових засад у практиці управлінської діяльності публічної влади.

Тобто йдеться про нову ідеологію і технологію функціонування органів публічної влади відповідно до концепції демократичного врядування.

Професіоналізм у будь-якій сфері діяльності невід’ємний від знання технології. Сутнісною характеристикою у впровадженні дієвих механізмів ефективної діяльності в органах місцевого самоврядування, відповідно до концепції демократичного врядування є партнерська співпраця з неурядовими організаціями і бізнесом, з метою об’єднання зусиль і ресурсів задля вирішення актуальних проблем суспільного розвитку. Перешкодами на шляху до такої співпраці нерідко стають взаємна недовіра органів влади на місцях та громадських організацій і бізнесу та недостатня усвідомленість практично усіма трьома секторами необхідності такого партнерства і взаємної користі від нього.

Об’єктивною передумовою виведення процесу становлення демократичного врядування на якісно новий рівень є розбудова системи електронної демократії та електронного врядування. Належить також виділити такі напрями, як формування єдиних центрів науки і влади, створення міжвідомчих консультацій щодо прийняття регуляторних актів, громадська експертиза їх проектів, створення дієвих механізмів

забезпечення відповідальності і підзвітності посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Отже, зусилля органів публічної влади на місцях мають бути спрямовані на вирішення актуальних управлінських проблем, утворених новою суспільною реальністю, в об'єктивній потребі переходу до інноваційних моделей соціально-економічного розвитку і орієнтації на європейські стандарти місцевої та регіональної демократії.

До нових підходів організації та змісту муніципального управління належить інформатизація суспільства, що сприяє формуванню інформаційного суспільства загалом. Формування інформаційного суспільства, початок якого припадає на другу половину ХХ ст., є однією з домінуючих тенденцій розвитку цивілізації у ХХІ ст. Завдяки стрімкому збільшенню можливостей засобів інформатики, телекомунікаційних систем і нових інформаційних технологій формується інформаційне місце існування і життєдіяльності людей, виникають специфічні ознаки інформаційного суспільства, з'являються не тільки принципово нові можливості, але і виникають раніше не відомі проблеми.

Основним джерелом розвитку інформатизації суспільства на сьогодні є безмежні можливості мережі Інтернет. Інтернет уможлиблює взаємодію різних сторін суспільного життя, кожна з яких пропонує певну цінність і керується своїми інтересами. Інтернет-представництво органів місцевого самоврядування це – офіційний веб-сайт, що забезпечує доступ фізичним і юридичним особам до інформаційних, комунікативних ресурсів та інших державних послуг через глобальну мережу Інтернет, спрямований на реалізацію рішень у тих сферах громадського життя.

На сучасному етапі широкого використання в органах місцевого самоврядування набув електронний документообіг. Нині правовий статус безпаперового документообігу із застосуванням електронного цифрового підпису в органах влади визначається двома законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» і «Про електронний цифровий підпис». Електронне урядування – це модернізація всієї системи державного управління, яка охоплює як надання якісних послуг для громадян і бізнесу, так налагодження новітніх комунікативних каналів між владою і громадянським суспільством.

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає забезпечення доступності та якості публічних послуг відповідно до державних стандартів із урахуванням потреби забезпечення:

- територіальної доступності, що передбачає надання послуг на території громади, де проживає особа;
- належної матеріально-технічної бази для надання основних форм публічних послуг (органи місцевого самоврядування повинні мати у своєму розпорядженні відповідні приміщення та інфраструктуру);
- відкритості інформації про послуги, порядок та умови їх надання;
- професійності надання публічних послуг [1].

Одним із шляхів вдосконалення організаційної роботи у органах місцевого самоврядування є рівень взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, який суттєво впливає на демократизацію суспільства та його інституціоналізацію, дає змогу громадянам коригувати та контролювати рішення органів місцевого самоврядування відповідно до своїх потреб. За останні роки ми спостерігаємо незначне, підвищення рівня розвитку громадянського суспільства, що пов'язано передусім із активністю українців, їхньою участю у волонтерських рухах, усвідомленням себе як громадянина України (національна ідентичність домінує над регіональною ідентичністю).

Можливості впливу громадськості на вдосконалення роботи в органах місцевого самоврядування можуть бути розширені через їхню співпрацю з громадськими організаціями. Діяльність останніх – це одна з головних форм забезпечення принципу підзвітності та підконтрольності влади. Саме через громадські об'єднання до процесу прийняття владних рішень та муніципальної політики залучаються широкі верстви населення, реалізуються та захищаються інтереси певної частини суспільства, здійснюється широкий контроль громадськості за різними напрямками діяльності місцевої влади.

Сьогодні можна виділити напрями, які сприяють підвищенню рівня управлінської роботи, її вдосконаленню, роблять діяльність органів місцевого самоврядування ефективнішою, а саме: кадрове оновлення (добір і розстановка професійних, сучасно підготовлених та мислячих кадрів, здатних працювати по-новому); підвищення рівня організаційно-правового забезпечення діяльності органів влади, відпрацювання стилю, форм і методів, їхнє постійне вдосконалення; зміцнення виконавчої дисципліни, дієвий контроль за реалізацією актів вищих органів та прийняття власних рішень; прозорість і відкритість (гласність у роботі), зв'язки з громадськістю, врахування їхньої думки щодо поліпшення ситуації в усіх сферах соціальногосподарського комплексу.

Література:

1. Сороко В., Ходорківська Н. Надання державних послуг як функція державного управління. *Вісник державної служби України*. 2007. № 3.

Бригідир Богдан Зіновійович

старший державний ревізор інспектор

Головного управління ДФС у Тернопільській області

УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

Беззаперечним є той факт, що ухилення від сплати податків, яке нині характерне для більшості країн світу, неминуче призводить до розвитку тіньової економіки в державі.

Насамперед відмітимо, що структура тіньової економіки передбачає наявність трьох складових: неформальна економіка, прихована економіка і підпільна (або кримінальна) економіка. Причому у кожній із наведених складових існує таке поняття як комунікаційна тінь – економічна діяльність, зумовлена новітніми технологічними досягненнями, яка не лише не підпадає під дію чинного законодавства та обліку офіційною статистикою, але й подібно до факторів виробництва «третьої хвилі», не може бути оцінена за певним механізмом ціноутворення, а відтак і податкові надходження від такої діяльності сьогодні досить складно визначити. Вищенаведене підтверджується і процесом поширення інтелектуалізації праці, зокрема у сфері інформатизації, що виявляється у формі нелегального використання програмного забезпечення, а також купівлі-продажу через мережу Інтернет.

Відтак можемо стверджувати, що тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних (однак безумовно аморальних) економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, спрямованих на досягнення надприбутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків.

Неформальна економіка – це сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволений, але формально не зареєстрований, а відтак і не включений до статистичної звітності щодо економічної діяльності. До цієї категорії загалом відносять легальну, проте незареєстровану зайнятість

населення у будь-якій галузі чи сфері економіки. Ця частина тіньової економіки у трансформаційних суспільствах в окремих випадках може мати і позитивний характер, оскільки нерідко спрямована на забезпечення виживання населення.

Прихована економіка – це легальна економічна діяльність, результати якої частково або зовсім не фіксуються у статистичній звітності, а відтак через приховування доходів не оподатковується.

Підпільна (кримінальна) економіка - це виробництво психотропних і наркотичних товарів, наркоторгівля, торгівля людьми тощо. Тобто, ця частина тіньової економіки формується навмисно й спрямована на збагачення, має антисоціальний, злочинний, а відтак виключно деструктивний характер й віднесена до компетенції правоохоронних органів.

Класифікація тіньової економіки на основі відповідних класифікаційних ознак подана у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація тіньової економіки за характером діяльності її суб'єктів

Класифікаційні ознаки	Види тіньової економічної діяльності		
<i>Характер діяльності</i>	Неформальна економічна діяльність	Прихована економічна діяльність	Підпільна (кримінальна) економічна діяльність
<i>Мета</i>	Іноді пов'язана з виживанням	Пов'язана з виживанням і розвитком власного бізнесу	Спрямована на збагачення
<i>Мотив</i>	За бажанням	Вимушена	Навмисна
<i>Наслідки</i>	Безпечна для суспільства	Позалегальна, аморальна, але не є значною загрозою для суспільства	Антисоціальна, має злочинний характер, є небезпечною для суспільства

Примітка: складено автором за даними [1]

Безперечно, Зведений бюджет України недоотримує величезні суми коштів внаслідок такого явища як ухилення від сплати податків. Так, згідно результатів дослідження міжнародної Асоціації присяжних сертифікованих бухгалтерів (АССА), тіньова економіка в Україні сягає 46% від офіційного ВВП країни. Урядовці ж стверджують, що частка тіньового сектору в Україні є дещо скромнішою й дорівнює приблизно 35% від офіційного ВВП [2].

Вітчизняний дослідник тіньової економіки В. Дубровський склав рейтинг схем, через які бюджет країни щорічно втрачає від 100 до 150 млрд. грн. На думку експерта, найбільші втрати бюджету спричинені офшорними схемами (50–65 млрд. грн.), «сірим» імпортом та контрабандою (25–70 млрд. грн.) і діяльністю конвертаційних центрів (12–15 млрд. грн.). [3] (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика найбільш поширених тіньових схем в Україні [3]

Схема	Обіг (млрд. грн. на рік)	Умовні втрати доходів бюджету (млрд. грн. на рік)
<i>офшорні схеми</i>	260-320	50-65
<i>конвертаційні центри</i>	40-50	12-15
<i>“скрутки”</i>	50-60	10-12
<i>«сірий імпорт», контрабанда</i>	80-230	25-70
<i>контрафакт</i>	-	10
<i>виведення прибутку через псевдопідприємництво фізосіб</i>	15-16	до 2,5
<i>ФОП замість найму</i>	10	2,5-5
<i>зниження оборотів</i>	18	1- 1,5

Як свідчать дані табл. 2, перше місце у цьому «рейтингу» посідають офшорні тіньові схеми, які є вкрай загрозливими для України. Тож і не дивно, що нещодавно обрані до Верховної Ради України парламентарі обіцяють покінчити з офшорними компаніями (які вже стали «раковою пухлиною» не лише вітчизняної, але й світової економіки), зареєструвавши законопроект про податковий суверенітет України та офшорні компанії, у якому депутати пропонують низку заходів, покликаних знизити привабливість офшорів і зменшити економічні мотивації для їх використання [4]. Зокрема, парламентарі пропонують заборонити відшкодування ПДВ для бізнесу, який співпрацює із офшорами.

Принагідно зазначимо, що в анти-рейтингу, який визначає розмір виведених активів, Україна вже піднялася із 78 на 14 місце (серед 150 країн світу). При цьому ще більш вражаючим виглядають показники незаконного витоку капіталів (у розрахунку на душу населення) (рис. 1), адже Україна тут опинилася на «почесному» третьому місці в світі, випередивши Китай та Індію (загалом за останнє десятиліття глобальний нелегальний витік капіталів у світі зріс з 470 млрд. дол. США до 1 трлн. дол. США [4]).

Рис. 1. Обсяги незаконного витоку капіталів (у розрахунку на душу населення) вибраних країн світу [4]

Насамкінець зазначимо, що при обґрунтуванні заходів, спрямованих на детінізацію економіки, в трансформаційних суспільствах слід враховувати такі важливі аспекти як рівень економічної небезпеки, що супроводжується тінізацією економіки та зумовлюється погіршенням соціально-економічного становища країни. З огляду на це, слід наголосити, що у трансформаційних суспільствах, де економіці властивий слабоінституціональний характер, низький рівень конкурентоспроможності, а також недостатній рівень захисту прав власника, неформальна і прихована економіка не досягають такого рівня небезпеки, як підпільна економіка. Відтак детінізації економіки має бути притаманний насамперед стимулюючий, а не репресивний характер. Тому переконані, що в сучасних умовах необхідно більше приділяти уваги передусім превентивним заходам подолання цих суспільно небезпечних явищ.

Література:

1. Мазур І. І., Варналій З.С. Тіньова економіка: навчально-методичний комплекс. К.: ВПЦ «Київський університет», 2004. 243 с.
2. Дубровський В. Тіньова економіка України: рейтинг схем ухилення від податків. URL: <http://cripo.com.ua/investigations/?p=242670/> (дата звернення: 10.11.2019 р.).
3. Дубровський В. Рейтинг схем ухилення від податків: на чому український бюджет «втрачає» найбільше. URL: <https://voxukraine.org/uk/rejting-shem-uhilennya-vid-podatviv-ina-chomu-ukrayinskij-byudzhet-vtrachaye-najbilshe/> (дата звернення: 10.11.2019 р.).

4. Ковальський В. Врятувати економіку: Верховна Рада взялася за офшори. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/vryatuvaty-ekonomiku-verkhovna-rada-vzyalasya-za-ofshory> (дата звернення: 10.11.2019 р.).

Булавинець Вікторія Михайлівна
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету
Сташишин Олег Русланович
студент групи ФФ-42
Тернопільського національного економічного університету

«ЗЕЛЕНІ» ФІНАНСИ – ТРЕНД СУЧАСНОСТІ

Глобальною проблемою ХХІ ст. є негативний вплив людини на довкілля, що спричиняє погіршення кліматичних умов та становить загрозу для існування цивілізації. Питання зміни клімату стало актуальним ще в кінці ХХ століття, коли людство помітило, що прискорилося підвищення рівня моря, збільшилася частота і тривалість посух у тропічних і субтропічних регіонах, зросла кількість ураганів, сильних опадів, повеней тощо. Катастрофічні екологічні наслідки вимагають перегляду майбутніх пріоритетів та націлення громадянського суспільства на забезпечення взаємодії довкілля, соціуму й економіки. Пильна увага світової спільноти до незадовільного стану навколишнього середовища та екологічних проблем зумовила необхідність визначення економічних механізмів та інструментів формування екологічної політики, адже збереження довкілля є важливим елементом економічної стабільності держави.

Відповідно до укладених міжнародних екологічних угод, Україна стала учасником групи країн, що активно розвивають «зелену» економіку, яка дає можливість забезпечити оптимальний рівень добробуту для усіх індивідів з урахуванням екологічних обмежень. Реалізація Україною заходів на шляху до «зеленої» економіки та фінансів передбачає докорінну перебудову фінансової системи, яка спроможна забезпечити максимальну мобілізацію необхідних обсягів фінансових ресурсів.

Категорія «зелені фінанси» вперше була застосована Річардом Сандором у 1992 році, однак й донині не існує єдиного визначення даного поняття. Науковці по різному трактують «зелені» фінанси: як кошти, що

спрямовуються на досягнення економічного росту за одночасного скорочення викидів забруднюючих речовин і парникових газів, мінімізації відходів і підвищення ефективності використання природних ресурсів [1]; як фінансові продукти і послуги, які можуть бути використані для сприяння екологічно відповідальним інвестиціям і стимулювання низьковуглецевих технологій, проектів, галузей і підприємств [2]; як політичні та інституційні механізми для залучення приватних капіталовкладень в «зелені» галузі промисловості, включаючи кредитування, фонди прямих інвестицій, облігації, акції та страхування [3]; як форми інвестицій або кредитування, які враховують вплив на навколишнє середовище і підвищують екологічну стійкість економіки [4, с. 12]. На нашу думку, найбільш вдалим є визначення терміну «зелені фінанси», сформульоване М. Карлінім, який трактує його як фінансові відносини, суб'єкти та фінансові заходи, що забезпечують умови сталого розвитку і виступають важливим елементом фінансово-економічного регулювання природокористування на всіх рівнях [5, с. 151].

Отже, дефініція «зелені фінанси» охоплює широкий діапазон фінансових відносин, інструментів та засобів, призначених для екологічно орієнтованих технологій, проектів, видів діяльності чи підприємств різних форм власності.

Традиційними джерелами фінансування природоохоронних заходів є кошти державного та місцевих бюджетів, екологічних і страхових фондів усіх рівнів, власні кошти підприємств, установ та організацій, кошти міжнародних фінансових організацій тощо. Однак впродовж останнього десятиліття в розвинених країнах значно розширився перелік джерел «зеленого» фінансування, до яких належать нині екологічні кредити, екологічні облігації, інвестиційні трасти «зеленої» інфраструктури тощо. Найперспективнішим інструментом фінансування розвитку низьковуглецевих технологій, а також проектів зі зниження кліматичних ризиків в економіці є екологічні облігації (“green bond”). Дані боргові інструменти використовуються для залучення коштів на проекти розвитку відновлювальної енергетики, енергоефективності та екологічно чистого транспорту. Однак, відсутність розвиненого фондового ринку та низький суверенний рейтинг України суттєво стримують застосування даного інструменту у вітчизняній практиці. Тому поживлення вітчизняного фінансового сектору та зосередження уваги на кредитуванні проектів зеленої енергетики є дієвим підґрунтям енергонезалежності України.

Нині Україна розширює співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями групи Світового Банку (IFC, EBRD, EIB, World Bank), американською Корпорацією закордонних приватних інвестицій (OPIC) та Китайським Банком розвитку (CDB) у сфері реалізації зелених проектів.

В Україні також реалізується 62 проекти та програми міжнародної технічної допомоги у галузі енергоефективності та зеленої енергетики.

Для енергомодернізації вже існуючих та створення нових об'єктів зеленої енергетики, міжнародні інституції на конкурсній основі надають Україні гранти. Однак, низький рівень знань та навичок громад щодо складання заявок на отримання грантів перешкоджає їх залученню та реалізації на всій території країни.

Незважаючи на різноманіття джерел фінансування, вагомим інструментом протидії негативним змінам довкілля у більшості розвинених країн світу залишаються екологічні податки. Екологічне оподаткування сприяє зниженню обсягів викидів у навколишнє середовище та забезпечує мобілізацію коштів до бюджетів різних рівнів і їх спрямування на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів. Зарубіжна практика екологічного оподаткування здебільшого є досить результативною, тоді як в Україні вона характеризується низьким ефектом. Відповідно до вітчизняного законодавства кошти від справляння екологічних податків повинні спрямовуватися для реалізації екологічних проектів, проте, хронічна дефіцитність бюджетів усіх рівнів та наявність багатьох соціально гострих проблем у суспільстві призвели до того, що вони використовувалися на інші цілі. Таким чином, екологічний податок в Україні фактично повністю втратив своє цільове призначення та виконував переважно фіскальну функцію [6]. І донині в Україні не вибудовано ефективної моделі екологічного оподаткування, що пояснюється перманентними змінами механізму та пропорцій розподілу надходжень від екологічних податків між державним та місцевими бюджетами. Впродовж 2015-2017 рр. до загального фонду державного бюджету спрямовувалося 20% екологічного податку, до обласного – 55%, а до бюджетів місцевого самоврядування – 25%. У 2018 і 2019 роках пропорція розподілу екологічного податку зазнала істотних змін у напрямі централізації фінансових ресурсів: частка, яка спрямовувалася до державного бюджету зросла до 45%, міського – залишилася незмінною, а в розпорядження обласних бюджетів потрапляє лише 30%. З 1 січня 2019 року у механізмі екологічного оподаткування в Україні відбулися ще одні

суттєві зміни: ставка екологічного податку на викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами зросла більш, ніж в 24 рази (з 0,41грн./т до 10 грн./т) [7]. Однак, для створення надійного джерела фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання впровадження у виробництво ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, в Україні необхідно удосконалити діючу систему екологічного оподаткування шляхом запровадження:

- пільгового оподаткування для підприємств, які зменшують обсяги викидів, скидів та розміщення відходів;
- оподаткування екологонебезпечної продукції, яка шкодить довкіллю (наприклад, пакувальні матеріали, добрива, електричне та електронне обладнання тощо);
- оподаткування шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на навколишнє природне середовище та людину (шум, вібрація, електромагнітне випромінювання);
- штрафів за екологічні правопорушення.

Загалом вважаємо, що активне використання традиційних і нових джерел «зеленого» фінансування прискорить побудову «зеленої» економіки в Україні та дозволить зберегти довкілля для майбутніх поколінь.

Література:

1. Офіційний сайт ЮНЕП. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/environment/green-finance-andinvestment_24090344 (дата звернення: 10.11.2019 р.).
2. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations / United Nations Environment Programme. 2016.
3. Finance Incentives in China, PWC. URL: http://www.pwchkcom/home/eng/green_finance (дата звернення: 10.11.2019 р.).
4. Худякова Л.С. Международное сотрудничество в развитии «зеленого» финансирования. *Деньги и кредит*. 2017. № 7. С. 10 – 18.
5. Карлін М. Проблеми й перспективи використання «зелених» фінансів територіальними громадами: світовий досвід та Україна. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 1 (13). С. 148 – 156.
6. Питання, порушені місцевими органами влади під час проведення виїзних нарад та круглих столів в областях України. URL:

<https://www.minfin.gov.ua/news/view/pitannja-porusheni-miscevimi-organami-vladi-pid-chas-provedennja-viiznih-narad-ta-kruglih-stoliv-v-oblastjah-ukraini?category=bjudzhet> (дата звернення: 10.11.2019 р.).

7. Екологічний податок–2019 в Україні: «гарячі» зміни як крок до європейської моделі розвитку чи елемент посилення тиску на бізнес? URL: <http://ecolog-ua.com/articles/ekologichnyy-podatok-2019-v-ukrayini-garyachi-zminy-yak-krok-do-yevropeyskoyi-modeli> (дата звернення: 10.11.2019 р.).

Бурдаківська Неля Петрівна

провідний спеціаліст відділу фінансів Чемеровецької селищної ради

Кузь Леся Анатоліївна

головний спеціаліст загального відділу Чемеровецької селищної ради

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Питання формування доходів місцевих бюджетів і виявлення резервів їх збільшення набувають особливої актуальності в умовах ринкової трансформації української економіки.

Наразі у розвинутих країнах світу територіальні громади, спираючись на власні фінанси, є стабілізатором соціально-політичної та фінансово-економічної ситуації. Тому питання вивчення зарубіжного досвіду фінансування місцевого самоврядування, який стосується реалізації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, набуває важливого теоретичного та практичного значення [1, с. 6].

Водночас зауважимо, що зарубіжний досвід не є догмою, проте окремі його фрагменти цікаві тим, що наочно підтверджують проведення розумної фінансової політики на місцевому рівні. Детальне вивчення особливостей фінансування місцевого самоврядування у зарубіжних країнах дозволить виділити характерні риси цього процесу та запобігти поширенню негативних явищ у нашій державі і вказати на позитивний досвід, який може бути використано у проведенні політики децентралізації державних фінансів в Україні.

У зарубіжних країнах кожен бюджет самостійний і відокремлений від інших, бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня зарубіжних

країн не включаються до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня. На відміну від України, не використовується таке поняття, як «зведені бюджети адміністративно-територіальних утворень». Закономірним для всіх розвинутих зарубіжних країн є поділ місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види місцевих бюджетів – місцеві поточні (адміністративні) бюджети та місцеві бюджети розвитку (інвестиційні бюджети). Кожен з бюджетів має власні доходи. Доходи місцевого поточного бюджету формуються за рахунок місцевих податків і зборів, платежів, загальних субсидій, що надаються державною владою, та інших доходів. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок банківських кредитів, муніципальних (комунальних) позик, інвестиційних субсидій, що надаються державною владою, та інших джерел. Законодавство більшості зарубіжних країн забороняє використання доходів бюджетів розвитку на видатки поточних бюджетів. У законодавстві багатьох зарубіжних країн є також поняття «додатковий бюджет» і «приєднані бюджети» [2, с. 65].

Для зарубіжних країн характерна, як правило, три- або чотирирівнева система бюджетів. Проблеми становлення інституту самостійних місцевих бюджетів в Україні не можна розв'язати без використання зарубіжного досвіду формування власних доходів місцевих бюджетів, які складають, наприклад, у Швеції та Швейцарії понад 70 %, в Іспанії – 50%, у Норвегії – 56 % доходів бюджетів місцевих урядів. Тобто власні доходи є основним джерелом надходжень до бюджетів місцевих урядів унітарних європейських країн – членів Європейського Союзу. У той же час для України характерною є мала частка власних доходів, що є свідченням низького рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування [3].

Основну роль у країнах з розвинутою ринковою економікою відіграють майнові місцеві податки на нерухоме майно фізичних і юридичних осіб та на землю. Зокрема частка податку на майно у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів різна і становить у Великобританії, наприклад, – 99,5%, у Франції та Іспанії – близько 30-40%.

Податок на майно у Великобританії забезпечує близько третину надходжень місцевого бюджету. У постсоціалістичних країнах (наприклад, Польщі, Латвії, Румунії) податок на майно складає 10-20 % від загального обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів. У

містах США податок на майно, який оподатковується за диференційованими ставками, забезпечує 40 % усіх прибутків бюджету.

Для підтримки регіонів з найслабкішою дохідною базою у міжнародній практиці застосовується, крім запозичень, система трансфертів. Питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів більша в унітарних державах (до 70%), ніж у федеративних, де частка трансфертів у доходах бюджетів коливається в межах 14-29%. Розподіл фінансової допомоги характеризується прозорістю і стабільністю механізму вирівнювання. Найбільшого успіху в цьому досягають країни, процедура розрахунку фінансової допомоги в яких залишається незмінною протягом як мінімум трьох – п'яти років, у результаті чого є можливість спрогнозувати доходи майбутніх періодів. Зарубіжний досвід, ілюструє загальну закономірність, згідно з якою формування дохідної бази місцевої влади та місцевого самоврядування загалом визначається рівнем децентралізації влади в країні. З посиленням децентралізації зміщуються акценти між податковими надходженнями до місцевих бюджетів і трансфертами з центрального бюджету на користь перших. У більшості країн Європейського Союзу податкові надходження становлять понад третину в сукупних доходах місцевих бюджетів, у п'ятій частині країн такі надходження формують половину ресурсів місцевих бюджетів. Відповідним чином у структурі централізованих трансфертів відбувається зменшення інвестиційної складової, що свідчить про спроможність громад формувати інвестиційний ресурс власними силами в межах наявних податкових надходжень [4, с. 133].

Досвід розбудови децентралізованої бюджетної системи Словаччини особливо цікавий для України, яка наразі стикається з такими проблемами, які були успішно подолані в даній країні.

Саме на муніципалітети в Словаччині покладається відповідальність за соціально-економічне, культурне та екологічне становище населених пунктів. Це змушує їх проводити активну політику в різних сферах, виходити з різними ініціативами для співробітництва до державної влади, влади країв та інших структур. Одним із чинників успішної децентралізації в Словаччині стало те, що передача повноважень супроводжувалася симетричною бюджетною децентралізацією [5, с. 37].

Відмітимо, що кошти державного бюджету уряд спрямовує не лише на фінансування реалізації своїх функцій, але і на фінансування делегованих функцій, переданих муніципалітетам та органам місцевого самоврядування вищого рівня. В результаті бюджетної децентралізації

була значно розширена фінансова база бюджетів населених пунктів. Завдяки цьому, було здійснено перехід від дотаційного фінансування функцій органів місцевого самоврядування за яким держава покривала їх видатки через трансферти до місцевого бюджету до формування фінансово самодостатніх адміністративно-територіальних одиниць, які фінансують свої функції за рахунок власних доходів. Нині близько 70% доходів та витрат муніципалітетів ґрунтуються на власних джерелах, решту становлять цільові дотації з держбюджету.

Не менш цікавим для України є приклад польської реформи децентралізації. Польська модель децентралізації є найбільш наближеною до українських реалій і досвід польських реформ може бути найбільш повно використаний в Україні. Початок реформи децентралізації в цій країні почався в 90-х роках. Одним з перших кроків виступило зменшення вдвічі воєводств, місцеві громади отримали в своє розпорядження бюджети і самостійність. Серед беззаперечних переваг децентралізації поляки відзначають: реальні повноваження, відповідальність і гроші на місцях. Адміністративна реформа у Польщі об'єднала 49 воєводств у 16, місцеві громади отримали у своє розпорядження бюджети [6, с. 61].

Характерною особливістю федеративної структури, яка існує в Німеччині, є те, що на рівні федерацій структура органів місцевого самоврядування близька до структури органів у нашій країні. Общини в ФРН мають можливість виконувати покладені на них завдання по забезпеченню необхідних послуг населенню, Конституція гарантує їх фінансову спроможність і зобов'язує державу забезпечувати необхідними ресурсами бідні общини, а також всі общини в разі надання їм додаткових завдань. Общини одержують частину надходжень від податку на нерухомість, яка повинна резервуватись землями за общинами на основі платежів, які вносять мешканцями цих общин як податок на нерухомість. Доходи по реальним податкам належать общинам; доходи по місцевим податкам на споживання і на предмети розкоші належать общинам або у випадках передбачених законодавством землі – об'єднанням общин. В рамках закону общинам надається право встановлювати порядок збирання податків. Якщо земля не має в своєму складі общин, то доходи по реальним податкам та місцевим податкам на споживання і предмети розкоші належать землі [7].

Місцеві податки є важливим елементом формування бюджету общини і можуть збиратись лише у відповідності до закону і незалежно від спеціальних послуг з боку самоврядування у відповідь. Община, як

правило, має свої специфічні побічні податки (на полювання, на собак, на заклади типу казино, тощо), а також натуральні податки – поземельні податки А і В та промисловий податок. Община також одержує частину подорожнього податку, включаючи податок із заробітної плати. За рахунок податків формується біля третини муніципальних фінансів [8].

Місцеві збори і платежі визначаються статутом общини. На відміну від податків, збори і платежі можна збирати лише за надані певні послуги. Це плата за комунальні послуги за користування об'єктами загального призначення, тощо. Платежі можуть вводитись, як разова плата, наприклад на розширення доріг у місті.

Ознайомившись із зарубіжним досвідом можна зробити наступні висновки. Проблеми економічного розвитку регіонів в Україні не мають аналогів у світовому процесі через відмінний від інших суспільно-політичний та соціально-економічний фон. Тому шляхи їх вирішення не можуть бути запозиченими у чистому вигляді. Разом з тим доцільно враховувати світовий досвід і наближувати його до наших реалій. Це дозволить в умовах економічної кризи успішно реалізовувати місцеву політику, але лише в умовах пріоритетності активізації діяльності органів місцевого самоврядування на базі чіткої правової визначеності та потужної фінансової інфраструктури. Передусім держава має забезпечити достатні й стабільні власні фінансові ресурси органам місцевого самоврядування, яких вони за нинішніх умов не мають. Слід збалансувати фінансові ресурси місцевого самоврядування України з його функціями і компетенцією. Необхідно розширити можливості місцевого самоврядування у сфері оподаткування, створити умови для забезпечення гнучкості й різноманітності місцевих локальних систем.

Література:

1. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / За ред. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2008. 376 с.
2. Нехайчук Д. В., Чос Є. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 223. С. 61 – 65.
3. Лопушняк Г., Лободіна З, Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 131 – 142.
4. Череп А. В., Осипенко С. О. Комунальний банк як інвестиційна складова соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 112 – 117.

5. Лучка А. В. Забезпечення прозорості та відкритості бюджетів місцевого самоврядування як засіб поглиблення демократизації суспільного життя. *Вісник ТНЕУ*. 2007. № 2. С. 37 – 45.
6. Нехайчук Д. В., Чос Є. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 223. С. 61 – 65.
7. Ткачук А. Про децентралізацію влади та реєстрацію громади. URL: <http://decentralization.unian.ua/> (дата звернення: 09.11.2019 р.).
8. Петриків А. В. Роль місцевих запозичень у вирішенні фінансових проблем регіонів. *Ефективна економіка*. 2015. №5. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4093>.

Васечко Вікторія Олегівна
*консультант загального відділу
виконавчого апарату Волинської обласної ради*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Для регіонів України в умовах посиленої регіоналізації і переорієнтації напрямів розвитку на європейський демократичний простір однією з основних проблем залишається забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, що базується на досягненні високого рівня життя та добробуту населення, формуванні екологічно безпечного середовища для життєдіяльності, гарантуванні економічної і соціальної безпеки. Таким чином актуалізуються дослідження соціально-економічного розвитку на рівні регіону з врахуванням вимог сьогодення.

Дослідженню теоретико-методичних засад соціально-економічного розвитку регіонів країни і прикладних аспектів її забезпечення присвячені праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Зокрема, серед широкого кола науковців слід відзначити праці таких науковців, як: О. Амоша, М. Бутко, О. Василик, З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, Т. Гуйда, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, А. Єпіфанов, Ф. Заставний, С. Іщук, В. Кравченко, І. Лукінов, Л. Мельник, Я. Олійник, І. Сало, Д. Стеченко, В. Тарасевич, М. Хвесик, О. Шаблій, О. Черевко, М. Чумаченко та багато інших. Основним чином, увага дослідників акцентується на оцінюванні рівня соціально-економічного розвитку регіону, з'ясуванні факторів впливу та проблемних моментів

щодо його забезпечення. Разом з тим, з огляду на багатоаспектність соціально-економічного розвитку, подальших досліджень потребують теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону в контексті сучасних умов функціонування соціально-економічної системи регіону.

Основні цілі статті полягають у дослідженні теоретичних засад соціально-економічного розвитку регіону.

В економічній літературі регіон трактується як [1, с. 89]:

1) адміністративно-господарська одиниця (територія), а саме: район, область, край, округ;

2) економіко-географічне утворення, тобто частина території країни з однорідними природними умовами і специфічною спрямованістю розвитку продуктивних сил;

3) група сусідніх держав із загальними історичними традиціями і взаємопов'язаною економікою.

Регіон є цілісною територією взаємодії сукупності природних, соціальних та економічних елементів [2, с. 153]. У відповідності до законодавства України, зокрема, Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» регіон визначено як територію Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, тобто відбувається ототожнення регіону з обласним рівнем адміністративно-територіального поділу [3].

Основними характерними ознаками регіону є [4]:

– територіально-виробнича структура, обтяжена економічними зв'язками в сукупності усіх міст і населених пунктів адміністративної території (області);

– інтегроване економічне середовище з переважно замкнутим виробничим циклом;

– виробництво кінцевої продукції на основі регіонального розподілу праці;

– функціонально-просторове середовище, де узгоджуються всі наявні на певній території чинники економічного відтворення;

– єдина комунікаційна, транспортна й економічна система;

– відносна самостійність господарювання в межах єдиного виробничого комплексу, забезпеченого власними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами;

– регіональний ринок товарів і робочої сили та ринкова інфраструктура.

Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який звичайно розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей [5, с. 4.]. Еволюцію теорій регіонального розвитку розглянуто в таблиці 1.

Таблиця 1

Теорії регіонального розвитку

Теорії / концепції регіонального розвитку	Період поширення	Опис теорії	Застосування в світі та Україні
1	2	3	4
Теорія полюсів зростання і центрів розвитку	<i>Друга половина XX ст.</i>	Регіональний центр зростання являє собою поєднання галузей, здатних суттєво впливати на економічний розвиток у зоні своєї дії.	До економічних криз середини 70-х рр. XX ст. ця теорія вдало застосовувалась у багатьох державах, які нині є членами ЄС. Втім, на думку фахівців, її слабкість швидко стала очевидною за умов поглиблення тривалої економічної кризи. Центри зростання залишились ізольованими у своїх регіональних економіках, а ініціативи, які були заохочені в ці регіони для структурної політики, виявились особливо вразливими до кризи.
Теорія саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку)	<i>Наприкінці 1970-х рр.</i>	Ця теорія була покликана сприяти забезпеченню самодостатності регіонів на засадах наявного соціально-економічного потенціалу територій. У ній вже йдеться про використання локальних конкурентних переваг, культуру менеджменту, індустриальні традиції, які згодом стануть основою концепції конкурентоспроможності територій.	На сучасному етапі для України ця концепція є актуальною, причому вона не втрачає своєї популярності у державі вже багато років. Про практичну значущість концепції саморозвитку регіонів для України свідчить те, що сучасна нормативно-правова база з питань регіонального розвитку значною мірою базується на її положеннях.
Концепція знаннєвої економіки	<i>1980-1985-і рр.</i>	Визнання пріоритетної ролі людського та інформаційного чинників	Ця концепція також є актуальною на сучасному етапі як для України, так

		для територіального розвитку. Концепція передбачає розбудову інтегральної системи стратегічного управління, спрямованої на забезпечення високого рівня глобальної соціально-економічної конкуренто-спроможності країни. Розвиток знанневої економіки – це підвищення глобальної конкуренто-спроможності виробництва як країни в цілому, так і окремих її регіонів.	і країн Європи.
Концепція сталого розвитку	<i>80-і рр. XX ст.</i>	Концепція полягає у тому, що вирішення сьогоденних проблем не повинно створювати загрози для наступних поколінь у задоволенні їх інтересів та гармонійному одночасному соціальному, екологічному та економічному розвитку.	В Україні концепція сталого розвитку протягом останнього десятиліття є предметом активних наукових досліджень, держава підтвердила свою згоду на впровадження її принципів у практику державного управління, підписавши низку документів з цього питання, проте у її практичній діяльності системний підхід щодо запровадження концепції сталого розвитку ще не застосовується.
Концепція регіональних інноваційних систем (РІС)	<i>90-і рр. XX ст.</i>	Концепція РІС передбачає розвинену інноваційну інфраструктуру, створення регіонального центру управління інноваційними процесами, налагодження ефективних взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності та наявність регіональних інноваційних програм, що розробляються регіональною владою за участю зацікавлених суб'єктів з метою активізації інноваційних процесів.	Незважаючи на велику наукову популярність, в Україні концепція РІС ще не набула практичних ознак.
Теорія стимулювання (підвищення) регіональної	<i>Наприкінці XX ст.</i>	Вона враховує підходи та ідеї усіх існуючих регіональних теорій і концепцій, економічних та	В Україні про необхідність підвищення регіональної конкурентоспроможності

конкуренто-спроможності (концепція кластерного розвитку; концепція регіональних конкурентних переваг; концепція регіональних інноваційних мереж)		соціальних теорій і передбачає застосування ексклюзивних, інноваційних механізмів для забезпечення територіального розвитку.	почали говорити наприкінці 90-х рр. ХХ ст.
Теорія соціального капіталу території	<i>Початок ХХІ ст.</i>	Основою теорії є соціальний капітал, що розглядається як чинник територіального розвитку.	Застосування цієї теорії на практиці потребує тривалого часу, обумовлює стратегічні заходи і розуміння важливості питання інтеграції та відповідних власних вихідних позицій. У зарубіжних країнах цьому питанню вже приділяється значна увага, Україна ж поки що орієнтована на швидкі результати, а її політика мало спрямовується на налагодження різноманітних мереж співпраці.

Примітка: складено автором за даними [6, с. 142-146]

Загалом можемо стверджувати, що у всіх теоріях регіонального розвитку в процесі їх еволюції більшою чи меншою мірою, але завжди акцентувалась увага на економічних та соціальних аспектах, їх вагомості у досягненні загального регіонального розвитку.

Безумовно, що ефективне управління регіональним розвитком має «опиратися» на індивідуальну концепцію соціально-економічного розвитку на певний період для кожного регіону, яка базується на [7, с. 40-41]:

- економічній політиці країни та відповідає як національним, так і регіональним інтересам;
- врахуванні природних, кліматичних, демографічних, історичних, економічних особливостей території задля їх раціонального використання;
- довготерміновості;

– врахуванні інтересів усіх галузей регіону, населення, підприємств і забезпеченні зростання добробуту населення.

Під соціально-економічним розвитком регіону розуміється таке функціонування регіональної соціогеосистеми у соціально-географічному просторі, в якому внаслідок цілеспрямованих змін економічної, соціальної, геоекологічної та інших складових суспільно-географічного процесу на основі оптимізації регіонального управління досягається неухильне підвищення рівня та якості життя населення [2, с. 154].

Соціально-економічний розвиток регіону є результатом позитивних, незворотних, закономірних, раціональних, оптимальних та ефективних змін, що відбуваються в соціально-економічному житті суспільства.

Процес соціально-економічного розвитку має за мету [8, с. 37; 9, с. 43]:

– підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти;

– створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності;

– збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи.

Основні аспекти соціально-економічного розвитку регіону, визначені різними науковцями в сучасній економічній науці наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Аспекти соціально-економічного розвитку регіону

Науковці	Аспекти соціально-економічного розвитку регіону
<i>Благодарний О.І., Коршикова І.О., Плужникова Є.А., Решетило В.П.</i>	Зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках [8, с. 37; 10, с. 126].
<i>Телебенева Є., Барило І.</i>	Підвищення рівня та поліпшення якості життя населення, розширення можливостей формувати та забезпечувати власне майбутнє [2, с. 153].
<i>Сохецька А. В.</i>	Зростання доходів на душу населення, створення реальної рівності для отримання освіти і працевлаштування, забезпечення рівних гендерних можливостей, вищого рівня медичного обслуговування відповідно до світових норм [11, с. 13].
<i>Кузишин Х.І.</i>	Підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти; створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності; збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи [9, с. 43].
<i>Уманець Т.В.</i>	Збільшення доходів, поліпшення освіти, покращання навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя [12, с. 25].

Розвиток різних регіонів за своїм змістом може сильно відрізнятись, і це розходження обумовлене не тільки вихідним рівнем розвитку, але й особливостями кожного регіону, його виробничою структурою, географічним положенням, виробничою спеціалізацією тощо [8, с. 38].

Основні рушійні сили (фактори) соціально-економічного розвитку регіонів можна розподілити на дві групи [13, с. 252]:

– об'єктивні (некеровані) фактори – географічне положення, природно-кліматичні умови, наявність сировинних ресурсів, державна регіональна політика;

– суб'єктивні (керовані) фактори – структура і спеціалізація економіки, демографічний потенціал, соціально-економічна політика, система розселення (доля міського населення), інвестиційна привабливість, міжрегіональні зв'язки.

На рівні регіону можна розглядати такі критерії й відповідні їм показники соціально-економічного розвитку [9, с. 45; 14]:

– ВВП або ВВП (абсолютна величина на одну особу населення) і темпи зростання цих показників;

- середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації;
- тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей;
- рівень споживання матеріальних благ і послуг;
- рівень охорони здоров'я, освіти;
- стан навколишнього середовища; розвиток малого бізнесу;
- збагачення культурного життя людей.

Отже, проведені дослідження дозволили сформулювати основні теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону. Проблема соціально-економічного розвитку регіонів України є надзвичайно складною та важливою і для свого вирішення потребує широкомасштабних дій у різних сферах життєдіяльності.

Література:

1. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 352 с.
2. Телебєнєва Є., Барило І. Соціально-економічний розвиток регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Часопис соціально-економічної географії*. 2015. Випуск 19 (2). С. 152-156. DOI: <https://periodicals.karazin.ua/soccecongeo/article/view/4707/4285>.

3. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. №2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 10.11.2019 р.).
4. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2010. 288 с.
5. Гедз М. Й. Структура потенціалу регіонів в умовах модернізаційних перетворень. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5 (109). С. 3 – 10.
6. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник національної академії державного управління*. 2013. №11. С. 141 – 148. DOI: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>.
7. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34 – 43.
8. Благодарний О. І., Коршикова І. О., Плужникова Є. А. Теоретичні основи забезпечення сучасного розвитку регіонів. *Економіка та право*. 2015. №1 (40). С. 36 – 42.
9. Кузишин Х. І. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: зб. наук. праць / уклад. В. В. Письменний, Б. В. Максимчак; відп. за вип. О. П. Кириленко*. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 43 – 45.
10. Решетило В. П. Синергия становления и развития региональных экономических систем: монография. Харків: Харк. нац. акад. город. хоз-ва, 2009.
11. Сохецька А. В. Інституційні фактори економічного зростання в умовах переходу України до ринку: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.01.01. Львів, 2003. 20 с.
12. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2006. № 1 (39). С. 22 – 35.
13. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление: учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 239 с.
14. Ковальчук В.Г. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону. *Державне будівництво*. 2012. №2. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23.

Василишин Петро Казимирович
*начальник відділу обслуговування операційного дня
Головного управління Державної казначейської служби
України у Тернопільській області*

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА КАЗНАЧЕЙСТВА ЇЇ ВЕЛИЧНОСТІ, ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Регулювання та нагляд за фінансовою системою Великобританії здійснюють Банк Англії (The Governor and Company of the Bank of England), Управління по фінансовому регулюванню та нагляду (Financial Services Authority - FSA) та Казначейство Її Величності. У 1997 році ці організації уклали між собою Меморандум про взаєморозуміння, в якому детально визначено умови та принципи взаємодії цих установ з метою забезпечення фінансової стабільності, а також внесок кожної установи в регулювання та нагляд за ринком фінансових послуг.

Банк Англії – центральний банк Сполученого Королівства. Створений в 1694 році як приватний банк, а в 1947 р. після націоналізації став публічною установою, що належить Уряду. Головна функція Банку Англії – підтримка стабільності цін та економічної політики уряду з метою забезпечення економічного зростання.

Управління з фінансового регулювання та нагляду (Financial Services Authority - FSA) – незалежний недержавний орган, наділений статутними повноваженнями в рамках Закону про фінпослуги та ринки від 2000 р. За організаційно-правовою формою FSA є підзвітним міністрам Казначейства, а через них – Парламенту Англії. Правління FSA призначається Казначейством і здійснює свою діяльність незалежно від Уряду. Поручителем є Казначейство Її Величності. Починаючи з 2001 року FSA є єдиним регулютором ринку фінансових послуг Великобританії, який регулює діяльність більш як 29000 фінансових установ і видає єдиний Довідник правил і норм для всіх ліцензованих установ, що здійснюють свою діяльність у Великобританії.

Казначейство Її Величності (Her Majesty's Treasury) – це міністерство економіки та фінансів, яке підтримує контроль за державними витратами, встановлює напрям економічної політики Великої Британії та працює над досягненням міцного та стійкого економічного зростання. Мета діяльності – забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення добробуту та поліпшення якості життя людей

шляхом розширення економічних можливостей та максимальної зайнятості населення [1].

Основними завданнями Секретаріату з фінансових послуг Казначейства Її Величності є:

- розробка та реалізація політики у сфері фінпослуг (фінстабільність, конкурентоспроможність міст, оптові та роздрібні ринки Британії та країн світу);
- допомога міністру фінансів Великобританії в організації співпраці з Казначейством, банком Англії та FSA;
- підтримка банків, відповідальність за організацію за роботу щодо захисту капіталу, діяльності Фонду рекапіталізації, угод про кредитування та відповідальність за Британські фінансові інвестиції (UKFI);
- формування резервів іноземної валюти, розробка та реалізація політики управління заборгованістю, контроль за діяльністю Національного управління із заощаджень, інвестицій та управління заборгованістю.

Казначейство не несе відповідальності за діяльність FSA та Банку Англії. Фінансова стабільність – це спільна мета Банку Англії, Казначейства Її Величності та FSA.

Платіжні системи є важливою частиною фінансової системи Великобританії – вони лежать в основі послуг, що дозволяють переказувати кошти між людьми та установами, дозволяють сплатити кредит, зняти гроші з банкомату, отримати зарплату безпосередньо на банківський рахунок та перерахувати гроші через смартфон. В 2018 році платіжні системи Сполученого Королівства обробили понад 22 мільярди транзакцій на суму близько 75 трлн. фунтів [2]. Payment Systems Regulator (PSR) регулює операторів цих платіжних систем разом із постачальниками інфраструктури та платіжних послуг (PSP), які складають ці системи і поділяються на:

- міжбанківські платіжні системи – розроблені для того, щоб здійснювати платежі між людьми, які користуються своїми рахунками в PSP (наприклад, їх банківські рахунки);
- карткові платіжні системи – дозволяють людям здійснювати платежі за допомогою дебетових та кредитних карт. Регулюють MasterCard та Visa Europe.

PSR має ряд сильних регуляторних повноважень:

- давати вказівки до дій та встановлювати стандарти діяльності платіжних систем;

- висувати вимоги щодо системних правил;
- вимагати від операторів надання прямого доступу до платіжних систем;
- вимагати, щоб PSP надавали непрямий доступ до менших PSP;
- вносити зміни до угод, що стосуються платіжних систем;
- моніторити поведінку, яка не відповідає вказівкам PSR;
- діяти там, де підозрюється антиконкурентна поведінка.

Наступним важливим елементом платіжних систем є забезпечення інфраструктури різних апаратних та програмних засобів, захищеної телекомунікаційної мережі та операційних середовищ, які використовуються для управління та експлуатації платіжних систем. Ця інфраструктура підтримує очищення та / або врегулювання запиту на оплату чи переказ коштів після його ініціювання. Фірми, які регулює PSR, сплачують щорічні збори для покриття витрат на встановлення та експлуатації діючої системи. Найбільші операційні витрати - це витрати на персонал. У колективі PSR є близько 50 осіб, до яких входять експерти галузі, економіки, права, регулювання та комунікації. Також для функціонування PSR необхідна зовнішня експертиза та залучення експертів, які допомагають у проведенні розслідувань. Для економії коштів PSR, як дочірня компанія FCA, використовує її ресурси, наприклад, використовує інформаційні системи та офісні послуги FCA.

PSR контролює платіжні системи гарантуючи, що оператори стають більш прозорими та їх рішення враховуватимуть інтереси бізнесу та людей, які користуються платіжними послугами. PSR вимагають від операторів міжбанківських систем:

- вирішення конкретних конфліктів інтересів осіб, які приймають рішення;
- покращення представлення інтересів користувачів сервісу при прийнятті рішень;
- вимагають протоколювання своїх рішень.

Оператори платіжних систем щорічно звітують шляхом моніторингу змін в управлінні платіжними системами PSR.

Усі міжбанківські оператори зобов'язані забезпечити, щоб інтереси користувачів були належним чином представлені у процесі прийняття рішень на рівні ради та зобов'язані своєчасно оприлюднювати протоколи та голосування ради. Це гарантує, що всі зацікавлені сторони можуть чітко бачити, як вони покращують інтереси користувачів у своїх

рішеннях. Також міжбанківські оператори зобов'язані щорічно звітувати про виконання вказівок PSR. Структура галузі міжбанківських платіжних систем у Великобританії характеризується вертикальними взаємозв'язками, що передбачають присутність одних і тих же учасників на різних рівнях ланцюга - таких, як на рівні оператора та рівні PSP. Прозорість при прийнятті рішень дозволяє користувачам послуг переконатися, що міжбанківські оператори належним чином враховують їх інтереси під час прийняття рішень, а також змушує директорів операторів бути більш відповідальними за свої рішення.

Результати референдуму Brexit значним чином не впили на фінансову та фіскальну стабільність Великобританії. Банк Англії уважно стежить за розвитком подій. Він здійснив масштабне планування на випадок непередбачуваних обставин і тісно співпрацює з Казначейством Її Величності, іншими внутрішніми органами та зарубіжними центральними банками [3].

Література:

1. Офіційний сайт Казначейства Її Величності. Дата оновлення: 05.11.2019. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-treasury> (дата звернення: 12.11.2019 р.).
2. Офіційний сайт Регулятора Платіжних систем Великобританії. Дата оновлення: 07.10.2019. URL: <https://www.psr.org.uk/payment-systems/payment-systems-explained> (дата звернення: 12.11.2019 р.).
3. Офіційний сайт DW. Дата оновлення: 07.10.2019. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%97-%D0%BF%D0%BE%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%86%D1%8F%D0%B2-%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%82%D0%B8-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/a-19351763> (дата звернення: 12.11.2019 р.).

Вихованець Наталія Йосифівна

студентка групи ПУДСзм-26

Тернопільського національного економічного університету

Коломийчук Наталія Михайлівна

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Тернопільського національного економічного університету

ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ НАРАХУВАННЯ ТА СПЛАТИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

Однією з форм податкового контролю є податкові перевірки, суть яких полягає у проведенні податковим органом комплексу заходів, що регламентовані нормативно-правовими актами про податки і збори та мають за мету перевірку правильності й повноти сплати податків, зборів і обов'язкових платежів у відповідні бюджети, а також дотримання інших норм податкового законодавства.

Види перевірок, які мають право проводити контролюючі органи визначені пунктом 75.1 статті 75 Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями (далі – ПКУ), та до яких належать камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Згідно з податковим законодавством, камеральною вважається перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків, та даних системи електронного адміністрування ПДВ (даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, в якому відкриваються рахунки платників у системі електронного адміністрування ПДВ, даних Єдиного реєстру податкових накладних (далі – ЄРПН) та даних митних декларацій), а також даних Єдиного реєстру акцизних накладних та даних системи електронного адміністрування реалізації пального [1].

Тобто, камеральна перевірка є засобом контролю правильності і достовірності даних, вказаних в Податковій декларації. При цьому контроль не обмежується перевіркою правильності арифметичних підрахунків, податковим інспектором оцінюється достовірність показників податкової звітності на основі накопиченої в податковому органі інформації про платника податків, у тому числі одержаної із

зовнішніх джерел, і шляхом застосування методів, що ґрунтуються на системі непрямих індикаторів податкової бази. Камеральна перевірка – це ще й інструмент попереднього відбору платників податків для проведення виїзних податкових перевірок.

Під час камеральних перевірок аналізуються розбіжності, виявлені за результатами електронної обробки (звірки) податкової звітності з ПДВ, вартості та обробки даних із Єдиного реєстру податкових накладних, реєстрів виданих та отриманих податкових накладних, зокрема:

- розбіжності при заповненні податкової декларації з ПДВ: арифметико-логічні помилки при заповненні податкової декларації з ПДВ (додатки);

- розбіжності між даними податкової декларації з ПДВ та реєстром виданих та отриманих податкових накладних;

- розбіжності між даними реєстрів виданих та отриманих податкових накладних та відомостями митних органів;

- розбіжності між даними реєстру виданих та отриманих податкових накладних та Єдиного реєстру податкових накладних;

- розбіжності між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом контрагентів (щодо заниження податкових зобов'язань, завищення податкового кредиту) за даними розшифровок;

- розбіжності за результатами обробки даних Єдиного реєстру податкових накладних [3].

Виявлення розбіжностей даних податкової декларації та даних ЄРПН є підставою для проведення контролюючими органами документальної позапланової виїзної перевірки продавця та у відповідних випадках покупця товарів/послуг.

Так, згідно з пунктом 201.1 статті 201 ПКУ, на дату виникнення податкових зобов'язань платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи та зареєструвати її в ЄРПН у встановлений ПКУ термін.

При цьому податковим законодавством визначено, що відсутність факту реєстрації платником податку – продавцем товарів/послуг податкових накладних в ЄРПН не дає права покупцю на включення сум податку на додану вартість до податкового кредиту та не звільняє продавця від обов'язку включення суми податку на додану вартість,

вказаної в податковій накладній, до суми податкових зобов'язань за відповідний звітний період.

Порядок проведення документальних позапланових перевірок визначено статтею 78 ПКУ. Відповідно до податкового законодавства, документальна позапланова перевірка здійснюється за наявності, зокрема такої підстави: виявлено недостовірність даних, що міститься у податкових деклараціях, поданих платником податків, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на письмовий запит контролюючого органу, в якому зазначено виявлену недостовірність даних та відповідну декларацію протягом 15 робочих днів з дня, наступного за днем отримання запиту.

При виявленні розбіжностей даних податкової декларації з ПДВ та даних ЄРПН, платники податків несуть відповідальність, передбачену податковим законодавством [2].

Оскільки стан національної безпеки держави значною мірою залежить від розвитку та ефективності податкової політики держави, лояльності та гнучкості податкової системи, то чим якісніше контролюючі органи здійснюватимуть податкові перевірки, тим вищий рівень її податкової безпеки буде забезпечено. Успішна організація податкового контролю за своєчасністю сплати і правильністю нарахування податкових платежів здатна забезпечити розв'язання важливого завдання у сфері бюджетної політики України – наповнення дохідної частини Державного бюджету та місцевих бюджетів, що особливо актуально під час фінансової кризи і зростання бюджетного дефіциту. Отже, актуальними є подальше вдосконалення методів, форм, напрямів здійснення податкового контролю, підвищення його якісного рівня. Пріоритетною метою податкового контролю має бути не здійснення каральної функції, а впровадження превентивних заходів контролю, які будуть попереджувати та мати профілактичний вплив на порушення податкового законодавства [3].

Література:

1. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
2. Електронний журнал «Ефективна економіка» 2017. №7. URL: <https://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
3. Інформаційно-аналітична система по законодавству України АІС Консультант. Консультація: Камеральна перевірка: що перевіряють

податкові органи при поданні декларації з ПДВ. URL: <http://parusconsultant.com/> (дата звернення: 01.10.2019 р.).

Вихор Олена Петрівна

*завідувач сектору з питань домашнього насильства
Управління протидії торгівлі людьми та запобігання
домашньому насильству Міністерства соціальної політики України*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИМ ВЕРСТВАМ НАСЕЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Соціально-політичні та економічні реалії сьогодення, зокрема, політичні протиріччя, військові дії у східних регіонах України, фінансова нестабільність, поглиблення соціального та майнового розшарування спричинили зниження рівня матеріального забезпечення більшості українських громадян, зокрема соціально незахищених верств населення.

Непоследовні й нерішучі кроки у здійсненні реформи в Україні, розрив економічних зв'язків, недосконалість та нестабільність правового законодавства, відсутність інвестування економіки, призвели до макроекономічної кризи, спаду виробництва, зростання цін, безробіття, руйнування соціальної інфраструктури, що відчутно знизило рівень життя населення. Знизилися реальні соціальні виплати малозабезпеченим верствам населення, не досягнуто їх належної адресності [1, с. 1].

Допомога соціально незахищеним верствам населення стає одним з дієвих інструментів подолання найгостріших форм бідності, так як соціально незахищені верстви населення у першу чергу відчують негативні наслідки економічних проблем. Зокрема, невідкладної підтримки потребують інваліди; багатодітні сім'ї та сім'ї, які виховують дітей-інвалідів; діти-сироти; особи похилого віку; самотні малозабезпечені матері; ветерани війни та національно-визвольних змагань; ветерани праці; особи, які зазнали політичних репресій; особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; реабілітовані за статтею 3 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», громадяни, які визнані потерпілими від політичних репресій та інші категорії громадян.

Оскільки соціальні потреби найбільш незахищених верств населення не задовольняються, тому надання соціальної допомоги не завжди прив'язане до тих категорій, які її потребують, що призводить до неефективного використання ресурсів та нерівності в системі соціального захисту. Більшість соціальних виплат в Україні прив'язано до розміру прожиткового мінімуму, рівень якого занижено. Окремі види соціальної допомоги надаються без урахування розміру доходів громадян. Внаслідок цього багато домогосподарств, що не обов'язково потребують соціальної допомоги, її отримують. Водночас обсяг соціальної допомоги, яка надається домогосподарствам, що її потребують, недостатній для того, щоб задовольнити їхні найактуальніші потреби.

Проблемами малозабезпечених сімей опікуються державні соціальні інспектори і комісії, проте вони обмежені в повноваженнях з розгляду справ, за якими допомога призначається на загальних засадах і позбавлені стимулів відмовляти в наданні допомоги у спірних випадках. Внаслідок чого, спостерігається недосконалість надання адресної соціальної допомоги. Соціальна підтримка надається не тільки дійсно нужденним, але й більш забезпеченим групам населення.

При удосконаленні процедур призначення допомоги особливу увагу слід приділити обліку тих характеристик сім'ї, які можуть свідчити про приховування доходу або недостатнє використання наявних можливостей його одержання. Отримання та обробка таких характеристик можлива і на етапі подання документів, і при перевірці матеріального стану сім'ї соціальним інспектором. Співробітники соціального захисту, і, в першу чергу, соціальні інспектори зобов'язані стежити за тим, щоб допомога, що виплачується за рахунок коштів платників податків, доходила тільки до тих, для кого вона призначена, і припиняти спроби зловживання суспільною підтримкою.

Проте відсутність єдиного кількісного критерію оцінки ступеня нужденності сім'ї веде до можливості прийняття соціальним інспектором суб'єктивного рішення. Така можливість у поєднанні з відсутністю можливостей обмеження доступу до допомоги для заявників спричиняє дуже низьку частку відмов за результатами обстеження умов життя сімей.

Необхідність перевірки великої кількості справ, яка витікає з існуючого порядку призначення допомоги, призводить до формального підходу при обстеженнях умов життя сім'ї, що не сприяє виявленню недобросовісних одержувачів допомоги. Повноваження соціального інспектора на даний час не дозволяють виносити на розгляд комісії

справи, що задовольняють всім формальним критеріям, але, на думку інспектора, потребують уваги.

Недосконалість технології обробки заяв проявляється, в першу чергу, в низькій ефективності праці. Значна частина операцій, які виконуються працівниками соціального захисту, може бути автоматизована або усунена в результаті перегляду принципів призначення допомоги.

Відсутність безпосереднього доступу до баз даних різних відомств, внаслідок чого оформлення запитів до третіх організацій відбувається у вигляді паперової кореспонденції, у поєднанні з великою кількістю заявників призводить до нестачі часових ресурсів, що виділяються на перевірку однієї справи. Таким чином, неправомірні одержувачі допомоги мають змогу загубитися в загальній масі заявників і бути виявленими тільки випадковим чином.

Внаслідок централізованого фінансування всіх видів соціальної допомоги, члени комісії позбавлені стимулів відмовляти в наданні допомоги.

Окрім того, надання допомоги якомога більшій кількості заявників може в деяких випадках допомогти в досягненні особистих цілей за рахунок бюджетних коштів. Наприклад, такий підхід дозволяє підсилити позиції деяких політичних партій, чії представники входять до складу комісій. Відсутність в чинній системі стимулів до обмеження доступу до соціального захисту веде до недостатньої адресності допомоги, що надається. Впровадження таких стимулів може бути одним з пріоритетних напрямків реформування системи.

Чинна система соціальної допомоги у вигляді соціальних пільг характеризується багатьма вадами: недостатністю прозорості, суттєвим ринковим спотворенням, штучним підтриманням «скрутного фінансового стану» організацій та підприємств, які надають населенню житлово-комунальні, транспортні та інші послуги тощо.

Чинна система підтримки соціально незахищених верств населення є надто громіздкою, витратною та складною. Більшість українських громадян мають право на ті чи інші пільги, а їх надання потребує утримання дорогої бюрократичної машини, а будь-яка інформація щодо витрат на неї фактично відсутня. У вигравші від зазначених вад системи соціальної допомоги залишаються тільки окремі підприємства-монополісти, які підвищують плату за житлово-комунальні послуги.

Відповідності між зобов'язаннями держави та можливостями їх фінансування можна досягти двома способами: збільшенням видатків на пільги до рівня їх повного забезпечення чи скороченням зобов'язань держави відповідно до її фінансових можливостей. Перший варіант малоймовірний, бо потребуватиме збільшення в кілька разів витрат бюджету на пільги, що неможливо й невиправдано, оскільки вони надаються незалежно від доходу.

На основі вищезазначеного доцільно посилити адресний характер соціального захисту незахищених верств населення шляхом удосконалення методологічних підходів до визначення показників бідності, встановлення єдиних критеріїв оцінки майнового стану сім'ї для визначення права на призначення певного виду соціальної допомоги, спрощення процедур надання соціальної допомоги [2, с. 47].

Гарантований державою рівень соціального захисту повинна забезпечити система адресної підтримки соціально незахищених верств населення. Вона реалізується через упорядкування на законодавчому рівні пільг, що надаються різним категоріям населення, регулювання гарантованого державою мінімального сукупного доходу. Поступово розмір цього доходу повинен наближатися до величини прожиткового мінімуму.

Реформування існуючої системи соціальних виплат і пільг з метою підвищення адресності надання окремих виплат, пільг при збереженні існуючої системи соціальної допомоги – один з можливих шляхів підвищення ефективності системи соціального захисту малозабезпечених верств населення. Цей шлях вимагає значних витрат, пов'язаних зі зміною порядку надання кожної виплати пільги. Іншим можливим напрямком реформування системи соціальних допомог, виплат і пільг є максимальне спрощення діючої системи соціальних допомог, виплат і пільг при переході до принципу надання соціальної підтримки малозабезпеченим домогосподарствам на основі перевірки потреби. Таке реформування в сфері соціальної підтримки населення повинне бути пов'язано зі скороченням бюджетних субсидій виробникам товарів і послуг, і поступовою заміною цих субсидій на адресні виплати нужденним категоріям населення. При переході до розширення адресних форм соціальної допомоги варто зберегти колишні принципи надання значного числа соціальних пільг таким категоріям населення, як інваліди й учасники Великої Вітчизняної війни, інваліди І групи, а також деяким іншим групам населення [3].

На даний момент існує необхідність підвищити ефективність використання обмежених бюджетних коштів за рахунок удосконалення механізмів надання допомоги соціально незахищеним верствам населення. На жаль, чинна система не дозволяє врахувати багато прихованих доходів заявників і може бути покращена за рахунок впровадження непрямой оцінки доходу. Тому для вдосконалення державної допомоги малозабезпеченим сім'ям потрібно розширити повноваження соціального інспектора в питанні обстежень домогосподарств та надати право виносити спірні випадки призначення допомоги на загальних підставах на розгляд комісії. Правомірно також виключення зі складу комісій осіб, зацікавлених в призначенні допомоги за найбільшою кількістю справ (депутатів або представників місцевої адміністрації), а також впровадження принципу співфінансування допомоги за рахунок місцевих бюджетів, що стимулюватиме більш критичне ставлення до заявників підвищити ефективність боротьби зі зловживанням соціальною допомогою. Розробити стимули до викриття неправомірних випадків отримання допомоги, що також дозволить підвищити ефективність боротьби зі зловживанням соціальною допомогою [1, с. 5].

Отже, сучасна система соціальної підтримки населення України прагне задовольнити потреби суспільства, тому намагається охопити якомога більше вразливих категорій та передбачити якнайбільше соціальних ризиків, застосовуючи найкращий міжнародний досвід з організації та практики.

Тіньові доходи порушують принцип соціальної справедливості в наданні соціальної підтримки, в результаті чого бідні отримують менше вигод від системи. Наявність тіньових доходів та приховування їх при зверненні за соціальною підтримкою, як би це не було парадоксально, виступає додатковою «перевагою» при визначенні права на участь в соціальних програмах та при визначенні розміру соціальних допомог для тих, у кого вони є. Тоді як особи, котрі мають офіційні і навіть низькі доходи, висвітлюючи їх при зверненні за соціальною підтримкою не завжди матимуть законні підстави для її отримання. З рештою виявляється так, що особи із високим рівнем життя на відміну від осіб із низьким рівнем життя отримують подвійну користь від держави.

Встановлення жорстких правил відбору до програм соціальної підтримки чи контроль за доходами з боку органів соціального захисту є вимушеними кроками на рівні міністерства, тоді як проблема має вирішуватися на загальнодержавному рівні. Постійне збільшення

державних видатків на соціальну підтримку (що за інших обставин можна було б вважати позитивним ефектом) не є дієвим механізмом для забезпечення високої адресності, соціальної рентабельності та спрямування коштів, а тим більше для відновлення соціальної справедливості, якщо в країні значна частина доходів населення знаходиться «в тіні». Це тільки вказує на іншу проблему, що заважає ефективній роботі програм соціальної підтримки в Україні – погане адміністрування (насамперед фінансів).

Модель соціальної підтримки є недосконалою, так як широкий спектр соціальних допомог, соціальних послуг, а також соціальних пільг і субсидій, є хорошим підґрунтям для забезпечення комплексності та системності у наданні соціальної підтримки вразливим та нужденним громадянам України. Однак, не існує жодного нормативно-правового акту, який би містив чіткий механізм регулювання взаємозв'язків між цими складовими соціальної підтримки, чи процедуру обміну інформацією між різними підрозділами органів соціального захисту, або якийсь іншу процедуру, якою б забезпечувалась комплексність допомоги.

Також відсутні механізми (як наприклад, єдина заява на усі види соціальних допомог та соціальних послуг, чи електронне он-лайн середовище) визначення усього кола проблем, наявних у конкретного претендента на соціальну підтримку, вирішення яких передбачає надання грошових виплат та / або соціальних послуг. На законодавчому та виконавчому рівнях при організації та наданні соціальної підтримки досі керуються застарілим принципом «нужденний звертається за допомогою», тоді як прогресивні практики довели, що для забезпечення ефективності «допомога має ходити за нужденними». Саме цей принцип дозволяє уникнути дублювання в процесі надання соціальної підтримки і замість усіх можливих видів та форм допомоги надавати лише актуальні, це оптимізує використання ресурсів (фінансових, часових, людських тощо), сприяє підвищенню соціальної рентабельності, адресності та своєчасності допомоги.

В той же час в Україні недостатньо успішно відбувається інституалізація моніторингу та оцінювання соціальної підтримки населення. Система моніторингу і оцінювання в Україні є нерозвиненою і представлена лише блоком показників ефективності, тоді як кадрова складова, «інфраструктура прийняття рішень» (тобто які програми слід оцінювати, на яких питаннях зосередитися тощо), бази даних та процедури для обміну інформацією, процедури звітування (щоб

накопичена в результаті інформація була використана за призначенням) потребують модернізації та подальшого розвитку.

Крім того, отримані в ході моніторингу та оцінки щодо функціонування соціальної підтримки та її окремих програм, дуже складно інтерпретувати без чітко визначених та офіційно затверджених діапазонів ефективності показників, відібраних для дослідження, а також за відсутності встановлених планових значень за показниками. Отже, оскільки не представляється можливими визначати чи не відхиляється програма від плану і наскільки отримані ефекти є прийнятними, можна стверджувати, що в процесі моніторингу та оцінки порушений зворотній зв'язок, що заважає своєчасно виявляти і вирішувати проблеми, а також ефективно впливати на бідність та вразливість.

Діюча в Україні методика моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки налічує значну кількість показників, котрі дозволяють дослідити поточні результати їх функціонування (кількість реципієнтів, загальні витрати на програму, середній розмір допомоги та т. ін.), ніж проаналізувати їх вплив на ситуацію з нужденністю та вразливістю в країні. Оперування в середньому двома десятками показників по кожній програмі соціальної підтримки є дуже складним процесом, в результаті якого надати однозначні оцінки щодо загальної ефективності кожної з програм, а тим більше всієї соціальної підтримки дуже складно. Також ускладнює аналіз та розуміння отриманих в результаті моніторингу оцінок, відсутність офіційно визнаного підходу до інтерпретації відібраних показників, насамперед стосовно тих, за якими оцінюються основні соціально-економічні ефекти (адресність, спрямованість, дієвість та вплив на бідність). І навіть, заявлена в методиці моніторингу та оцінювання значна кількість показників все одно не дозволяє визначити релевантність (відповідність потребам суспільства) кожної окремо взятої соціальної програми та / або системи в цілому.

Література:

1. Чишкала Л. А. Вдосконалення державної допомоги малозабезпеченим сім'ям. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/5/11.pdf> (дата звернення: 09.10.2019 р.).
2. Лутицька Л. П. Соціальний захист малозабезпечених верств населення та методи його вдосконалення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 43 – 48.
3. Бондаренко Ю. М. Удосконалення державних механізмів регулювання

соціального захисту населення. *Державне будівництво*. 2007. № 2. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_51.

Гевко Оксана Борисівна
студентка групи ФПФМ-21
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ В УКРАЇНІ

Застарілі підходи до організації бюджетних відносин в Україні в умовах низьких темпів економічного зростання, які у 2016-2018 рр. коливались від 2,4% до 3,3% загострюють проблему наповнення державного бюджету країни, циклічного бюджетного дефіциту, для якого характерне перевищення темпів зростання видатків над доходами і, таким чином, забезпечення соціально-економічного розвитку держави.

Тому, проблема наповнення та ефективного використання державних коштів в Україні є однією із найактуальніших.

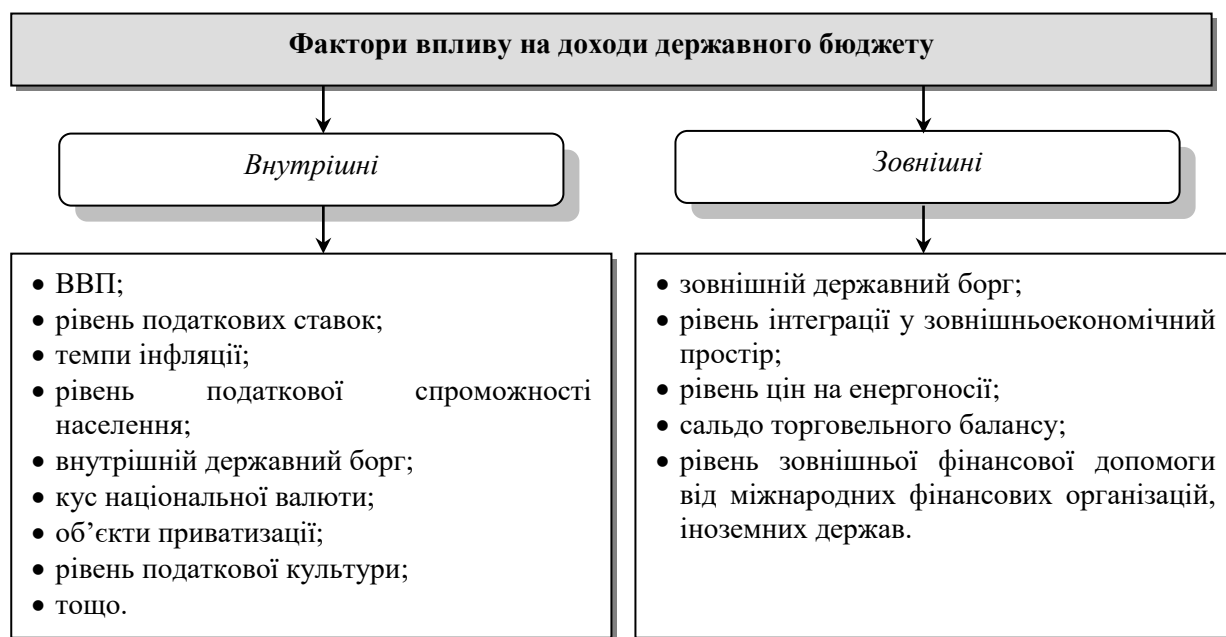
Фінансова діяльність держави передбачає мобілізацію доходів, фінансування видатків, покриття потреб держави та виконання покладених на неї функцій.

Згідно поглядів професора В.М. Опаріна, з позицій фінансової діяльності держави, головним є здійснення видатків у контексті реалізації функцій держави, а податки – лише один із способів їх фінансування. Тобто доходи є вторинними відносно видатків [1, с. 108].

Проте, на наш погляд, ключову роль в процесі здійснення фінансової діяльності держави відіграють саме доходи державного бюджету. Як і бюджет, доходи державного бюджету виконують дві основні функції: розподільчу і контрольну. Так, розподільча функція доходів проявляється у розподілі та перерозподілі ВВП, який є основним джерелом формування дохідної частини бюджетів різних рівнів. За своєю суттю вона є досить обширною, тому, в її складі варто виокремити ряд під функцій, а саме: фіскальну, боргову, соціальну, оборонну, управлінську, екологічну, тощо. Первинною серед перелічених підфункцій є саме фіскальна підфункція, яка полягає у наповненні державного бюджету шляхом вилучення коштів

у фізичних та юридичних осіб шляхом використання податкових та неподаткових інструментів. Завдяки цьому також здійснюється формування фінансових ресурсів, необхідних для обслуговування боргових зобов'язань держави, що є складовою боргової підфункції.

Держава розробляє і використовує оптимальний механізм формування основного централізованого фонду грошових коштів держави враховуючи вплив зовнішніх та внутрішніх факторів (див. рис. 1).

Рис. 1. Фактори впливу на дохідну частину державного бюджету

Примітка: розроблено автором за даними [2]

При цьому, до основних методів наповнення дохідної частини державного бюджету варто віднести:

- пряме вилучення доходів із державного сектора;
- отримання доходів від державних угідь та майна;
- перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб за допомогою податків (податковий метод);
- позичковий метод.

Найбільшу питому вагу у структурі доходів державної казни, як у розвинутих країнах, так і у країнах, що розвиваються займають податкові надходження.

Загальнодержавні і місцеві податки є не лише інструментом наповнення бюджетів, але і важелями регулювання фінансово-економічних відносин (рис. 2.).

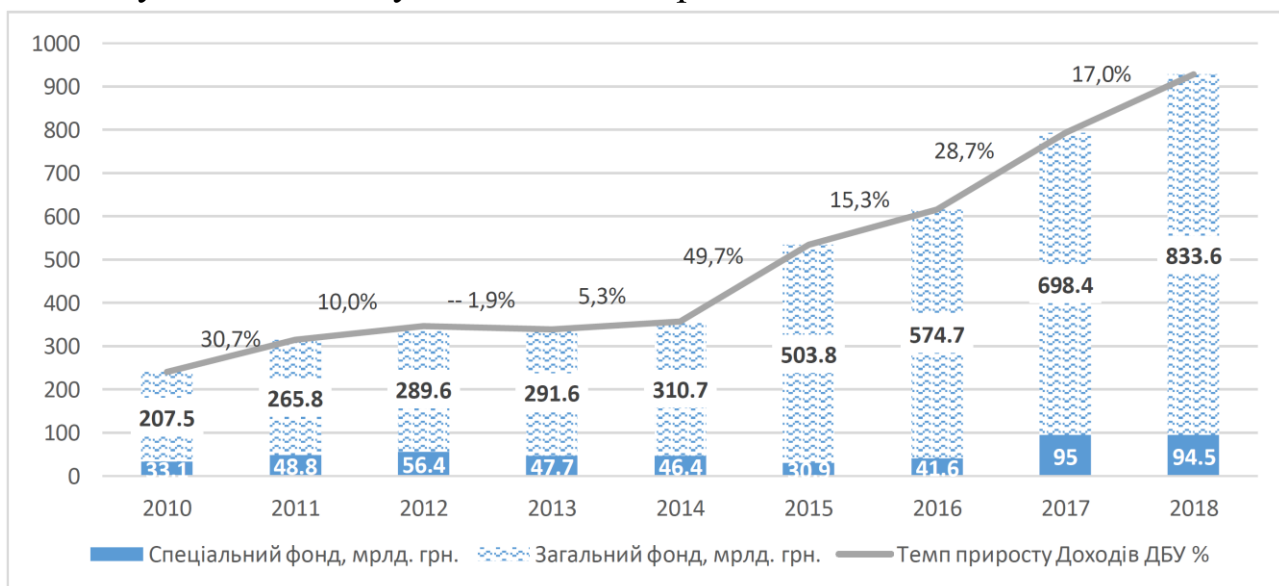
Рис. 2. Вплив рівня податкового навантаження на соціально-економічні процеси в державі

Примітка: побудовано автором за даними [3]

До прикладу, встановлення високих податкових ставок зменшує обсяг наявних оборотних коштів у суб'єктів економіки, що призводить до зниження підприємницької активності, сукупного попиту та інвестиційної привабливості країни. Як наслідок, зменшується і обсяг новоствореної вартості та податкова база, що, у свою чергу, стає причиною скорочення надходжень до державного бюджету.

Тому, в процесі реалізації фіскальної політики ключовою функцією держави є не лише наповнення державного бюджету, але і не допущення деструктивного впливу «податкового тягаря» на розвиток бізнесу, зниження добробуту населення.

Як видно з рисунка 3., впродовж 2010-2018 рр. доходи державного бюджету мали постійну тенденцію до зростання.

Рис. 3. Динаміка доходів Державного бюджету України за 2010-2018 рр.

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [4]

Так, якщо у 2013 р. до державного бюджету надійшло 339,3 млрд. грн., то у 2018 р. даний показник становив 928,10 млрд. грн. При цьому, слід наголосити, що зрісши за п'ять років на 159,9 в.п. (див. рис. 3.), доходи державного бюджету в Україні не надходять у повному обсязі. Так, у 2018 р. сума недоотриманих коштів ДБУ становила 18,7 млрд. грн. (2% річного плану).

За результатами 2018 р., як і в попередні роки, державна казна була наповнена не за рахунок високих темпів розвитку економіки чи закриття податкових лазівок, а завдяки змінам до податкового та бюджетного законодавства, у тому числі зменшення кількості податків з 22 до 9; впровадженню нових податкових платежів, і зокрема військового збору; зростанню ставок акцизного податку; встановленню єдиної базової ставки ПДФО у розмірі 18%; зростанню заробітної плати; зростанню капітальних інвестицій; збільшенню доходів від ввізного мита; розширенню бази оподаткування, і зокрема зміни режиму оподаткування ПДВ для агровиробників; скасуванню пільгової нульової ставки ПДВ на імпорт газу, впливу макроекономічних показників.

Важливим показником, який характеризує міру втручання держави в економіку є співвідношення доходів державного бюджету до ВВП. В Україні з 2014 р. спостерігається зростання частки перерозподілу ВВП через Державний бюджет України (ДБУ).

Так, якщо у 2014 р. значення даного показника становило 23%, то у 2018 р. – 26%, що свідчить про збільшення фіскального тиску на суб'єктів економіки. Причиною даної тенденції є внесення змін до Податкового кодексу України, які пов'язані із підвищенням ставок деяких податків і зборів.

Левову частку доходів ДБУ формують податкові надходження (див. табл. 1.). При цьому, за 2015 – 2018 рр. найбільша їх питома вага в доходах державної казни спостерігалась у 2018 р. – 81,2%, або 753,8 млрд. грн.

Як справедливо зазначають О.В. Золотарьова й І.С. Костенко, у демократичному суспільстві індикатором розвитку системи доходів є співвідношення між податковими і неподатковими надходженнями [5, с. 534].

Так, згідно європейських норм, питома вага неподаткових надходжень у структурі доходів державного бюджету країни не повинна перевищувати 5%.

Незважаючи на європейський вектор інтеграції, в Україні все ще спостерігається значна роль неподаткових надходжень у наповненні державної казни. Так, за підсумками 2018 р. вони становили 17,6% доходів ДБУ, що на 1,4% більше порівняно з 2017 р. та на 4,7% менше – порівняно з 2015 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України за 2015-2018 рр.

Показники	2015		2016		2017		2018	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Всього доходів, в т. ч.:	534,7	100	616,3	100	793,4	100	928,1	100
Податкові надходження	409,4	76,6	503,8	81,7	627,1	79,1	753,8	81,2
Неподаткові надходження	120	22,3	103,7	16,8	128,5	16,2	164,5	17,6
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1	0,7	0,1
Офіційні трансферти	3,1	0,6	4,2	0,7	5,9	0,8	7,3	0,8
Кошти від закордонних країн та міжнародних організацій	1,7	0,3	4,1	0,6	1,7	0,2	1,5	0,2
Цільові фонди	0,3	0,1	0,3	0,1	29,9	3,6	0,3	0,1

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [4]

На номінальний обсяг податкових надходжень, які в Україні за 2015-2018 рр. зросли на 344,4 млрд. грн. суттєвий вплив мали наступні показники:

- споживчі витрати домашніх господарств;
- фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців;
- фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів;
- обсяг експортно-імпортних операцій;
- курс національної грошової одиниці;
- обсяг виробництва підакцизних товарів, видобутку корисних копалин та інші показники [6].

Україна належить до групи тих країн, в яких левову частку податкових надходжень забезпечують непрямі податки. Їх домінуюча позиція в структурі доходів Державного бюджету України має певне соціально-економічне підґрунтя. Так, коли в країні має місце низький рівень податкової культури та високий рівень тінізації економіки, саме вони забезпечують наповнення державної казни. Пов'язано це з тим, що ухилення від сплати непрямих податків практично неможливе. Тому, значне фіскальне значення непрямих податків є характерним для країн що розвиваються, в тому числі й для України [7].

Домінуючу роль у наповненні Державного бюджету України (без урахування міжбюджетних трансфертів) відіграють податок на додану вартість (ПДВ) та акцизний збір. Така структура податкових надходжень є свідченням перекладання податкового навантаження на споживання.

Зокрема у 2018 році структура податкових надходжень до ДБУ була наступною:

- ПДВ з ввезених на територію України товарів – 32,1%;
- акцизний податок 12,9% (з вироблених – 7,7%, з ввезених – 5,2%);
- податок на прибуток підприємств – 10,5%;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – 10%;
- ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування – 8,6% [6, с. 9].

Зростання податкового навантаження на споживання в Україні спостерігається з 2016 р. За підсумками 2017 р. імпліцитна ставка податків на споживання в Україні становила 24,5%, в той час, як у країнах ЄС – 20,7%. Основними причинами зростання середньої ефективної ставки оподаткування в Україні є суттєве скорочення податкових пільг зі сплати ПДВ та покращання якісного рівня його адміністрування, зростання ставок акцизного податку за групами підакцизних товарів (у тому числі в рамках податкової гармонізації).

У 2018 р. планові показники щодо податкових надходжень до ДБУ було виконано лише за трьома податками серед яких: податок на доходи фізичних осіб та військовий збір (100,7%), податок на прибуток підприємств (117,7%) й акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (103,7%).

Посилення ролі податку на доходи фізичних осіб в наповненні державної казни спостерігається з 2012 року. Зокрема, якщо у 2012 році його частка у доходах державного бюджету становила 2,6%, то у 2018 р. значення даного показника перевищило 10%.

Упродовж 2012 – 2018 рр., спостерігається тенденція до перманентного зростання абсолютного обсягу податку на доходи фізичних осіб, який надходив до державного бюджету – із 7 млрд. грн. у 2012 р. до 73,7 млрд. грн. у 2018 р. При цьому, річні темпи приросту цих надходжень коливались від 8,6% до 255,4%.

Причиною такого явища значною мірою було зростання мінімальної заробітної плати; оподаткування податком на доходи фізичних осіб доходів фізичних осіб від продажу або обміну нерухомого, рухомого

майна, отриманої спадщини і подарунків; підвищення ставки податку на доходи фізичних осіб тощо.

Таким чином, в Україні саме податкові надходження забезпечують формування фінансових ресурсів за рахунок яких держава виконує конституційні функції та впливає на соціально-економічний розвиток. Проте, враховуючи стрімкі щорічні темпи зростання видатків питання нарощення податкових надходжень не втрачає своєї актуальності. При цьому, нарощенню дохідної частини Державного бюджету України сприятимуть: стимулювання розвитку бізнесу; нарощення обсягів виробництва і підвищення рівня прибутковості підприємств; дотримання платниками податків податкової дисципліни.

Література:

1. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 240 с.
2. Хмарук Ю. В. Оцінка факторів впливу на доходи Державного бюджету України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2011. Вип. 16. С. 82 – 91.
3. Хмарук Ю. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «система доходів Державного бюджету України». *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7(2). С. 434 – 439.
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 11.10.2019 р.).
5. Золотарьова О.В., Костенко І.С. Моніторинг податкових надходжень до державного бюджету та системи податкового адміністрування України. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 17. С. 533 – 542.
6. Виконання дохідної частини бюджету за січень-грудень 2018 року. URL: <https://feao.org.ua/products/revenue-2018/> (дата звернення: 15.10.2019 р.).
7. Мелих О.Ю. Фіскальна та економічна ефективність оподаткування прибутку підприємств: вітчизняні реалії та шляхи подолання проблем. *Ефективна економіка*. 2018. №12.

Дворняк Галина Станіславівна
*головний спеціаліст бюджетного відділу
фінансового управління Бережанської РДА*

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Проблема підвищення рівня соціальних інститутів, і передусім за допомогою інформаційної політики, спрямованої на роз'яснювання мети діяльності та заходів, які приймаються, є важливою складовою в удосконаленні системи соціального захисту населення. Населенню в складних умовах трансформаційних змін необхідно відчувати опіку держави та її органів управління за стан життя, бути впевненими, що труднощі минуться.

Державна політика регулювання якості соціальних послуг переважно реалізується через удосконалення нормативно-правової бази, визначення стратегічних напрямів реформування системи соціальних послуг, управління державними видатками на соціальні цілі. Однак рівень якості соціальних послуг для осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, залишається недостатнім.

Нормативно-правова база, що встановлює вимоги до видів та умов надання соціальної допомоги різним категоріям населення, втім, не створює достатніх механізмів для забезпечення належного рівня якості соціальних послуг – на сьогодні вона залежить, переважно, від особистісного чинника та сумлінності конкретного надавача послуги. Можна засвідчити й низьку ефективність механізмів управління якістю соціальних послуг та недостатність інформаційного забезпечення процесу їх надання.

Необхідність розробки перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні обумовлена низкою факторів, що мають системний характер:

По-перше, недостатній рівень розвитку мережі закладів та установ, що надають соціальні послуги:

– зниження можливостей розвитку мережі закладів і її кадрового забезпечення, яке призвело до обмеженого доступу населення (перш за все, сільського) до отримання соціальних послуг. У 2018 році кількість закладів соціального захисту для безпритульних громадян зменшилася у порівнянні з 2017 р. Мережа закладів реінтеграції безпритульних осіб та

соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі відсутня в АР Крим, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Чернівецькій областях та м. Києві;

– недостатній рівень розвитку мережі закладів надання побутової і медико-соціальної допомоги непрацездатним громадянам в умовах тимчасового, денного перебування і вдома. Існуюча державна система соціальних послуг орієнтована здебільшого на догляд у стаціонарних закладах, що ускладнює їх надання, зводить до мінімуму здійснення соціальними службами заходів соціально-побутового патронажу. Кількість відділень соціальної допомоги на дому в Україні у 2018 р. зменшилася на 1,4%, територіальних центрів соціального обслуговування, що надавали побутову і медико-соціальну допомогу непрацездатним громадянам в умовах стаціонарного, тимчасового, денного перебування – на 1%, соціальні послуги вдома реабілітаційними установами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надавалися лише у 30% зареєстрованих випадків [1, с. 15].

По-друге, недостатність методичного забезпечення процесу управління якістю соціальних послуг, що обумовлено, зокрема:

– відсутністю державних стандартів якості соціальних послуг;

– невідповідністю змісту та рівня організації надання соціальних послуг потребам їх отримувачів;

– недостатньою сформованістю механізму оцінки потреб населення. Мережа соціальних служб створена та функціонує практично в усіх територіально-адміністративних одиницях країни. Разом з тим, відсутнім є механізм оцінки потреб населення (в першу чергу територіальної громади) щодо необхідної кількості працівників соціальної сфери та видів соціальних послуг. У зв'язку з цим, штатне забезпечення соціальними працівниками, соціальними педагогами, психологами, юристами та іншими фахівцями в центрах соціальних служб залишається недостатнім та таким, що не відповідає потребам громади. Це погіршує доступ населення, особливо у сільській місцевості, до отримання професійних соціальних послуг та підтримки, залишає осіб, що потрапили у складні життєві обставини, без допомоги кваліфікованих спеціалістів;

– відсутністю стандартизованої системи підвищення базової кваліфікації на робочому місці для надавачів соціальних послуг, а відтак, недостатнім рівнем кваліфікації значної кількості працівників вітчизняних соціальних служб. Соціальні служби, що функціонують в Україні, лише на

60-70% укомплектовані фахівцями, але й вони, здебільшого, не мають відповідної професійної підготовки. Гострою для України є проблема підготовки підручників, посібників з соціальної і соціально-педагогічної роботи, пакетів навчально-методичної документації.

По-третє, недосконалість використання бюджетних механізмів реалізації соціальної підтримки населення та низька дієвість системи дотримання соціальних гарантій, зокрема:

- зниження фактично виплаченої соціальної допомоги та погіршення умов життя соціально незахищених груп населення;

- недостатній рівень соціальної підтримки осіб з інвалідністю через зменшення кількості вільних робочих місць та низькі темпи зростання середнього розміру місячної пенсії. Окрім того, при визначенні бюджетних видатків майже не використовуються показники, що дають уявлення про життєвий рівень цих категорій населення;

- зменшення обсягів цільової грошової допомоги, посилення диспропорцій у співвідношенні мінімальних соціальних гарантій населенню, а відтак, недостатність соціальної підтримки непрацездатних громадян із мінімальними доходами;

- дефіцит належного фінансування проектів громадських організацій органами місцевого самоврядування (поширюється лише на організації інвалідів, ветеранів, молодіжні та дитячі громадські організації). Без державного фінансування залишаються, зокрема, організації, що працюють із багатодітними сім'ями або невиліковно хворими, що призводить до вибіркового, а не системного характеру їх участі у наданні соціальних послуг. Так, відповідно до частини третьої статті 143 Конституції України органи державного управління мають фінансувати здійснення делегованих місцевому самоврядуванню повноважень у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету, натомість щороку має місце постійний дефіцит бюджету, внаслідок чого недофінансовується сфера соціального забезпечення. Дефіцит ресурсів за делегованими повноваженнями у Державному бюджеті України на 2017 рік склав 20%, тобто близько 20 млрд. грн.;

- недостатній рівень фінансування соціальних послуг, гарантованих державою на безоплатній основі.

Таким чином, зазначені проблеми підвищення якості соціального захисту потребують вирішення у найближчій перспективі. Тобто, необхідно переглянути соціальну політику держави, а саме посилення контрольних функцій держави за процесом формування та розподілу

витрат від національного до локального рівнів економіки, що зумовлює вкрай необхідну розробку методології та концептуальних основ системи соціального захисту в Україні.

Отже, система соціального захисту включає в себе надзвичайно багато напрямів, які потребують якнайшвидшого реформування, внаслідок чого мають досягатися основні цілі соціальної політики і створюватися єдність економічних і соціальних умов для забезпечення як соціальної стабільності, так і розвитку національної економіки.

Література:

1. Кармазіна О. Соціальний захист населення. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf (дата звернення: 01.11.2019 р.).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Дем'янюк Антоніна Вікторівна

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Панько Дмитро Геннадійович

*студент групи Фм-22
Тернопільського національного економічного університету*

СТРУКТУРА ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ

В умовах демократичних і ринкових трансформацій необхідним є вирішення проблем бюджетного процесу в контексті визначення бюджетних пріоритетів відповідно до існуючих соціально-економічних і суспільних відносин. Вважається, що в демократичній державі визначення бюджетних пріоритетів має відображати суспільні переваги, базуватися на суспільному виборі. Разом з тим, досвід багатьох країн, у тому числі України, свідчить про те, що реалізація цього принципу на практиці, його втілення в реальну бюджетну політику держави є складною проблемою [1, с. 25].

Необхідно зазначити, що стабільність і прогнозованість в бюджетній політиці вимагає прозорого, прогресивного і єдиного державного

регулювання в процесі нарахування, сплати податків, зборів та обов'язкових платежів, їх мобілізації, виконання та належної оцінки доходів бюджету. Приріст і розширення відтворення доходів бюджету ставить проблему наявності дієвого механізму і контролю за їх формуванням, розподілом і використанням з метою реального і прогнозного передбачення здійснення видатків на виконання зобов'язань держави [3].

Дослідження практики формування дохідної частини бюджету за 2014 – 2018 рр. доводить, що питома вага доходів Державного бюджету України у ВВП дещо менша ніж у більшості розвинутих країнах та знаходилася в межах від 22,8% у 2014 р. до 26,1% у 2018 р. Це свідчить про недостатньо високий рівень централізації економіки в Україні. Важливо зазначити, що доходи Державного бюджету України за 2016 – 2018 рр. зросли на 311833,5 млн. грн., що відбулося в основному за рахунок зростання податкових надходжень на 249936,2 млн. грн. Також протягом зазначеного періоду неподаткові надходження зросли на 61041,3 млн. грн., доходи від операцій з капіталом – на 466 млн. грн., трансферти – на 3134,7 млн. грн. Найбільшу питому вагу в доходах Державного бюджету України мають податкові надходження та займали у 2018 р. 81,2%. Друге місце за часткою в загальній сумі доходів Державного бюджету України займають неподаткові надходження. Протягом 2016 – 2018 рр. не простежується чіткої тенденції у даній категорії, найбільшу часту неподаткові надходження мали у 2018 році, а саме 17,7%, найменшу у 2017 р. – 16,2%. Найменшу питому вагу в доходах Державного бюджету України має дохід від операцій з капіталом, з даної категорії у 2016 та 2018 роках спостерігається значне скорочення і цей показник в 2018 р. становив 0,07% [2].

Аналіз найбільшої частки доходів Державного бюджету України – податкових надходжень, засвідчує їх зростання за 2016 – 2018 рр. на 249936,2 млн. грн. Таке зростання в першу чергу відбулося за рахунок збільшення обсягів податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб. Найбільшу частку у структурі доходів Державного бюджету України у 2018 р. становили податок на додану вартість 40,4%, акцизний податок 12,8% та податок на прибуток підприємств 10,4% [2]. Отже, протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція поступового зростання податкових надходжень Державного бюджету України, що загалом відбувається за рахунок зростання внутрішніх податків на товари та послуги.

Література:

1. Дем'янюк А.В. Пріоритетні напрями бюджетної політики України в умовах трансформаційних процесів державотворення. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/12974> (дата звернення: 10.09.2019 р.).
2. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 10.09.2019 р.).
3. Руденко В.В., Лукашук Д.М. Проблеми формування податкових доходів Державного бюджету України та шляхи їх вирішення. URL: <http://intkonf.org/rudenko-vv-lukashuk-dm-problemi-formuvannya-podatkovih-dohodiv-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-ta-shlyahi-yih-virishennya/> (дата звернення: 10.09.2019 р.).

Дерлиця Андрій Юрійович

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

NEW PUBLIC FINANCE: ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ФІНАНСІВ

У середині ХХ ст. відомий соціолог Елвін Тоффлер передбачив входження цивілізації у постіндустріальну епоху, описавши її як нову інформаційну, електронну, енергетичну та космічну добу [1]. У опублікованій у 2017 році роботі “Четверта промислова революція” професор Клаус Шваб стверджує, що світ уже знаходиться на початку революції, яка докорінно змінює спосіб життя, господарювання та взаємодії людей [2]. Попередні промислові революції дозволили відмовитись від використання сили тварин, зробили можливим масове виробництво, принесли цифрові можливості мільярдам людей. Четверта промислова революція характеризується новими технологіями, які зливають фізичний, цифровий та біологічний світи, впливають на всі сфери без винятку. Швидкість її розгортання К. Шваб порівнює із цунамі.

Незалежно від підходів різних авторів до нумерації промислових революцій та суспільних формацій існує однозначна згода, що сучасні зміни ідуть по експоненті і зумовлені вони цифровізацією економіки та суспільства. Головну роль у цьому процесі відіграють такі технології як

штучний інтелект, робототехніка, 3D друк, доповнена реальність, “великі дані” (big data), хмарні та туманні обчислення, машинна взаємодія тощо. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки дає наступне визначення цифровізації – “насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір” [3]. Такого роду технологічні зміни не можуть не відобразитись на функціонуванні фінансових інститутів.

Передбачення процесів у майбутньому є предметом окремої сфери знань – футурології (від лат. futurum — майбутнє та грец. λόγος — вчення). Даний напрямок досліджень пов’язаний зі спробою з’ясування майбутніх, потенційних станів суспільства і соціальних процесів, виходячи із комплексних досягнень суспільствознавчих і природничих наук. Висновки футурології часто не можуть бути доведені із повною науковою строгістю, оскільки не піддаються оцінці за допомогою формальної логіки. Проте даний напрямок активно розвиває сучасна політекономія намагаючись спрогнозувати трансформацію світової економіки. Вважаємо, що стосовно проблематики фінансів доцільно ставити питання про започаткування нового напрямку у рамках фінансової науки — фінансової футурології. Її можна визначити як вчення про перспективні та потенційні риси фінансової системи майбутнього на основі знань про тенденції і вектори розвитку технологій, економіки та суспільства. Даний напрямок є абсолютно новим не лише для вітчизняної, але і для західної фінансової думки.

Оскільки суспільні фінанси знаходяться на стику економічних, соціальних і політико-управлінських процесів, доцільно оцінювати перспективи їх трансформації під впливом кожного зі згаданих напрямків.

Зрушення у економічному базисі суспільних фінансів характеризуватимуться наступними обставинами:

- зміною ролі факторів суспільного виробництва: замість природних ресурсів, капіталу та робочої сили пріоритет отримують інформація, технологія та якісне управління;

- кардинальним підвищенням ефективності суспільного виробництва внаслідок автоматизації, роботизації, застосування штучного інтелекту. Це призведе до зростання доданої вартості та появи додаткових можливостей її перерозподілу;

- зміною енергетичної парадигми з причини відмови від енергетики вуглеводнів, що зумовить зрушення у структурі економіки та вплине на доходи бюджетів, зокрема внаслідок перегляду системи акцизів;

- формуванням нової економіки сфер освіти, охорони здоров'я, культури, науки, управління, громадської безпеки. Поява нових видів послуг та способів їх постачання зумовить необхідність зміни обсягів та структури бюджетного фінансування;

- виникненням нових видів та сфер економічної діяльності у цифровій сфері, які необхідно буде охопити фіском;

- повним переходом до безготівкових розрахунків, що відкриє можливість забезпечення постійної ідентифікації учасників економічних відносин і ефективного обліку та контролю господарських операцій.

Зміна соціальних умов вплине на сферу суспільних фінансів внаслідок:

- зникнення цілих сфер працевлаштування людини та окремих видів професій, що поставить проблему безробіття на новому рівні;

- зростання тривалості життя, що викличе необхідність перегляду пенсійної системи;

- нові інформаційні технології забезпечать якісну фінансову інклюзію – рівний доступ особи до суспільних благ та послуг незалежно від місця проживання, стану здоров'я, рівня доходів і статусу громадянина тощо;

- рейтинги особи у соціальних мережах уже стають складовою її кредитного рейтингу, а у перспективі податкового рейтингу;

- цифровізація приведе до формування нового виміру публічності – звуження сфери приватного життя на користь публічних, загальносуспільних процесів.

Вплив на суспільні фінанси внаслідок цифровізації політико-управлінських механізмів проявляється у наступному:

- відбувається автоматизація більшості процесів і процедур, які мають місце в управлінні суспільними фінансами;

- державні та місцеві фінанси стають повністю публічними;

- розширюється практика застосування системи електронного, громадського бюджету, особливо на рівні місцевого самоврядування;

- відкривається можливість застосування елементів прямої демократії стосовно прийняття рішень у сфері загальнодержавних фінансів;

- технологія Великих даних (Big Data) дозволить владі приймати правильні управлінські рішення на основі збору інформації про реальні суспільні запити;

- деталізація та повнота інформації про усі операції та економічні процеси дозволить повністю змінити якість макроекономічного аналізу та забезпечить оперативність державного регулювання економіки.

Окреслимо окремі ймовірні риси, які можуть набути суспільні фінанси під впливом окреслених тенденцій у майбутньому. Серед можливих перспективних новацій у сфері оподаткування:

- рух у напрямку повного виключення взаємодії суб'єкта з фіскальними органами, забезпечення максимального автоматизму всіх операцій і нездатність платника вплинути на розрахунок та адміністрування податку, відсутність необхідності у деклараціях та звітності;

- усі платежі автоматично перераховуватимуться під час проведення господарських операцій: актів купівлі – продажу, отримання прибутку тощо;

- система ідентифікації особи зробить можливим стягнення податків на споживання за індивідуальними ставками в залежності від доходів особи, структури її витрат;

- стане можливою реалізація омріяної теоретиками минулого ідеї єдиного податку – який системно та автоматично об'єднуватиме усі об'єкти оподаткування та враховуватиме доходи, обсяг майна, споживання та заощадження індивіда або домогосподарства;

- технологія блокчейн і застосування стійких цифрових ідентифікаторів унеможливить податкові зловживання (у тому числі на митниці).

У сфері бюджетних витрат і функціонування бюджетних установ можна спрогнозувати:

- зміну структури державних видатків, зокрема зниження витрат на управління, обслуговування державного боргу та економічну діяльність;

- зростання частки послуг, які надаються бюджетними установами дистанційно (документооборот, консультування, дистанційна діагностика захворювань, дистанційна освіта тощо);

- повсюдне запровадження цифрового робочого місця державного службовця і роботу на державу вдома;

– модифікацію діючого механізму державних запозичень через банківську систему та на фінансовому ринку, який містить суттєву спекулятивну складову. Вільні кошти населення напряму спрямовуватимуться з рахунків громадян до бюджету на умовах кредитування.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що на протязі часового горизонту у 10 – 15 років система суспільних фінансів, як і загалом фінансова система у розвинутих державах зазнає кардинальних трансформацій. Це вимагає застосування перспективного наукового аналізу, зокрема з позицій фінансової футурології з метою оцінки можливого впливу становлення цифрової економіки та цифрового суспільства на функціонування фінансових інститутів.

Література:

1. Тоффлер Е. Третя Хвиля. К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
2. Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 416 с.
3. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13> (дата звернення: 09.11.2019 р.).

Джала Христина Володимирівна
студентка групи ФФ-32

Тернопільського національного економічного університету

Квасниця Оксана Василівна

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СУТЬ ТА ФУНКЦІЇ

Закріпивши право територіальної громади безпосередньо здійснювати місцеве самоврядування, Конституція України [1] і Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] в такий спосіб підвищили роль і значення різноманітних форм прямого волевиявлення територіальних громад з метою вирішення або участі у вирішенні питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, включаючи й ті з них,

що пов'язані з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів, утвердженням екологічної безпеки.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] до екологічної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено вирішення таких питань, як:

- затвердження цільових місцевих екологічних програм;
- затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, у тому числі на природоохоронні заходи;
- встановлення місцевих податків і зборів, у тому числі екологічних, та розмірів їх ставок у межах, визначених законом;
- нагромадження позабюджетних цільових, у тому числі екологічних, коштів; затвердження положень про ці кошти;
- прийняття рішень про надання місцевих позик, у тому числі екологічних;
- прийняття рішень про надання пільг відповідно до чинного законодавства, у тому числі екологічного, щодо місцевих податків і зборів;
- затвердження відповідно до законодавства ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що перебувають у власності відповідних територіальних громад;
- вирішення згідно із законодавством питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування цього дозволу;
- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, які підлягають особливій охороні;
- внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, які мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, що охороняються законом;
- надання відповідно до законодавства дозволу на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з чинними нормативами охоплює відповідну територію.

Слід зазначити, що в літературі, немає єдиного підходу до визначення сутності екологічної відповідальності. Екологічна відповідальність по-різному інтерпретується представниками економічних

напрямів. Згідно класичного підходу, екологічна відповідальність виникла під дією екологічного законодавства: щоб уникнути санкцій, підприємства змушенні були переглянути свою екологічну політику і вжити заходів для зменшення негативного впливу своєї діяльності на навколишнє середовище. Згідно неокласичного підходу, екологічна відповідальність є наслідком не лише нормативно-правових обмежень, а й моральної відповідальності виробників за заподіяння шкоди природі [3].

Концепція сталого розвитку є органічним синтезом класичних та неокласичних підходів. Вона поєднує у собі обмеження, встановлені екологічним законодавством, та моральні зобов'язання представників бізнесу. Згідно цієї концепції, екологічна відповідальність перестає бути чимось примусовим, вона перетворюється на внутрішні правила ведення бізнесу. Проте, зазначимо, що дотримання компанією принципів екологічної відповідальності не завжди відбувається лише з метою збереження навколишнього середовища, в цьому є і певна фінансова вигода.

Екологічна відповідальність згідно з Директивою 2004/35/ЄС – це зобов'язання оператора вжити заходи щодо запобігання настанню екологічної шкоди чи ліквідації наслідків екологічної шкоди для відновлення природних ресурсів до вихідного стану, що існував до її заподіяння, та покриття ним витрат на проведені заходи. Відновлення стану природних ресурсів здійснює особа, що заподіяла екологічну шкоду, у рамках конкретного плану ліквідації наслідків такої шкоди [4, с. 7].

Огородник В.В. під концепцією екологічної відповідальності розуміє діяльність як кожного окремого громадянина, так і бізнес-структур, яка приносить користь навколишньому природному середовищу (або зменшує негативний вплив на навколишнє середовище). Крім того, дана діяльність не обмежується тільки визначеними законом та обов'язковими до виконання заходами [5, с. 612].

Екологічна відповідальність – це свідомо добровільна участь бізнесу у різноманітних заходах, направлених на попередження та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище; раціональне природокористування; економію сировинних та енергетичних ресурсів у процесі господарської діяльності; залучення відходів у господарський обіг; запобігання аварійних і надзвичайних ситуацій; підтримку заходів з охорони здоров'я; збереження культурно-історичної спадщини, біорізноманіття та природних територій, які потребують особливої охорони; збереження зникаючих біологічних видів тощо [6, с. 159].

Ми вважаємо, що під екологічною відповідальністю територіальних громад слід розуміти діяльність громади, щодо зменшення екологічних ризиків, виявлення екологічних правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності, у відповідності до делегованих чинним законодавством повноважень, що сприятиме зменшенню кількості екологічних правопорушень та покращенню екологічної ситуації в територіальних громадах та державі в цілому.

Суть екологічної відповідальності виявляється через основні функції: компенсаційну, превентивну, стимулюючу, бюджетну та культурно-просвітницьку, і полягає в збереженні сталого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на базі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі [7].

Компенсаційна функція спрямована на кількісну оцінку еколого-економічного збитку від діяльності та відповідного відновлення (компенсування) майнових та інших втрат (відтворення асиміляційного та рекреаційного потенціалів території тощо).

Превентивна функція передбачає моніторинг і контроль екологічної ситуації на території господарювання, аналіз і прогноз її динаміки, організації запобіжних заходів з оптимізації потенційних ризиків у формі природоохоронної діяльності, екологічного страхування, виконання екологічно орієнтованих НДДКР та ін.

Функція стимулювання означає залучення правових, фінансово-економічних, інформаційних та інших важелів у сфері охорони довкілля, а також підвищення попиту на кращі доступні технології та екологічні інновації. Бюджетна функція витікає із сутності соціальної відповідальності бізнесу: здійснюючи на практиці екологічно значимі інвестиції за рахунок власних коштів, бізнес «розвантажує» таким чином бюджети всіх рівнів, прямо або опосередковано бере участь в реалізації національних проектів, зміцнюючи тим самим позиції держави і підвищуючи рівень довіри до влади з боку суспільства. Культурно-просвітницька функція пов'язана із освоєнням нової парадигми управління, яка передбачає активну участь бізнесу у формуванні високого рівня корпоративної культури, вплив на споживацьку поведінку з урахуванням екологічних, енергетичних та кліматичних чинників.

Важливим напрямом побудови ринкової економіки є фінансове стимулювання підвищення соціально-економічної відповідальності бізнесу, територіальних громад та домогосподарств до побудови «зеленої»

економіки. Насамперед це проявляється під час реалізації заходів, передбачених у рамках державно-приватного партнерства. Визначення цього партнерства саме як державно-приватного, на думку І.В. Запатріної, не враховує той факт, що у місцевої влади наявні самостійні, відмінні від інтересів центральних органів влади, погляди на реалізацію інфраструктурних проектів. Тому доцільнішим є використання терміну публічно-приватне партнерство [8, с. 95]. Передусім це стосується співпраці об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з бізнесом щодо вирішення кліматичних проблем на місцях. Одним із позитивних аспектів адміністративно-територіальної реформи в Україні стало збільшення фінансових ресурсів ОТГ, які вони можуть спрямовувати на заходи з поліпшення стану довкілля.

Однією з підвалин соціально-ринкової економіки є забезпечення екологічного порядку, що передбачає збереження навколишнього середовища, енергоефективність, використання альтернативних відновлюваних джерел енергії [9, с. 71]. Однак, за влучним зауваженням Дж. Стігліца, сьогодні глобалізація не працює для багатьох бідних людей у світі, а також для великої частини довкілля [10, с. 205]. Виходом із вказаної ситуації міг би стати перерозподіл доходів від заможних верств населення та багатих країн на користь бідних верств та країн, а також на підтримку «зеленої» економіки в світі, але при цьому важливо встановити оптимальну межу такого перерозподілу як у певній країні, так і між країнами.

Значний вклад у вирішення вказаної проблеми вніс Т. Пікетті, який підкреслив, що сучасний перерозподіл у соціальних державах базується насамперед на фінансуванні сукупності фундаментальних соціальних прав, а саме прав на освіту, охорону здоров'я та пенсію [11, с. 486 – 488].

На думку зарубіжних учених [12], сучасний етап розвитку глобалізації та її вплив на природу зумовлює необхідність співпраці національних урядів у питаннях природокористування, та обумовлює необхідність створення міждержавних інституцій для спільного вирішення глобальних екологічних проблем. Такими є Зелений кліматичний Фонд, Глобальний екологічний фонд та ряд інших подібних структур, проблемою яких є фінансове наповнення, оскільки не існує обов'язкових джерел їх фінансування. Мова йде про добровільність здійснення внесків у подібні фонди провідними країнами світу, що сьогодні дуже важко досягти через загострення політичних відносин між ними. Треба також враховувати, що значна частина міжнародної

фінансової допомоги для вирішення кліматичних проблем бідні країни використовують недостатньо ефективно. Багато досліджень свідчать, що до кінцевого споживача доходить 10–20% міжнародної допомоги [13, с. 392]. Тому важливо поставити надання такої допомоги під контроль громадських екологічних організацій, що підвищить зацікавленість розвинутих країн у наданні допомоги.

Підсумовуючи зазначимо, що фінансове стимулювання екологічної відповідальності територіальних громад є важливим напрямком фінансової політики держави в умовах сьогодення. Оскільки незадовільний стан екологічної ситуації впливає як на зростання кількості захворювань населення, так і на стримування економічного розвитку територій, що обумовлює необхідність застосування більш ефективних природоохоронних заходів та збільшення джерел їх фінансування.

Література:

1. Конституція України: чинна редакція зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
3. Desjardins J. Corporate Environmental Responsibility. *Journal of Business Ethics*. 1998. Vol. 17, No 8. P. 825 – 838.
4. Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2018. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/447/files/webenvironmental-liabilityua2018.pdf> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
5. Огородник В. В. Вплив екологічного компонента соціальної відповідальності на економіку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 7. С. 612 – 616.
6. Шаповал В. М., Коваленко О. А. Функції та елементи соціальної відповідальності сучасних компаній. *Детермінанти сталого розвитку організацій в умовах глобалізації*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпропетровськ, 15 – 16 грудня 2014 р.) / відп. ред. В.М.Шаповал. Д.: НГУ, 2015. С.158 – 160.

7. Гасий В. В., Потравный И. М. Экологическая ответственность бизнеса как элемент государственно-частного партнерства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №3. Т.1. DOI: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/183>.

8. Запатрина И. В. Перспективы использования механизмов публично-частного партнерства для развития инфраструктуры в Украине. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2012.01.094>.

Діжак Наталія Зіновіївна
*адміністратор відділу надання
адміністративних послуг Золочівської РДА*
Коробчук Олег Анатолійович
*начальник відділу «Центр надання
адміністративних послуг» Чемеровецької селищної ради*

ОПТИМІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

В цілому сучасна стратегія модернізації адміністративної системи розвитку електронного урядування, яка включає заходи щодо поліпшення якості надання адміністративних послуг, що надаються громадянам, є важливою ланкою загальної політики уряду, спрямованої на вдосконалення державного управління та зміцнення зв'язку з населенням.

Важливим питанням є створення системи менеджменту якості в державних органах влади, оскільки від них багато в чому залежить розвиток даної системи, та її поширення в масштабах країни. З іншої сторони, використання принципів менеджменту якості в державних установах веде, перш за все, до зниження вартості послуг, які надаються, підвищує задоволеність громадян державними послугами, та зацікавленість державних службовців в кінцевому результаті своєї роботи [1, с. 70].

На сучасному етапі розвитку країни вбачається можливим використання консервативного або трансформаційного шляхів для подальшого розвитку електронного урядування. Консервативний шлях має еволюційний характер та суттєво не змінює існуючі принципи та цілі

розвитку наявної інфраструктури електронного урядування, що може призвести до відставання від світових темпів розвитку.

Натомість трансформаційний шлях, який пропонується в рамках Концепції розвитку електронного урядування в Україні, має революційний характер та робить акцент на посиленні функціональних можливостей електронного урядування та зниженні витрат органів влади на реалізацію владних повноважень шляхом застосування сучасних інноваційних підходів, методологій та технологій (у тому числі Інтернету речей, хмарної інфраструктури, Blockchain, Mobile ID, shareding economy, просування методики опрацювання даних великих обсягів (Big Data), нормативно-правового врегулювання принципів «цифровий за замовчуванням», «одноразове введення інформації» та «сумісність за замовчуванням», а також застосування перспективних форм організації виконання завдань і проектів розвитку електронного урядування, зокрема публічно-приватного партнерства.

З метою забезпечення захисту електронного урядування, його окремих підсистем, регіональних інформаційних систем та інформаційного обміну від несанкціонованого доступу, зміни і розкрадання, а також з метою боротьби з комп'ютерними вірусами і запобігання витокам інформації повинна бути сформована єдина політика забезпечення інформаційної безпеки і реалізована відповідна підсистема. Політика забезпечення інформаційної безпеки повинна визначити:

- загальну модель загроз у сфері інформаційної безпеки електронного урядування в регіоні;
- класифікацію об'єктів електронного урядування в регіоні за необхідним рівнем забезпечення захисту інформації та загальні вимоги до них;
- критерії віднесення об'єктів системи електронного урядування в регіоні до систем, які вимагають захисту, і перелік необхідних заходів щодо забезпечення їх захисту;
- порядок узгодження вимог до окремих підсистем електронного урядування в регіоні, а також атестації об'єктів електронного урядування в регіоні;
- порядок доступу до підсистем електронного урядування в регіоні.

Підсистема забезпечення інформаційної безпеки електронного урядування в регіоні повинна включати функції здійснення доступу до підсистем, реєстрації та обліку дій користувачів при роботі з системою, моніторингу порушень в сфері інформаційної безпеки, забезпечення

антивірусного захисту, а також забезпечення захисту інформації при її передачі і обробці з використанням сертифікованих засобів.

Для зручності одержувачів послуг необхідним є створення різнопланової інфраструктури системи надання адміністративних послуг і різноманітних точок доступу. В якості потенційних учасників системи надання адміністративних послуг важливою складовою є бюджетна складова, яка характеризує соціальний розвиток регіонів. Створення різнопланової інфраструктури модернізує підхід до функціонування організацій при мінімальних витратах і підвищить популярність даних організацій, які надають адміністративні послуги [2, с. 132].

Для вдосконалення системи надання адміністративних послуг повинні бути передбачені механізми отримання послуг для всіх типів одержувачів послуг: громадян усіх категорій (включаючи інвалідів, пенсіонерів); бізнесу. Тому для об'єднання елементів і учасників адаптуємо точки доступу в системі надання адміністративних послуг за основними ознаками:

1. Традиційні / нетрадиційні. Традиційними точками доступу є звичні місця особистого звернення одержувачів послуг за отриманням послуги (органи виконавчої влади). Нетрадиційними є точки доступу отримання адміністративної послуги за допомогою альтернативних варіантів і технологій (інтернет-портали, компанії-оператори, центри надання адміністративних послуг).

2. Контактні / дистанційні. У контактних точках доступу здійснюється безпосереднє особисте звернення за наданням послуги через його представника. У дистанційних точках доступу звернення відбувається за коштами інформаційних технологій, сайтів, стільникового зв'язку.

3. Комерційні / некомерційні. Комерційними точками доступу є офіси, представництва комерційних операторів (стільникові компанії, фінансові компанії та банки, інтернет-компанії). Некомерційні точки доступу – це офіси органів державної влади, центри надання адміністративних послуг, автономні установи, які повністю забезпечуються бюджетними коштами.

4. За рівнем спеціалізації. Неспеціалізовані точки доступу - це місця звернення одержувачів послуг «без додаткових зусиль» в автономних установах, компаніях-операторах і т.д. Спеціалізовані - це точки доступу, які є спеціалізованими центрами та офісами з надання державних послуг (центри надання адміністративних послуг).

5. За рівнем доступу. Індивідуальний доступ – це точки доступу, де надання адміністративної послуги відбувається в індивідуальному порядку; масовий доступ – це точки доступу, де надання адміністративної послуги відбувається в порядку електронної або живої черги з одержувачів послуг.

Таким чином, комплексно використовуючи інформацію з різних джерел, сформується багатоканальна система можливих точок доступу для одержувачів адміністративних послуг. В результаті впровадження механізму державно-приватного партнерства до системи надання адміністративних послуг в умовах забезпечення розвитку електронного урядування виникнуть додаткові взаємини держави з бізнесом, які передбачають:

1. Виникнення нового учасника системи (компанія-оператор) державних послуг, яка надає державні послуги і забезпечує часткове фінансування витрат на надання цієї послуги).

2. Регулювання, контроль, визначення вимог до якості надання державних послуг та інфраструктура проекту встановлюються державою.

3. Реалізація конкурсних процедур, які полягають у виборі компанії-оператора (проводиться державою на певний термін).

4. Виникнення двосторонніх зобов'язань (приватний партнер відповідає за свої зобов'язання; держава відповідає за дострокове припинення контракту, забезпечення фінансами і майном).

5. Поява прозорості при взаємодії партнерів.

6. Безперервне надання державних послуг.

7. Повернення коштів компанії-оператору (інвестору) в окремих ситуаціях.

8. Об'єктом партнерства повинні виступати інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток інфраструктури адміністративних послуг [3, с. 11].

Застосування в процесі надання адміністративних послуг технології управління за результатами на сучасному етапі обумовлює необхідність оцінки результативності не тільки окремих сфер установ, які надають державні послуги, а й аналізу ефективності даних організацій в цілому.

В рамках створення електронного урядування в регіоні повинна бути забезпечена інтеграція інформаційно-технологічної інфраструктури регіону з загальної інформаційно-технологічної інфраструктурою національного рівня.

З розвитком інформаційних і комунікаційних технологій і повсюдним їх впровадженням в усі сфери людської діяльності стала

очевидна ефективність використання результатів інформатизації, особливо в державному секторі.

Інтернет вивів на новий рівень взаємовідносин держави і суспільства, забезпечуючи прозорість управлінських рішень і надаючи можливість постійного громадського контролю над діяльністю держави. Таким чином, багато в чому функціонування правової держави стане можливим завдяки віртуальному простору, що забезпечує права громадян на вільний пошук, отримання, виробництво і поширення інформації [3, с. 257].

В даний час реальність така, що Україна істотно відстає від передових країн, які застосовують інформаційні технології при взаємодії з громадянами та юридичними особами. В силу цього, нашій країні належить виконати величезний обсяг робіт, в якому повинні брати участь особи, зацікавлені в прискореній інформатизації країни. Необхідна серйозна підтримка уряду і органів державної влади на різних рівнях, їх тісний контакт.

Іншою проблемою є кваліфікація фахівців, покликаних реалізувати Концепцію розвитку електронного урядування в Україні. На жаль, в нашій країні недостатньо фахівців, здатних працювати з сучасними інформаційними технологіями, також слід зважати на тривалу трудову міграцію економічно активного населення за кордон, де будуть більш гідні умови для життя і роботи.

Існують і інші важливі питання, пов'язані з реалізацією Концепції розвитку електронного урядування в Україні, такі як, фінансування програми, координація держави і бізнесу, посилення взаємодії виконавчих органів влади всіх рівнів. Без комплексного підходу до вирішення цих проблем складно розраховувати на реалізацію програми в повному обсязі.

Підсумовуючи зазначимо, що якість наданої адміністративної послуги в умовах розвитку електронного урядування буде одним з головних чинників задоволеності громадян і організацій при її наданні. Не мало важливим є забезпечення державними службами гарантії безпеки персональних даних. Для цього необхідно розробити таке законодавство, яке регулюватиме захист даних, передачу інформації та її розкриття.

Література:

1. Буханевич О. М. Проблеми надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 14 (1). С. 71 – 73.

2. Литвин І. Відмежування адміністративних відносин від інших правовідносин, що виникають у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 51 – 55.

3. Буренко Т. Тенденції розвитку організаційно-правового забезпечення адміністративних послуг в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. Вип. 4. С. 14 – 18.

Домарацька Валентина Миколаївна
секретар Липинської сільської ради
Луцького району Волинської області

ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Власником фінансових ресурсів на місцевому (низовому) рівні є територіальні громади, що виникали як колективи людей, що спільно проживають на певній території. Розробляючи свої статuti, вони набували статусу публічного власника, що має відповідні права. Інший спосіб набуття територіальною громадою суб'єктності – це її визнання і унормування прав безпосередньо державою через законодавство, що приймається вищими органами влади.

Згідно із Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування», територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1; 2]. Тобто, з одного боку, територіальна громада, це, дійсно, колектив людей, що історично проживає у межах певних населених пунктів, проте з іншого – свої повноваження і права вона визначає не сама, вони для громади встановлюються «з центру». До цього слід додати, що з впровадженням адміністративно-територіальної реформи з'явилося поняття «об'єднана територіальна громада». В Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не сформульовано визначення територіальної громади, лише вказано, що суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст [3]. В ресурсах Інтернет вказано, що територіальна громада – це адміністративно-територіальна одиниця [4].

Органи місцевого самоврядування обираються територіальною громадою. Згідно із статтею 118 Конституції України, виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, склад яких формують Голови, що призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України [1].

Можна виділити групи фінансових відносин між суб'єктами процесу формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади:

1) відносини, пов'язані із сплатою податків та інших обов'язкових платежів;

2) відносини між органами державної влади та органами місцевої влади;

3) відносини, пов'язані з використанням коштів місцевих бюджетів;

4) відносини між органами місцевої влади однієї територіальної громади та місцевими органами влади інших територіальних громад;

5) відносини, пов'язані з функціонуванням підприємств комунальної форми власності.

У кожній із виокремлених груп фінансових відносин є протиріччя, які генеруються як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Для дослідження цих протиріч необхідно визначитися із методологічними підходами.

У питанні розподілу повноважень і джерел доходів державна влада має переваги, оскільки саме вона визначає засади місцевого самоврядування, види власних і закріплених доходів місцевих бюджетів, а також вирішує «ключове питання, яке треба розв'язати перш ніж будувати фінанси місцевих органів влади – це визначення межі між тими завданнями, які має вирішувати центральна влада, і тими, які покладаються на місцеві органи влади» [5, с. 17]. Така перевага дає можливість вирішувати питання на користь державної влади.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.11.2019 р.).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.11.2019 р.).

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 07.11.2019 р.).
4. Об'єднана територіальна громада. URL: <https://goo.gl/Hj5cmT> (дата звернення: 07.11.2019 р.).
5. Кравченко В. І. Фінанси місцевих органів влади України: Основи теорії та практики: монографія. К.: НДФІ, 1997.

Драпала Любов Любомирівна

головний спеціаліст сектору економічної роботи та бухгалтерського обліку відділу охорони здоров'я та медичного забезпечення ТМР

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Реформа фінансування галузі охорони здоров'я України передбачає перехід від фінансування медичних закладів відповідно до кошторису до оплати державою фактично наданої медичної допомоги конкретній людині. Принцип «гроші йдуть за пацієнтом» на практиці означає, що хворий звертається до конкретного лікаря за допомогою, а держава перераховує кошти в медичний заклад, в якому працює лікар, або безпосередньо лікарю, якщо він має власну практику. Таким чином, якщо раніше держава утримувала медичні заклади, тепер вона оплачує конкретний пакет медичних послуг, наданий пацієнтам.

У 2018 році нову модель фінансування охорони здоров'я запроваджено в первинній ланці медичної допомоги, де працюють сімейні лікарі, терапевти, педіатри. На вищих рівнях – вторинному (спеціалізованому) та третинному (високо спеціалізованому) вона має запроваджуватися поступово починаючи з 2020 року [1].

Передбачається, що проведені законодавчі зміни підвищать ефективність фінансування охорони здоров'я України, проте в багатьох випадках (деякі види обслуговування на вторинній і третинній ланках, надання медичних послуг соціально незахищеним верствам населення, розробка і впровадження інноваційних та високотехнологічних видів лікування, лікування тяжких або хронічних захворювань) надання якісної медичної допомоги в необхідному обсязі вимагає розширення і диверсифікації каналів фінансування медичної галузі.

При цьому додаткові фінансові ресурси можуть бути отримані з таких джерел як обов'язкове медичне страхування, послуги за рахунок якого надаватимуться страховими компаніями, які мають ліцензію на здійснення відповідного виду медичного страхування.

Ефективне медичне страхування вимагає створення страхових пулів (об'єднань) коштів для того, щоб перерозподілити ризик витрат на лікування (ризик страхового випадку) між якомога більшою кількістю застрахованих осіб. На відміну від інших державних зобов'язань, витрати на лікування окремого громадянина важко передбачити як з точки зору ймовірності таких витрат, так і з точки зору їх величини. Щоб більшу кількість внесків залучає страховик, то стійкішою є система з точки зору спроможності задовольнити несподівані витрати будь-якого нового випадку. Саме тому обов'язкове медичне страхування є надійною гарантією покриття додаткових витрат на лікування, не передбачених державним фінансуванням, у разі виникнення у населення потреби у них [2].

Іншим варіантом запровадження обов'язкового медичного страхування є формування його фонду як особливого виду бюджетних (консолідованих) коштів на основі внесків роботодавців, працівників і держави (залежно від того, хто є застрахований). Розпорядником цих коштів може бути НСЗУ, що має інформацію щодо технічних, матеріальних і професійних можливостей надання медичних послуг різними медичними закладами України. Внески на медичне страхування повинні сплачувати роботодавці, які зацікавлені у здоров'ї своїх працівників, що потребує ухвалення у найближчий час відповідного закону. При цьому за дітей, студентську молодь та людей пенсійного віку обов'язкові внески на медичне страхування може сплачувати держава [3].

Наступним інструментом покращення фінансового забезпечення є кошти фондів добровільного медичного страхування. Така форма фінансування дає можливість забезпечити повну або часткову виплату коштів за надання медичних і медико-профілактичних послуг застрахованим особам у разі розладів здоров'я відповідно до умов укладеного договору зі страховою компанією. На жаль, такий вид страхування є недоступним для працівників з низькими доходами, не кажучи вже про малозабезпечені верстви населення. Як правило, поліси добровільного медичного страхування працівники окремих, часто іноземних компаній отримують разом з роботою в якості елемента бонусної системи. При цьому застрахованими є усі працівники організації

або підприємства. Такий елемент «обов'язковості» у добровільному медичному страхуванні дозволяє страховим компаніям наповнювати страхові пули людьми, з якими страховий випадок може статися з прогнозованою (з даних про вік, спадкові захворювання, спосіб життя тощо) статистичною ймовірністю.

Ще одним джерелом отримання додаткових фінансових надходжень є кошти населення, які частіше залучаються у випадках, коли окремі види медичних послуг надаються на умовах співплатежів – частково вони фінансуються за рахунок бюджетних ресурсів, іншу частину оплачують домогосподарства. Система співплатежів є вирішальною у випадках, коли медичну послугу пацієнт прагне отримати з власної ініціативи, а її ненадання не загрожує його здоров'ю. Крім того, доцільно її застосовувати тоді, коли гарантовану державою медичну послугу (як-то аналізи, діагностичні процедури) пацієнт прагне отримати у комфортніших за стандартні умовах або позачергово.

Інноваційні джерела фінансування, зокрема державно-приватне партнерство (ДПП) у формі фасиліті-менеджменту (facility management), що дозволяє зменшити витрати на утримання об'єктів нерухомості з одночасним підвищенням якості обслуговування шляхом найму допоміжного персоналу (прибиральники, електрики, працівники їдалень тощо), а також за рахунок економії коштів при оптовій закупівлі витратних матеріалів, продуктів харчування, будівельних матеріалів. У такому разі всі непрофільні функції лікувально-профілактичної установи переводяться на аутсорсинг.

Доцільність застосування фасиліті-менеджменту в Україні визначається тим, що значна частина бюджетних коштів витрачається на забезпечення непрофільних функцій закладів охорони здоров'я – проведення капітального ремонту у медичному закладі або закупівлю і обслуговування вартісного медичного обладнання тощо. Тому така форма ДПП як фасиліті-менеджмент стане дієвим способом економії бюджетних коштів через зменшення витрат на утримання об'єктів нерухомості у галузі охорони здоров'я з одночасним підвищенням якості медичних послуг, економії коштів на закупівлях.

Доречним також є використання коштів накопичувальних фондів територіальних громад і благодійних фондів, благодійних внесків та пожертвувань юридичних і фізичних осіб; коштів, одержаних за надання платних медичних послуг, а також інших джерел, не заборонених законодавством. Проте, зважаючи на епізодичний характер допомоги з

таких джерел фінансування, потрібно їх розглядати як додаткові, незаплановані надходження, які можна використовувати зважаючи на конкретну ситуацію у певному медичному закладі [2].

Отже для подальшого розвитку медичної галузі необхідним є розроблення та впровадження такої системи фінансування галузі охорони здоров'я, яка б врахувала як можливості громадян, так і їхні потреби. З цією метою доцільним є поєднання різних джерел фінансування, що у значній мірі дозволить покращити як фінансування медицини, так і якість послуг, що надаватимуться. Раціональний розподіл фінансового навантаження між різними категоріями громадян, роботодавцями та державою забезпечить збільшення надходжень коштів та покращення якості медичних послуг.

Для цього необхідно, щоб реформування системи охорони здоров'я України супроводжувалося посиленням фінансового забезпечення галузі шляхом диверсифікації джерел фінансових ресурсів.

Література:

1. Реформа системи охорони здоров'я URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
2. Джерела додаткових фінансових ресурсів для закладів охорони здоров'я. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/diversifikaciya-dzherel-finansuvannya-okhoroni-zdorovya> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
3. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-viii> (дата звернення: 01.10.2019 р.).

Жук Наталія Миронівна
*головний спеціаліст Золочівського
районного відділу ГУ ДМС у Львівській області*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ЖИТЛОВИХ СУБСИДІЙ

Питання подальшої гармонізації процесу отримання житлових субсидій має узгоджуватися із міжнародними нормативно-правовими нормами соціального захисту, а тому на етапі формування соціальної

держави має бути досліджений досвід зарубіжних країн у сфері отримання населенням житлових субсидій. Розкриття набутого досвіду функціонування житлових субсидій у високорозвинених зарубіжних країнах, практичних навичок їх реалізації, аналізу теоретичних знань зарубіжних вчених у сфері соціального захисту сприятиме покращенню нормативно-правового регулювання відносин щодо призначення субсидій в Україні, практики їх застосування, а отже, й подальшому соціальному добробуту українців.

Загалом, аналізуючи досвід зарубіжних країн у соціальній сфері, констатуємо той факт, що у системі зарубіжних країн надання житлових субсидій не виділено в окрему чітко визначену систему соціального забезпечення. Суттєвою відмінністю є те, що у більшості країн отримання населенням субсидій спрямовано не на оплату житлово-комунальних послуг, а на інші, не менш важливі цілі. Наприклад, у США до державних субсидій та допомог відносять талони на харчування (Food Stamp Program), медичну допомогу, оплачувану відпустку по догляду за дитиною і т. ін. До приватних субсидій належать допомоги церковних спільнот, послуги по догляду за дитиною з боку родичів та інше [1, с. 89]. Розглядаючи питання призначення житлових субсидій в Україні зазначимо, що у більшості з них, як і в Україні, основним критерієм для надання соціальної допомоги є саме врахування доходів своїх громадян. У той же час житлові субсидії на оплату житлово- комунальних послуг не є популярним механізмом підвищення рівня соціального забезпечення в високорозвинених зарубіжних країнах. У таких країнах більш розвинутими є інші заходи соціальної підтримки населення, які мають дещо іншу соціальну спрямованість. Як було зазначено на засіданні Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення щодо ефективності системи надання субсидій населенню, сьогодні житлові субсидії в Україні призначаються 44% від загальної кількості домогосподарств. В Європі цей показник не перевищує 5-10%, при цьому в Польщі становить лише 2%. Ці показники свідчать про значне і стале «вимивання» коштів з державного бюджету [2]. Тобто мається на увазі те, що надання житлових субсидій хоча й має відповідну соціальну спрямованість на надання соціальної допомоги населенню, яке цього потребує, проте все ж таки має ризик нецільового використання грошових коштів, передбачених на фінансування житлових субсидій в Україні з боку уповноважених державних органів. Основним чинником соціальної підтримки населення у зарубіжних країнах є не надання субсидій на

оплату житлово-комунальних послуг, а надання допомоги на утримання житла, які суттєво різняться між собою. У таких країнах, як Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Португалія основною соціальною допомогою є відшкодування вартості оплати житла (як орендованого, так і іпотечного). В Іспанії та Швеції поряд із вищевказаним видом соціальної допомоги населення існує також і надання допомоги у придбанні предметів домашнього вжитку.

Досліджуючи питання надання житлових субсидій у країнах Європейського Союзу, Ю. Шаригіна та С. Сиваєв вказують на те, що житловий фонд країн ЄС в статистичних базах даних розділений на дві групи: житло, в якому проживає власник житлового приміщення, і орендне житло. У свою чергу, кожна група розбивається на дві підгрупи: власники без обтяження або з обтяженням і орендарі, що знімають житло за ринковою або пільговою ціною (соціальне орендне житло). Власники без обтяження не несуть ніяких додаткових витрат, окрім витрат на утримання житла. У витрати на утримання житла власників житла з обтяженням входять додаткові витрати, пов'язані з виплатою кредиту за житло, паю в житловому кооперативі і, можливо, інші чинники [3, с. 10]. У таких країнах, як Франція, Німеччина, Бельгія взагалі відсутні будь-які субсидії на сплату житлово-комунальних послуг, але в цих країнах досить розвинутим є отримання субсидій на оренду житла. Зокрема, у Франції створений відповідний спеціальний орган – «Фонд сімейної допомоги» CAF (Caisse d'Allocations Familiales). Через нього уряд і надає громадянам допомогу у вигляді субсидій – CAF повертає частину витраченої на орендну плату суми. Розмір допомоги залежить від кількох факторів, зокрема, вартості оренди, площі та типу житла, кількості проживаючих, віку, сімейного стану, заробітної плати або стипендії (для студентів). Необхідними документами для призначення такого виду житлових субсидій є декларація про доходи, довідка про оренду, про склад родини та доходи її членів, про сплату податків за останній рік та банківські реквізити, а також копія особистого документу чи дозволу на проживання у Франції. У разі позитивного рішення CAF виплачує субсидії протягом усього терміну проживання, не враховуючи перший місяць. Зазвичай кошти переводять безпосередньо власнику житла, а різницю особа доплачує самостійно [4]. Наголосимо на тому, що у зарубіжних країнах орендна плата, яка встановлюється для орендарів житлового приміщення, вже включає в себе вартість житлово-комунальних послуг. Отже, Франція фактично не надає субсидію на оплату житлово-комунальних послуг, а

забезпечує надання соціальної допомоги тим громадянам, які орендують житло, шляхом перерахування орендодавцям відповідної частини грошових коштів на відшкодування його вартості. А оскільки розмір орендної плати включає в себе вартість житлово-комунальних послуг, фактично їх сплата здійснюється за рахунок надання соціальної допомоги (субсидії) державі. Така практика, на жаль, відсутня в Україні. Орендна плата відшкодовується власнику житлового приміщення, а на орендаря, в більшості випадків, покладається тягар по сплаті житлово-комунальних послуг. Єдиним шляхом отримання хоч якоїсь допомоги в Україні для орендаря є оформлення житлової субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. Проте й на цьому шляху виникає ряд проблемних питань, серед яких відсутність належним чином оформленого договору із власником житла, який є необхідною умовою для призначення орендарю житлової субсидії, незгода власника житла на оформлення орендарем житлової субсидії (хоча така згода власника не є законодавчо закріплена, проте може виникати у особистісних взаємовідносинах між орендарем та орендодавцем) тощо.

Відшкодування коштів на оренду житла, а не на сплата відповідних комунальних послуг, має місце й у Швеції. Розглядаючи проблему житлових субсидій у цій державі О. П. Кавалевська вказує на те, що у Швеції до завдань житлової політики включають: контроль за рівнем квартплати; норми будівництва; систему фінансування і кредитування; субсидії на житлове будівництво і житлові допомоги. Плата за житло не могла бути вище муніципальної, а прибуток орендодавців не повинен перевищувати 2-3 % на рік. Житловими субсидіями користувалися і середньо забезпечені родини [5]. У Німеччині також немає програм на надання житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, але існує програма надання відшкодування на оренду житла, яка подібна у Франції. Єдиним обмеженням є те, що вона надається за умови не отримання особою будь-якої іншої соціальної допомоги. Цікавим є й порядок оформлення допомоги на оренду житла, який полягає у тому, що особа має переконливо довести факт своєї недостатньої платоспроможності на основі відповідних доказів. Субсидія не може бути призначена тим особам, які орендують житло високої якості та за досить високу ціну.

Аналізуючи питання отримання житлових субсидій зазначимо, що Україна не єдина держава, яка відшкодовує витрати на оплату житлово-комунальних послуг шляхом надання житлових субсидій. Подібну до

української державної політики у вказаній сфері реалізує відносно своїх громадян Російська Федерація, законодавством якої передбачено надання населенню субсидій на оплату житлово-комунальних послуг. Загалом в Росії умови призначення житлових субсидій є досить подібні з тими, які передбачені українським законодавцем. Основним критерієм визначення права на отримання житлової субсидії є рівень доходів громадян, який не дозволяє в повному обсязі здійснити сплату по рахункам за комунальні послуги. В Росії передбачено, що витрати на сплату житлово-комунальних послуг не мають перевищувати 22 % сукупного доходу сім'ї, але є встановлення іншої межі для окремих адміністративно-територіальних одиниць держави. Врахуванню при призначенні житлової субсидії також підлягає матеріальний стан утримувача житлової субсидії, наявність чи відсутність права власності на житло, його площа, загальні витрати на його утримання.

Проте, незважаючи на схожість призначення житлових субсидій в Україні та Росії, вони мають й певні відмінності. Основна відмінність полягає у фінансуванні надання житлових субсидій: в Росії фінансування здійснюється за рахунок суб'єктів федерації, а той час як в Україні це здійснюється із державного або місцевого бюджету. Законодавством Росії не передбачено й надання житлових субсидій іноземним громадянам, в Україні право на отримання житлової субсидії на рівні з громадянами України мають й іноземці та особи без громадянства за умови їх законного перебування на території України. Крім того, у законодавстві Російської Федерації передбачено норму, відповідно до якої субсидія на оплату житлово-комунальних послуг перераховується на особистий рахунок отримувача субсидії, відкритий в установі банку. Однак для окремої категорії осіб, таких як: інваліди 1 групи; перестарілі громадяни, які потребують постійного стороннього догляду (для цього вони повинні мати відповідний висновок, оформлений в лікувальному закладі); громадяни, які досягли 80-річного віку, за якими закріплений соціальний працівник, передбачена можливість доставки субсидій нарочним. На відміну від України, у Російській Федерації передбачена можливість призупинення виплати субсидії за наступних умов: несплата поточних платежів по ЖКП протягом терміну від 2 місяців; ненадання документів, що підтверджують зміну місця проживання, підстави проживання, склад сім'ї або розмір доходів сім'ї заявника; наявність у особи боргів з оплати ЖКП або укладення угоди на погашення заборгованості. Максимальний термін призупинення платежів по субсидії встановлюється на строк до 30

днів. Якщо належні особи з'ясують, що у громадянина були поважні причини для виникнення умов призупинення, то виплати можуть бути відновлені. Серед поважних причин законодавчі органи називають смерть родича, стаціонарне лікування заявника і затримку у виплаті зарплати. Строк надання житлової субсидії, як і в Україні, становить 6 місяців.

Частково оплату житлово-комунальних послуг за рахунок держави здійснює й Польща. У цій державі функціонує два види житлових субсидій: оплата за оренду житла і оплата житлово-комунальних послуг. Частина останніх є досить незначною у державі. Умовами отримання житлової субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, як і в Україні, є рівень доходу громадян, житлова площа, яка не має перевищувати 35 кв. м. для однієї людини, 40 кв. м. для двох осіб, 45 кв. м. для трьох осіб, 55 кв. м. для чотирьох осіб і т.д., проте можуть бути враховані й інші чинники матеріального стану особи, яка звертається за отриманням житлової субсидії. Загалом, у Польщі право на отримання житлової субсидії має досить незначне коло осіб, а кількість отримувачів субсидії за різними статистичними даними коливається від 2 до 5 % населення. Отримання субсидії є «розкішшю» для поляків, а право на її отримання мають виключно справді малозабезпечені громадяни. Цікавим є підхід до надання житлової субсидії у Естонії. У цій державі також не є популярним здійснення такого роду соціальної підтримки населення, а мета її надання зазвичай пов'язується із певними державними програмами соціального розвитку житлового господарства. Тобто державне фінансування у формі надання житлових субсидій здійснюється на конкретно визначені у програмі розвитку цілі та передбачає залучення не однієї, а значної кількості осіб. Це зазвичай пов'язано із здійсненням дій щодо забезпечення благоустрою адміністративно-територіальних одиниць Естонії (окремих міст чи сіл). Характерною рисою призначення житлових субсидій у зарубіжних країнах є те, що має бути дотриманий норматив частки витрат на житлово-комунальні послуги для населення.

Україна у своєму соціальному розвитку пішла дещо іншим шляхом, оскільки у нашій державі є принципова відмінність із зарубіжними країнами у формуванні державної політики у системі надання житлово-комунальних послуг населенню. На сьогодні спостерігається тенденція до «штучного» заморожування тарифів на сплату житлово-комунальних послуг, що призводить до ряду негативних наслідків та впливає на соціальний розвиток держави. Надання субсидій в такому випадку призупиняє процес формування ринкових цін на житлово-комунальні

послуги та процес розвитку економіки держави в цілому з тим, щоб громадянам надати роботу у відповідності до їх кваліфікації та здійснити гідну оплату праці за виконану роботу. Якщо порівнювати досвід зарубіжних країн та України можна в цілому підтримати думку А. І. Шевелева, який вказує на те, що в зарубіжних країнах житлові субсидії розглядаються виключно як інструмент соціальної підтримки в рамках державних і муніципальних програм боротьби з бідністю, в той час як в нашій країні житлові субсидії являють собою найважливішу складову економічного механізму управління житлово-комунальним господарством на стадії його реформування. По завершенні реформи функції системи житлових субсидій будуть максимально близькі до функцій, які виконує ця система в країнах з розвинутою ринковою економікою, але незалежно від виконуваних функцій посилення адресності має стати одним з головних напрямків її розвитку [6]. Отже, констатуємо той факт, що призначення житлових субсидій у зарубіжних державах здійснюється за ринковими цінами та за принципом прямої допомоги (субсидій), які надаються квартиронаймачам на зменшення плати за квартиру. Ці витрати фінансуються за рахунок державного бюджету і за рахунок бюджетів, передбачених на надання соціальної допомоги. Цілком очевидно, що одного лише переходу до ринкових цін на газ і опалення недостатньо. Потрібні комплексні заходи з реформування галузі [7].

Важливим аспектом варто назвати й те, що у високорозвинених зарубіжних країнах досить поширеною є практика економії енергетичних ресурсів. У зв'язку з цим та на виконання вищевказаного напрямку держава здійснює заходи щодо скорочення споживання електроенергії, передбачено можливість використання альтернативних джерел палива, скорочення витрат на споживання енергетичних ресурсів. А отже, збереження енергоефективності є пріоритетним напрямком розвитку зарубіжних держав, яка на нормативно-правовому рівні встановлює відповідні пільги для осіб, які забезпечують економію енергетичних ресурсів. У міжнародній практиці поряд з енергетичними, екологічними і податковими пільгами найпоширенішими механізмами державного стимулювання інвестицій в енергоефективність є різного виду компенсації частини витрат на придбання обладнання, у тому числі у формі надання субсидій на закупівлю високоенергоефективного обладнання за рахунок бюджету або різних фондів та інститутів розвитку.

Як висновок зазначимо, що на відміну від України, у зарубіжних країнах держава зацікавлена у зменшенні кількості отримувачів на оплату

житлових послуг, надаючи не безпосередню субсидію на оплату житлово-комунальних послуг, а на інші побутові цілі. Зарубіжні країни на нормативно-правовому рівні встановлюють відповідні пільги для осіб, які забезпечують економію енергетичних ресурсів, цим самим надаючи їм неабияку соціальну підтримку. Ключовим критерієм для надання соціальної допомоги у високорозвинених зарубіжних країнах є стан малозабезпеченості особи, характеристика її як такої, що дійсно потребує допомоги з боку держави. У зарубіжних країнах надання житлових субсидій населенню не виділено в окрему чітко визначену систему соціального забезпечення.

Література:

1. Рівень життя населення України / за ред. Л. М. Черенько. Київ: Консультант, 2006. 428 с.
2. Матеріали засідання Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, який проводився по темі "Ефективність системи надання субсидій населенню». URL: <https://rada.gov.ua/fsview/158535.html> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
3. Шарыгина Ю., Сиваев С. Сравнительный анализ доступности жилищно-коммунальных услуг для населения Российской Федерации и зарубежных стран. *Вопросы экономики*. 2015. № 6. С. 5 – 21.
4. Субсидії на комуналку: світовий досвід. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2089029-subsidii-na-komunalku-svitovij-dosvid.html> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
5. Ковалевська О. П. Світовий досвід розвитку державної житлової політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=618> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
6. Шевелев А. И. Ошибки адресности в региональных программах жилищных субсидий. *ГЦ жилищных субсидий г. Москва*. URL: <http://www.subsident.ru/publications/148> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
7. Субсидія: нова суспільна змова. URL: <https://dt.ua/macrolevel/subsidiyi-nova-suspilna-zmova-.html> (дата звернення: 01.10.2019 р.).

Жуковська Галина Володимирівна
головний спеціаліст організаційного відділу
Золочівської районної ради Львівської області

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ВЛАСНІСТЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Досліджуючи проблему впливу територіальних громад на процеси управління об'єктами права власності, слід розглянути досвід вирішення цих питань в інших державах. Необхідність такого дослідження обумовлена як потребою вивчення напрацювань зарубіжних вчених у сфері місцевого самоврядування, що були апробовані та знайшли своє втілення в діяльності муніципальних органів, так і необхідністю врахування реальної практики розв'язання місцевих проблем членами територіальних громад. Це дозволить з'ясувати сучасні методи та технології забезпечення процесів розвитку і ефективного використання різних об'єктів муніципальної власності, дасть змогу порівняти діяльність територіальних громад в Україні з активністю локальних спільнот інших держав, з'ясувати чинники, які впливають на рівень цієї активності, та виробити відповідні рекомендації [1, с. 508].

У США найбільш розповсюджені форми участі територіальних спільнот в управлінні, в тому числі майном, включають: громадські слухання, письмові громадські відгуки на проекти та стратегії місцевого розвитку, участь жителів у радах директорів громадських агенцій, наділених квазісудовою владою або квазізаконодавчою владою, громадські комісії, робочі групи, дорадчі комітети. Взаємодія органів місцевого самоврядування та територіальних громад у сфері управління об'єктами права власності реалізується у формах консультації представників влади і громадськості, незалежної експертизи проектів нормативно-правових актів органів влади, інформаційного супроводження діяльності муніципалітетів. Крім того, проводяться засідання громадських журі, громадські форуми, різні види опитувань мешканців, зустрічі жителів з посадовими особами місцевого самоврядування. Учасі територіальних громад у розв'язанні місцевих проблем зазвичай передуює широка інформаційна кампанія, яка проводиться муніципалітетами, з роз'ясненням сутності питань, що будуть вирішуватись. При цьому населенню пропонуються проекти планів, рішень тощо. Також досить часто створюються різноманітні громадські органи, які проводять публічні слухання. Таким чином, жителі можуть надавати свої відгуки та

пропозиції муніципалітетам щодо місцевих проблем як безпосередньо, так і через громадські органи [2, с. 120].

З метою забезпечення відкритості та прозорості рішень, що приймаються, у багатьох штатах законодавством встановлені вимоги так званої «відкритої зустрічі». Наприклад, у Каліфорнії Актом Брауна для місцевих органів влади та Актом Беглій-Кіна для органів влади штату закріплено, що закриті або приватні зустрічі державних службовців з метою обговорення громадських питань є незаконними [3, с. 65]. Органи влади зобов'язані завчасно публікувати переліки питань, які виносяться на порядок денний.

Подібна практика існує і в інших країнах. Наприклад, у Баварії (ФРН) Будівельним кодексом визначено, що члени громади інформуються про загальні цілі і потреби планування, різноманітні рішення та очікувані результати. При цьому «проекти планів будівництва протягом одного місяця мають бути публічно розтлумачені у вигляді повідомлення-коментаря чи обґрунтування».

Крім зафіксованих у нормативно-правових актах передумов участі населення в управлінні власністю, слід відзначити особисту зацікавленість членів територіальних громад у такій діяльності, яка проявляється у відповідальному ставленні населення до питань місцевого значення та в активному розв'язанні проблем життєзабезпечення відповідного населеного пункту. У США, наприклад, мешканці майже 94 % міст беруть участь у процесах зонування та планування, 87 % - у вирішенні питань щодо парків та рекреаційних зон, 37,4 % - у розв'язання проблем, пов'язаних з транспортом та благоустроєм вулиць, 30 % - у вирішенні питань збору сміття та побутових відходів. Крім того, 46,2 % органів влади залучають мешканців для обговорення місцевих бюджетів [4, с. 88].

В Англії членами територіальних громад вирішується широке коло питань: надання послуг молоді – 25% опитаних; відновлення – 20%; житлові питання – 19%; боротьба зі злочинністю – 17%; освіта – 14%; охорона здоров'я – 9%; участь у прийнятті рішень з інших питань – 31%. Крім того, члени територіальних громад беруть участь у шкільному правлінні – 12% опитаних, здійснюють свою діяльність у якості члена місцевої ради – 5%, члена магістрату – 2%, працюють на посаді спеціального констебля – особи, призначеної мировим суддею для виконання особливого доручення – 1%. [5, с. 42].

У Німеччині жителі і громадяни (тобто жителі, які також володіють активним та пасивним виборчим правом) мають нормативно закріплені

можливості брати участь в житті громади і ухваленні рішень у сфері управління комунальним майном. Вони, наприклад, мають право відвідувати відкриті засідання ради, на яких вирішуються відповідні питання. Рада, з свого боку, зобов'язана організовувати збори жителів, проводити слухання, виділяти години питань і відповідей, інформувати населення про найважливіші проблеми громади. Право на участь в ухваленні рішень жителі здійснюють шляхом спеціальних заявок, а громадяни – у вигляді громадянських вимог і рішень. Підписана 5% жителів заявка зобов'язує раду розглядати порушені в ній питання і ухвалювати відповідне рішення. Громадянська вимога передбачає, що громадяни мають намір самі замість ради вирішити певне питання. Як правило, для ухвалення рішення, вимогу повинні підписати від 10 до 100 громадян [6, с. 600].

У межах територіальної громади можна виокремити індивідуальних (окремі члени громади) та колективних (громадські організації, асоціації, сусідські групи тощо) суб'єктів, які на місцевому рівні здійснюють вплив на процеси управління майном. Незважаючи на наявність значних відмінностей (статус, кількість членів, обсяг повноважень тощо), колективні суб'єкти виступають певною проміжною ланкою, опосередковують зв'язки окремих членів територіальної громади з усією спільнотою. Такі колективні суб'єкти репрезентують інтереси своїх членів, функціонують як своєрідні центри громадської активності, через систему безпосередніх контактів забезпечують включення мешканців у широку мережу різноманітних соціальних відносин та, загалом, чинять більш потужний вплив на муніципальне господарство.

Якщо раніше органи місцевого самоврядування діяли самостійно, то тепер вони все більше опираються на співпрацю з неприбутковими і комерційними організаціями. На місцевому рівні спостерігається процес об'єднання ресурсів держави, органів місцевого самоврядування, приватного сектора, добровільних організацій і різних фондів для поліпшення якості життя населення. В американських містах, наприклад, широкого поширення набуло укладання контрактів на надання місцевих послуг (починаючи з утилізації твердих побутових відходів і закінчуючи консультаціями по проектах зонування і містобудування) з приватними і неприбутковими організаціями. Ще в 70-ті рр. минулого століття такі контракти мали 13% муніципалітетів. У 2007 р. вже 99% міст уклали контракти з приватними фірмами на надання муніципальних послуг [7, с. 187]. В окремих містах контракти з приватними фірмами охоплюють не

менше 20 % таких послуг. Контрактна діяльність дозволяє органам місцевого самоврядування заощаджувати 24% тієї суми, яку довелося б витратити на забезпечення послуг безпосередньо муніципальними службами [7, с. 187].

Крім того, в межах міських співтовариств важливу роль мають корпорації з розвитку громад. Будучи приватними і, як правило, неприбутковими організаціями, вони забезпечують реконструкцію житлових кварталів і економічне відродження міських районів, що знаходяться в занепаді. Не менш активними в розв'язанні комунальних проблем є об'єднання місцевих домовласників. Вони мають стабільну фінансову базу, яка формується за рахунок зборів з власників житла в даному місті. Цими коштами оплачуються контракти на утримання вулиць, рекреаційних зон, систем водопостачання і каналізації. В останні роки число подібних об'єднань збільшилося з 25 тис. до 150 тис. і наразі вони обслуговують кожного восьмого американця [8, с. 125].

У багатьох країнах Західної Європи існує практика створення муніципальних господарських організацій з делегованим управлінням. Таке делегування передбачає передачу функцій управління фізичним або юридичним особам. Воно здійснюється в різних формах: концесії, трастове управління, створення міжмуніципальних підприємств, передача муніципальних організацій асоціаціям споживачів. Так, у Франції апробована практика надання в концесію шкільних їдалень асоціаціям батьків відповідних навчальних закладів.

У більшості європейських країн члени територіальної громади мають право контролювати чи здійснювати аудит реалізації органами місцевого самоврядування повноважень у сфері управління об'єктами права комунальної власності. Наприклад, у Латвії місцеві ради формують аудиторські (ревізійні) комісії шляхом обрання членів комісії з числа виборців відповідної адміністративно-територіальної одиниці [9, с. 95]. Такі комісії мають право: контролювати витрачання муніципальних ресурсів; перевіряти законність та доцільність дій менеджерів і посадових осіб комунальних підприємств і установ; здійснювати контроль за відповідністю використання фінансових ресурсів, рухомого і нерухомого майна рішенням ради та інтересам місцевих жителів; брати участь в аудиторських перевірках муніципальної власності і фінансових ресурсів, організованих державними контролюючими органами. Важливим елементом контролю населення за діяльністю органів місцевого самоврядування є відкритість останніх.

Необхідно звернути увагу на деякі негативні моменти, які можуть виникнути під час участі членів територіальної громади в управлінських процесах: а) численні нові ідеї, альтернативи, пропозиції можуть призвести до інформаційного «перевантаження» органів влади; б) проблеми, викликані недостатньою підготовкою чи кваліфікацією деяких учасників такого процесу; в) збільшення тривалості процесу ухвалення рішення; г) підвищення витрат.

У країнах з розвинутою ринковою економікою і зрілим громадянським суспільством ефективність функціонування комунальної інфраструктури все більшою мірою визначається інтенсивністю і масштабами участі у вирішенні місцевих проблем окремих членів територіальної громади або їх об'єднань – неприбуткових організацій, просвітницьких асоціацій, сусідських общин, рад громадян. У цих країнах участь членів територіальної громади в управлінні комунальною (муніципальною) власністю здійснюється на етапах підготовки, прийняття та реалізації відповідних управлінських рішень, а також контролю за їх виконанням [10, с. 180]. Методи, інструменти та ступінь впливу територіальних громад на управлінські процеси, моделі, технології та форми взаємодії локальних спільнот з органами місцевого самоврядування широко варіюються в різних державах та можуть бути впроваджені в Україні за умови їх адаптації до вітчизняних умов.

Світовий досвід засвідчує, що децентралізація та розвиток сучасної системи місцевого самоврядування стали основними компонентами сучасного періоду, зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи. Якість і темпи реформування місцевих влад у Центральній Європі залишаються визначальною позицією стратегії європейської інтеграції, яка тісно пов'язана з процесом гармонізації законодавчої бази країн та правової системи ЄС. Реалізація заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу та проведення відповідних реформ є суспільно-політичною базою для комплексного залучення всіх рівнів владних структур, органів місцевого самоврядування і широких верств населення до процесу державного будівництва [11, с. 10].

На відміну від практики більшості зарубіжних розвинутих країн, в Україні майно комунальної власності сформовано шляхом його безоплатної передачі із загальнодержавної до комунальної власності. В зарубіжних країнах майно муніципальної (комунальної) власності сформовано, як правило шляхом викупу об'єктів приватної власності до власності територіальних колективів, а також шляхом створення об'єктів

комунальної власності за рахунок коштів органів місцевого самоврядування.

Отже, в зарубіжних країнах, на відміну від України майно комунальної (муніципальної) власності не зараховується до складу державної власності і є самостійною формою власності – власністю територіальних колективів. Суб'єктом права комунальної власності є не адміністративно-територіальна одиниця, а територіальний колектив, як носій місцевого самоврядування і, відповідно, там немає різновидів комунальної власності. На відміну від України, де було запроваджено обласну, районну, міську, районну в містах, сільську та селищну різновиди комунальної власності, в зарубіжних країнах право комунальної власності реалізується лише на рівні первинної адміністративно-територіальної одиниці, що утворюється на базі територіального колективу як суб'єкта місцевого самоврядування. Економічною основою зарубіжних регіональних органів влади, котрі також мають певні самоврядні права, є кошти і майно, що перебувають у власності населення регіонів.

Література:

1. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів та документів / Заг. ред. М. Пухтинського, О. Власенка. К.: Вид-во Академії муніципального управління, 2009. 508 с.
2. Кеннеді М. Історична спадщина та громадське суспільство: альтернативи нації в Східній Європі / М. Кеннеді. Україна модерна. 2006. Ч.1. С. 114 – 131.
3. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики. *Економіка України*. 2007. № 4. С. 62 – 70.
4. Шкільняк М. Зарубіжний досвід управління муніципальною (комунальною) власністю. *Рада: Інформ.-метод. вісн. Терноп. обл. ради*. 2009. № 7 (12). С. 87 – 88.
5. К'ючуков С. Основна інформація про місцеве врядування в Болгарії. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав у 1994 році: антологія описових документів / Пер. з англ. В. Триліс. Будапешт: Ін-т місцев. врядування та держ. Служби, 1994. С. 39 – 57.
6. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2010. 600 с.

7. Ткачук А., Агранофф Р., Браун Т. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід: посібн. 2-е вид. К.: Заповіт, 1998. 187 с.
8. Кеннеді М. Історична спадщина та громадське суспільство: альтернативи нації в Східній Європі / М. Кеннеді. Україна модерна. 2006. Ч.1. С. 114 – 131.
9. Шаповал В. Територіальні автономії в постсоціалістичних країнах. *Місцеве самоврядування*. 2009. № 1-2. С. 93 – 99.
10. Новікова Т. В. Розвиток місцевого самоврядування в Україні та Польщі. *Вісн. госп. судочинства*. 2003. № 2. С. 178 – 185.
11. Туровський Б. Якість в місцевому уряді. Польський досвід. *Оцінка та стандартизація якості муніципальних послуг: проблеми та перспективи*: матеріали міжнар. конф. (м. Київ, 14–16 лип. 2004 р.). К., 2004. С. 1 – 12.

Карлін Микола Іванович

*д.е.н., професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки

Стащук Олена Володимирівна

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та кредиту

Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки

Борисюк Олена Володимирівна

*к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛІМАТИЧНИХ ФІНАНСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Глобальне потепління клімату, яке спостерігається нині у світі, змушує міжнародні організації шукати шляхи його подолання, в тому числі й за допомогою використання фінансових важелів та інструментів, перелік яких частково розроблено в Кіотському протоколі та в його доповненнях. Це стосується насамперед фінансових важелів впливу на збереження екології в цілому, а також фінансових інструментів боротьби з потеплінням клімату на планеті, фінансових стимулів та штрафів за дотримання законодавчо встановлених норм використання природних ресурсів, водокористування, землекористування, утилізації сміття тощо.

Проте, на нашу думку, вимагає особливої уваги застосування фінансових інструментів на регіональному та місцевому рівнях, що особливо актуально в умовах створення в Україні об'єднаних територіальних громад.

Значний вклад в дослідження впливу фінансових заходів на вирішення екологічних проблем країн взагалі та їх окремих регіонів внесли як зарубіжні, так і українські вчені. Серед них доцільно назвати таких, як: В. Борейко, І. Бистряков, І. Вахович, Р. Гевко, З. Герасимчук, В. Голян, Б. Данилишин, Г. Дейлі, М. Долішній, В. Кравців, Н. Крафтс, В. Павлов, Н. Павліха, П. Саблук, І. Сторонянська, Дж. Сьєберт, Ю. Туниця, Дж. Фарлей, М. Хвесик та інші.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень з проблематики зелених фінансів дозволяє нам прийти до висновку, що кліматичні фінанси є сукупністю фінансових відносин між окремими країнами світу, а також в середині цих країн щодо використання фінансових фондів, важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов з метою належного відтворення факторів виробництва та забезпечення сталого розвитку як в масштабах всього світу та груп країн, так і на рівні окремої країни, її регіону, окремої територіальної громади. Вважаємо, що складу об'єктів кліматичних фінансів доцільно включити такі фінансові інструменти, як екологічні податки, стимули й штрафи, а також інвестиції та кредити, що направлені на покращення кліматичних умов відтворення факторів виробництва на міжнародному, регіональному рівні або на рівні окремої об'єднаної територіальної громади. В цьому аспекті особливої уваги заслуговують кредитні пільги для споживачів, котрі купують електромобілі та інші машини, що не приносять шкоди навколишньому середовищу.

Суттєвим елементом кліматичних фінансів повинні насамперед стати ті складові екологічного оподаткування, які спрямовані на зменшення викидів в атмосферу шкідливих речовин, котрі спричиняють потепління клімату на планеті. Крім того, це відноситься й до оподаткування забруднювачів води, землі, надр, що опосередковано впливає на погіршення кліматичних умов відтворення факторів виробництва. Згідно міжнародних угод до 2020 р. з боку розвинутих держав щорічні кліматичні платежі країнам, що розвиваються, повинні досягнути 100 млрд дол. США в рік, проте складають лише 30 млрд дол. США в рік, позаяк відсутній обов'язковий характер їх сплати розвинутими країнами.

Виходячи з міжнародних домовленостей, влітку 2015 р. Україна ратифікувала Протокол про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) і разом із зобов'язаннями у рамках Угоди про асоціацію між Україною і ЄС упровадити в Україні Директиву 2001/42/ЄС про СЕО, обрала для себе європейську модель екологічного розвитку. Відповідно, норми й нормативи вказаних документів повинні стати основою механізму функціонування кліматичних фінансів, чого досі не спостерігається.

Аналіз експертами [1, с. 12] основних пріоритетів бюджетної політики України показав нехтування владою необхідності вирішення екологічних проблем (вони лише згадуються в бюджетній резолюції на 2013 р.), недостатня увага приділяється й державній підтримці впровадженню екологічно чистих технологій. Частка видатків на охорону навколишнього середовища у загальних видатках Зведеного бюджету України у 2001-2015 рр. була незначною (від 1,67 % до 1,26 %). Більша частина бюджетних коштів у 2001-2015 рр. виділялася з державного бюджету (72-83 %), а з місцевих бюджетів тільки 17-28 %. У результаті порівняння показників видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища та податкових надходжень від екологічного податку експертами зроблено висновок про те, що державні фінанси України володіють достатнім потенціалом щодо збільшення видатків у цій сфері [1, с.17].

Складною проблемою при визначенні структури кліматичних фінансів є включення до неї екологічних штрафів. Існує думка, що увітчизняних умовах вони знекровлять підприємства та місцеві бюджети, якщо до них подібні заходи будуть застосовані. Разом з тим, треба взяти до уваги той факт, що рядом відомих українських вчених вже розроблений механізм стягнення платежів та штрафів за порушення умов водокористування [2, с. 353 – 355], який є важливим складовим системи платежів за порушення кліматичних умов відтворення. Ними виділяються такі основні види платежів за водокористування: за користування водними ресурсами; за питну воду, що стягується з населення; за питну воду, що використовують промислові підприємства; штраф за порушення правил водокористування; штраф за нераціональне використання води; штраф за скидання неочищених стічних вод; штраф за скидання недостатньо очищених стічних вод. Основна суть вказаних платежів повинна полягати в тому, щоб примусити підприємства в Україні здійснювати ефективну водоохоронну діяльність.

На початку лютого 2017 р. Верховна Рада України посилила штрафи і внесла відповідні зміни до деяких законодавчих актів щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин, що також можна розглядати як елемент штрафних санкцій в структурі кліматичних фінансів. Зокрема, за забруднення лісів штраф зріс з 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Для підприємства, яке працює без обладнання, що зменшує шкідливий вплив на ліси, штраф зріс з 3-7 до 15-35 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З метою дотримання міжнародних угод про зменшення викидів парникових газів в Україні також доцільно максимально стимулювати використання електротранспорту та електромобілів, передусім у великих містах та індустріальних регіонах країни. На цьому шляху існує багато проблем. Для вирішення цих проблем українська влада пропонує прийняти наступні заходи [3]: 1) слід звільнити до 01.01.2021 р. завезення електромобілів в Україну від сплати ПДВ, що знизить їх вартість на 16,8 %; 2) пропонується звільнити на той же термін покупців імпортованих електромобілів від сплати збору при першій реєстрації та від сплати акцизу; 3) аналогічні стимули і на той же час пропонується запровадити й для вітчизняних виробників електромобілів. Окрім того, вони б могли користуватися нульовим митом на імпортованих комплектуючих до електромобілів та отримати відстрочку зі сплати ПДВ на 180 днів. Для вітчизняних виробників електромобілів можна було б запровадити також пільгову ставку й податку на землю. Це все дозволило б прийти в Україну провідним світовим виробникам автомобілів. Зараз у Верховній Раді України зареєстровано законопроект про скасування ПДВ на багато груп товарів, зокрема й на автомобілі [4, с. 28], який заслуговує на увагу. Він стосується не тільки електроавтомобілів, а й комплектуючих, послуг таксі та кур'єрських фірм, які користуватимуться електрокарами.

Для збереження клімату на регіональному рівні важливо фінансово стимулювати розвиток енергетичних кооперативів, які набирають поширення в розвинутих країнах, і створення яких важливо стимулювати і в Україні, як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Складною проблемою є також контроль за ефективністю механізму функціонування кліматичних фінансів, які досить часто використовуються недостатньо ефективно на місцевому рівні як в багатьох країнах, в яких тільки формується громадянське суспільство, так і в Україні. Вкрай важливим у даному контексті є розширення механізму е-декларування на

доходи всіх українських державних службовців та членів їх родин. В цілому, системне використання кліматичних фінансів на регіональному та місцевому рівнях дозволить Україні виконати взяті на себе нелегкі міжнародні зобов'язання щодо оптимізації викидів парникових газів на перспективу.

Література:

1. Тулай О. І. Державні фінанси у забезпеченні сталого людського розвитку / автореф. дис. д. е. н. за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Тернопіль: ТНЕУ. 2017. 40 с.
2. Герасимчук З. В., Мольчак Я. О., Хвесик М. А. Еколого-економічні основи водокористування в Україні: навч. посіб. Луцьк: Надстир'я, 2000. 364 с. Княжанський В. Міністр купить електромобіль...недорого. День. 2016. 27 грудня. С. 8 – 9.
3. Гладковський І. Ринок електрокарів зріс утричі за рік. *Український тиждень*. 2016. № 51. С. 28 – 29.

Кизицька Наталія Володимирівна

*начальник відділу приватизації та оцінки майна
Регіонального відділення Фонду державного майна
України по Волинській області*

ДОХІД ВІД ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА

Фонд державного майна України є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності [1]. В даній статті розглянемо Фонд державного майна України (далі – Фонд), а саме надходження від приватизації державного майна, в розрізі його ролі у формуванні дохідної частини державного бюджету.

З 1992 року від приватизації державного майна до державного бюджету надійшло 67,386 млрд. грн.

У 2017 році надходження від продажу державного майна та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації, становили 3,376 млрд. грн.

Згідно із Законом України від 07 грудня 2017 року № 2246-VIII «Про Державний бюджет України на 2018 рік» сума надходжень від приватизації державного майна встановлена у розмірі 21,3 млрд. грн. Відповідно до Закону України від 06 грудня 2018 року № 2648-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» завдання було зменшено до 18,8 млрд. грн.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1006-р обсяг джерел фінансування загального фонду державного бюджету, встановлений Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік», за кодом класифікації фінансування бюджету 401000 «Запозичення» збільшено на суму 18,445 млрд. грн. у зв'язку із зменшенням обсягу джерел фінансування державного бюджету за кодом класифікації фінансування бюджету 500000 «Надходження від приватизації державного майна» з дотриманням граничного обсягу річного дефіциту державного бюджету.

Протягом 2018 року від приватизації державного майна надійшло 275,45 млн. грн. та перераховано до державного бюджету 268,65 млн. грн., що становить 75,7 % виконання планового показника (355,019 млн. грн.) [2].

Законом України від 23 листопада 2018 року № 2629-VIII «Про Державний бюджет України на 2019 рік» Фонду встановлено завдання з надходження коштів від приватизації державного майна до державного бюджету обсягом 17,1 млрд. грн.

Протягом 9 місяців 2019 року від приватизації державного майна та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації, надійшло 400,117 млн. грн. До державного бюджету перераховано 398,203 млн. грн. (з урахуванням залишку станом на 01.01.2019 р. в сумі 6,7 млн. грн.) [3].

Державними органами приватизації, яким відповідно до чинного законодавства органами місцевого самоврядування, делеговано власні повноваження щодо приватизації комунального майна, у звітному періоді забезпечено надходження коштів від відчуження комунального майна та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації, в сумі 602,6 тис. грн., які перераховано до відповідних місцевих бюджетів.

В 2019 році сума надходжень до державного бюджету від приватизації склала 536,5 млн. грн. Таким чином, Україна виконала план приватизації на 3%.

Література:

1. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 28. ст. 311.
2. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна за 2018 рік. 118 с.
3. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна за 9 місяців 2019 року. 66 с.

Кізима Юлія Іванівна
студентка групи Ф-33

Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола
Науковий керівник – викладач Вавричук О.С.

ФОРМУВАННЯ ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

У ХХІ ст. людство вступило в новий період становлення, який можна назвати катастрофічним з точки зору впливу людини на клімат планети. У нашій країні непросто, але все ж вводяться складові «зеленої» економіки, перш за все окремі елементи «зелених» фінансів. Принципово даний тренд зафіксувати й на рівні територіальних громад, тим більше об'єднаних територіальних громад, в яких починає розвиватися місцеве самоврядування, націлене на вдосконалення екологічних умов відтворення. У цьому плані заслуговує інтересу вправність в даних питаннях розвинених держав, який принципово втілити в життя і в Україні [1, с. 149].

Область зелених фінансів, за однією з версій, вперше була зазначена відомим американським економістом і підприємцем Річардом Сандором, який розробив спеціальну навчальну програму (курс), вперше прочитаний в Колумбійському університеті в Нью-Йорку в 1992 р.

Еколог, професор Глетчен Дейлі зі Стенфордського університету в 2002 р. випустила книгу «Нова економіка природи», в якій розглядаються питання, пов'язані з фінансуванням природоохоронних заходів.

Значний внесок зробили такі зарубіжні й українські вчені, як Річард Сандор, Глетчен Дейлі, І. Запатріна, В. Кравців, Н. Крафтс, та ін.

«Зелені» фінанси – це сукупність грошових відносин між окремими державами світу, а також в середині держав з приводу застосування фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню і покращенню кліматичних умов з метою належного відтворення факторів виробництва.

«Зелені» фінанси включають в себе три напрямки:

– фінансування інфраструктури. Велика частина державних інвестицій в «зелені» проекти пов'язана з інфраструктурою. За 2011 - 2017 рр. інвестиції в проекти, пов'язані з «чистою енергією» зросли з 52 до 243 млрд. дол.;

– економічна підтримка галузей і підприємств. Деякі «зелені» галузі потребують державної підтримки для того, щоб стати конкурентоспроможними тому уряд надає податкові пільги і регулятивні преференції компаніям, які займаються «зеленими» інвестиціями або інвесторам, що здійснюють інвестиції в «зелені» проекти;

– розвиток фінансових ринків. Фінансові ринки представляють собою важливе джерело «зеленого» фінансування для публічних акціонерних товариств [2, с. 14 – 15].

Однією із найважчих екологічних проблем як у світі, так і в Україні вважається збереження і відновлення лісів, які значною мірою «з'їдають» вуглекислий газ. Фактична лісистість в Україні становить 15,9%, у той час як, за розрахунками науковців, оптимальним показником для нашої держави є 20%. Її вирішення неможливе без скоординованих дій країни, бізнесу і територіальних громад.

У нашій країні потрібно активніше використати на місцевому рівні такі фінансові інструменти регулювання природокористування («зелених» фінансів), як вуглецевий податок, «зелений» тариф, «зелений» кредит, «зелені» облігації, «револьверні» фонди й інші.

Основою «зелених» фінансів у світі є використання вуглецевого податку (тобто ціни викидів кожної тонни вуглекислого газу). Згідно з Податковим кодексом України, ставка вуглецевого податку становить 10 грн. (0,36 євро) за 1 тонну, тоді як у ЄС зараз ринкова ціна за 1 тонну вуглекислого газу в еквіваленті складає близько 6 євро. Тому цей податок в Україні поки що не створює належних стимулів до зменшення парникових викидів в атмосферу й заохочує як українських, так і

зарубіжних інвесторів розвивати в праценадлишкових регіонах нашої країни «брудні» виробництва.

"Зелений" тариф – це спеціальна ціна, за якою купується енергія, вироблена з відновлюваних джерел енергії – гідроелектростанціями, сонячними, вітровими або біостанціями.

Як це відбувається? Всю вироблену в країні електрику, в тому числі і дорогу "зелену" електрику, скуповує так званий Оптовий ринок (державне підприємство "Енергоринок"). За різними тарифами – залежно від типу виробника. Та ж сама установка потім продає скуплену електрику енергопостачальним компаніям, які доставляють її населенню.

Новою формою фінансового регулювання природокористування на місцевому рівні в Україні повинні стати «зелені» кредити. Вони, передусім, можуть надаватися так званими «зеленими» банками, що починають розвиватися в провідних країнах ЄС. Особливість діяльності таких банків – той факт, що вони не кредитують (або суттєво скорочують наявні програми кредитування) підприємства з видобутку вугілля й нафти та традиційних виробників енергії, а надають кредити переважно виробникам енергії з відновлювальних джерел. В Україні подібний механізм кредитування починають застосовувати окремі державні банки, що отримали іноземні «зелені» інвестиції для стимулювання використання населенням нашої країни сонячних батарей, вітрових генераторів, котлів на біомасі тощо.

«Зелені» облігації – це боргові фінансові інструменти, надходження від розміщення яких спрямовуються саме на фінансування зелених планів. На сьогоднішній день найбільшими емітентами «зелених» облігацій є Світовий банк і Міжнародна фінансова корпорація. Світовий ринок «зелених» облігацій стрімко зростає; за рахунок капіталу, акумульованого в результаті їх емісії, реалізовано значну кількість проектів відновлюваної енергетики в Європі, США, Китаї.

Новою формою застосування «зелених» фінансів у світі стає «револьверний» кредит (фонд) для бюджетних організацій, який можливо було б використовувати й в Україні на місцевому рівні. Суть його полягає в поетапному застосуванні енергоощадних технологій для бюджетних установ. Спочатку виділяється відповідний пільговий кредит від міжнародних фінансових організацій на першу бюджетну компанію, слідом за тим придбана від цього економія направляється на впровадження енергоощадних технологій в іншій бюджетній організації тощо.

Досить добре цей механізм використовується місцевими громадами Польщі, досвід яких доцільно запозичити в Україні.

На основі виконаного аналізу можна дійти таких висновків:

1. В Україні потрібно використовувати, захищати й відтворювати в єдиному процесі як природні ресурси, так і навколишнє середовище і його якість. А фінанси на службу охорони та відтворення якості навколишнього середовища і відтворення на біологічному рівні відновлювальних ресурсів зобов'язані акумулюватися з прибутків від їх застосування в місцевих бюджетах.

2. На мою думку, потрібно значно збільшити вплив територіальних громад на дотримання державними органами міжнародних екологічних договорів, це дасть їм можливість отримати «зелені» вкладення з інтернаціональних екологічних фондів. Перш за все, це необхідно для територіальних громад Донбасу, екологія якого отримала травми в результаті військових дій.

3. У сучасних умовах на місцевому рівні потрібно активніше використовувати й такі складники механізму «зеленого» фінансування, як місцеві «зелені» облігації, «зелені» кредити комунальних банків, «револьверні» фонди, «зелені» тарифи, «теплі» кредити тощо.

Література:

1. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Вид-во СНУ, 2015.
2. Рубцов Б. Б. «Зеленые финансы» в мире и в России : монография / Б. Б. Рубцов, И. А. Гусева, А. И. Ильинский и др.; под ред. Б. Б. Рубцова. Москва: РУСАЙНС, 2016. 170 с.
3. Як «зелена» електростанція покращує енергобаланс Чернігівщини URL: <https://www.openforest.org.ua/113143/> (дата звернення: 25.10.2019 р.).

Кізима Тетяна Олексіївна
д-р. екон. наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету
Кізима Андрій Ярославович
канд. екон. наук, декан факультету фінансів та обліку
Тернопільського національного економічного університету

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ФОРМУВАННЯ ПРОГНОЗНИХ ПОКАЗНИКІВ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ

У сучасних умовах основою для розрахунку показників проекту державного бюджету на відповідний рік є макроекономічний прогноз, який схвалюється відповідною постановою Кабінету Міністрів України [1] і повинен передбачати ймовірні макроекономічні ризики та забезпечувати дотримання визначеного Бюджетним кодексом України принципу обґрунтованості щодо використання реалістичних макропоказників при формуванні державного бюджету.

Загальновідомо, що базою будь-якого прогнозу є макропоказники економічного і соціального розвитку країни, до яких належать: валовий внутрішній продукт номінальний, у млрд. грн.; валовий внутрішній продукт реальний, у % до попереднього року; індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), у %; індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року), у %; фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців, у млрд. грн.; середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, у грн.; індекс реальної заробітної плати, у % до попереднього року; експорт товарів і послуг, у млн. дол. США та у % до попереднього року; імпорт товарів і послуг, у млн. дол. США та у % до попереднього року [1].

Відтак зацентруємо увагу на окремих аспектах прогнозування показників бюджету у нинішніх вітчизняних реаліях. Беззаперечним є факт, що заплановане економічне зростання має супроводжуватись активним упровадженням економічних реформ, зростанням інвестиційного попиту, зміцненням конкурентоспроможності української економіки, підвищенням ефективності використання різного роду ресурсів та науково-технологічного потенціалу, подоланням технічного відставання, упровадженням інноваційних технологій у виробництво аграрної продукції (Україна традиційно вважається сільськогосподарською країною), зростанням зовнішнього попиту на

товари українського експорту, активізацією зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими країнами тощо.

Тож лише за наявності означених умов можна прогнозувати зростання реального валового внутрішнього продукту, який є основою для всіх інших показників. Водночас важливо наголосити, що дія вищеперерахованих чинників потребує тривалого часу, значних фінансових та інших ресурсів та значною мірою залежить від зовнішніх факторів.

Слід акцентувати, що важливим чинником, який обов'язково потрібно враховувати, є стійка залежність економіки України від експорту, що відповідно спричиняє її залежність від стану розвитку економік основних країн-партнерів, насамперед Євросони та країн Азії (принагідно зазначимо, що частка цих партнерів у структурі товарного експорту України перевищує дві третини). При цьому необхідно зважати на ту обставину, що в умовах надзвичайної відкритості (а відтак і вразливості) української економіки та монокультурності її експорту (понад 60% товарного експорту України становлять чорні метали, зернові й олійні культури, залізна руда та деревина) погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури на світових сировинних ринках може негативно вплинути на сальдо торговельного балансу, а відтак і на курс гривні та темпи економічного зростання загалом.

Безумовно, не сприяє прискореному зростанню реального ВВП України і скорочення кредитування національної економіки. До того ж, останніми роками проблемним є залучення прямих іноземних інвестицій [2], що не в останню чергу зумовлене військовими діями на сході України. Водночас слід наголосити, що обсяги приватних грошових переказів з-за кордону демонструють стійку, а подекуди й висхідну, динаміку.

До чинників, які в сучасних реаліях можуть суттєво впливати на виконання прогнозних показників, доцільно віднести і зменшення (збільшення) вантажообороту (скажімо, внаслідок скорочення (збільшення) обсягів перекачування і транзиту нафти та газу трубопровідним транспортом, а також перевезення залізницею зерна, вугілля, нафти і нафтопродуктів, цементу, деревини та будівельних матеріалів).

Стосовно такого макропоказника як інфляція зазначимо, що основними ризиками неутримання інфляції на прогнозованому рівні можуть бути: девальвація (ревальвація) національної валюти; збільшення розмірів державних соціальних стандартів і гарантій; нестабільність

офіційного курсу гривні внаслідок дефіциту торгівельного балансу, зумовленого переважанням імпорту над експортом; зростання заробітної плати швидшими темпами порівняно із темпами зростання національної економіки.

До того ж, в сучасних економіках спостерігається постійне зростання споживчих цін (в Україні це, насамперед, стосується подорожчання окремих продуктів харчування, у тому числі соціально значущих, а також алкогольних напоїв і тютюнових виробів, послуг пасажирського автотранспорту, фармацевтичної продукції і медичних препаратів).

Варто також акцентувати, що в Україні непоодинокими є випадки визначення обсягів доходів державного бюджету з урахуванням запропонованих Кабінетом Міністрів України змін до податкового законодавства, які Верховною Радою України ще не прийняті, що створює додаткові ризики ненадходження доходів у прогнозованих обсягах у разі неприйняття таких змін або їх прийняття в іншій редакції.

Тож охарактеризуємо більш детально чинники впливу на формування основних бюджетоутворюючих податків в Україні.

Розрахунок прогнозу надходжень податку на додану вартість із ввезених на територію України товарів здійснюється з урахуванням обсягу зовнішньоекономічних операцій, курсу національної валюти, динаміки імпорту товарів, зміни обсягів податкових пільг, позитивної динаміки у визначенні реальної митної вартості. Прогнозний обсяг надходжень податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) враховує зростання номінального валового внутрішнього продукту, бюджетне відшкодування, кінцеві споживчі витрати у країні, динаміку роздрібного товарообороту підприємств, обсяг реалізації послуг населенню, валове нагромадження основного капіталу, зміну кон'юнктури валової доданої вартості за видами економічної діяльності та динаміку експорту товарів [3].

При прогнозуванні обсягу надходжень податку на доходи фізичних осіб необхідно враховувати прогнозний обсяг фонду оплати праці, рівень середньої заробітної плати, заборгованість внаслідок невиконання заробітної плати, бази оподаткування інших доходів і ставки оподаткування доходів фізичних осіб, розмір прожиткового мінімуму на одну особу та мінімальної заробітної плати [3].

Важливим бюджетоутворюючим податком є акцизний податок. Особливістю його функціонування в Україні є постійне збільшення ставок

податку (зокрема, на алкогольні та тютюнові вироби), що зумовлено передусім намаганням держави збільшити суму надходжень цього податку. Хоча необхідно відмітити, що підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби викликане і об'єктивними причинами, зокрема необхідністю їх наближення до мінімального рівня, що діє в Європейському Союзі.

Принагідно зазначимо, що з позиції прогнозування не завжди можна говорити про те, що підвищення ставок обов'язково призведе до збільшення надходжень цього податку. Адже нерідко на практиці внаслідок таких дій відбувається скорочення виробництва окремих видів підакцизної продукції, зокрема горілки, пива солодового, зменшення обсягів реалізації на внутрішньому ринку тютюнових виробів, що провокує ризики недонадходження податку у прогнозованому періоді. Окрім того, на якість прогнозу по акцизному податку впливає і відсутність достовірних показників фактичних обсягів виробництва підакцизних товарів, особливо алкогольних та горілчаних виробів, експорту й імпорту підакцизних товарів.

Основним чинником, який враховується при прогнозуванні податку на прибуток підприємств, є збільшення прибутку таких підприємств. При цьому саме прогнозування здійснюється на основі динаміки надходжень за попередні роки, прогнозного фінансового результату підприємств до оподаткування за попередній рік. Причому в умовах економічної кризи в країні необхідно дуже зважено ставитись до показника зростання прибутку прибуткових підприємств [3].

Насамкінець зазначимо, що позитивним моментом у прогнозуванні є розуміння того, що воно має здійснюватись на більш тривалий період, підтвердженням чому в Україні слугує рішення про те, що основою для нього буде бюджетна декларація, яка передбачає планування на три роки. Таке перспективне планування у світовій практиці вважається доволі прогресивним, відтак майже усі розвинені країни використовують п'ятирічне або семирічне бюджетне планування.

Література:

1. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018-2020 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. №411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-%D0%BF> (дата звернення: 27.10.2019 р.).

2. Висновок Рахункової палати про результати аналізу виконання Закону про Державний бюджет України на 2019 рік у першому півріччі та щодо виконання держбюджету у поточному році. URL: <https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/181910.html> (дата звернення: 27.10.2019 р.).

3. Податковий менеджмент: підручник / Ю.Б. Іванов., А.І. Крисоватий, А.Я. Кізіма, В.В. Карпова. К.: Знання, 2008. 525 с.

Коваль Тетяна Богданівна

студентка групи ФПФм-21

Тернопільського національного економічного університету

Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Сукупні заощадження домогосподарств є не лише ознакою фінансового благополуччя останніх, але і виступають вагомим джерелом інвестицій в економіку країни. За сприятливого інвестиційного клімату, коли значна частина заощаджень населення трансформується в інвестиції, спостерігається економічне зростання. В іншому випадку, коли лівова частка заощаджень домашніх господарств зберігається в готівковій формі, – в економіці країни відбувається рецесія [1, с. 5].

Оскільки через соціально-економічну нестабільність та військовий конфлікт на сході країни приплив прямих іноземних інвестицій в економіку країни з 2014 року суттєво скоротився, одним із ключових завдань держави є розробка ефективної внутрішньої інвестиційної політики.

Сьогодні Україна змушена головним чином орієнтуватись на внутрішні джерела інвестицій. Саме тому, проблема формування заощаджень домашніх господарств та їх мобілізації як інвестиційних ресурсів є досить актуальною та потребує вивчення.

Врахування надбань фінансової науки та практики, недоліків та переваг розглянутих визначень поняття «заощадження домогосподарства», дало можливість схилитись до думки, що заощадження населення, з одного боку це частина доходу, яка залишається після сплати податків й покриття споживчих сукупних

витрат, а з іншого – використання грошових ресурсів з метою створення «подушки безпеки», отримання в майбутньому пасивного доходу або ж покриття планових масштабних витрат.

На заощаджувальну поведінку населення впливає ряд факторів економічного, політичного та соціально-культурного характеру (див. рис. 1).

Так, одним із основних факторів, які впливають на формування заощаджень населення є інфляційні очікування. До прикладу, при зростанні цін на товари та послуги, спостерігатиметься підвищення споживчого попиту домашніх господарств з метою придбання останніх за нижчими цінами, що, у свою чергу, призведе до зменшення сукупних заощаджень населення. При очікуванні зниження рівня цін на різні групи товарів, домогосподарства будуть зменшувати поточне споживання, з метою придбання товарів за нижчими цінами у майбутньому.

Рис. 1. Фактори, що впливають на процес формування заощаджень домогосподарств

Примітка: побудовано автором за даними [2, с. 244]

Очікування домогосподарств зміни обсягу отримуваних доходів та рівня життя у майбутніх періодах також впливає на заощадження. Так, при очікуванні зростання доходів в майбутньому відбувається зростання поточного споживання і, відповідно, зменшення заощаджень. У випадку

сподівання на зменшення рівня доходів в майбутньому домогосподарства знижують рівень споживання, відкладаючи кошти у вигляді заощаджень.

Ще одним із факторів, які впливають на формування заощаджень є відсоткові ставки як за кредитами, так і за депозитними рахунками.

Таким чином, основою формування заощаджень домогосподарств є динаміка та структура доходів.

Так, в Україні у 2013-2017 рр. спостерігалось суттєве зростання середньомісячних сукупних ресурсів домогосподарств (з 4470,5 грн. до 8165,2 грн.). Проте, варто наголосити, що стрімке зростання доходів населення в цей час було спричинене інфляційними процесами, оскільки відбувалося в період економічного застою та відсутності сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності. Зокрема, у 2014-2015 рр. скорочення реального ВВП становило 6,6% та 9,8%, а рівень цін за даний період зріс на 68,2%. Тому, незважаючи на номінальне зростання сукупних ресурсів домогосподарств, в умовах стрімкої інфляції та девальвації гривні, реальні наявні доходи населення у 2014 році скоротилися на 11,5%, а у 2015 р. – на 20,4%. Тобто за 2 роки вони зменшилися на третину.

Окрім того, стрімке зростання сукупних ресурсів, що спостерігалось упродовж 2017-2019 рр. є результатом підвищення рівня мінімальної заробітної плати, яка за даний період зросла з 1600 грн. до 4173 грн.

Підвищення соціальних стандартів у державі, при відсутності на те економічного обґрунтування, призводить до підвищення рівня інфляції, через те, що це лише номінальне зростання доходів, яке не сприяє покращенню рівня життя населення, а також це часто служить інструментом зростання симпатій у населення до влади у передвиборчий період.

За даними Державної служби статистики України у 2018 році номінальні доходи населення склали 3 219,5 млрд. грн., що на 21,4% більше порівняно з 2017 роком (див. табл. 1).

Проте, реальні доходи (з урахуванням інфляції), незважаючи на зростання у 2018 р. на 9,9%, поки що не досягли рівня 2013 р. Як повідомляло РБК-Україна, реальні доходи населення в Україні за 2014 р. скоротилися на 11,5%, за 2015 р. – на 20,4%. У 2016 р. реальні доходи зросли на 2,0%, у 2017 р. – на 10,9% [3].

Мотивація домашніх господарств до заощаджень характеризується не лише доходами, але і витратами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сукупних доходів, витрат і заощаджень населення України у 2005 – 2018 рр. (млрд. грн.)

Рік	Доходи населення	Витрати населення	Заощадження населення	Питома вага заощаджень у доходах, %
2005	381,4	335,8	45,7	11,98
2006	472,1	427,9	44,2	9,36
2007	623,3	575,5	47,8	7,67
2008	845,6	793,6	52,0	6,15
2009	894,3	813,9	80,4	8,99
2010	1 101,2	939,3	161,9	14,70
2011	1 266,8	1 143,6	123,1	9,72
2012	1 457,8	1 353,2	104,6	7,18
2013	1 548,7	1 432,5	116,2	7,50
2014	1 516,8	1 486,0	30,8	2,03
2015	1 772,0	1 740,9	31,1	1,76
2016	2 051,3	2 038,7	12,6	0,61
2017	2 652,1	2 621,4	30,7	1,16
2018	3 219,5	3 202,8	16,7	0,52
I кв. 2019	803,4	852,4	-49,0	-6,1

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [4, с. 279; 5]

Впродовж останніх років в Україні майже 90% витрат домогосподарств спрямовується на придбання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, в той час, як у розвинутих країнах домогосподарства витрачають на харчування не більше 30% сукупного доходу сім'ї.

Частина фінансових ресурсів домогосподарства, що не використовується на купівлю товарів, оплату послуг, сплату податків й інших обов'язкових платежів, спрямовується на заощадження.

В Україні з 2005 р. по 2013 р. схильність населення до заощаджень була відносно високою (див. табл. 1). Так, питома вага останніх у доходах домогосподарств коливалась від 6,15% до 14,7%.

Стрімке зростання питомої ваги заощаджень у номінальних доходах населення України у 2009-2010 рр. було зумовлене перевищенням темпів зростання наявних доходів над витратами домогосподарств та сукупності інших чинників.

До 2014 р. заощадження домогосподарств України формувалися на достатньо високому рівні. Так, у 2013 році, чисті заощадження українців у наявних доходах становили 7,5% (див. табл. 1), в той час як у Бельгії значення даного показника становило 9,9%, Австрії – 6,6%, Канаді – 5,2%, Греції – 3,9%, Фінляндії – 1,0%, Естонії – -0,5% [6].

Проте, фінансово-політичні потрясіння, які спостерігались в Україні з 2014 року негативно позначились на фінансовій поведінці населення. До прикладу, у 2014 р. питома вага заощаджень у доходах домогосподарств

становила лише 2,03%, що на 5,47 в.п. та на 12,67 в.п. менше порівняно з 2013 р. та 2010 р. відповідно.

З 2015 р. по 2018 р., щорічні заощадження домогосподарств України не перевищували 2% сукупного номінального доходу, а за підсумками I кв. 2019 року вони скоротились на 49,0 млрд. грн.

Таким чином, негативні тенденції, які на даний час спостерігаються в заощаджуваній поведінці домогосподарств України зумовлені низькими темпами зростання реальних доходів населення, які скоротившись на 31,9% у 2014-2015 рр. ще не досягли рівня 2013 р., необхідністю вимушеного переселення, відновлення майна, лікування й реабілітації постраждалих внаслідок військового конфлікту на сході країни, зростанням витрат на житлово-комунальні послуги, які за підсумками 2018 р. становлять 15,2% сукупних витрат сімей, що на 6 в.п. більше порівняно з 2010 р.

Згідно опитування, яке було проведене компанією Research & Branding Group у листопаді 2018 року, заощадження відсутні в кожного другого українця. Заощадження на термін від місяця до двох мають 10% респондентів, на 3-4 місяці – 8%, а на термін до півроку 5% українців [7].

Під впливом ряду факторів та мотивів заощадження домашніх господарств можуть формуватись в організованій (банківські депозити, державні і корпоративні цінні папери, страхові поліси, сертифікати інвестиційних фондів, пенсійні контракти тощо) та неорганізованій формах (готівка, товари тривалого користування, нерухомість, коштовності, дорогоцінні метали та коштовне каміння, предмети мистецтва тощо).

Наявність та обсяг організованих заощаджень домашніх господарств значною мірою залежать від розвитку та стану фінансового ринку в країні, рівня довіри до фінансово-кредитних інститутів та фінансової грамотності населення.

В Україні серед основних форм заощаджень домогосподарств варто виділити депозитні вкладення та готівку.

Згідно даних Незалежної асоціації банків України лише 58% осіб, які володіють заощадженнями зберігають їх на депозитних рахунках, а 47% та 31% таких респондентів – в іноземній та національній валютах відповідно [8].

В умовах низького рівня розвитку фінансового ринку України, провідну роль у акумуляції заощаджень домогосподарств відіграють комерційні банки.

Так, сукупні обсяги заощаджень домашніх господарств України у формі депозитних вкладень за підсумками 2018 р. становили 530,3 млрд. грн. (див. рис. 2).

Рис. 2. Депозити домогосподарств України у 2006 – II кв. 2019 рр.

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [9]

За 2006-2018 рр. вони зросли на 421,4 млрд. грн. або майже у п'ять разів. У 2014-2015 рр. в умовах зростання амплітуди коливань валютного курсу, стрімких темпів інфляції, зростання очікувань щодо ліквідації окремих банків та невпевненості населення у можливостях стабілізації банківської системи спостерігалось зняття коштів й закриття депозитних рахунків населенням (див. рис. 2).

Зниження амплітуди курсових коливань у 2016 – 2017 рр. позитивно позначилось на депозитному портфелі комерційних банків [10].

Незважаючи на відносну стабільність, у клієнтському портфелі на даний час переважають короткострокові вклади строком до одного року, які становлять близько 75% сукупних депозитів домогосподарств. За таких умов, немає підстав говорити про відновлення довіри населення до комерційних банків.

Варто наголосити, що Україна входить у трійку світових лідерів за частотою системних банківських криз. За останні 20 років кризові явища в банківській сфері України траплялися тричі. Прямі втрати всієї економіки від останньої кризи (2014-2016 рр.) становили майже 40% ВВП [7].

Значним резервом формування нових інвестиційних потоків в національну економіку є готівка поза банківською системою. За даними НБУ, за підсумками 2018 р. на руках у населення перебувало 400 млрд. грн. [9].

Отже, заощаджувальна поведінка домогосподарств України характеризується наступними особливостями:

– основою формування заощаджень домогосподарств є доходи. Стрімке скорочення сукупного реального доходу домогосподарств України у 2014-2015 рр. на 31,9% негативно позначилось на схильності населення до заощаджень, які з 2015 р. не перевищують 2% доходів українців;

– домінуючою формою заощаджень українських домогосподарств виступають неорганізовані заощадження і, зокрема готівкові накопичення. Так, за підсумками 2018 р. на руках у населення перебувало 400,1 млрд. грн., в той час як сукупні депозитні вкладення останніх становили лише 530,3 млрд. грн.;

– левову частку організованих заощаджень домогосподарств України становлять депозитні вкладення для яких, через недовіру до банківської системи, характерна короткостроковість, що, у свою чергу, зумовлює строкову незбалансованість активів та пасивів комерційних банків.

Залучення в інвестиційний процес пасивних заощаджень українців забезпечить господарюючих суб'єктів та державу необхідними ресурсами, позитивно позначиться на дохідній частині бюджетів країни, домогосподарств, дозволить скоротити соціальні трансферти.

Література:

1. Власова І.В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. *Економіка: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 4 – 7.
2. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / за ред. С. Панчишина та М. Савлука; керівник проекту З. Ватаманюк. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 406 с.
3. Реальні доходи українців зросли майже на 10% / Новини РБК-Україна 01.04.2019. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/realnye-dohody-ukraintsev-vyrosli-10-1554129246.html> (дата звернення: 25.10.2019 р.).
4. Коваленко В.В., Сергєєва О.С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 275 – 283.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2019 р.).

6. Павлюк Т.І., Урбанович В.А. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Науковий огляд*. 2016. №9(30). DOI: <http://oaji.net/articles/2016/797-1479503144.pdf>.
7. Показник бідності. Майже половина українців не має заощаджень. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bidnist-v-ukrajini-majzhe-polovina-ukrajintsiv-ne-maje-zaoshchadzhen-2511263.html>. (дата звернення: 25.10.2019 р.).
8. Гроші все ще в матраці, або Як заощаджують українці?. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/11/26/654116/>. (дата звернення: 20.11.2019 р.).
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення: 20.11.2019 р.).
10. Мелих О. Валютне регулювання та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Ефективна економіка*. 2017. №11. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5889>.

Кокота Вікторія Миколаївна
студентка групи ФФзмр-21

Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник – д.е.н., професор Дем'янишин В.Г.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Сьогодні у світі практично немає жодної держави, яка б не стикалася з бюджетним дефіцитом. Звичайно, за умов ідеального становища в економіці дефіцит відсутній і держава може оптимально зіставляти обсяг своїх доходів відповідно до фінансових можливостей без будь-якої шкоди для суспільства. Однак насправді це буває дуже рідко.

На сучасному етапі розвитку української економіки вирішення проблеми дефіциту бюджету та забезпечення його ефективності управління набуває особливої актуальності. У світовій економічній теорії та практиці нагромаджено великий досвід боротьби з бюджетним дефіцитом.

Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту та шляхів його подолання присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних

вчених, зокрема В. Андрущенко, О. Барановського, О. Василика, В. Гейця, А. Даниленка, В. Дем'янишина, М. Єрмошенка, О. Заруби, І. Луніної, В. Опаріна, К. Павлюк, В. Федосова, С. Юрія та інших. Але питання забезпечення збалансованості державного потребує подальших досліджень з урахуванням сучасного світового досвіду.

Держава у своїй діяльності прагне до збалансованого розподілу видатків і доходів. Для того, щоб досягти цього, необхідно мати чітко налагоджену систему управління бюджетом, яка змогла б забезпечити ефективне використання коштів.

В сучасному світі немає держави, яка в ті чи інші періоди своєї історії не зіткнулася б з бюджетним дефіцитом.

У більшості країн світу, у тому числі в Україні, бюджетні дефіцити набули хронічного характеру, що сприяло поглибленню фінансової нестабільності. Вони дають поштовх інфляційним процесам і відволікають значні обсяги фінансових ресурсів з приватного сектору. Неконтрольованість і зняття питання про бюджетне обмеження дефіциту є причиною погіршення фінансової дисципліни у країні та поглиблення фінансової безвідповідальності урядів [3, с. 732].

У світовій економічній теорії та практиці одним із найважливіших способів боротьби з бюджетним дефіцитом стали фіскальні правила, які почали широко застосовуватися у зв'язку з тенденцією до децентралізації бюджетних систем для уникнення макроекономічної дестабілізації [2].

Фіскальні правила залежать від потреб бюджетної системи в ресурсах та інституціональних особливостей країн, а також жорстко обмежені на всіх стадіях бюджетного процесу й набувають форм законодавчих норм, процедур бюджетного процесу і межових показників:

У різних країнах фіскальні правила мають свої особливості. Усі правила можна об'єднати у певні групи.

1. Правила збалансованого бюджету, серед яких центральне місце займає «золоте правило» державних фінансів, що передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків (застосовується у Німеччині, Японії, щодо місцевих бюджетів у США), циклічний бюджетний баланс (Нідерланди, Швейцарія), встановлення граничних розмірів частки бюджетного дефіциту у ВВП (країни ЄС).

Збалансування державного бюджету може проводитись за допомогою таких методів [1, с. 29]:

- щорічно збалансований бюджет;
- циклічно збалансований бюджет;

– функціональні фінанси.

Виходячи із концепції функціональних фінансів, сучасна бюджетно-податкова політика допускає можливість застосування незбалансованого бюджету, що в першу чергу стосується дефіцитного бюджету. Якщо необхідною умовою для стабілізації економіки є бюджетний дефіцит, то, з одного боку, держава свідомо йде на його утворення, а з іншого – передбачає конкретні джерела його фінансування. Безболісних джерел фінансування дефіциту державного бюджету не буває, тому ефективною може бути тільки зважена бюджетно-податкова політика, згідно з якою держава має постійно коригувати обсяги своїх витрат, ураховуючи зміни в обсягах отриманих доходів, а до державних позик вдаватися тільки за умови, що останні будуть здатні в перспективі створювати джерела для власного повернення.

2. Правила запозичень, щодо обмежень або заборони використання окремих джерел державних запозичень. Серед цих правил можна виділити: заборону внутрішніх державних запозичень (використовується у країнах з недостатньо розвинутими фінансовими ринками, наприклад в Індонезії), заборону державних запозичень у центрального банку (країни ЄС, США, Японія, Канада, Аргентина, Угорщина) або обмеження їхнього розміру у відсотках до минулорічних доходів чи видатків уряду (Бразилія, Єгипет).

3. Боргові та резервні правила, які полягають у встановленні лімітів щодо акумулювання валового (або чистого) державного боргу у відсотках до ВВП (країни ЄС), а також пов'язані з формуванням спеціальних резервних фондів для запобігання фінансової кризи у несприятливі періоди, коли виникає необхідність підтримувати соціальні виплати на фоні зменшення доходів.

Однак у сфері фіскальних правил не має уніфікованих вимог. Кожна країна сама встановлює свої фінансові обмеження, враховує власні потреби й враховує особливості свого бюджетного процесу.

У країнах ЄС правове регламентування бюджетного дефіциту включає:

- маастрихтські критерії;
- фінансові санкції за їх порушення;
- моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для виявлення негативних тенденцій і вжиття запобіжних заходів);

– процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися фінансові санкції до країн-порушниць маастрихтських критеріїв.

Відповідно до Маастрихтського договору для країн ЄС встановлено два основних критерії, які стосуються державних фінансів, зокрема, державний борг не повинен перевищувати 60 % ВВП, бюджетний дефіцит – 3 % ВВП [4]. Відповідно до цього всі країни ЄС розробили і реалізували програми з фіскальної консолідації, центральним завданням яких було досягнення встановлених обсягів боргу і дефіциту.

У 1997 р. країни ЄС ухвалили Пакт про стабільність і зростання, основна ідея якого полягала у скороченні бюджетного дефіциту і досягнення у довгостроковому періоді бюджетної позиції, наближеної до балансу чи надлишку. При цьому може допускатися поява дефіциту в результаті дії вбудованих автоматичних стабілізаторів, але у розмірі не більше 3 % ВВП. Таким чином, бюджетна позиція кожної країни має бути збалансованою протягом економічного циклу, а якщо перед країною стоїть проблема високого рівня державного боргу, уряд має турбуватися про формування бюджетного надлишку.

В умовах світової фінансової кризи уряди країн світу відповідно до Маастрихтських критеріїв для досягнення запланованих рівнів дефіцитів у 2015–2017 рр. вимушені були проводити жорстку бюджетну політику щодо скорочення видатків бюджету, зокрема й соціальних, а також підвищення податкового навантаження на економіку

Наприклад, французький уряд для скорочення дефіциту у 2015–2017 рр. збільшував податкове навантаження, посилював боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків і збільшував надходження до Пенсійного фонду. Також було заплановано підвищення податку на додану вартість. За допомогою проведення структурних реформ, які сприяють економічному зростанню та збільшенню рівня зайнятості населення, уряд поступово скорочував дефіцит бюджету.

Уряд Іспанії скоротив питому вагу державних витрат у ВВП з 44,4% у 2014 р. до 40,1% у 2017 р. [3, с. 733].

Американський уряд у 2015 р. скоротив податкові пільги для великих корпорацій, збільшив оподаткування заможних верств та пом'якшив податкове навантаження для громадян з низьким рівнем доходу. Відміна податкових преференцій для заможних верств та корпорацій дала змогу залучити до бюджету близько 60 млрд. дол. США. З 2016 р. досягнення зниження федерального дефіциту бюджету

досягається за рахунок зменшення федеральних видатків і завдяки реформі оподаткування й економії витрат на обслуговування державного боргу.

У Великобританії уряд для збалансування бюджету з 2015 р. поступово скорочував державні витрати та позики для забезпечення економічної стабільності. Було передбачено забезпечити щорічний обсяг економії бюджетних коштів в обсязі 1 млрд. фунтів стерлінгів шляхом скорочення фінансування державних установ; реформи пенсійної політики; забезпечення збалансованої податкової політики. Також посилювався контроль за випадками ухилення від сплати податків; було забезпечено контроль за фінансовою дисципліною за рахунок активізації боротьби з шахрайством та помилками у системах соціальних виплат.

Уряд Португалії зменшення бюджетного дефіциту здійснював за рахунок скорочення видатків на утримання центральних апаратів міністерств, скорочення кількості зайнятих у державному секторі економіки, а також підвищення податків на капітал і предмети розкоші, вводив нові податки на фінансові операції [3, с. 734].

Проведене дослідження доводить, що країни ЄС у реалізації бюджетної політики активно використовують бюджетний дефіцит як інструмент фінансування відновлення та розвитку.

У результаті дослідження було виявлено, що одним із найефективніших методів управління бюджетним дефіцитом стали фіскальні правила, які почали широко застосовуватися у більшості країн світу, зокрема країнах ЄС, для уникнення макроекономічної дестабілізації.

До основоположних заходів, покликаних поліпшити процес збалансування державного бюджету України, можна віднести такі: вдосконалення нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу, використання прогресивних технологій бюджетного планування та регулювання, вдосконалення трансфертної політики й підвищення ефективності трансфертних платежів, пошук реальних резервів збільшення доходної частини державного бюджету.

Література:

1. Каліновський Р. Вплив бюджетного дефіциту на реалізацію стабілізаційної політики держави. *Вісник Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Економіка. 2018. №1 (196). С. 27 -33.
2. Коляда Т. А. Управління бюджетним дефіцитом: вітчизняна практика та найкращий зарубіжний досвід. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua>

/journal/18_ukr/18.pdf (дата звернення: 28.10.2019 р.).

3. Мацедонська Н. В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 3. С.732 – 735.

4. Фінанси: підручник / За ред. Юрія С. І., В. М.Федосова. К.: Знання, 2012. 687 с.

Круп'як Ірина Йосифівна

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФАНДРАЙЗИНГ В ДІЯЛЬНОСТІ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Фандрайзинг, як ефективний механізм залучення та використання позабюджетних ресурсів, зорієнтований на пошук джерел забезпечення соціальних програм, науково-дослідних проектів, діяльності неприбуткових організацій. При цьому фінансові ресурси можуть залишатися основним компонентом ресурсної бази організації за умови належного підходу до їх використання з урахуванням майбутніх можливостей. Джерелами таких ресурсів виступають кошти приватних осіб, комерційних організацій, фондів, урядових організацій.

Ключовим в діяльності некомерційних організацій є пошук необхідних фондів фінансування, вибір інструменту фандрайзингу, що відповідає потребам і можливостям організації, належна презентація власних проектів та розробка програми заходів щодо їх втілення. При цьому фандрайзингова кампанія у відповідності до цілей визначає завдання проектного та оперативного фандрайзингу. Проектний фандрайзинг спрямований на залучення фінансових ресурсів для реалізації проектів і програм. Він спонукає до збільшення попиту донорів, оскільки кошти витрачаються на реалізацію певного проекту з чітко визначеними завданнями, статтями витрат, а результатом фандрайзингу є досягнення конкретного соціального ефекту. Для донорів такі вкладення вважаються прийнятними, зручними для звітності та визначення ефективності, можливого отримання додаткових вигод, покращення іміджу компанії при успішній реалізації проекту. Разом з тим, оперативний фандрайзинг застосовується при нестачі коштів для погашення поточних витрат організації (оплати праці, використання

товарів та послуг, видатків на відрядження, оплати комунальних послуг, придбання товарів і предметів тощо). Відтак для перетворення потенційних донорів на донорів, фандрайзеру необхідно провести добре сплановану та організаційно впорядковану роботу з використанням поетапного аналізу та контролю, результатом якої є обґрунтування унікальності та цінності реалізації його пропозиції взамін на задоволення мотиваційних потреб донора. Фандрайзинг передбачає не лише здобуття фінансових коштів, а й встановлення продуктивних особистих та інституціональних контактів з організаціями-донорами, які доцільно підтримувати з метою використання у довгостроковій перспективі. Саме тому, фандрайзинг передбачає наявність та формування спільних інтересів значного кола соціальних суб'єктів (бізнес-структур, органів державної влади, громадських організацій, приватних осіб), тобто являє собою соціальну технологію формування та розвитку багатовекторного соціального партнерства.

Розвиток фандрайзингу в Україні вирізняється низкою факторів, що стимулюють та обмежують його. Так, факторами, які впливають на успішність фандрайзингової компанії є: позитивний імідж організації, сформований в процесі спілкування із представниками організації-донора; досвід роботи з іншими благодійними організаціями; досвід наукової співпраці з бізнес-структурами; наявність серед членів організації-реципієнта відомих політичних або культурних діячів; якісно складений проект; особисті якості спеціаліста по фандрайзингу, уміння розповідати і переконувати [1]. Водночас обмежувачими факторами розвитку фандрайзингу є: використання «примусової благодійної допомоги» у державних закладах освіти, медицини тощо; відсутність податкових стимулів; велика кількість шахраїв і шахрайських схем; відсутність єдиного інформаційного центру, який би володів інформацією про благодійні організації та їх представників, перевіряв законність їх існування, надавав юридичну допомогу тощо; низький рівень юридичної і економічної культури населення тощо; «нецільове» використання благодійних коштів та відсутність міри покарання; фінансові установи не доводять до відома людей, які відкривають благодійні рахунки, що кошти, які спрямовуватимуться на них, вважаються нецільовими й підлягають оподаткуванню[2]. Такі фактори формують стійку недовіру та загальне нерозуміння сенсу доброчинності в українському суспільстві.

Основними інструментами фандрайзингу є державне фінансування, донорська допомога, реклама, підтримка бізнесу, фандрайзингові заходи,

соціальне підприємництво, краудфандинг, ендавмент та фандрайзингові портали. При цьому за рахунок бюджетних коштів фінансуються переважно проекти децентралізації та місцевого самоврядування. Донорську допомогу некомерційні та громадські організації отримують від міжнародних фондів за умови успішного подання проектної заявки. Прибутки соціального підприємства спрямовуються на розвиток бізнесу, громадські справи та вирішення гострих суспільних проблем. Для громадських організацій важливими є також послуги біржі соціальної реклами, які надаються безоплатно. Разом з тим, співпрацю людей, які добровільно об'єднують свої грошові чи інші ресурси з метою підтримки окремих людей або організацій називають краудфандингом. Він передбачає можливість людей матеріально підтримати важливі ініціативи або стартап-проекти. Ендавмент являє собою фінансовий інструмент, який передбачає, що некомерційна організація, отримавши кошти від надавача ендавменту, інвестує їх, а отриманий дохід спрямовується на передбачені надавачем цілі, пов'язані з розвитком соціальної інфраструктури на благодійній основі. Водночас для збору коштів широкого спектру ініціатив в Україні функціонує понад 10 українських та міжнародних фандрайзингових платформ [3].

Інструменти фандрайзингу не є універсальними для різних категорій донорів. Доцільність застосування кожного інструменту залежить від конкретної ситуації та умов. При виборі того чи іншого інструменту фандрайзингу необхідно врахувати: тривалість проекту; час надходження коштів до організації; ефективність інструменту для збору необхідної суми коштів; вартість організаційного етапу фандрайзингової діяльності; вплив інструменту на імідж і репутацію організації в місцевому співтоваристві; оцінку наявних джерел фінансування.

Таким чином, ефективність здійснення фандрайзингу залежить від уміння розробляти проекти, програми, налагоджувати контакти з потенційними партнерами, організаціями і фондами, які можуть профінансувати такі проекти.

Література:

1. Боголіб Т. М. Освітній та науковий фандрайзинг в Україні. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер.: Економічна. 2014. № 5. С. 11-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_ekon_2014_5_4 (дата звернення: 21.10.2019 р.).

2. Глебова А. О. Сучасні теоретичні та практичні аспекти процесу організації фінансування соціально важливих проектів на основі фандрайзингу. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 206-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PeKon_2013_4_27 дата звернення: 21.10.2019 р.).
3. Круп'як І. Особливості розвитку фандрайзингу в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: www.economy.nauka.com.ua дата звернення: 07.11.2019 р.).

Куца Галина Василівна

головний спеціаліст сектору економічної роботи та бухгалтеру Тернопільської комунальної міської лікарні №2

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ «ЗДОРОВ'Я ГРОМАДИ» НА 2019-2021 РОКИ М. ТЕРНОПОЛЯ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Комплексна програма «Здоров'я громади» на 2019 – 2021 рр. спрямована на реалізацію пріоритетів у сфері охорони здоров'я щодо профілактики хронічних неінфекційних захворювань, задоволення медичних потреб населення громади за найбільш значущими в соціально-економічному і медико-демографічному плані захворюваннями та покращення якості життя.

Основними шляхами реалізації заходів Програми є організаційні заходи з модернізації системи охорони громади в рамках законодавства України, забезпечення закладів охорони здоров'я обладнанням, лікарськими засобами та медичними виробами тощо.

Забезпечення реалізації Програми здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету та за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством України.

Обсяг фінансування Програми визначатиметься виходячи з конкретних завдань та реальних можливостей бюджетів (табл.1.).

Основними завданнями Програми є:

- створення системи медичної допомоги, зосередженої на пацієнті;
- збереження здоров'я громадян у похилому віці, подовження активного довголіття;

- скорочення поширеності інфекційних захворювань, в тому числі соціально значимих;
- забезпечення медичної підтримки створення здорового і безпечного фізичного середовища у громаді;
- покращення питань керівництва і забезпечення якості первинної медичної допомоги тощо;
- модернізація галузі охорони здоров'я, в тому числі шляхом впровадження інвестицій та державно-приватного партнерства;
- досягнення рівноправності жителів громади у питаннях охорони здоров'я.

Таблиця 1

Ресурсне забезпечення комплексної програми «Здоров'я громади» на 2019-2021 рр. м. Тернополя, тис.грн. [1]

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання програми	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Всього витрат на виконання програми
Обсяг ресурсів всього, в тому числі:	177765,7	95063,1	87876,4	360687,2
місцевий бюджет (рекомендовані обсяги)	177765,7	95063,1	87876,4	360687,2
кошти інших джерел	0,0	0,0	0,0	0,0

В перспективі виконання Програми дасть можливість:

1) Покращити демографічну ситуацію в громаді: збільшити показники середньої тривалості життя жителів громади; знизити рівень дитячої смертності.

2) Удосконалити організаційну структуру системи медичного обслуговування: розробити оптимальну для потреб громадян систему профілізації стаціонарних лікувальних закладів, привести до належного стану приміщення, у яких вони розташовані, оновити медичним устаткуванням; збільшити питому вагу медичної допомоги, що надається лікарями загальної практики – сімейними лікарями; створити умови для реалізації принципу організації та координації лікарем загальної практики – сімейним лікарем надання пацієнтам спеціалізованої та стаціонарної медичної допомоги; збільшити питому вагу чисельності пацієнтів, які починають та закінчують лікування на рівні первинної медичної допомоги; зосередитись на пріоритетному напрямку розвитку охорони материнства та дитинства, системі первинної медичної допомоги та інституту сімейного лікаря; забезпечити первинну ланку медицини

необхідним сучасним діагностичним обладнанням та лікувальними засобами для проведення амбулаторного лікування; прагнути досягти нормативу забезпеченості амбулаторіями загальної практики – сімейної медицини до 1 на 10 тис. населення з метою наближення первинної медичної допомоги до пацієнта; забезпечити населення послугами сімейної медицини; визначити в якості однієї з пріоритетних тем для постійно оновлюваної соціальної реклами пропаганду здорового способу життя, з її допомогою доводити до свідомості мешканців громади необхідність активного рухливого способу життя, занять спортом, дотримання правил гігієни, правильного харчування, подолання шкідливих звичок; забезпечити щорічне фінансування робіт по приведенню до належного стану приміщень лікувальних закладів, придбання сучасного обладнання та медикаментів, а також забезпечення передбачених законом виплат для медпрацівників на рівні, не нижчому, ніж у попередні роки (з врахуванням можливостей міського бюджету); забезпечити утилізацію медичних відходів; забезпечити безпеку пацієнтів та медичного персоналу в частині забезпечення належної технічної експлуатації ліфтів і забезпечення пожежної безпеки.

3) Підвищити якість надання медичної допомоги: поліпшити медичну допомогу вразливим верствам населення, забезпечити населення ефективними, безпечними і якісними лікарськими засобами та виробами медичного призначення; покращити забезпечення закладів охорони здоров'я, що засновані на комунальній власності територіальної громади, лікарськими засобами та медичними виробами; забезпечити максимальне охоплення мешканців громади профілактичними оглядами з метою раннього виявлення захворювань дорослих та дітей; зниження смертності населення у працездатному віці; знизити рівень смертності від захворювань органів кровообігу; зменшити летальність в стаціонарах від гострого інфаркту міокарда та від інсульту; знизити смертність від злоякісних новоутворень; знизити показник онкозанедбаності; знизити рівень захворюваності на туберкульоз; покращити соціальну підтримку учасників АТО та членів їх сімей; зменшити первинний вихід хворих на інвалідність.

4) Посилити кадровий потенціал медичної галузі: підвищити ефективність використання наявних кадрових ресурсів; удосконалення інноваційної політики, посилення вимог до лікарської етики і деонтології; покращити соціальну підтримку медичних працівників; покращити якісний склад кадрів працівників лікувальних закладів за рахунок

запровадження сучасних технологій кадрової роботи (залучення молодих фахівців, конкурсний відбір кадрів, ефективні системи атестації, забезпечення професійного росту, формування резерву керівного складу).

5) Створити цілісну систему інформаційного забезпечення системи охорони здоров'я в умовах єдиного медичного простору: створити сучасну систему інформаційного забезпечення у сфері охорони здоров'я; поліпшити інформаційне забезпечення закладів охорони здоров'я громади.

Реалізація зазначених програмних заходів враховуючи загальну соціально-економічну ситуацію в регіоні дасть змогу покращити якість надання медичних послуг та медичної допомоги населенню, забезпечити зниження рівня захворюваності, інвалідності та смертності населення шляхом налагодження ефективного функціонування системи надання населенню доступної і високоякісної медичної допомоги.

Література:

1. Комплексна програма «Здоров'я громади» на 2019-2021 роки. URL: <https://tmrada.gov.ua/strategichni-ta-programni-dokumenti/galuzevi-programi/galuzevi-programi-chinni-u-2019-rotsi/26469.html> (дата звернення: 01.10.2019 р.).

Лесик Надія Богданівна

*заступник начальника відділу обслуговування операційного дня
Головного управління Державної казначейської служби України у
Тернопільській області*

АДАПТАЦІЯ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ АС "Є-КАЗНА" ТА ВНУТРІШНЬОЇ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ КАЗНАЧЕЙСТВА ДО ПЛАНУ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

У системі обліку України, в тому числі в державному секторі, відбуваються постійні зміни. У затвердженій Кабінетом Міністрів України Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки були чітко визначені недоліки бюджетного обліку та конкретні заходи, відповідальні за їх проведення і строки виконання [1]. Заходи, сформульовані у плані удосконалення

бухгалтерського обліку на 2016–2018 роки, сприяли подальшому оновленню обліку в бюджетному секторі економіки [2]. Проте тільки у Проекті модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2018–2025 роки до переліку заходів включили необхідність удосконалення процесу оцінювання результатів роботи працівників бухгалтерських служб [3].

Нині продовжується процес реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України.

З прийняттям Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» почалися поступові процеси реформування системи обліку з метою створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, а за новою редакцією Закону з 01.01.2018 р. – і для бюджетних установ [4].

Радикальним змінам в бухгалтерському обліку передувала серйозна робота з виявлення недоліків наявної системи бюджетного обліку, серед яких:

- законодавством чітко не визначено методи ведення бухгалтерського обліку в державному секторі;

- бухгалтерський облік виконання державного і місцевих бюджетів ведеться органами Казначейства, а за облік виконання кошторисів бюджетних установ відповідають розпорядники бюджетних коштів;

- бухгалтерський облік виконання державного і місцевих бюджетів ведеться за касовим методом із застосуванням методу нарахування за окремими операціями (облік державного боргу, зобов'язань розпорядників бюджетних коштів). Операції за доходами, видатками відображаються в бухгалтерському обліку в момент проведення відповідних платежів, а операції з фінансування бюджету – в момент зарахування коштів з одночасним відображенням боргу;

- фонди загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування застосовують різні методики ведення бухгалтерського обліку;

- бухгалтерський облік в бюджетних установах і фондах загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування ведеться за методом нарахування, за яким операції та події визнаються в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати коштів;

– казначейство складає звітність про виконання державного бюджету на підставі інформації за касовими операціями, які відображені в його системі бухгалтерського обліку та звітності розпорядників бюджетних коштів, щодо яких не здійснюється казначейське обслуговування;

– звітність про виконання бюджетів консолідується Казначейством і головними розпорядниками бюджетних коштів паралельно, що приводить до збільшення витрат бюджету для обробки інформації;

– основні засоби у бухгалтерському обліку не відображають за справедливою вартістю;

– використовується різне програмне забезпечення, а інколи воно відсутнє [1].

Планом заходів щодо модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2016–2018 роки передбачалося запровадження нових національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі; створення системи подання електронної звітності розпорядниками бюджетних коштів і державними цільовими фондами, складеної згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі; консолідація фінансової звітності, складеної згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі; адаптація облікової системи АС «Є-Казна» до Плану рахунків та внутрішньої платіжної системи Казначейства, адаптація та запровадження Плану рахунків в обліковій системі Казначейства [2].

Були передбачені конкретні заходи, строки виконання та відповідальні за їх виконання: Державне казначейство, Мінфін, Мін'юст, Мінпраці, Мінекономрозвитку та головні розпорядники бюджетних коштів.

Наказом Міністерства фінансів України від 28.11.2016 № 1038 «Про затвердження Плану заходів щодо модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2016 - 2018 роки» визначено проведення адаптації облікової системи та внутрішньої платіжної системи Казначейства до Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі. На виконання цього Наказу модернізовано порядок казначейського обслуговування виконання бюджетів шляхом запровадження інформаційно-аналітичної системи «Є-Казна», що дає змогу в режимі реального часу відслідковувати стан рахунків державного і місцевого бюджетів, оцінювати обсяги бюджетних зобов'язань,

здійснювати превентивний контроль витрат та їх цільове призначення, а також приймати в оперативному порядку фінансову звітність розпорядників бюджетних коштів. Разом з тим, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 року № 142-р затверджено Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, яка передбачає продовження процесу реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору.

З 01.01.2017 р. адаптували новий план рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, інструкції та типові кореспонденції рахунків обліку для відображення основних операцій бюджетних установ, фондів державного соціального і пенсійного страхування та операцій щодо виконання державного та місцевих бюджетів [5].

Казначейством з метою запровадження нового Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі укладено договір з ТОВ «УНІТІ-БАРС» щодо адаптації протягом 2018-2019 років облікових систем Казначейства до Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, який запроваджується починаючи з 01.01.2020 року.

На виконання цього і згідно з Постановою НБУ від 28.12.2018р. №162 “Про запровадження міжнародного номера банківського рахунку (IBAN) в Україні” (зі змінами) в Казначействі з 5 серпня 2019 року запроваджується міжнародний стандарт номера банківського рахунку (IBAN) [6].

Казначейством протягом 2019 року планується проведення централізації обслуговування місцевих бюджетів України за видатками на базі АС «Є-Казна ДБ» (МФО 820172). Таким чином буде створено єдину систему виконання державного та місцевих бюджетів за видатками: АС «Є-КАЗНА ВИДАТКИ».

Продовження процесу модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі сприятиме удосконаленню: управління державними фінансами, системи стратегічного бюджетного планування на середньостроковий та довгостроковий періоди, порядку складення та виконання бюджету на основі програмно-цільового методу в бюджетному процесі, системи контролю за процесом виконання бюджету, інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами, якості та достовірності фінансової звітності.

Адаптація облікової системи АС "Є-Казна" та внутрішньої платіжної

системи Казначейства до Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі не призведе до зміни вимог щодо: чисельності та кваліфікації персоналу, надійності системи, до структури системи, ергономіки та оформлення інтерфейсу користувача, експлуатації та технічного обслуговування системи, захисту інформації від несанкціонованого доступу, зберігання інформації, адміністрування користувачів, стандартизації та уніфікації, діагностичних можливостей системи.

Казначейством до завершення 2019 року буде проведено централізацію обслуговування місцевих бюджетів України за видатками на базі АС «Є-Казна ДБ» (МФО 820172). Таким чином буде створено єдину систему виконання державного та місцевих бюджетів за видатками: АС «Є-КАЗНА ВИДАТКИ».

Модулі АС «Є-Казна» та суміжні системи, які потребують адаптації: Модуль "Головна книга" відкриття рахунків, Модуль "Головна книга"- налаштування операції, АС "Є-Казна"- підсистема обліку доходів, АС "Є-Казна"- підсистема обліку видатків, АС "Є-Казна"- підсистема ПДВ банк, АС "Є-Казна"- підсистема обліку планових показників, АС "Є-Казна"- підсистема валютних операцій, АС "Є-Казна"- звітність, АС "Є-Звітність", АС "Є-Звіт", ПТК «Клієнт казначейства — Казначейство», Система інтеграції з зовнішніми системами (МФУ, ДФС, E-DATA). АС «Є-КАЗНА» призначена для комплексної автоматизації ділових процесів Казначейства України з обслуговування розпорядників бюджетних коштів всіх рівнів та забезпечує спрощення обслуговування розпорядників бюджетних коштів за видатками органами Державної казначейської служби України. Надає можливість в режимі реального часу відстежувати стан рахунків, контролювати використання виділених асигнувань, а також дає можливість здійснювати централізований контроль за цільовим спрямуванням коштів на вищому рівні.

Завершення адаптації облікової системи АС "Є-Казна" та внутрішньої латіжної системи Казначейства до Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі стане одним із завершальних етапів для майбутньої інтеграції державних фінансів та дасть можливість створення єдиного інформаційного ландшафту країни.

Література:

1. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16

січня 2007 р. № 34. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-%D0%BF/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

2. План заходів щодо модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2016–2018 роки: Наказ Міністерства фінансів України від 28 листопада 2016 року № 1038. URL : <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/buhgalterskiy-oblik/plan-zahodiv-shchodo-modernizatsiyi-sistemi-buhgalterskogo-obliku-v/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

3. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 20 червня 2018 р. № 437-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

5. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі від 29.12.2015 р. № 1219. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

6. Про запровадження міжнародного номера банківського рахунку (IBAN) в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.12.2018 р. №162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-18> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Лободіна Зоряна Миколаївна
д-р. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ІНКЛЮЗИВНЕ СТАЛЕ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ: ПЕРЕШКОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зважаючи на низку проблем, пов'язаних із сповільненням темпів економічного зростання, поширенням бідності серед населення, деструктивних демографічних і екологічних процесів, соціального відторгнення населення, гендерної нерівності у доступі до участі в економічному, соціальному та політичному житті країни, доцільним є розроблення і реалізація державою заходів, що базуються на концепції

інклюзивного сталого зростання (inclusive sustainable growth).

Базові положення цієї концепції розроблялися такими вченими, як Д. Аджемоглу, Д. Робінсон, Е. Райнерт, Дж. Подеста, З. Бедос, С. Голандер, та були використані в роботі Комісії зі зростання і розвитку, очолюваної М. Спенсом, Б. Солоу, за результатами якої підготовлено «Доповідь про ріст. Стратегії сталого розвитку і інклюзивного зростання» (The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development) [1].

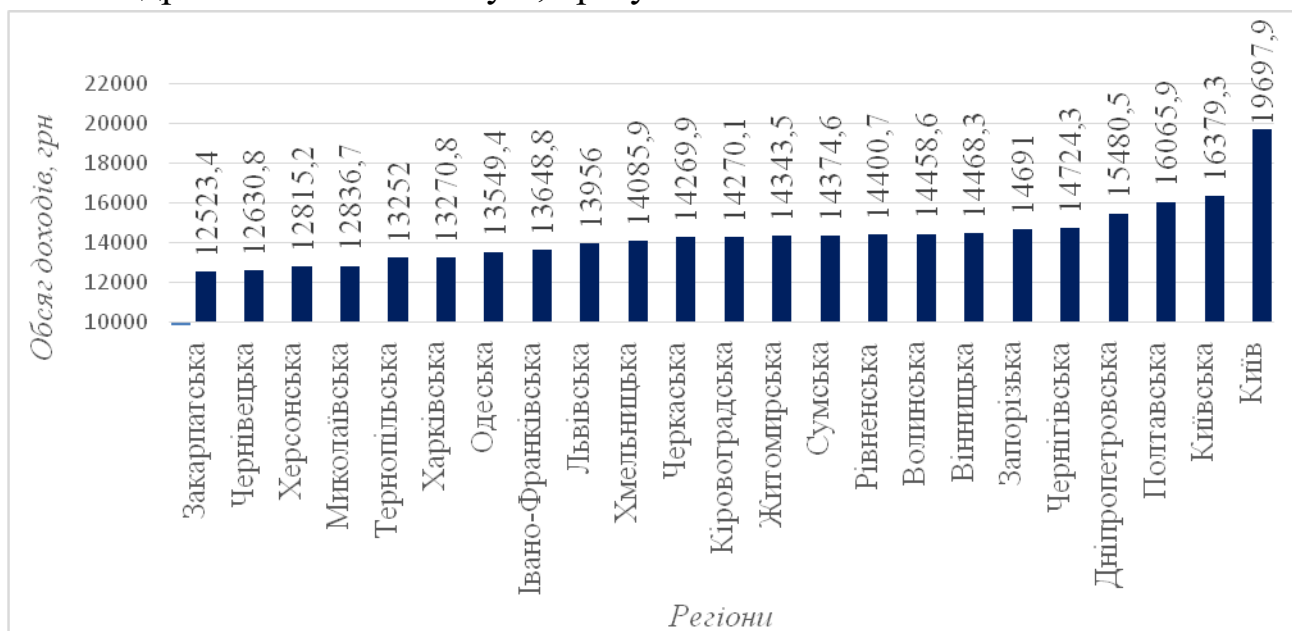
Інклюзія полягає в забезпеченні активної участі усіх зацікавлених сторін у системі для отримання позитивного результату за рівних можливостей та адаптації системи до потреб людини. У рамках інклюзивної моделі люди адаптуються, змінюються, беруть активну участь в економічному, соціальному та політичному житті держави з урахуванням необхідності задоволення потреб кожного члена суспільства. Концепція інклюзивного сталого розвитку передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості, щоб задовольнити свої потреби. Інклюзивне зростання економіки є багатofакторним і багаторівневим процесом, основою якого є економіка максимальної зайнятості та взаємодії усіх суб'єктів у контексті гуманного розвитку суспільства [2, с. 85].

Значимість забезпечення інклюзивного зростання економік підтверджена рішеннями багатьох міжнародних організацій, а необхідність запровадження інклюзивно орієнтованого бюджетування в Україні обумовлена недостатнім рівнем інклюзії національної економіки. Результати розрахунку індексу інклюзивного розвитку (IDI) – інтегрального показника, який визначається з урахуванням 12 різних індикаторів (IDI запропонований у 2017 р. на Всесвітньому економічному форумі у м. Давосі для комплексного відображення рівня соціально-економічного розвитку держави), показують, що серед 106 (2017 р.) і 103 (2018 р.) країн світу Україна посіла у 2017 р. 76 місце зі значенням індексу 3,67, а у 2018 р. – 78 місце зі значенням індексу 3,42, а серед 79 (2017 р.) і 74 (2018 р.) країн, що розвиваються – відповідно – 47 і 49 місця. За останні п'ять років інклюзивний розвиток України знизився на 6,8% [3].

Однією із причин зниження рівня інклюзивного розвитку економіки України є збільшення розшарування суспільства за розподілом багатства і демографічного навантаження, рівня бідності, зменшення продуктивності праці, зайнятості, у результаті чого спостерігається неоднаковий доступ населення до суспільних послуг та бюджетних ресурсів.

Водночас відмінності соціально-економічного розвитку регіонів, податкового потенціалу адміністративних територій, від якого залежить дохідна база місцевих бюджетів, неоднакова потреба у бюджетних ресурсах для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, різна вартість суспільних послуг, які вони надають, ускладнюють вирішення проблеми соціальної нерівності.

У результаті аналізу обсягу доходів місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів з державного бюджету на одну особу за регіонами України виявлено регіональну асиметрію за цим показником. Наприклад, обсяг доходів місцевих бюджетів на одну особу у Закарпатській області у 2018 р. становив 12751,6 грн. Водночас, у Полтавській області – 16499,5 грн., а у м. Києві – 19414,6 грн. (рис. 1), тобто відрізняєсі більш ніж у 1,5 разу.

Рис. 1. Доходи місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів з Державного бюджету України на одну особу у 2018 р., грн.

Примітка: складено автором на основі даних [4]

Ми не стверджуємо, що у всіх регіонах України обсяг доходів місцевих бюджетів на одну особу повинен бути однаковим. Проте громадяни України повинні мати рівний доступ до усіх суспільних благ, які надаються за рахунок бюджетних ресурсів.

Підтвердженням нерівномірного розподілу бюджетних ресурсів є обсяг видатків місцевих бюджетів на освіту на одного учня. Порівняльний аналіз видатків на середню освіту, кількості класів та учнів, наповнюваності класів [5] дали змогу зробити висновок, що, як правило, при більшій наповнюваності класів видатки на одного учня є меншими. Проте досить часто при однаковій кількості класів (наприклад,

одинадцятих) і практично однаковій їх наповнюваності різниця у видатках бюджетних ресурсів на одного учня складає у школах Вінницької області до 16 тис. грн., Дніпропетровської – до 23,17 тис. грн., Львівської – до 9,62 тис. грн., Тернопільської – до 7,72 тис. грн., Полтавської – до 29,06 тис. грн. Тобто, одні школи отримують значно більший обсяг бюджетних ресурсів, що дає їм змогу швидше оновлювати матеріальну базу, а учні цих шкіл можуть навчатися у кращих умовах, ніж інші. Це зумовлює поширення нерівності у доступі до якісних освітніх послуг.

Ще гірша ситуація спостерігається із розподілом бюджетних ресурсів у галузі вищої освіти. Наприклад, вартість підготовки одного студента, який навчається за державним замовленням, у 2018 р. (за даними Міністерства фінансів України [6]) коливалася від 19,2 тис. грн. у Таврійському національному університеті імені В. Вернадського до 142,6 тис. грн. у Льотній академії Національного авіаційного університету (м. Кіровоград). Звичайно, що підготовка фахівця у сфері авіації більш дороговартісна, ніж підготовка менеджера чи юриста, проте згадана вище академія є відокремленим структурним підрозділом Національного авіаційного університету, де обсяг витрат на одного студента, який навчається за державним замовленням, у 2018 р. становив 43,5 тис. грн. Водночас, обсяг аналогічних витрат у Київському національному торговельно-економічному університеті, де в основному здійснюється підготовка фахівців у сфері обслуговування, економіки та права, склав 42,6 тис. грн. Середні обсяги витрат в аграрних університетах України коливались від 20,9 тис. грн. (Луганський національний аграрний університет), 30,2 тис. грн. (Білоцерківський національний аграрний університет) до 61,3 тис. грн. (Національний університет біоресурсів і природокористування України) та 60,4 тис. грн. (Одеський державний аграрний університет).

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що практика планування і здійснення видатків на вищу освіту потребує удосконалення. На наш погляд, доцільно фінансувати вищі заклади освіти з урахуванням затвердженої розрахункової вартості підготовки одного фахівця і-тої спеціальності і-того освітнього ступеня за вже існуючим принципом «гроші йдуть за студентом». Ця вартість має бути однаковою для всіх надавачів освітніх послуг, які мають право здійснювати таку діяльність.

Дещо краща ситуація в контексті інклюзивного бюджетування спостерігалася щодо обсягу видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я на одну особу. У регіонах, де цей показник найвищий, коефіцієнт

співвідношення видатків на охорону здоров'я та видатків на місцеве самоврядування на одну особу теж найвищий. Зокрема, у Запорізькій області він становить 3,9, у Черкаській – 4,96, а у Києві – 5,6. Отже, у регіонах, де місцева влада витрачає менше ресурсів на своє утримання (в розрахунку на одного жителя), більше ресурсів залишається для надання суспільних послуг усім мешканцям відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Це підвищує рівень інклюзивного сталого розвитку України.

Виходячи з вищенаведеного, можемо стверджувати, що в Україні склалися усі передумови для розробки і впровадження нової інноваційної технології управління бюджетними ресурсами – інклюзивно орієнтованого бюджетування.

Серед основних ознак інклюзивно орієнтованого бюджетування варто виокремити такі:

- максимально можлива участь громадян у формуванні бюджетних програм, на основі яких визначаються видатки бюджетів, а також у контролі за їх виконанням, включаючи процедуру звітування;

- наявність законодавчо затверджених правил, норм та процедур, які дозволяють максимально повно залучити громадян до наповнення бюджетів різних рівнів на основі принципу прогресивного оподаткування;

- наявність законодавчо затверджених правил, норм та процедур, на основі яких забезпечуються рівні можливості доступу до отримання якісних суспільних послуг (освітніх, медичних, соціальних тощо).

Таким чином, під інклюзивно орієнтованим бюджетуванням пропонуємо розуміти технологію управління бюджетними ресурсами, яка відображає спосіб впливу методів, форм, інструментів, важелів бюджетного механізму на розподільні відносини, полягає у забезпеченні відповідності результатів формування і використання бюджетних ресурсів пріоритетам соціально-економічного розвитку держави, ґрунтується на рівних можливостях доступу населення до суспільних послуг, активній участі усіх зацікавлених сторін у бюджетних процедурах та гармонізації інтересів держави і громадян. Практичне застосування запропонованої технології управління сприятиме покращенню добробуту населення в контексті забезпечення інклюзивного сталого зростання.

До основних елементів інклюзивно орієнтованого бюджетування пропонуємо віднести: бюджетні програми; результативні показники оцінювання виконання бюджетних програм; виконавців бюджетних програм; ініціативних, активних, фінансово грамотних громадян; бюджет

участі (партиципаторний бюджет). Більш детально зазначені елементи та основні етапи інтеграції інклюзивних аспектів у бюджетний процес охарактеризовано у статті автора, присвяченій дослідженню технологій бюджетування [7].

Вищенаведене обумовлює доцільність використання у науковому обігу такого поняття як «бюджетна інклюзія», під яким пропонуємо розуміти всебічний доступ усіх стейкхолдерів до формування та використання бюджетних ресурсів через впровадження інноваційних технологій бюджетування.

Отже, важливим кроком на шляху до запровадження інклюзивно орієнтованого бюджетування в умовах діючого в Україні програмно-цільового методу управління бюджетними ресурсами вважаємо застосування інклюзивного підходу під час визначення результативних показників виконання бюджетних програм із урахуванням статі, віку, місця проживання, соціальної приналежності населення тощо з метою забезпечення справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами для покращення якості надання гарантованих суспільних послуг. Важливим є і врахування принципу забезпечення рівних прав та можливостей усіх членів соціуму у бюджетній сфері, який передбачає і здійснення необхідних змін у правових актах, що використовуються в бюджетному процесі на державному і місцевому рівнях, а також наявність політичної волі органів державної влади і місцевого самоврядування.

Реалізація запропонованих заходів дасть змогу якісно змінити механізм та специфіку використання бюджетних ресурсів, зокрема, відмовитися від принципу фінансування закладів соціально-культурної сфери чи загального обсягу послуг громадянам на користь запровадження бюджетного фінансування конкретної суспільної послуги індивідууму чи визначеній групі осіб залежно від статі, віку, соціального статусу, місця проживання тощо.

Очікується, що основними перевагами інклюзивно орієнтованого бюджетування буде зниження нерівності доступу громадян до процесів формування і використання бюджетних ресурсів, підвищення адресності та якості надання суспільних послуг, залучення громадськості до участі у бюджетних процедурах.

Отже, інклюзивно орієнтоване бюджетування – це інноваційний підхід до процесу реформування системи управління державними фінансами в Україні, спрямований на вдосконалення бюджетного процесу.

Література:

1. The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development, 2008. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank URL : https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6507/449860PUB0Box3101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf?sequence=1&isAllowed=y/Growth_Commission_Final_Report_English.pdf.
2. Продиус О. І. Інклюзивні інновації в контексті соціальної відповідальності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 2, ч. 2. С. 84–88. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_2_2017ua/19.pdf.
3. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2017–2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
4. Статистичний збірник «Бюджет України за 2018 рік» / Міністерство фінансів України. К., 2019. 309 с. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(for%20website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(for%20website).pdf).
5. Видатки на освіту. Середня освіта: масив даних. Міністерство фінансів України, 2019. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
6. Видатки на освіту. Вища освіта: масив даних. Міністерство фінансів України, 2019. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
7. Лободіна З. М. Технології бюджетування: реалії та перспективи вдосконалення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 6/4. С. 27 – 32.

Максимець Оріся Олегівна
секретар Берестечківської міської ради

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД – ПРІОРИТЕТ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування є рушійною силою розвитку регіонів України. Бюджетна децентралізація влади як складова державної політики регіонального розвитку є однією з визначальних у порядку денному реформ в Україні. Вона створила підґрунтя для укорінення кардинальних

інституційних перетворень, підвищення якості життя громадян і має велике значення для продовження секторальних реформ. Завдяки створенню нової системи розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади в Україні сьогодні фактично формується нова система відносин між різними гілками влади та новий баланс стримувань і противаг [1].

Вивчення проблем розвитку територіальних громад сьогодні неможливе без дослідження фінансової спроможності, певний рівень якої є, насамперед, результатом бюджетного та податкового реформування, що відбувається в Україні з 2014 року. Так, при формуванні перспективної ОТГ важливим є попередній розрахунок її фінансової спроможності, який дасть змогу оцінити переваги та ризики об'єднання.

За умови нового перерозподілу публічних фінансів між рівнями влади в результаті реформи бюджетної децентралізації для забезпечення потреб територіальних громад, зокрема ОТГ, можуть бути використані фінансові ресурси різних економічних агентів, зокрема, місцевих та центральних органів влади, приватних суб'єктів господарювання, фінансових установ та неурядових організацій, а також іноземних держав та міжнародних фінансових організацій (табл.1.) [2].

Таблиця 1

Ресурси об'єднаних територіальних громад за умови нового перерозподілу публічних фінансів між рівнями влади

Податки	Збори та платежі	Інші доходи
1) 60% ПДФО (головний податок, завдяки якому власні доходи в ОТГ зросли в 2–2,5 рази);	1) державне мито;	1) різноманітні трансферти (базова дотація, освітня і медична субвенції, капітальні трансферти) – найбільший інтерес для ОТГ;
2) 25% екологічного податку;	2) плата за надання	2) цільові та добровільні внески установ до місцевих фондів охорони довкілля;
3) 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів;	3) адміністративних послуг;	3) надходження в рамках програм міжнародної технічної допомоги;
4) 100% єдиного податку;	4) збір за паркування;	4) кошти пайової участі у розвитку інфраструктури;
5) 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності (новий податок для ОТГ);	5) туристичний збір;	5) кошти від відчуження комунального майна;
6) 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт).	6) орендна плата за користування майном у комунальній власності;	6) кошти від реалізації безхазяйного майна;
	7) рентні плати за користування надрами;	7) місцеві запозичення.
	8) 50% грошових стягнень за шкоду довкіллю;	
	9) 75% коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, тощо.	

Наразі фінансова спроможність ОТГ опирається на ресурси, що мають внутрішнє походження. Деякі ресурси (інвестиції, благодійна допомога) можуть бути водночас і внутрішніми, і зовнішніми. ОТГ також одержали доступ до інших зовнішніх фінансових ресурсів. Рада об'єднаної територіальної громади має право здійснювати місцеві запозичення до бюджету ОТГ – як внутрішні, так і зовнішні, в тому числі шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій.

Прикладами бюджетних ресурсів внутрішнього походження є надходження від податків та зборів, продажу та оренди об'єктів комунальної власності. Найвагомим зовнішнім джерелом бюджетних коштів є державний бюджет. Зокрема, до бюджетних надходжень зовнішнього характеру можуть бути віднесені цільові субвенції з державного бюджету, у тому числі в рамках виконання державних або регіональних цільових програм, інвестиційних проектів (програм), чи фінансування проектів ОТГ з Державного фонду регіонального розвитку.

Наступна група ресурсів – інвестиційні. У світовій практиці вироблено багато механізмів розподілу витрат і ризиків впровадження проектів у сфері місцевого соціально-економічного розвитку між публічним і приватним сектором, зокрема державно-приватне партнерство, податкові стимули для приватного сектору, місцеві гарантії тощо [3].

Окремим джерелом фінансування місцевого соціально-економічного розвитку є грантові кошти. Сьогодні в Україні грантові джерела часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних проектів у сфері місцевого розвитку ключовим фактором успіху у реалізації будь-яких ініціатив у сфері місцевого розвитку. Особливої уваги заслуговує міжмуніципальне співробітництво (ММС) та муніципально-приватне партнерство (МПП).

Отже, фінансовий ресурс територіальної громади створюється за рахунок джерел, що його наповнюють. Однак для визначення фінансових можливостей територіальної громади в забезпеченні її соціально-економічного розвитку важливо визначити її реальні і потенційні фінансові можливості для забезпечення реалізації проектів з метою соціально-економічного розвитку ОТГ можуть використовувати різноманітні інструменти фінансування.

Сьогодні органи місцевого самоврядування поступово відходять від притаманної раніше споживацької позиції. Очікування дотацій вони

замінюють активними діями щодо створення ефективного управлінського апарату, спрямовують кошти на розвиток громад, здійснюють аналіз витрачання бюджетних коштів та запобігають випадкам неефективного, нераціонального їх використання.

Література:

1. Tulai O., Petrushenko Y., Glova J., Sydor I., Ponomarenko O. The impact of decentralization on the financial support of regional development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16, Issue 4. P. 1–15. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(4\).2019.01](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(4).2019.01).
2. Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування, Децентралізація: коротко про головне, за матеріалами USAID/Україна та Асоціації міст України. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/733/> (дата звернення: 20.10.2019 р.).
3. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович. К., 2017. 107 с.
4. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
5. Тулай О. І. Державні фінанси і суспільні блага: погляд у контексті сталого людського розвитку. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 6 (12), част. 2. С. 103 – 108.
6. Тулай О. І. Ефективність державної бюджетної політики у контексті пріоритетів сталого людського розвитку. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1 (7). С. 448 – 455.
7. Krysovatyu A., Desyatnyuk O., Tulai O. Public finances and sustainable development: opportunities and challenges / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: моногр. за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава–Харків: ВШЕМ–ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 10 – 17.

Максимюк Олена Василівна
державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Демидівської РДА

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Впровадження реформи децентралізації в Україні з 2014 року показало реальні зрушення в системі управління територіями, відбулися фундаментальні зміни системи місцевого самоврядування, особливо щодо формування місцевих бюджетів та утворення нового потужного суб'єкта місцевого самоврядування, а саме об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Водночас відсутність чітких перспектив щодо того, що відбудеться після стовідсоткового об'єднання громад, як це змінить структуру управління та розподіл адміністративних важелів і фінансових ресурсів, та відсутність розуміння того, як ОТГ мають самовизначитися на території району та регіону, якою буде їх взаємодія з цими територіальними утвореннями, потребують вирішення низки проблемних питань, нагромаджених практикою децентралізації, що свідчать про її недостатню нормативну та інституційну урегульованість, а також впливають на перспективи створення нових ОТГ.

На сьогодні у науковій літературі висвітлено різні аспекти проблематики фінансування повноваження органів місцевої влади. Зокрема, питання фінансового забезпечення та спроможності об'єднаних територіальних громад та регіонів досліджували: Г. Маркович [7], Н. Наталенко [8], В. Ніколаєнко [9]. Вагомий внесок у вивчення питань управління фінансовими ресурсами територіальної громади здійснили О. Пелехата, Н. Татарин. Однак, незважаючи на значний науковий інтерес у сфері окресленої проблематики, питання фінансування повноважень у об'єднаних територіальних громадах на сьогодні залишається малодослідженим.

Одним із важливих результатів децентралізації є зростання спроможності громад залучати й ефективно використовувати ресурси. Спроможною територіальною громадою є така, в якій місцеві джерела наповнення бюджету (інфраструктурні та кадрові ресурси) є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади.

Децентралізація дала можливість збільшити бюджети тих сіл, селищ, міст, які вирішили об'єднатися. Виконавчим органам громад надано коло

повноважень для здійснення впливу на управління фінансами, в тому числі і в частині адміністрування доходів. Так, доходи місцевих бюджетів за період 2014-2018 років зросли в 3,4 рази, з 68,4 млн. грн. у 2014 році до 234,1 млн. грн. – 2018 році. Проте чимало з утворених об'єднаних територіальних громад, якщо не більшість, недостатньо спроможні успішно виконувати свої нові обов'язки і зберігають високу залежність від фінансування з державного бюджету. Слабка система фінансового управління та відсутність стратегічного бачення розвитку громад призводить до неефективного управління наявними ресурсами, а також створює можливості для непрозорої діяльності, що породжує корупційні ризики.

Оцінка бюджетних показників свідчить про високий рівень залежності бюджетів від державних трансфертів, адже питома вага трансфертів у сукупній величині доходів складає в середньому 60-80%. Другий за питомою вагою блок загальних доходів складається з податкових надходжень (в середньому це 15-30%). Натомість власні неподаткові доходи складають, як правило, лише близько 5% від загального обсягу доходів бюджету громади [10]. Доходи ж від операцій з капіталом практично відсутні в ОТГ. В ОТГ також наявні суттєві ризики коливання розміру власних доходів бюджету у разі зміни норм податкового законодавства. Так, наприклад дію п.41 Прикінцевих та перехідних положень Бюджетного кодексу України та Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України" щодо удосконалення механізму фінансування дорожньої галузі» № 1762 від 17.11.2016 відстрочено до 2021 року. В результаті чого місцеві бюджети не будуть отримувати відрахувань частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального, оскільки вся сума цього податку буде зараховуватися до державного дорожнього фонду (тобто, до спеціального фонду державного бюджету). В результаті бюджети громад недоотримають близько 7,0 млрд грн, а для окремих ОТГ – цей платіж становить близько 50% у структурі власних надходжень.

Структура власних доходів бюджетів є характерною для більшості ОТГ: близько 95% припадає на податкові надходження, доходи від неподаткових надходжень та доходи від операцій з капіталом майже відсутні. Як правило, найбільші два податки – податок з доходів фізичних осіб та єдиний податок або плата за землю складають 65-80% дохідної частини бюджету. Виняток становлять громади, на території яких

розміщені потужні підприємства з великою кількістю найманих працівників (у них частка доходів від ПДФО перевищує 80%, оскільки 60% податку на доходи фізичних осіб із заробітної плати надходить до бюджету громади. Надходження від екологічного податку та рентної плати складає менше 1% у більшості ОТГ.

Майже у всіх громадах ставки місцевих податків та зборів встановлені не на максимальному рівні. При їх визначенні депутати місцевих рад враховували соціально-економічний стан громади, а також можливість того, що підвищення ставок податків призведе до зростання соціального напруження. Проте насправді мотивацією приймати такі рішення є те, що у більшості громад депутати є представниками бізнесу, або тісно пов'язані з ним – отже, для них підвищення ставок податків не вигідне.

Величина доходів від земельного податку та орендної плати за землю залежить від достовірності інформації щодо кількості земель, які передані в оренду, та землі, яка знаходиться у власності юридичних і фізичних осіб на території ОТГ. Дослідження виявляють, що у більшості випадків ОТГ не забезпечені належними планово-картографічними матеріалами, відповідною землевпорядною та містобудівною документацією, не розроблені генеральні плани, технічна документація щодо встановлення меж. Процес повної інвентаризації земель громадами лише розпочинається, а нормативно-грошова оцінка земель ОТГ потребує оновлення у середньостроковій перспективі. Документи на землю виготовлені у різні роки та мають різний якісний і фізичний стан, зберігаються здебільшого на паперових носіях у районних відділах Держгеокадастру. Проте виконавчими органами рад всіх ОТГ ведеться реєстр договорів оренди земельних ділянок. Основною причиною вищезазначених проблем є те, що проведення значних обсягів землевпорядних робіт потребує відповідного фінансування, а через обмеженість фінансових ресурсів громади не мають можливість їх проводити.

Виконавчим органам ОТГ надано досить широке коло повноважень для здійснення впливу на управління фінансами громади, в тому числі в частині адміністрування доходів. Проте на практиці дуже часто зустрічається ситуація, коли відповідальні особи ОТГ або не володіють у повній мірі інформацією про власні повноваження, або ж законодавством не передбачено достатньо інструментів для можливості фактично реалізувати свої права у сфері управління фінансами ОТГ.

У частині адміністрування податкових надходжень бюджетів ОТГ більшість повноваження щодо контролю за повнотою нарахування та сплати податків, дотримання інших норм чинного податкового законодавства належать виключно органам Державної податкової служби України. Згідно зі ст.41.4 ПКУ інші державні органи не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, у тому числі на запит правоохоронних органів.

Отже, фактично виконавчі органи ОТГ лише отримують інформацію від органів Казначейства про суми сплачених податків, що зараховуються до бюджету відповідної ОТГ, без можливості провести перевірку повноти сплати податкових платежів. Навіть коли представники місцевої влади володіють інформацією про порушення під час нарахування та сплати податків, без залучення органів ДФС місцеві органи управління не можуть притягнути до відповідальності нечесних платників податків. При цьому Держаудитслужба може притягнути керівництво ОТГ до відповідальності через недоотримані податки.

За свідченнями фінансових спеціалістів та голів громад, досить часто представники ДПС співпрацюють з громадами у неофіційному форматі, інформація надається за усними зверненнями керівництва громад. Проте така практика не має системного характеру, і співпраця стосується переважно адміністрування податку на нерухоме майно.

Хоча в частині адміністрування власних неподаткових надходжень громади мають достатньо повноважень, проте у більшості громад вони знаходяться в межах 5-7% загального обсягу доходів. Основною причиною є невміння ефективно розпоряджатися майном громади та відсутність у більшості громад об'єктів, цікавих для потенційних інвесторів.

Адміністративні збори та платежі у більшості громад становлять основну частину неподаткових надходжень, а найкраще вони адмініструються в тих ОТГ, де створені ЦНАПи.

Надходження від пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту отримують менше половини ОТГ. Основною причиною є або відсутність проектів, які б дозволяли сплачувати даний збір, або страх керівництва ОТГ «відлякати» потенційного інвестора додатковим платежем.

Далеко не всі ОТГ користуються можливістю отримати кошти Державного фонду регіонального розвитку. Однією з основних причин є низька якість проектів, які подаються, на розгляд конкурсній комісії та

мала частка спів фінансування. Така ситуація є проблемною для сільських ОТГ, оскільки їхня фінансова спроможність є нижчою від міських та селищних ОТГ, а потреба у додаткових ресурсах та залежність від міжбюджетних трансфертів вища.

Також більшість громад не здають в оренду цілісні майнові комплекси та інше майно, що перебуває у комунальній власності, а в разі наявності такої практики обсяг отриманих коштів є несуттєвим. Під час об'єднання майно територіальних громад, передавалось за передавальними актами, проте повна інвентаризація майна громад фактично не проводилась. Робота щодо виявлення, взяття на облік безхазяйного майна на територіях ОТГ не має системного характеру. Реєстри комунального майна, земельних ділянок, які можуть бути передані в оренду або продані на конкурсних засадах, як правило, не сформовані та не оприлюднені на офіційному веб-сайті. Все це призводить до того, що громади не тільки не вміють розпоряджатися своїм майном, а фактично не знають, що є у їхній власності.

Практично в усіх ОТГ є діючі комунальні підприємства (або прийнято рішення про створення таких підприємств), частина прибутку від діяльності яких повинна надходити до бюджету громади. У переважній більшості громад такі підприємства є збитковими і отримують поточні трансферти з бюджету для ведення господарської діяльності. Оскільки комунальні підприємства повністю підпорядковуються і підзвітні органам місцевої влади, керівництво громади має достатньо повноважень для адміністрування цього виду доходу, а отже може впливати на зростання власних надходжень до бюджету ОТГ за рахунок визначеної частини такого прибутку комунального підприємства. Проте, на практиці голови ОТГ та керівництво комунальних підприємств ставляться до них не як до бізнесу: розширюють штатні розписи, непрозоро приймають рішення, не контролюють здійснення фінансових операцій, повільно оновлюють матеріально-технічну базу.

Міжбюджетні трансферти складають найбільшу частку доходів у більшості ОТГ. Одним із показників, які уряд використовує для моніторингу процесу децентралізації, є рівень дотаційності бюджетів ОТГ. Його визначають як частину дотації (базової/реверсної) у доходах бюджету ОТГ. Умовно кажучи, це дає можливість порівняти, на скільки ОТГ здатні самотужки – через створення в громадах умов для залучення та функціонування бізнесових структур, оскільки в основі визначення

дотаційності закладено податок на доходи фізичних осіб – провадити свою життєдіяльність наближено до середньоукраїнського рівня.

У 2018 році в Україні функціонувало 665 ОТГ. З них базову дотацію – тобто, «допомогу» – з держбюджету отримували 7 з 10 ОТГ (498 ОТГ). Лише кожне шосте ОТГ (106 ОТГ) не тільки забезпечували свої бюджети доходами, а ще й зобов’язані були «ділитися» з іншими громадами (тобто, перераховували кошти до держбюджету у вигляді реверсної дотації). А 1 з 10 ОТГ (61 ОТГ) була бездотаційною (не отримували і не перераховували коштів до держбюджету).

Рис. 1. Дотаційність об’єднаних територіальних громад у 2018 р.

Виходячи з того, що базову дотацію «бідні» громади отримують у будь-якому випадку, не безпідставно можна припустити, що органам місцевого самоврядування таких ОТГ легше нічого не робити і отримати базову дотацію, аніж перейматися підвищенням інвестиційної привабливості своїх територій та залученням бізнесових структур. Саме останні забезпечують їхні бюджети надходженнями від ПДФО.

У підсумку, при здійсненні вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів (тобто, визначенні дотаційності ОТГ), поряд з ПДФО варто ввести й інші критерії для отримання базової дотації, наприклад, наявність на території громади новозареєстрованих упродовж попереднього року кількох малих приватних підприємств чи одного великого. Можливо це стане додатковим поштовхом для органів місцевого самоврядування до активізації роботи з підвищення інвестиційної привабливості своєї громади.

Щодо використання субвенції на розвиток інфраструктури ОТГ, то найбільшою проблемою для більшості громад є складна і тривала

процедура погодження проектів, що фінансувались із цього джерела, а також затримка у розподілі субвенції, тому в ОТГ залишається мало часу для освоєння таких коштів. Переважна більшість проектів, що виконувалися, пов'язані з будівельними чи ремонтними роботами, для яких осінньо-зимовий період був не найкращим, тому ефективність виконання робіт могла суттєво знизитись.

Аналіз результатів фінансового менеджменту дозволяє виявити вади, притаманні більшості об'єднаних громад. Усім громадам потрібна подальша робота за такими основними напрямками:

- вдосконалення планових та стратегічних документів громад, місцевих програм – хоча більшість громад і мають розроблені стратегічні документи, часто кореляція між цілями, які закладаються в них, та напрямками видатків місцевого бюджету доволі слабка. Важливим є стратегічне бачення в управлінні громадою, що відображається в довгострокових документах та дозволяє знаходити додаткові джерела надходжень до бюджету, оптимізувати видатки та ефективно розпоряджатися активами громад;

- проведення роботи місцевої влади для підвищення прозорості та посилення участі населення в управлінні громадою – більшість аналізованих ОТГ поки що не залучають населення та громадських активістів до процесів прийняття рішень у громаді. Як свідчить аналіз, основною причиною є закритість керівництва ОТГ через страх перед політичними ризиками та низька зацікавленість самої громадськості в аналізі ефективності управління громадою. Також не в усіх ОТГ оприлюднюється на постійній основі інформація, яка є цінною для населення, у тому числі бюджетна. Поруч із тим, менше 10% населення громад брали участь у будь-яких видах громадських слухань або обговореннях проекту бюджету протягом останніх 12 місяців. Органам влади ОТГ варто посилювати роботу над інформуванням населення про свою діяльність та пошуком можливостей для встановлення максимальних ставок місцевих податків. Окрім зростання довіри до діяльності влади в ОТГ, така робота може принести і збільшення надходжень до місцевого бюджету оскільки бізнес охочіше буде сплачувати податки розуміючи на які цілі вони йдуть;

- адміністрування податкових та неподаткових надходжень – однією з найбільших проблем ОТГ є відсутність законодавчо закріплених повноважень проводити адміністрування податкових надходжень, а співпраця з органами ДФС не врегульована. Поки на законодавчому рівні

не буде передбачено взаємодію громад з ДФС, ОТГ можуть створювати робочі групи з представниками ДФС зі спільного відпрацювання питань повноти надходжень податків та зборів до бюджету ОТГ. Важливим напрямом є пошук додаткових джерел фінансування та використання всіх можливих джерел податкових та неподаткових надходжень;

– оптимізація видатків бюджетів – проблемою ОТГ є висока частка поточних видатків в порівнянні з капітальними, зокрема на освіту та медицину. Керівники ОТГ мають продовжити роботу з оптимізації видатків – переглянути структуру видатків ОТГ, провести аналіз можливості скорочення поточних витрат та витрат на управлінський персонал, перерозподілити бюджет на користь капітальних витрат та видатків розвитку, адже такі витрати можуть дати економію бюджетних коштів у майбутньому;

– врегулювання закупівельної діяльності – частина ОТГ порушує законодавство про закупівельну діяльність, у деяких - наявний конфлікт інтересів. Окрім усунення даних недоліків, громадам варто збільшувати кількість конкурентних допорогових процедур, що зумовить за різними оцінками економію в середньому 10-15% порівняно з укладенням прямих договорів;

– поглиблення роботи з управління активами громади – проведення інвентаризації земельних ресурсів та комунального майна, оновлення нормативно-грошової оцінки та розробка системи управління майном тощо;

– побудова системи внутрішнього контролю – для забезпечення ефективного нагляду за доходами та видатками бюджетів ОТГ необхідно застосовувати механізми громадського аудиту, який би перевіряв раціональне використання бюджетних коштів, фінансово-господарську діяльність юридичних осіб та виконавчих органів місцевого самоврядування – розпорядників коштів. У більш потужних громадах доцільно створювати внутрішні систем контролю та аудиту.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.11.2019 р.).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №13. С. 91.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 02.11.2019 р.).
5. Децентралізація: коротко про головне. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/news/698-detsentralizatsiyakorotko-pro-holovne> (дата звернення: 02.11.2019 р.).
6. Жаліло Я., Шевченко О., Романова В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналітична доповідь. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2019. 115 с.
7. Маркович Г. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: http://galinfo.com.ua/articles/v_chomu_polyagayut_osoblyvosti_formuvannya_byudzhativ_otg_249352.html (дата звернення: 02.11.2019 р.).
8. Наталенко Н. В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади: навчальний модуль. К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 72 с.
9. Ніколенко В. Ю., Свешніков С. М., Юрченко В. В., Крижановський В. І. Місцеві бюджети як чинник стабільності розвитку регіонів: навчальний посібник. К., 2016. 41 с.
10. Топ-5 видатків Державного бюджету на розвиток регіонів 2019 року. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/news/663-top> (дата звернення: 02.11.2019 р.).

Матвійчук Мирослава Сергіївна
консультант відділу з питань гуманітарної та соціально-культурної сфери виконавчого апарату Волинської обласної ради

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Фінансовий контроль є однією із найважливіших функцій державного управління, значення якої дедалі зростає. Тільки належне використання контролю в управлінні державними фінансовими ресурсами дасть можливість створити необхідні передумови для здійснення в державі ефективної економічної політики. Тому розбудова цілісної

системи фінансового контролю є важливим кроком у забезпеченні функціонування системи державної влади й викликає особливе зацікавлення як у теоретичному, так і практичному плані [1].

Організації і здійснення фінансового контролю в Україні регулюється Конституцією України, Бюджетним кодексом України, Законами України «Про Рахункову палату», «Про Офіс фінансового контролю в Україні», «Про державну податкову службу в Україні» та багатьма іншими законами, постановами Верховної Ради України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами органів фінансового контролю.

У науковій літературі відсутній єдиний погляд на питання про поняття фінансового контролю, тому це поняття визначається по-різному.

На думку Л. К. Воронової, фінансовий контроль є особливою сферою державного контролю, що пов'язана з діяльністю фінансових органів із виявлення порушень законності, фінансової дисципліни та доцільності під час формування, розподілу й використання державних і муніципальних грошових фондів [2].

Важливим є виділення таких форм здійснення фінансового контролю:

1. Разові, або періодичні, випробування. У цій групі вони об'єднують одиничні форми контролю, які проводяться переважно під час випробувань щодо якісних характеристик об'єктів. Сюди відносять: сертифікацію, атестацію, акредитацію, ліцензування, експертизу.
2. Перевірки – це основні форми контролю, які використовуються під час проведення контрольних заходів, а саме: державний фінансовий аудит, інспектування, ревізія, перевірка і аудит.
3. Безперервне відстеження діяльності економічних систем, що передбачає такі форми проведення безперервного контролю, як фінансовий моніторинг та інші форми безперервного нагляду [3].

Реалізувати функції, які покладені суспільством на фінансовий контроль, можливо за допомогою різних методів. Під методом розуміють спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення. Методи можуть бути поділені на три основні групи:

- документальні: перевірка за формальними ознаками; перевірка за змістом; арифметична перевірка; нормативна перевірка; зустрічна перевірка;
- фактичні: інвентаризація; контрольний обмір; обстеження; лабораторні аналізи якості; контрольний запуск;

– хронометраж: отримання письмових пояснень [4].

Фінансовий контроль вирізняється своїм різноманіттям, його здійснення є компетенцією широкого кола органів контролю. У теорії фінансового права визначено різні критерії, різні підстави класифікації фінансового контролю. За основу поділу його на види приймають: суб'єктний склад органів контролю, специфіку об'єкта фінансового контролю, час його проведення.

Розрізняють такі види фінансового контролю: попередній; наступний.

Попередній фінансовий контроль передуює здійсненню фінансово-господарських операцій. Основна його мета – запобігання порушенням фінансового законодавства. Поточний фінансовий контроль проводять упродовж короткого часу, безпосередньо у процесі здійснення господарських і фінансових операцій. Широке застосування поточного контролю дає змогу виявити помилки і зловживання, допущені як на стадії попереднього контролю, так і безпосередньо в процесі здійснення фінансово-господарської операції.

Наступний фінансовий контроль проводять після завершення конкретної фінансово-господарської операції або закінчення певного звітного періоду. Державний фінансовий контроль здійснюють органи держави, наділені компетенцією й повноваженнями на здійснення контрольних дій.

Організаційний вимір системи фінансового контролю очолюють представницькі органи та органи державної виконавчої влади, які забезпечують регулювання та управління державними фінансами в межах, визначених чинним законодавством, у першу чергу, Конституцією України. Водночас фінансова діяльність держави здійснюється через особливі органи, які реалізують і скеровують її відповідно до наданих повноважень. Це спеціально створена система фінансово-кредитних органів для управління фінансами та здійснення контролю у цій сфері, компетенція якої охоплює всі ланки фінансової системи – бюджет, позабюджетні цільові фонди, децентралізовані фонди підприємств, установ, організацій, страхування та кредитування. До таких органів відносять Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Національний банк України, їх територіальні відділення, управління.

Функції фінансового контролю у розрізі позитивної юридичної відповідальності покладаються передусім на головних розпорядників

бюджетних коштів та керівників бюджетних установ, які відповідають за організацію ефективної системи внутрішнього контролю за фінансовою та господарською діяльністю цієї установи з урахуванням положень Бюджетного кодексу та інших нормативно-правових. Зовнішній контроль та аудит фінансової і господарської діяльності бюджетних установ здійснюються Рахунковою палатою – в частині контролю за використанням коштів Державного бюджету України, Офісом фінансового контролю України – відповідно до його повноважень [5].

Отже, ефективний фінансовий контроль сприяє прискоренню економічного, соціального розвитку країни, раціональній організації використання наявних ресурсів, які знаходяться у державній та муніципальній власності. Основними напрямками вдосконалення організаційно-правового механізму державного управління сферою фінансового контролю діяльності органів є: формування єдиних концептуальних засад організації державного фінансового контролю діяльності органів державного управління з урахуванням сучасних умов розвитку українського суспільства; створення єдиного правового поля розвитку системи державного фінансового контролю та законодавче закріплення за його суб'єктами відповідних функцій; стандартизація та кодифікація державного фінансового контролю.

Література:

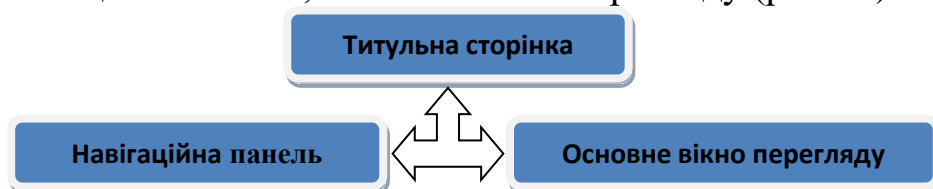
1. Жураковський Т. Б. Проблеми і стратегічні пріоритети розвитку системи державного фінансового контролю. *Стратегічні пріоритети*. 2009. №2 (11). С. 200 – 204.
2. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. Фінансове право України: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 395 с.
3. Репетько О. О. Методологічні підходи до розмежування форм і методів фінансового контролю. *Науковий вісник НАДУ*. 2009. №2. С. 3 – 12.
4. Дрозд І. К. Державний фінансовий контроль: навчальний посібник. Київ: ТОВ "Імекс-ЛТД", 2007. 304 с.
5. Бавико О. Є. Правове регулювання державного фінансового контролю. *Теорія фінансового права*. 2009. №4.

Мацан Максим Васильович
*завідувач сектору інформаційних технологій,
адміністрування баз даних та роботи зі ЗМІ Регіонального відділення
Фонду державного майна України по Волинській області*

СТРУКТУРА ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ ЕЛЕКТРОННОГО ПОСІБНИКА

Проблема розробки і використання електронного посібника «Систематизація законодавства» у регіональному відділенні набула сьогодні неабиякої популярності. Електронний посібник характеризується інтерактивністю, дозволяючи швидко і без підключення до Інтернету знайти потрібні закони, накази та інші нормативні документи для використання їх в роботі.

Структура ЕП включає не менше трьох складових: титульна сторінка, навігаційна панель, основне вікно перегляду (рис. 1.).

Рис. 1. Структура електронного посібника

Примітка: узагальнено та складено автором.

Титульна сторінка ЕП може бути кольоровою або чорно-білою.

Інформаційна частина включає гіпертекст, оснащений гіперпосиланнями. Гіперпосилання – це навігаційна можливість, що дає змогу перейти в іншу частину тексту (гіпертекст). Завдяки гіперпосиланням можна здійснити перехід до матеріалу або повернутися до навігаційного меню. При розробці інформаційного блоку слід чітко розділити інформацію на основну та додаткову [1, с. 183].

Вибір кольору – це питання завжди суб'єктивне, але при цьому необхідно враховувати об'єктивні закони, пов'язані з людським фактором. Так, створюючи ЕП, бажано використовувати невелику кількість кольорів. Проте це зауваження не стосується повноколірних фотографій і діаграм, включених у посібник.

Необхідно уникати надмірної яскравості. Достатньо, якщо у вибраній вами гамі переважає лише один колір. Різноманітність яскравих, невміло поєднаних кольорів відволікає увагу на менш важливі деталі [2, с. 205].

Для фону необхідно обирати «спокійні» тони – як світлі, так і темні. Все залежить від кольорового співвідношення інших елементів сторінки. Текст та ілюстрація повинні бути досить контрастні щодо фону. Слід уникати зворотних контрастів для великих текстових блоків, оскільки при їх читанні очі швидко стомлюються.

Яскраві дрібні деталі (рисунки, тексти) на яскравому фоні також ускладнюють сприйняття. Від перефокусування очі втомлюються, через що з'являється ефект «мерехтіння», а увага розсіюється. Кольори бажано використовувати відповідно до їх загальноприйнятого значення. Наприклад, червоний колір може відображати важливість повідомлення, небезпеку, заборону. Але це не стосується його використання в інших випадках. Не варто забувати, що у спроектованих на екран зображеннях може спостерігатися спотворення кольорів. Контрасти при цьому нівелюються, загальний ефект може змінитися до невпізнання. Тому необхідно перевірити, як змінюється кольорова гама при її збільшенні на проекторі.

Отже, розробка електронних посібників вимагає ретельного планування, підготовки та часових затрат. До роботи залучається чимала кількість працівників. Це значно збільшує витрати на розробку і створення якісного електронного посібника.

Література:

1. Ганенко А. П., Милованов Ю. В. Оформление текстовых и графических материалов: учеб. пособие. М., 2001. 352 с.
2. Шикин Е. В. Компьютерная графика. М.: Диалог-Мифит, 1995. 288 с.

Меленюк Роман Андрійович

головний державний ревізор інспектор відділу контролюно-перевірочної роботи фізичних та samozайнятих осіб управління податків і зборів з фізичних осіб ГУДФС у Тернопільській області

ПОДАТКОВА СОЦІАЛЬНА ПІЛЬГА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ

Специфіка пільгового оподаткування доходів фізичних осіб характеризується тим, що від оподаткування звільняється певна частина

доходу платника податку, якщо цей дохід дорівнює відповідному обсягу, визначеному щорічно Законом України «Про Державний бюджет України» і він залежить від прожиткового мінімуму доходів громадян і мінімальної величини заробітної плати. Податковий кодекс України пільгу з оподаткування доходів фізичних осіб трактує як податкову соціальну пільгу, адже при її використанні досягається відповідний соціальний ефект.

Відповідно до положень Податкового кодексу податкова соціальна пільга з 01.01.2011 р. до 31.12.2018 р. дорівнює 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку.

Податкова соціальна пільга застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень (див. табл. 1). При цьому кодексом не усунуто проблему обмеження щодо прав користувачів податковою соціальною пільгою. Так, положення, що нею може скористатися «будь-який платник податку», є лише декларованим, оскільки пільга для громадян усіх категорій пільговиків (інвалідів, одиноких батьків, героїв України, учасників бойових дій тощо) застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку як заробітна плата.

Таким чином, дані, представлені у таблиці 1 показують динаміку поступового зростання величини прожиткового мінімуму доходів громадян у період 2011-2019 рр. з 941 грн. до 1921 грн., або на 980 грн. Річні темпи зростання прожиткового мінімуму не є стабільними. Зокрема, якщо у 2012 р. у порівнянні з 2011 р. величина прожиткового мінімуму для працездатних громадян зросла на 132 грн., то у наступних роках – 72 грн. та 71 грн. відповідно. У 2014-2015 рр. показник прожиткового мінімуму не змінювався, а у 2016 р. цей показник зріс на 160 грн. і становив 1378 грн. У 2017 р. відбулося чергове зростання прожиткового мінімуму громадян до 1600 грн. або на 222 грн., у 2018 р. – на 162 грн. до 1762 грн., а у 2019 р. – на 159 грн. до 1921 грн. При цьому за аналізований

період рівень інфляції був значно вищим, що практично знизило життєвий рівень громадян в Україні.

Таблиця 1

**Розмір податкової соціальної пільги зі ПДФО в Україні
у 2011-2019 рр.**

Рік	Граничний розмір доходу, який дає право на отримання податкової соціальної пільги, грн.	Прожитковий мінімум (ПМ), грн.	Розмір пільги, % ПМ	Сума податкової соціальної пільги, грн.		
				100 % для осіб, визначених у пп. 169.1.1 та пп. 169.1.2 ПКУ	150 % для осіб, визначених у пп. 169.1.3 ПКУ	200 % для осіб, визначених у пп. 169.1.4 ПКУ
2011	1320,00	941,00	50	470,50	705,75	941,00
2012	1500,00	1073,00	50	536,50	804,75	1073,00
2013	1610,00	1147,00	50	573,50	860,25	1147,00
2014	1710,00	1218,00	50	609,00	913,50	1218,00
2015	1710,00	1218,00	50	609,00	913,50	1218,00
2016	1930,00	1378,00	50	689,00	1033,50	1378,00
2017	2240,00	1600,00	50	800,00	1200,00	1600,00
2018	2470,00	1762,00	50	881,00	1321,50	1762,00
2019	2690,00	1921,00	50	960,50	1440,75	1921,00

Зазначимо, що прожитковий мінімум – це вартісна величина достатня для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

До працездатних осіб належать особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку. До осіб, які втратили працездатність, належать особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку, особи, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах, та непрацюючі особи, визнані інвалідами в установленому порядку.

Зростання прожиткового мінімуму громадян за останні роки обумовило зростання розміру граничного доходу платника податку, який дає право на отримання податкової соціальної пільги з 1320 грн. у 2011 р. до 2690 грн. у 2019 р., або на 1370 грн.

Податкова соціальна пільга характеризується перерозподільчими властивостями при оподаткуванні доходів громадян, оскільки визначає групи платників за їх соціальним статусом та спроможністю до праці. Існуючий підхід в певній мірі реалізує принцип платоспроможності платника податку на доходи фізичних осіб. Так, при розмірі прожиткового мінімуму для працездатної особи станом на 01.01.2019 року у сумі 1921 грн. граничний дохід для застосування ПСП у 2019 році становить:

$$1921 \text{ грн.} \times 1,4 = 2690 \text{ грн.}$$

Однак розмір мінімальної зарплати з 01.01.2019 року в Україні складає 4173 грн. А згідно чинного законодавства менше цієї величини не може нараховуватися зарплата працівникові за виконану місячну норму праці. Відтак можемо стверджувати, що ПСП не буде застосовуватися до доходів переважної більшості працівників, адже розмір їхньої заробітної плати має бути вищим за 4173 грн., а граничний дохід для застосування ПСП на 2019 рік- 2690 грн.

Також потрібно зазначити, що згідно чинного законодавства розмір загальної ПСП на 2019 рік становить 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), установленого законом на 1 січня звітного податкового року (пп. 169.1.1 ПКУ):

$$1921 \text{ грн.} \times 50\% = 960,5 \text{ грн.}$$

Відтак загальною ПСП зможуть скористатися лише працівники, які працюють на умовах неповного робочого дня (і то не завжди). Скажімо, якщо працівник працює на 0,6 ставки, то гарантований мінімальний розмір його зарплати становить:

$$4173 \text{ грн.} \times 0,6 = 2503,8 \text{ грн.}$$

Тобто, він матиме право на загальну ПСП, оскільки обмежень стосовно графіку та умов роботи працівників норми Податкового кодексу України не містять. Він визначає тільки граничний розмір заробітної плати, отримуваний від одного роботодавця, який надає право на застосування ПСП, а саме: він не може перевищувати у 2019 році 2690 грн. (пп. 169.4.1 ПКУ).

До того ж, за певних обставин (відпустки без збереження заробітної плати, відпустки по догляду за дитиною до трьох років, прогули тощо), коли працівник не відпрацював місячної норми робочого часу, зарплата за

місяць теж може бути менше за 2690 грн., і, відповідно, такий працівник матиме право на загальну ПСП.

Також є окремі категорії осіб, які за певних умов мають право на ПСП у 2019 році навіть при такому збільшенні мінімальної зарплати. Йдеться про застосування ПСП на дітей. Граничний розмір доходу, який надає право на отримання ПСП одному з батьків у випадку та в розмірі визначається як добуток граничного розміру доходу для застосування ПСП і відповідної кількості дітей (у 2019 році — 2690 грн. x кількість дітей).

Тобто за наявності в працівника 2-х і більше дітей до 18 років граничний розмір доходу для застосування ПСП зростає кратно кількості дітей і в 2019 році становитиме:

- якщо двоє дітей — 5380 грн (2690 грн x 2);
- якщо троє дітей — 8070 грн (2690 грн x 3).

Більше того, як стверджують фахівці, вплив ПСП на доходи низькодохідних верств населення не завжди є адекватним та справедливим. Так, різниця у доході платника податку в 1 грн. збільшує вилучення, а відтак зменшує доходи платника на 6,4%. А якщо дохід платника дорівнює прожитковому мінімуму, то ефективна ставка вилучень до бюджету та військовий збір складають 10,5% [1]. А це означає, що для таких осіб їхні доходи після оподаткування будуть меншими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму майже на 11%.

Відтак нескладно порахувати, як це відобразиться на родинях з дітьми та іншими непрацездатними особами. Також держава не вбачає необхідності надання пільг в оподаткуванні, якщо платник виховує лише одну дитину віком до 18 років, що також є порушенням принципу справедливості оподаткування.

Звичайно, ми свідомі того, що підвищення рівня неоподатковуваних доходів призведе до суттєвого зниження податкових надходжень. Однак, на наш погляд, компенсувати надходження до бюджетів можна за рахунок виведення значної частини доходів з «тіні», а також посиленням контролю за діяльністю фірм, що працюють з офшорами.

До того ж, у вітчизняній практиці через поширення приховування доходів від оподаткування значна частина податкових соціальних пільг надається тим платникам, які насправді її не потребують, оскільки вони отримують порівняно високі доходи, котрі, як правило, приховуються від оподаткування.

Література:

1. Кирильчук М. Податкова соціальна пільга – 2019: за ким залишається на неї право. Г. *Інтерактивна бухгалтерія*. 2019. № 2. (2/3 січня). URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/ib/9007/104401> (дата звернення: 28.10.2019 р.).

Мелих Оксана Юріївна

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВАЛЮТНИЙ КУРС ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМСТВ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Посилення глобалізаційних тенденцій у світовому економічному просторі супроводжується зростанням ролі міжнародних валютно-фінансових відносин, які, з одного боку, виступають як самостійна форма міжнародних економічних відносин, а з іншого – обслуговують увесь спектр економічних зв'язків і, зокрема, міжнародний рух товарів та послуг. Так, розбудова в Україні відкритої ринкової економіки, інтеграція її у світовий економічний простір зумовлюють прямий вихід переважної більшості суб'єктів національної економіки на світовий ринок, активну їх участь у міжнародних торговельних, валютних, кредитних операціях, міжнародних розрахунках. Регулярні розрахунки з іноземними партнерами стали повсякденною практикою для багатьох підприємств, установ та організацій у сучасній Україні, що, у свою чергу, породжує ряд ризиків, особливо валютних, і необхідність їх мінімізації.

Коливання курсу національної грошової одиниці, як результат дії екзогенних та ендогенних чинників й реалізації валютної політики держави, відчутно впливає на сальдо експортно-імпортних операцій та конкурентоспроможність країни на світових ринках. Так, укріплення валютного курсу, негативно впливаючи на цінову конкурентоспроможність та, як наслідок, зумовлюючи уповільнення темпів зростання експорту, падіння його рентабельності, породжує негативні тенденції в динаміці зовнішньоторговельного балансу держави. Водночас, апреціація обмінного курсу сприяє модернізації виробничого апарату внаслідок здешевлення технологічного імпорту й зростання

попиту на нього, стимулює приплив іноземних інвестицій, що частково нівелює її негативний вплив на стан поточного рахунку платіжного балансу [2, с. 171].

За останні п'ять років спостерігався помітний приплив капіталу нерезидентів на ринок українських ОВДП. Так, якщо у 2014 році вони володіли лише 5% ОВДП, то станом на 25.10.2019 року їм належало 12,3% ОВДП.

При цьому, лише за три квартали 2019 р. частка гривневих ОВДП, які знаходяться у власності нерезидентів зросла з 1% до 13,6%. Такі зміни у складі інвесторів в гривневі ОВДП сприяли послабленню валютних ризиків й укріпленню курсу гривні.

Так, за підсумками трьох кварталів 2019 року гривня укріпилась щодо дол. США на 13% (з 27,69 грн. станом на 01.01.2019 р. до 24,08 грн. станом на 30.09.2019 р.). Зазначені тенденції на валютному ринку України позначились на фінансових результатах підприємств експортоорієнтованих галузей економіки України (див. рис. 1).

Рис. 1. Вплив валютного курсу на динаміку експорту в Україні у січні-вересні 2019 р.

Примітка: розраховано та побудовано автором за даними [3]

Варто наголосити, що в умовах зміцнення гривні найбільш вразливими є дрібні й середні експортери, оскільки великі компанії мають доступ до ширшого спектру інструментів для управління фінансовими ризиками. Як правило, для невеликих компаній-експортерів характерна авансова форма розрахунків для покриття виробничих витрат (до прикладу, плата за імпортовану сировину) й отримання виручки з наданням розстрочки платежу клієнту-нерезиденту, що обумовлює погіршення їх

фінансових результатів в умовах укріплення національної грошової одиниці.

В Україні за підсумками трьох кварталів 2019 р. 42,1% українського товарного експорту припадало на продукцію АПК і харчової промисловості, що є свідченням найвищої вразливості даної галузі до валютних ризиків. Так, в умовах відносної стабільності цін на імпорتنі енергоносії та добрива, зростання вартості логістичних послуг, втрати аграріїв зумовлені ревальвацією гривні оцінюються у понад 30 млрд. грн. [4].

Як справедливо зазначає д.е.н., завідувач відділу державних фінансів Експертно-аналітичного центру «Оптіма» Т. Богдан [1], подальше зростання вкладень нерезидентів в українські короткострокові ОВДП негативно позначиться на борговій стійкості України, призведе до погіршення сальдо поточного рахунку платіжного балансу, через вплив коштів за статтею «доходи», й посилить ризики волатильності обмінного курсу національної грошової одиниці.

За таких умов, питання мінімізації деструктивного впливу курсових коливань на фінансові результати підприємств експортно-орієнтованого вектору не втрачає своєї актуальності. На наш погляд, етап прогнозування змін валютного курсу та активне використання інструментів хеджування валютних ризиків має стати початковим етапом у процесі мінімізації збитків зумовлених зміною курсу національної грошової одиниці.

Література:

1. Аналіз управління державним боргом України в I кв. 2019 року. Експертно-аналітичний центр «ОПТИМА». URL: <http://optimacenter.org/> (дата звернення: 05.11.2019 р.).
2. Мелих О. Фіскальні ефекти реалізації валютної політики в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2015. №2 (77). С. 169 – 182.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 05.11.2019 р.).
4. Ревальвація гривні і наслідки для аграріїв. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/632-zmitsnennya-grivni-vdarilo-po-agrariyah> (дата звернення: 05.11.2019 р.).

Мельник Лариса Вадимівна
*начальник служби у справах дітей Млинівської
районної державної адміністрації Рівненської області*
Коваль Світлана Любомирівна
*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СИРІТСТВО – СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Українське суспільство переживає надскладні часи, що зумовлено нестабільною соціальною ситуацією, зубожінням сімей (безробіття батьків, жебрацтво, тривала відсутність, розлучення батьків, відсутність постійного житла). Крім того, загострюються морально-етичні та психологічні причини, такі як асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, злочинні діяння батьків, різні форми насильства, спрямовані на дітей, раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї – неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів; нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів. Усі ці фактори впливають на українську сім'ю і, як наслідок, спричиняють значну кількість негативних явищ, що зумовлюють виникнення біологічного та соціального сирітства.

Сирітство є соціальним явищем, що характеризує стан дитини, котра тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також дитини, котра не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави [1, с. 23].

У науці виділяють два основних види сирітства: повне та соціальне. Причиною повного сирітства є смерть або загибель батьків, соціальне сирітство виникає, коли батьки не виконують своїх обов'язків (з різних причин) і такі діти-сироти є основною категорією серед дітей, котрі залишились без піклування батьків. Згідно з даними державної статистичної звітності, станом на 01.01.2018 року в Україні проживає 71566 дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування (21587 дітей-сиріт та 49979 дітей, позбавлених батьківського піклування) [2].

На думку О. Терновець, соціальне сирітство є комплексним соціальним феноменом, який досліджують на міждисциплінарному рівні. Розглядаючи соціальне сирітство як соціально-педагогічну проблему, науковці трактують соціальне сирітство як стан дитинства, що характеризується тим, що діти при живих батьках, незалежно від офіційно

визнаного статусу сім'ї, живуть без необхідної батьківської опіки й виховання, без емоційної підтримки та участі з боку біологічної родини [3, с. 24].

Дослідження сирітства здійснювали Л. М. Артюшкіна, А. О. Полянничко на думку яких соціальне сирітство – це порушення прав неповнолітньої дитини шляхом ухилення або відсторонення батьків від виконання батьківських обов'язків через втрату або зниження потенціалу загальнолюдських і духовних цінностей у родині та деформацію соціальних і моральних цінностей у суспільстві. Соціальні сироти – це діти з гарантованим державою правом та найбільшою потребою мати сім'ю – батька й матір [1, с. 47].

Доля соціальних сиріт залежить від ставлення до цієї проблеми і суспільства, і держави. У кожній цивілізованій державі турбота про знедолених дітей є головною моральною нормою, однак жоден державний заклад не може замінити дитині сім'ю.

Бажання взяти на виховання дитину, народжену іншими, є ознакою нашої культури і виникає тільки у небайдужих до чужого горя, душевно щедрих і готових до самопожертви людей.

Сімейними формами виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. На початку 2018 року в Україні сімейними формами виховання (опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) було охоплено 64996 дітей вказаної категорії [2]. Причому 90 % найбільш вразливої категорії дітей знайшли свої родини та виховуються у сім'ях.

Причинами соціального сирітства є зростання кількості батьків, які позбавлені батьківських прав, зростання наркоманії та алкоголізму, зубожіння населення, збільшення кількості сімей, в яких відсутні умови для нормального виховання дітей. Головною проблемою в таких випадках є соціалізація дітей, оскільки як поза сім'єю, так і в прийомній сім'ї, відсутній генетичний зв'язок між дітьми й батьками. Саме тому, держава змушена брати на себе піклування про дітей, котрі залишилися без опіки шляхом захисту їх прав, контролем за умовами їхнього утримання, соціальній адаптації та реалізації головного конституційного права дитини – виховання в сім'ї.

Україна як сучасна європейська держава, відповідно до взятих на себе зобов'язань, прагне створити сприятливе середовище, в якому забезпечувався б гідний розвиток та захист дитини, гарантувалися

виконання їх прав та свобод, дотримувались принципи законності, демократичності, рівності, соціальної справедливості з урахуванням моральних засад та традиційних цінностей українського суспільства.

Література:

1. Артюшкіна Л. М., Полянничко А. О. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми: Сум ДПУ, 2002. 268 с.
2. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2017 року). URL: <https://dismp.gov.ua/downloads/category/dity> (дата звернення: 28.10.2019 р.).
3. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 5. DOI: http://almamater.luguniv.edu.ua/magazines/visnyk/2012/Visnuk_ped_2012_5_1.pdf

Мендрунь Інеса Вікторівна

*головний державний інспектор сектору
комунікацій ГУ ДПС у Тернопільській області*

ПРОВЕДЕННЯ ПІАР-КАМПАНІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Сьогодні органи державної влади для того, щоб покращити свою діяльність та підвищити власний імідж, авторитет та довіру повинні налагодити ефективні взаємовідносини з громадськістю. Для цього варто активно використовувати у своїй діяльності засоби, прийоми, методи та процедури нової для України технології зв'язків із громадськістю, впроваджуючи сучасні комунікативні технології. Одним із методів комунікації з громадськістю є проведення піар-кампаній. Їх проведення доцільне у багатьох випадках, до прикладу, якщо вносяться зміни у чинне законодавство, впроваджується нова послуга, чи змінюється процес надання дійсної.

Базою для вивчення даного питання послужили праці таких дослідників у сфері зв'язків із громадськістю, як В. Бебик, В. Малиновський, В. Комаровський, В. Королько, Г. Почепцов, С. Рязанова, К. Свірін, І. Слісаренко та ін. Вони розглядають зв'язки з

громадськістю як допоміжну функцію у сфері державного управління, визначають проблеми, які пов'язані з питаннями формування політичного іміджу і технологіями проведення піар-кампаній методами і засобами піар-діяльності.

Метою статті є аналіз проведення піар-кампаній як засобу взаємодії з громадськістю органів державної влади.

Перш за все, варто визначитися із самим поняттям піар-кампанії.

Піар-кампанія – це розробка і комплексне багатократне використання піар-засобів, а також рекламних матеріалів у рамках єдиної концепції і загального плану дій, спрямованих на думку і ставлення цільових груп та громадськості для формування позитивного образу організації, а також її товарів і послуг, діяльності на ринку і в суспільстві, що проводяться в певний проміжок часу [1, с. 112].

Розглянемо варіант проведення кампанії силами власного підрозділу зв'язків з громадськістю в установі. До основних стадій проведення кампанії відносяться:

- визначення загальних завдань;
- дослідження умов проведення кампанії;
- формулювання основної концепції;
- розробка плану проведення кампанії;
- складання детального кошторису витрат;
- організація виконання, запланованих заходів;
- контроль та оцінка ефективності проведення;
- підведення підсумків проведення кампанії [2, с. 97].

Загальні завдання кампанії розробляються після прийняття рішення керівником органу державної влади та підписання відповідного наказу про її проведення.

Як показує практика та зарубіжний досвід від кампанії не можна очікувати швидкого ефекту, вона повинна цілеспрямовано проводитися декілька місяців, а то й років. Намітивши загальні завдання, можна переходити до вирішення конкретних завдань, що стосуються більш вузького кола питань.

Починається кампанія з дослідження умов її проведення. За допомогою опитувань, спостережень, експерименту, вивчення статистичних даних і звітів, аналізу каталогів ярмарок, наукових публікацій, доступної документації конкурентів тощо визначається стартова позиція організації і її зовнішнє оточення. Варто також вивчити

загальну політичну й економічну ситуацію в регіоні, зробити методологічний аналіз оточуючого середовища.

Визначення концепції проведення кампанії проводиться на підставі аналізу наявних досліджень та моніторингу релевантної інформації. Вона заснована на загальній меті і стратегічних завданнях конкретної установи. Після цього уточнюються зв'язки із засобами масової інформації, комерційними та громадськими організаціями, соціальними і професійними групами населення, конкретизуються форми і методи роботи зі споживачами, визначаються глобальні і локальні завдання PR-кампанії.

Джерелом громадської думки при певному формуванні концепції є: ретроспективне ознайомлення з наявною інформацією по зазначеному колу питань в пресі та електронних виданнях, уважний перегляд традиційних місць вираження пропозицій та ідей, що формують думку тієї чи іншої аудиторії (публікації в мас-медіа, спеціальні друковані видання влади, перегляд найбільш важливих подій завдяки телебаченню, опитування представників тих чи інших організацій і т.п.) [4, с. 290].

План проведення PR-кампанії повинен містити найменування конкретних заходів, термін їх проведення, можливі фінансові витрати, необхідні для цього ресурси та технічні засоби, відповідальних осіб за її проведення.

У робочому плані PR-кампанії необхідно детально зазначити кінцеві цілі програми, визначити конкретні аудиторії і методи впливу на них, сформулювати основні лозунги, визначити принципи вибору органів преси, розробити тактику взаємодії з засобами масової інформації, громадськими структурами, передбачити засоби контролю за реалізацією плану проведення кампанії та визначити критерії оцінки ефективності її проведення.

Перед тим як проводити виконання запланованих заходів (прес-конференцію, брифінг, прийом, презентацію, день відкритих дверей, круглий стіл, семінар) необхідно перш за все засвоїти загальні правила їх організації: за всіма формальностями проведення заходу повинен бути інформаційний привід; кожен захід вимагає ретельної, старанної підготовки та розробки сценарію. Інформація для публікації повинна бути подана якнайкраще.

Спілкування з представниками ЗМІ вимагає таланту налагодження неформальних стосунків. При цьому, як зазначає Сем Блек, необхідно: наполягати на правді та повноті інформації, не перебільшувати і не

набивати собі ціну, бути цікавим співбесідником, слідкувати за правилами переговорного процесу, не шкодувати час на в'яснення громадської думки, бути пильним і конструктивним на кожному етапі взаємодії [3, с. 321].

Після проведення кампанії готується загальний звіт і робиться оцінка кінцевих результатів, які порівнюються з очікуваними.

Підсумок проведення кампанії фіксує також конкретний етап накопичення професійного і життєвого досвіду. Він сигналізує учасникам про необхідність осмислити зроблене, щоб увійти в нову кампанію більш підготовленими до успіхів і невдач. Після завершення кампанії готується загальний звіт і робиться заключний розрахунок зазначених витрат.

Література:

1. Королько В. Г. Паблік рилейшнз. Наукові основи, методика, практика. Київ: Видавничий дім «Скарби», 2001. 400 с.
2. Палеха Ю. І. Іміджологія: навчальний посібник. Київ: Європейський ун-т, 2005. 324 с.
3. Почепцов Г. Г. Паблік рилейшнз або як успішно управляти громадською думкою. Москва, 2000. 425 с.
4. Тихомирова Є. Б. Зв'язки з громадськістю: навчальний посібник. Київ: НМЦВО, 2001. 560 с.

Міщанюк Олександр Володимирович
секретар Млинівської селищної ради
Млинівського району Рівненської області

ФІНАНСУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

На територіальну громаду покладено ряд функцій зв'язаних із економічним та соціальним розвитком конкретної території. Для цього потрібні відповідні фінансові ресурси, достатні для виконання цих функцій та конкретних завдань. Інакше кажучи, громада повинна бути спроможною їх виконувати. Спроможна територіальна громада це така громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених

законодавством, в інтересах жителів громади [1]. Спроможність громади буде характеризуватись її здатністю якісно надавати усі необхідні населенню послуги, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства тощо. Спроможність визначається відповідно до наперед визначених критеріїв. Для цього формується бюджет місцевого самоврядування, який представляє план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Орган місцевого самоврядування самостійно розробляє, затверджує і виконує відповідний місцевий бюджет.

У значній мірі підвищенню фінансової спроможності органів місцевого самоврядування служать процеси децентралізація влади, яка полягає у передачі політичних, адміністративних повноважень від державних органів влади органам місцевого самоврядування. Ці процеси супроводжується передачею необхідних ресурсів для виконання цих повноважень та встановленням державного контролю за законністю актів місцевого самоврядування.

Основною метою цих процесів є забезпечення більш ефективно виконувати як функції держави, так і успішно забезпечувати необхідними благами та послугами на місцевому рівні. Децентралізація бюджетних фінансових ресурсів передбачає: регулювання системи оподаткування, яке призведе до зміни питомих надходжень на користь місцевих бюджетів; зміни в трансфертній політиці, яка не може будуватися на радянському принципі «від кожного по можливостях – кожному по необхідності»; збільшення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері розроблення та впровадження необхідних програм соціально-економічного розвитку [2, с. 8]. Децентралізація покликана забезпечити успішне виконання покладених на органи місцевого самоврядування завдань і має досить багато плюсів. Разом з тим у цих процесах є певні недоліки. До них можна віднести таке: без надання будь-яких компенсацій на фінансування з міських бюджетів було передано велику кількість державних закладів охорони здоров'я, всі санаторії для дітей і підлітків та хворих на туберкульоз, для утримання яких знадобиться значна сума; не передбачено покриття втрат місцевих бюджетів від суттєвого підвищення тарифу на електроенергію для зовнішнього освітлення; не передбачено субвенцію для компенсації витрат на пільгове перевезення громадян; освітня субвенція передбачена лише на оплату праці педагогічного персоналу, а всі інші працівники освітньої сфери повинні утримуватися за

кошти місцевих бюджетів; держава так і не планує розраховуватись за борги, що виникли у попередні роки [3].

В умовах децентралізації досить важливо збільшити фінансову стійкість місцевого самоврядування, а також посилити вплив системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій. Для цього необхідно враховувати і використовувати досвід високорозвинених країн у сфері формування і використання коштів місцевих бюджетів. Для кожної країни характерні свої особливості формування доходів місцевих. Наприклад, у Великобританії головним джерелом доходів місцевих бюджетів є муніципальний податок, що справляється залежно від вартості майна та кількості дорослих членів сім'ї, а видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні (джерелом фінансування є податки) та капітальні (покриваються за рахунок позик) [4, с. 346].

У цілому децентралізація у фінансуванні органів місцевого самоврядування дає можливість планувати власний розвиток, самостійно і швидко вирішувати актуальні соціальні, організаційні та законодавчі питання що відносяться до їх компетенції.

Література:

1. Кіровоградська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.kr-admin.gov.ua/start.php?q=DOTG/Ua/dotg2.html> (дата звернення: 28.10.2019 р.).
2. Габа І. М. Децентралізація: деякі плюси і мінуси. *Район-інфо*. 2014. №1. С. 5 – 14.
3. Данилишин Б. М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? URL: <http://kontrakty.ua/> (дата звернення: 28.10.2019 р.).
4. Михайлишин Л. М. Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України. *Ефективність державного управління*. 2014. № 23. С. 343 – 351.

Мондляк Ольга Михайлівна
головний державний ревізор-інспектор
Підволочисьького відділення Кременецької ОДПІ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МАЙНОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах ефективність справляння майнових податків, як у світі загалом, так і Україні зокрема, обумовлена наявністю взаємозв'язку між свободою підприємництва та вільним вибором, ринковою системою цін, регулюючою роллю держави у цьому питанні та особистим мотивуванням поведінки платників податків.

Передусім зазначимо, що майнові податки існують у понад 130 країнах світу. Так, у Нідерландах надходження від цього податку сягають 95% обсягу доходів місцевих бюджетів, у Канаді – 81%, Франції – 52%, у США – від 10 до 70% (залежно від штату) [1, с. 4].

Загалом світова практика виробила основні принципи, які дають змогу оподатковувати майно найбільш раціонально. Зокрема, об'єктом оподаткування, як правило, є земля, будівлі, споруди, оскільки їх відносно легко (на відміну, скажімо, від рухомого майна) виявити й ідентифікувати. Причому основою для обчислення бази оподаткування переважно є ринкова вартість оподатковуваних об'єктів, що стимулює їх раціональне використання. При визначенні вартості майна зазвичай використовується не індивідуальна оцінка кожного окремого об'єкта, а масова, на основі застосування стандартних процедур розрахунку вартості об'єкта оподаткування (це дозволяє здійснити оцінку великої кількості об'єктів при відносно невеликих витратах).

Варто наголосити, що США і Канада мають єдиний майновий податок, податкова база якого являє собою ринкову вартість землі із всіма будівлями, які на ній знаходяться. У Данії існує земельний податок, що базується на ринковій вартості землі, а також податок на нерухомість, об'єктом якого є ринкова вартість споруд, що використовуються для комерційних і адміністративних цілей. У Нідерландах муніципалітети мають право вибирати в якості об'єкту або площу, або ринкову вартість нерухомості (хоча у більшості випадків використовується саме ринкова вартість). У Японії об'єктом оподаткування є ринкова вартість і оподатковується цим податком як безпосередньо земля, так і все, що на ній побудовано.

Причому спільним для усіх країн є те, що при визначенні оподаткованої вартості об'єктів зазвичай використовуються ринкова інформація, однак в одних країнах за основу береться орендна вартість (середньорічна величина доходу від оренди нерухомого майна), а в інших (таких більшість) – капітальна, тобто акумульована, для визначення котрої потрібна оцінка ринкової вартості.

Схеми та механізми надання пільг в окремих країнах також різняться. Скажімо, у Данії, Південній Кореї, Швеції, Японії пільги стосуються лише об'єктів нерухомості, а не платників податків. У деяких країнах має місце поєднання одного й іншого варіантів, хоча традиційно пільги стосуються саме об'єктів. Приміром, у Чилі, Швеції, Японії і окремих штатах США пільга надається стосовно новобудов упродовж кількох років, а в Нідерландах – лише на період будівництва будинку.

Щодо податкових ставок зазначимо, що, наприклад, фіксовані ставки встановлюються центральними органами влади окремих країн як певний відсоток від вартості, що підлягає оподаткуванню (причому заздалегідь визначити розмір податкових надходжень є досить проблематичним, оскільки величина бази оподаткування з року в рік постійно змінюється). До прикладу, такий порядок встановлення ставок прийнятий у Англії, Індонезії, Чилі, Швеції, Південній Кореї, Японії.

В інших країнах (Австралія, Канада, Нідерланди, США, Франція, Швейцарія) місцеві органи влади планують ставку податку на нерухомість, виходячи із запланованих бюджетних витрат і величини наявної бази оподаткування. Скажімо, в окремих штатах США податок на майно визначається шляхом ділення суми доходів, яка повинна бути отримана від сплати майнового податку, на вартість оподатковуваного майна. Ставка податку, таким чином, є змінною величиною [1, с. 4-5].

Досить корисною для запозичення із досвіду зарубіжних країн є, на нашу думку, високий рівень координації діяльності різних відомств щодо збору, обробки та збереження інформації про стан об'єктів нерухомості. Для резидентів під оподаткування потрапляє належне їм майно, незалежно від місця його розташування чи реєстрації. Нерезиденти ж сплачують майновий податок лише з того майна, що належить їм на правах власності і знаходиться, зареєстроване чи використовується з метою отримання прибутку або задоволення особистих потреб на території певної країни.

Відтак, беручи до уваги передовий зарубіжний досвід, вважаємо, що в Україні слід кардинально змінити наявну систему пільг, скасувавши надання преференцій окремим категоріям платників та надавши пільги

безпосередньо щодо об'єктів нерухомості. Цілком виправданим у нинішніх умовах було б і позбавлення пільг щодо зазначеного податку релігійних та благодійних організацій, зважаючи на значні обсяги їх участі у різного роду тіньових і шахрайських схемах на території України.

Стосовно бази оподаткування податком на нерухомість в Україні зазначимо, що вибір у якості об'єкту саме площі нерухомості не відповідає світовій практиці, де оподаткування здійснюється, виходячи із ринкової вартості нерухомості. Проте автори науково-практичного коментаря до Податкового кодексу України наводять певні аргументи на підтримку прив'язки бази оподаткування податком до площі, а не ринкової вартості. По-перше, ціни на нерухоме майно в різних регіонах України суттєво відрізняються та у більшості випадків завищені, що продиктовано спекулятивними операціями на ринку нерухомості. По-друге, проблемним є механізм проведення індексації цін на нерухоме майно з метою встановлення регіональних поправок, оскільки вартість нерухомості може коливатися упродовж року. По-третє, впровадження системи ринкової оцінки нерухомості буде залежати від впливу «людського фактора», що призведе до корупції та зловживань з боку чиновників [2].

Звичайно, з наведеними аргументами важко погодитися, оскільки переконані, що саме запровадження механізму визначення ринкової вартості нерухомості може стати вагомим інструментом боротьби зі спекулятивними операціями.

Тож надзвичайно актуальним нині вважаємо перегляд основних елементів податку на нерухоме майно з метою розширення переліку платників цього податку (всі власники нерухомості), визначення бази оподаткування (ринкова вартість нерухомості) та встановлення ставок на економічно ефективному та доцільному рівні.

Література:

1. Мартиненко В. П. Зарубіжний досвід становлення майнового оподаткування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. Вип. 10. С. 3 – 7.
2. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України. URL: <https://www.profiwins.com.ua/ru/comentsnk/1632.html> (дата звернення: 28.10.2019 р.).

Мороз Тетяна Олегівна
*консультант відділу організаційного
забезпечення діяльності Волинської обласної ради*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Основними джерелами фінансування соціально-культурних видатків держави в Україні є ресурси державного і місцевих бюджетів, а також кошти державних цільових позабюджетних фондів, до яких належить система фондів соціального страхування. В системі бюджетної класифікації видатки на соціально-культурні цілі включають кошти, що спрямовуються на фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення населення, духовного та фізичного розвитку, а також на фінансування програм забезпечення житлом [1].

В Україні в значній мірі підпорядковується політико-соціальним цілям, не враховуючи реальні макроекономічні передумови та перспективи довгострокового розвитку держави. Як наслідок, обрання в якості пріоритету фінансування соціальної політики не було підкріплене належними фінансовими ресурсами та не супроводжувалось структурними реформами в соціально-культурній сфері, незважаючи на виклики фінансово-економічної кризи.

Структура видатків місцевих бюджетів на соціально-культурні цілі за функціональною класифікацією залишається досить стабільною: найвагомішу статтю становлять видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення та освіту.

Проблема недостатнього рівня фінансування соціально-культурних видатків місцевих бюджетів в Україні посилюється їх низькою ефективністю й існуванням вад у системі планування бюджетних видатків. Зокрема, при плануванні на наступний рік оцінюється не ефективність здійснених витрат за програмою у минулі роки, а рівень виконання плану. Таким чином, планування на наступні роки ґрунтується здебільшого на фактичних видатках, а не на результативності програм, що призводить до свідомого завищення головними розпорядниками коштів потреби у видатках [2]. В результаті, нарощування соціальних видатків не супроводжується істотним покращанням якісних характеристик населення та показників соціально-культурного розвитку країни.

Як показує аналіз видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією, зростання соціально-культурних видатків спрямовувалось

переважно на фінансування тих статей, які безпосередньо не пов'язані з якістю соціальних послуг, а саме – підвищення заробітної плати працівників бюджетної сфери в результаті розвитку інфляційних процесів та оплата енергоносіїв та комунальних послуг.

До інших чинників, що визначають низьку ефективність соціально-культурних видатків в Україні, належать недосконала система управління галузями соціальної сфери, що характеризується надто високим рівнем централізації та обмеженням повноважень місцевих бюджетів. Істотною проблемою розпорошення управлінських функцій між різними рівнями та структурами виконавчої влади часто призводить до дублювання функцій соціального захисту окремих категорій населення. Так, видатки на фінансування осіб похилого віку фінансуються як за різними статтями [3].

В свою чергу, непрозорість формування міжбюджетних відносин через відсутність нормативів фінансової забезпеченості за відповідними галузями або вартісних стандартів надання соціально-культурних послуг, що призводить до нецільового використання фінансових ресурсів та їх неефективного використання. Ситуація ускладнюється відсутністю ефективної системи зовнішнього аудиту та контролю за діяльністю бюджетних установ, що ускладнює облік використання ресурсів і моніторингу якості послуг, що надаються відповідними установами.

Отже, планування коштів на фінансування соціально-культурних видатків в сучасних умовах визначається не чисельністю їх споживачів (і відповідною вартістю соціальних програм), а фінансовими можливостями держави, перспективні оцінки яких досить часто ґрунтуються на нереалістичних економічних показниках. Ця проблема особливо актуалізується для системи надання соціальних пільг, оскільки унеможлиблюється оцінка вартості тих чи інших видів пільг без надійних даних щодо чисельності потенційних пільговиків [4].

Іншою проблемою є низька адресність соціальних програм, оскільки багато передбачених законодавством соціальних допомог не спрямовуються чітко тим категоріям населення, що дійсно їх потребують. Водночас неврахування реальних доходів громадян при призначенні ряду соціальних допомог залишає можливість їх нецільового використання громадянами, що не мають відповідного права. Це значно знижує ефективність використання місцевих коштів, призводить до соціальної нерівності у користування послугами системи соціального захисту та культурного забезпечення [5].

Водночас посилення орієнтації ресурсних потоків на інвестиційні потреби має компенсуватися розширенням можливостей реалізації трудового та підприємницького потенціалу, забезпеченні гідної заробітної плати. Такий соціальний вимір економічної політики виражатиметься у скороченні диференціації доходів населення, подоланні бідності серед працюючого населення, що є неприпустимим в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпеченні рівного доступу до соціальних послуг високої якості для всього населення.

Література:

1. Щербина І.Ф. Бюджетний моніторинг аналіз виконання бюджету за 2009 рік. Київ, 2017. 125 с.
2. Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В. Зміцнення місцевої фінансової ініціативи. Київ, 2015. 136 с.
3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України: URL: www.minfin.gov.ua (дата звернення: 20.10.2019 р.).
4. Скулиш Ю.І. Соціальна сфера: проблеми і перспективи бюджетного забезпечення в Україні, демографія. Харків: Право, 2009. 24 с.
5. Роменська К.М. Бюджетний процес на місцевому рівні та його вдосконалення. Фінансовий простір. Харків: Право, 2017. 25 с.

Нечипорук Вікторія Валеріївна

*начальник відділу доходів та
бюджету Заборольської сільської ради*

Русін Віктор Миколайович

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ПРОБЛЕМИ ЩОДО НАДХОДЖЕННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ В ОТГ

Децентралізація, яка розпочалась у 2014 році в Україні дала усім громадам, які об'єдналися поштовх до пошуку нових джерел надходжень до їхніх громад, у тому числі й за рахунок різних податків. Одним з таких податків є податок з доходів фізичних осіб. Даний податок забезпечує більшу частину надходжень бюджетів більшості громад, проте не зважаючи на це він не завжди є правильно розподіленим, та

врегульованим згідно законодавства, що є великим недоліком законодавчої політики.

Податок з доходів фізичних осіб походить з ще давніх часів. Цей податок при наявності доходу завжди існував, є і існуватиме в кожній державі. У всіх країнах він є основним джерелом поповнення бюджету. Податок з доходів фізичних осіб сплачують, або згідно законодавства мають сплачувати усі особи, що отримують доходи, зокрема й у вигляді заробітної плати. Проте однією із проблем в Україні є – куди ж він має надійти?

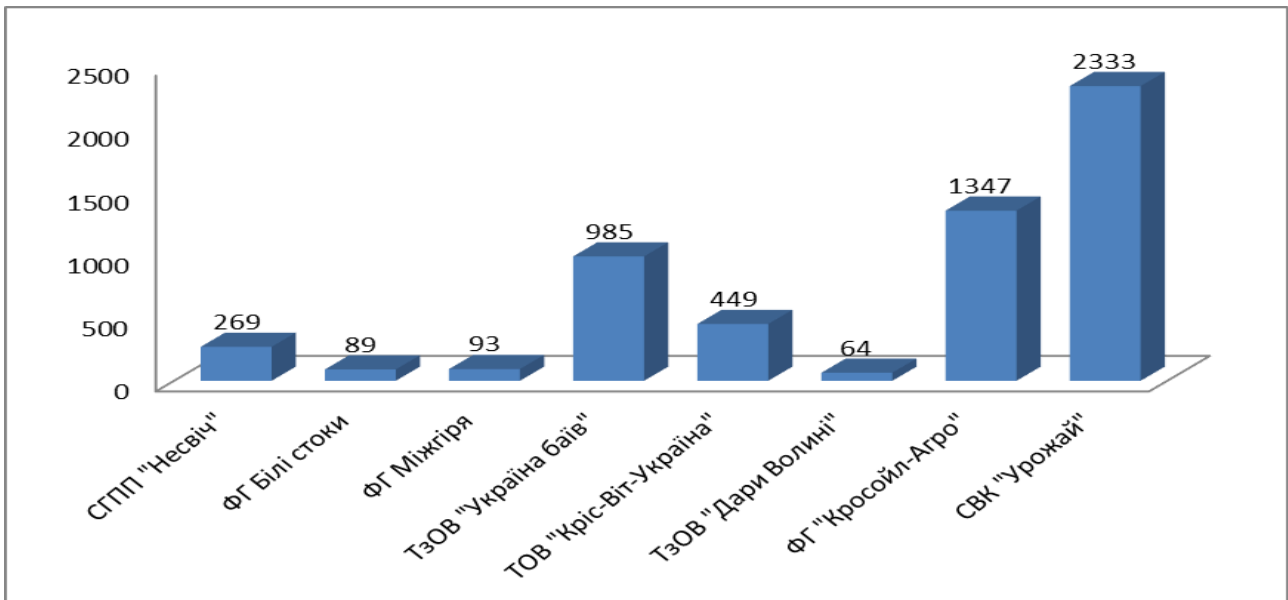
Згідно норм Податкового та Бюджетного кодексів України ПДФО, що сплачується на відповідній території України, розподіляється між бюджетами у таких розмірах:

- 25% – доходи Державного бюджету України;
- 15% – доходи бюджету АР Крим та обласних бюджетів;
- 60% – доходи бюджетів міст республіканського АР Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад [1; 2].

У даних нормах прописано лише що частина надходжень поступає у громаду, проте куди ж саме мають заплатити самі підприємці у громаду по місцю реєстрації підприємця чи безпосередньо по місцю проведення діяльності не визначено ні в бюджетному ні в податковому кодексах.

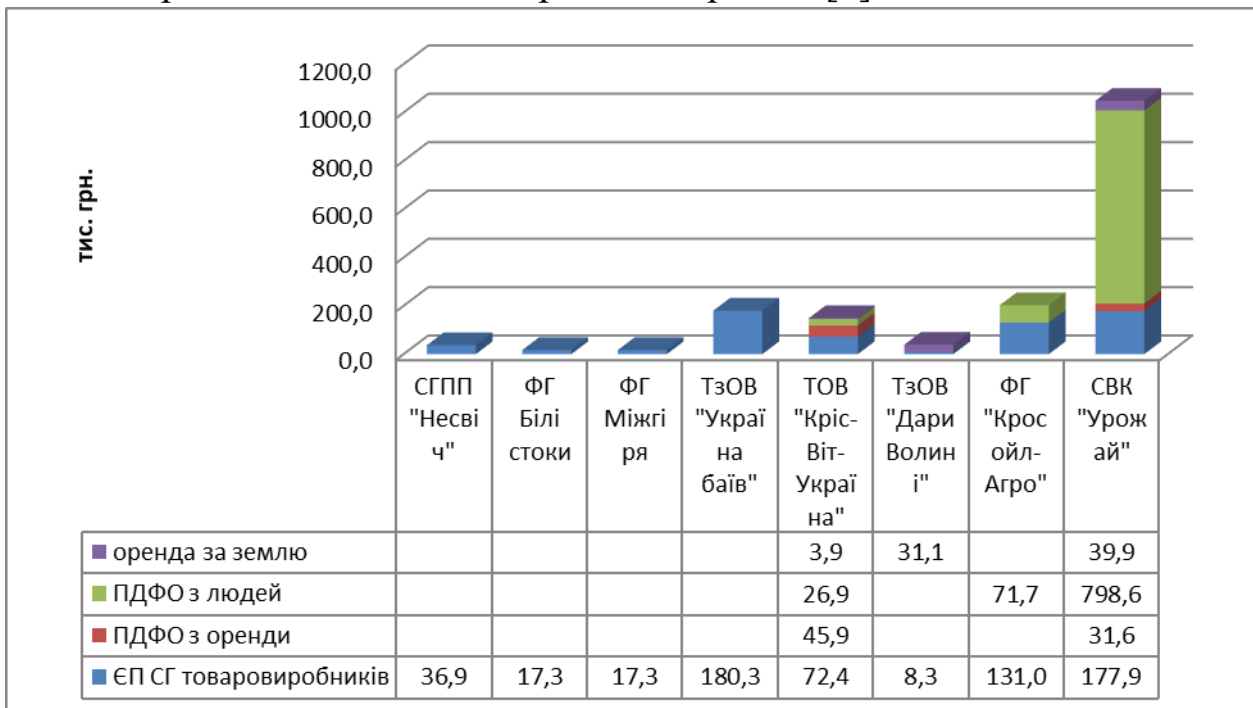
Як результат, склалася ситуація, що підприємець який має філію в будь-якому місті країни, а центральний офіс в Києві, наприклад, сплачує усі податки по місцю реєстрації, а громада від якої він отримує прибуток згодом має лише збитки у вигляді розкиданого сміття, та розбитих доріг.

З даним питанням голови об'єднаних територіальних громад (ОТГ) звертались до фіскальних органів, і як результат, отримали роз'яснювальний лист ДФС від 28.09.2015 № 20529/6/99-99-17-02-01-15 [3], у якому прописано, що ПДФО повинно сплачуватись відповідно до здійснення діяльності, а не відповідно до місця реєстрації. Хоча дане роз'яснення було позитивним елементом для голів об'єднаних громад, проте на жаль на практиці воно немало жодної юридичної сили. Для прикладу, наведемо Заборольську ОТГ Луцького району. Перелік Сільськогосподарських підприємств Заборольської ОТГ, з кількістю гектарів землі на якій здійснюють діяльність свою діяльність підприємства відображено на рисунку 1 [4].

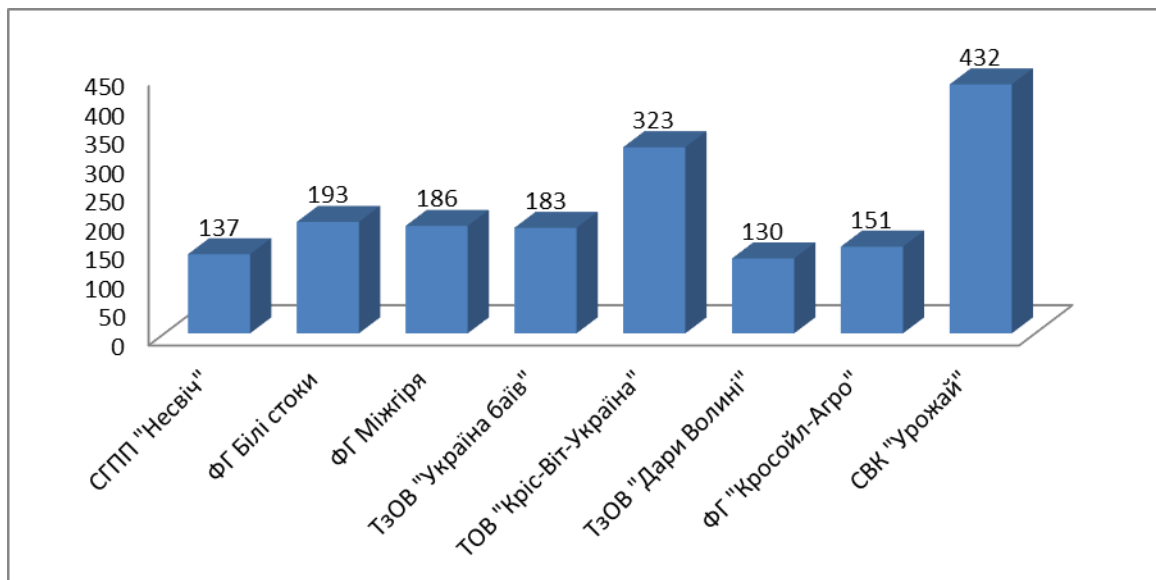
Рис. 1. Сільськогосподарські підприємства Заборольської ОТГ, з кількістю гектарів землі на якій здійснюють діяльність

Із даних діаграми на рис. 2 ми бачимо два підприємства, в яких центральний офіс нерозміщений на території Заборольської ОТГ – це ТзОВ «Україна баїв» та ТОВ «Кріс віт-Україна» [4].

Рис. 2. Податкові надходження від сільськогосподарських підприємств Заборольської ОТГ

Як результат можна вивести співвідношення щодо надходжень до бюджету Заборольської ОТГ від даних підприємств відповідно до кількості земель що вони обробляють (рис. 3) [4].

Рис. 3. Співвідношення податкових надходжень відповідно до кількості гектарів землі що використовуються у громаді, грн. за 1 гектар

Як результат можна стверджувати, що ТОВ «Кріс віт-Україна» за один гектар землі платить на 143 грн. більше ніж ТзОВ «Україна баїв». Це пов'язано з тим що ТзОВ «Україна баїв» платить свої податки по місцю реєстрації, тобто в ОТГ Боратин, в яких знаходиться центральний офіс. Хоча з даним підприємством неодноразово велись переговори, щоб вони платили згідно листа ДФС, адже їхні 985 гектарів землі що належать до Заборольській ОТГ обробляють люди, які живуть на тій ж території, і прагнуть розвитку своєї території. Проте підприємець знаючи що лист з роз'ясненням це не закон і відповідно за його недотримання немає штрафних санкцій відповідно відмовлявся його дотримуватись. Як результат, Заборольська ОТГ недоотримує 137 тис. грн. Даний приклад лише одної ОТГ, де через нечіткість даної норми недотримуються кошти в бюджет громади.

На нашу думку, необхідно внести відповідні зміни в бюджетне законодавство, щоб голови ОТГ не були змушені йти на компроміси з представниками підприємств, а мали змогу отримувати те, що їм було обіцяне державою при створенні ОТГ.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print> (дата звернення: 22.10.2019 р.).

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2017 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print> (дата звернення: 22.10.2019 р.).
3. Лист роз'яснення державної фіскальної служби України від 28.09.2015 р. №20529/6/99-99-17-02-01-15. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovii-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/64185.html> (дата звернення: 22.10.2019 р.).
4. Статистичні та звітні дані Заборольської ОТГ.

Ничай Оксана Ярославівна
*заступник начальника Збараського відділу
обслуговування громадян ГУ ПФУ в Тернопільській області*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПЕНСІЙНИХ ВИПЛАТ У ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В даний час у всіх країнах світу, які проводять відповідальну соціальну політику, здійснюється пошук ефективних моделей національних пенсійних систем. Необхідність перетворень інститутів пенсійного забезпечення в різних державах обумовлена факторами демографічного, а також макроекономічного характеру. В якості основної причини кризи системи державного пенсійного забезпечення прийнято розглядати швидке старіння населення розвинених країн.

Варто зазначити, що на сучасному етапі в країнах Євросоюзу відсутні єдині стандарти соціальної політики – кожна з країн зберігає власну національну компетенцію регулювання. На сьогодні можна говорити лише про координацію соціальних програм, здійснюваних державами-членами, і лише потім про перерозподіл обмежених фінансових ресурсів для здійснення цих програм, які сприятимуть розвитку інтеграції в цілому.

Аналіз європейського досвіду політики, спрямованої на перетворення інститутів пенсійного забезпечення, дозволяє виділити три основні напрями таких перетворень.

Перший напрям – так званим параметричний підхід до реформування пенсійної системи, що передбачає модифікацію окремих компонентів існуючої системи пенсійного забезпечення. Сюди, як

правило, відносяться такі зміни як: підвищення пенсійного віку і скасування тих чи інших пільг, пов'язаних з пенсійним забезпеченням, збільшення ставки пенсійних внесків, трудового стажу для отримання права на пенсію і т.д.

Другий підхід до реформування пенсійної системи передбачає збереження основ розподільчої системи з введенням накопичувального компоненту: в цьому випадку паралельно з модернізацією окремих елементів солідарної системи здійснюється поступове впровадження накопичувальної частини, що відбувається за допомогою визначення частки пенсійних внесків, що капіталізується на накопичувальних рахунках. І, нарешті, третій підхід передбачає перехід на повністю накопичувальну систему, що включає передачу прав розпорядження пенсійними коштами приватним пенсійним фондам [1].

В даний час, як показує аналіз інституційних перетворень пенсійних систем європейських країн, політика більшості держав в пенсійній сфері характеризується орієнтацією на розширення додаткового пенсійного забезпечення, яке знаходиться в Україні на початковій стадії розвитку. З урахуванням даної обставини доцільним є теоретичне вивчення та практичне застосування досвіду зарубіжних країн у частині, що стосується розвитку сфери недержавного пенсійного забезпечення, що передбачає врахування соціальних наслідків реалізації конкретних законів, спрямованих на створення даних інститутів.

Як зазначає Р. Рафікова, основна тенденція розвитку сучасних пенсійних інститутів в світі полягає в тому, що пріоритетне значення тут набуває принцип забезпечення старості на основі індивідуальної капіталізації коштів, яка, в свою чергу, відчуває на собі регулюючий і стимулюючий вплив з боку держави.

Роль держави у функціонуванні пенсійних систем в розвинутих капіталістичних державах зводиться до формування і вдосконалення нормативно-правової основи діяльності пенсійних інститутів, створення необхідних умов для дії даної системи на практиці [2].

Реформування пенсійних інститутів в західних державах на сучасному етапі здійснюється на основі паралельного розвитку двох пенсійних систем, їх нормативно-правової бази: державної, яка гарантує пенсійне забезпечення для всіх (або практично всіх) громадян на досить скромному за мірками цих країн рівні, і недержавної, яка передбачає додаткові надбавки до пенсій для працівників, а також різних категорій самозайнятого населення. Мова в даному випадку йде про особливий

підхід до реформування інститутів пенсійного забезпечення, спрямований на створення дуалістичної пенсійної системи.

Розглядаючи інституційну основу недержавного пенсійного страхування в країнах Європи, слід зазначити, що її складають переважно недержавні пенсійні фонди і страхові компанії. Функціонування пенсійних фондів в кожній окремо взятій країні відрізняється своєрідністю.

У Нідерландах всі працівники центральних та місцевих державних органів беруть участь в схемі добровільних професійних пенсійних накопичень, а в приватному секторі – професійні накопичення проводяться на добровільній основі і залежать від роботодавця. За рахунок пенсійного планування роботодавцям надаються податкові пільги. Сприятливий податковий режим полягає в тому, що внески віднімаються з оподаткованого доходу роботодавця. Пенсійні схеми повністю фінансуються, і більш того, близько 70-75% приватних пенсій забезпечуються через компанії зі страхування життя.

У Швеції, діють добровільні професійні пенсійні плани. Плани компаній схожі на державні пенсії і вони є обов'язковими в сферах, що охоплюються колективним договором. Професійні пенсії в Швеції засновані на умовах колективних договорів між роботодавцем і організацією працівників.

В Україні участь роботодавців у пенсійному забезпеченні своїх працівників взагалі нерозвинута. Одна з причин – це відсутність їх стимулювання за допомогою різних податкових преференцій. Важливим фактором розвитку пенсійних планів за участю роботодавців могло б стати широке розмаїття інституційних форм залучення та інвестування добровільних професійних внесків за допомогою страхових компаній, банків та інвестиційних компаній.

Стратегічною метою здійснюваних реформ у сфері пенсійного забезпечення нашої країни є створення системи, яка б ґрунтувалася на засадах соціальної справедливості і забезпечила дотримання єдиного принципу при визначенні розміру пенсій для всіх громадян – тривалості трудового (а з 01.01.2004 р. – страхового) стажу і розміру одержуваного заробітку (звідси – розміру сплачених страхових внесків). Скорочення, а в перспективі і ліквідація дефіциту Пенсійного фонду України слід розглядати як тактичну ціль. В цьому контексті доречно підкреслити, що здійснення реформи пенсійної системи належить до проблем, вирішення яких становить загрозу національній безпеці нашої країни. Тому

намагання відмінити пенсійну реформу слід розглядати як популістські кроки, оскільки покращення соціального захисту пенсіонерів воно не дасть.

Вирішувати цю надзвичайно складну соціально-економічну проблему слід шляхом здійснення комплексної пенсійної реформи, створюючи трирівневу пенсійну систему. Її формування передбачене Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і формування такої системи передбачає збереження державного пенсійного забезпечення (солідарна система) з одночасним створенням елементів та механізмів пенсійного страхування, формуванням накопичувальної пенсійної системи та системи недержавного пенсійного забезпечення.

Ризики, породжені демографічною ситуацією, циклічними процесами в економічній системі, які надзвичайно відчуються на солідарному рівні, будуть розподілятися між трьома її підсистемами і в такий спосіб майбутні пенсіонери підвищать свою захищеність. Означені характеристики змішаної системи роблять її привабливою, що мотивує працівників до участі в другому та третьому рівні пенсійного забезпечення.

Щодо першого рівня, то реформування солідарної пенсійної системи є неодмінною умовою формування трирівневої системи, а її функціональне призначення полягає у виплаті пенсій за віком, по інвалідності, в зв'язку з втратою годувальника та допомоги на поховання пенсіонерів. Ці пенсії призначаються після досягнення особою пенсійного віку, встановлення інвалідності чи в зв'язку зі смертю годувальника. Кошти, котрі перераховують підприємства і застраховані особи до Пенсійного фонду, відразу ж виплачуються пенсіонерам. При цьому, пенсійне забезпечення виділяється зі складу державного бюджету, а всі кошти на пенсійні виплати концентруються в Пенсійному фонді, впроваджується система індивідуальних (персоніфікованих) накопичувальних рахунків, виробляються механізми їх застосування.

Перевагою накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є те, що частина обов'язкових відрахувань буде спрямовуватися на персональні рахунки громадян. Ці кошти можна буде інвестувати у вітчизняну економіку, а інвестиційний дохід збільшуватиме розмір майбутніх пенсійних виплат. Кошти, накопичені в цій системі, мають статус приватної власності,

використовуються для здійснення пенсійних виплат і будуть входити до складу спадщини, як і інші майнові права спадкодавця.

Підсистема добровільного недержавного пенсійного забезпечення ґрунтується на добровільній участі в її формуванні і функціонуванні та використанні нагромаджених пенсійних коштів окремих осіб, роботодавців та їх об'єднань. Вони використовуються як доповнення до пенсійних виплат першої і другої складових цієї системи.

Таким чином, створення трирівневої системи пенсійного забезпечення покладе початок диверсифікації джерел фінансування пенсійних виплат шляхом поєднання внесків на соціальне страхування та обов'язкові й добровільні накопичення. В контексті окреслення стратегічних напрямів вдосконалення інститутів пенсійного забезпечення найбільш перспективним є впровадження накопичувальної підсистеми, якій притаманні спільні риси та відмінні переваги, порівняно з солідарною.

З останньою накопичувальною підсистемою споріднює те, що вона є обов'язковою, тобто пенсійні внески здійснюються не добровільно, а на обов'язкових засадах. Відмінність між ними полягає в тому, що існування накопичувальної підсистеми передбачає персоніфікацію пенсійних внесків в процесі трудової діяльності на індивідуальному рахунку, які будуть основним джерелом пенсій в майбутньому.

За своєю економічною сутністю накопичувальна система належить до відкладеного доходу у вигляді індивідуального пенсійного фонду. Його власник бачить прямий зв'язок між нинішньою заробітною платою та розміром пенсії в старості. Виникає не абстрактно відсторонене ставлення до майбутнього пенсійного забезпечення, а досить реальне уявлення про його параметри. За таких умов розмір індивідуального пенсійного фонду визначається легальним заробітком особи, сумарною тривалістю трудового стажу та якістю управління пенсійними активами.

Докорінною відмінною вітчизняного варіанту солідарної пенсійної підсистеми від накопичувальних систем інших країн є те, що перша базується на перерозподілі та споживанні нагромаджених коштів, коли потреби нинішніх пенсіонерів задовольняються не на основі їхньої минулої трудової діяльності, а за рахунок податків з економічно активної частини населення. З позицій соціальної справедливості накопичувальна пенсійна складова є значно привабливішою для майбутніх пенсіонерів. Для соціально-економічних реалій України актуальним є те, що принципи пенсійного страхування, реалізовані у накопичувальних пенсійних

програмах мають стимулювати працездатне населення брати активну участь у даних пенсійних системах, оскільки вони передбачають ще й одержання інституційного доходу, який залежить від того, в які інвестиційні проекти вкладалися пенсійні активи платників страхових внесків [3].

На нашу думку, для українських соціально-економічних умов найбільш прийнятним був би порядок, коли фінансові ресурси для другого рівня пенсійної системи формувалися б за рахунок внесків роботодавців і працівників, зберігалися і нарощувалися під державним контролем спочатку в державних, а в подальшому і в недержавних пенсійних фондах.

Необхідною умовою такої моделі пенсійного забезпечення є інвестування вільних фінансових ресурсів з метою отримання додаткового доходу в різноманітні фінансові інструменти (нерідко це можуть бути й акції підприємств-роботодавців). У період, коли більшість учасників фонду досягає пенсійного віку, дефіцит поточних внесків покривається за рахунок капіталізованих внесків, які були здійснені раніше та інвестиційних доходів, отримуваних від володіння пенсійними активами за період функціонування фонду. Крім того, для гарантування пенсійних виплат мають створюватися спеціалізовані установи.

Отже, з точки зору учасника накопичувальної системи її привабливість полягає в тому, що до його накопичень додається інвестиційний дохід, отримуваний внаслідок їх інвестування. При цьому, незалежно від того чи накопиченими фондами управляє державна або недержавна компанія, інвестиційний дохід не може бути однаковим з року в рік. Останнє зумовлене постійними змінами умов інвестування, професійністю управлінського апарату тощо. Зазвичай він корелюється, хоча і досить опосередковано, з такими макроекономічними показниками як обсяги ВВП, інфляція тощо. Зазначена властивість інфляційного доходу, зумовлена значною мірою необ'єктивністю економічних процесів, а впливом політичних інтересів. Навіть при високому рівні професіоналізму менеджменту декількох недержавних структур результати інвестування у кожної з них будуть різні.

Таким чином, функціонування накопичувальної системи характеризується виникненням дисбалансу серед учасників. Виходить, що тісної залежності розміру пенсійних виплат та розміру внесків вона не забезпечує, оскільки їй притаманне коливання суми накопичень в залежності від ефективності інвестування.

Водночас ефективне управління накопичувальними пенсійними фондами передбачає зведення їх інвестування до мінімуму, що досягається шляхом диверсифікації. Уникнути ризиків відсоткових ставок, валютних курсів, котирувань цінних паперів тощо можна лише частково.

Нині накопичувальна система пенсійного забезпечення в Україні перебуває в зародковому стані. Її поступове впровадження як повноцінного інституту дозволить здійснити диференціацію пенсій не на основі лобістських дій представників окремих верств населення, а за рахунок зусиль працівників, коли найбільш кваліфіковані та старанні змусять платити в пенсійні фонди не тільки своїх роботодавців, а й державу.

Для широкого поширення обов'язкової накопичувальної системи необхідне досягнення темпів економічного зростання, підвищення рівня оплати праці застрахованих осіб; досягнення збалансованості бюджету Пенсійного фонду України у відповідності до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку; забезпечення пенсійних виплат за рахунок солідарної системи на рівні прожиткового мінімуму, створення інституційних складових функціонування накопичувальної системи (система персоніфікованого обліку пенсійних накопичень, автоматизованого звітування про стан пенсійних рахунків, системи збирання внесків, сумісної з системою електронних переказів банків), ухвалення інституційно-правових актів, котрі забезпечують функціонування накопичувальної системи, створення ефективної системи державного нагляду та регулювання цієї системи, а також необхідної інфраструктури.

В Україні у зв'язку з цим найбільш прийнятним буде поєднання солідарної системи з накопичувальною. Третій рівень, хоча й демонструє певну динаміку, не справляє відчутного впливу ні на економіку, ні на матеріальний добробут пенсіонерів.

Однією з причин недовіри до накопичувальної пенсійної системи є побоювання щодо спроможності держави гарантувати збереження пенсійних накопичень.

Отже, необхідно детально проробити форми залучення коштів накопичувальної системи в економіку України як значного внутрішнього інвестиційного ресурсу для соціально-економічного розвитку нашого суспільства; забезпечити прогнозування й оцінювання впливу здійснюваної пенсійної реформи на соціально-економічне зростання.

Література:

1. Основные предпосылки и тенденции реформирования пенсионных систем в современных условиях. *Вестник Приднестровского республиканского банка*. 2013. № 9. С. 31.
2. Рафикова Р. Р. Зарубежный опыт негосударственного пенсионного страхования. *Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева*. 2011. № 75. С. 8.
3. Рудик В. Розвиток системи пенсійного забезпечення в західноєвропейських країнах. *Економіка України*. 2012. № 10. С. 73.

Ништа Оксана Миколаївна
секретар Мильнівської сільської ради
Зборівського району Тернопільської області

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Державна політика у сфері бюджетного планування у зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її адміністративно-територіальних одиниць, важливості перетворення бюджетного планування на дієвий інструмент економічного зростання, узгодження бюджетно-податкової політики із основними завданнями стратегічного розвитку економіки. Посилення якісного рівня вітчизняного бюджетного планування з врахуванням відповідного світового досвіду сприятиме дієвим інституційним перетворенням суспільного розвитку.

Програмно-цільовий метод є одним із основних методів управління державними коштами у середньостроковій перспективі, і спрямований на розробку бюджетних програм, орієнтованих на кінцевий результат. Використовуючи даний метод бюджетного планування, державні фінансові інститути здійснюють формування показників бюджету на довго- і середньостроковий період з метою досягнення цілей, визначених відповідно до стратегічних пріоритетів економічного та соціального розвитку країни.

Зазначений підхід до планування бюджету сприятиме реалізації сукупності заходів, спрямованих на підвищення ефективності та результативності бюджетних асигнувань, забезпечить достатній рівень

прозорості прийняття рішень у сфері державного фінансового регулювання.

Система бюджетного планування потребує подальшого вдосконалення за рахунок розвитку інституційних засад бюджетного процесу. Модернізація бюджетних програм має відбуватися завдяки розширенню стратегічних цілей, досягнення яких покладено на головного розпорядника бюджетних коштів. Важливим є запровадження у процес бюджетного планування механізму розробки щорічних доповідей головними розпорядниками бюджетних коштів про досягнуті результати, здійснення їх оцінки.

Програмно-цільовий метод планування потребує удосконалення у сфері застосування механізму оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. Важливим є запровадження методологічних підходів до визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників та оцінювання програми за результатами виконання. Зазначене дозволить формалізувати порядок ухвалення рішень про необхідність планування бюджетної програми у державному бюджеті на наступний бюджетний період, виходячи з соціально- економічної результативності її виконання [1, с. 279].

Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання програм шляхом порівняння результатів виконання бюджетних програм між розпорядниками коштів та головними розпорядниками коштів, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді.

З метою визначення у середньостроковій перспективі соціально- економічного ефекту реалізації програми на етапі планування та за результатами виконання бюджету потребується запровадження результативного показника ефекту, який характеризує корисність впровадження програми для розвитку відповідної галузі, відображає вплив на соціально- економічне зростання у середньостроковому періоді, що надасть можливість підвищити якісний рівень управління бюджетними програмами.

Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватися на основі кінцевих стратегічних цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Для досягнення достатнього рівня бюджетної результативності важливим є упорядкування та

оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів.

Ефективним напрямом бюджетного планування є практика бюджетних слухань, яка передбачає не лише звітування місцевих фінансових органів про виконання бюджету адміністративно-територіальних одиниць, але і участь громадськості у процесі складання проектів місцевих бюджетів на середньо-строкову перспективу.

Перспективне бюджетне прогнозування є важливим інструментом державного регулювання економіки і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

Література:

1. Сидор І. П. Виконання місцевих бюджетів в Україні: практика і проблематика. *Вісник Національного університету водного господарства і природокористування*. 2009. Вип. 2 (46). С. 277 – 287.

Подедворний Андрій Степанович

*заступник начальника управління-начальник відділу
матеріально-технічного забезпечення управління фінансового
та матеріально-технічного забезпечення Головного територіального
управління юстиції у Тернопільській області*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Система публічних закупівель в Україні є непродуктивною і не досягла необхідного рівня результативності, оскільки майже 74% всіх замовників, на яких поширювалася дія Закону України «Про публічні закупівлі», не застосовували процедури публічних закупівель. Чинна процедура допорогових публічних закупівель значно погіршує якість і ефективність системи державних закупівель [1].

В законодавстві про публічні закупівлі такі терміни як «допорогова закупівля» та «післяпорогова закупівля» відсутні. Ці формулювання

виникли завдяки тому, що Законом України «Про публічні закупівлі» встановлені вартісні межі (пороги) його застосування в частині проведення процедур закупівель для замовників-бюджетників. Зокрема, якщо вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 200 тис. грн., а робіт – 1,5 млн. грн. Також визначено вартісні межі для застосування даного закону замовниками, що здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання – якщо вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 1 млн. грн., а робіт – 5 млн. грн. [2].

Умовно всі публічні закупівлі поділяють на так звані «післяпорогові» – коли очікувана вартість предмета закупівлі більше зазначених вище порогів, та «допорогові» – коли очікувана вартість предмета закупівлі менше таких порогів.

Допорогові закупівлі в 2018 р. склали 82% – за кількістю всіх оголошених закупівель в електронній системі закупівель, 73% – за кількістю учасників публічних закупівель і 88% - за кількістю усіх завершених публічних закупівель (табл. 1).

Таблиця 1

Завершені публічні закупівлі в 2018 році

Показник	Кількість закупівель	Частка кількості закупівель, %	Очікувана вартість лотів, грн.	Частка очікуваної вартості лотів, %
Допороги	950 907	88	188 643 294 150	29
Надпороги	133 336	12	469 067 411 872	72
Всього	1084243	100	657 710 706 022	100

Примітка: розраховано автором за даними [3]

В свою чергу, надпороги хоч і становили 12% від усіх завершених закупівель, однак за очікуваною вартістю значно перевищували обсяг допорогових закупівель – майже у 3,7 рази. Надпорогові закупівлі проводились в основному шляхом відкритих торгів або переговорної процедури.

В вересні 2019 року на законодавчому рівні було ухвалено зміни до Закону України «Про публічні закупівлі», які допомагають врегулювати проблему «допорогів». Нововведення полягають у наступному:

– введено поняття «спрощені закупівлі», які мають проводити всі замовники через систему ProZorro за умови, що вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує 50 тис. грн. і є меншою за порогову вартість (200 тис. грн. - для товарів, послуг, 1,5 млн. грн. для робіт). Якщо предмет закупівлі вартує менше 50 тис. грн., замовник оприлюднює звіт

про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель. Внаслідок змін з тіні буде виведено понад 250 тис. закупівель;

– для зручності здійснення закупівель на невеликі суми бюджетним установам дозволено використовувати «електронні каталоги». Технічно закупівля через е-каталоги буде нагадувати процедуру в онлайн-магазині і дозволить використовувати замовникові електронний каталог (Prozorro Market) в якості альтернативи проведенню спрощеним закупівлям;

– вдосконалено механізм оскарження торгів в Антимонопольному комітеті України, що має зменшити зловживання і зриви процедур закупівель недобросовісними учасниками;

– змінено підходи до організації закупівельної діяльності, якою займатимуться уповноважені особи або централізовані організації;

– змінено підхід до визначення критеріїв оцінки. Так, при закупівлі будь-яких товарів, робіт і послуг можуть бути застосовані альтернативні критерії оцінки: ціна; ціна/вартість життєвого циклу разом з іншими критеріями оцінки; вартість життєвого циклу.

Законодавчі нововведення спрямовані на удосконалення системи публічних закупівель в контексті розвитку добросовісної конкуренції у сфері закупівель в Україні. Основна мета змін в частині зниження порогу ціни при визначенні предмету закупівлі - це протидія втратам державних коштів та боротьба з корупційними проявами, які виникають під час використання публічних фінансів.

Література:

1. Звіт про результати аналізу стану публічних (державних) закупівель у 2017 році: Офіційний сайт Рахункової палати України. Київ 2018. URL: <https://rp.gov.ua/home/> (дата звернення: 21.10.2019 р.).
2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89 [із змінами та доповненнями]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19/page> (дата звернення: 21.10.2019 р.).
3. Звіт, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійснення контролю у сфері закупівель у 2018 році / Офіційний сайт Міністерства економіки та регіонального розвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 21.10.2019 р.).

4. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель: Закон України від 29.08.2019 р. № 1076. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/П00053А.html (дата звернення: 21.10.2019 р.).

Польчик Світлана Василівна
секретар Ратнівська сільська рада Луцького району Волинської області

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Актуальність теми дослідження зумовлена проведенням децентралізації в Україні, метою якої є забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування, наданні якісних послуг населенню та створення комфортних умов для громади загалом. Для того, щоб забезпечити виконання цих цілей, звичайно потрібно забезпечити належне фінансове функціонування та наповнення бюджету громад. Тому якісне формування місцевих бюджетів сьогодні є важливим питанням і потребує додаткового дослідження.

Питання якісного формування доходів місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації досліджувалися багатьма вітчизняними вченими, такими як: Г. Возняк, О. Кириленко, І. Луніна, Б. Малиняк, В. Опарін, К. Павлюк, В. Плескач, Н. Прокопенко, І. Сторонянська та ін. Незважаючи, на велику кількість досліджень, питання наповнення місцевих бюджетів залишається до кінця нерозкритим, у зв'язку із постійними змінами у Податковому та адміністративному законодавстві.

Мета дослідження полягає у висвітленні поточного стану формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації, висвітленні основних проблем при формуванні бюджету та постановці пропозиції щодо якісного формування та виконання бюджету.

У Бюджетному кодексі України доходи розмежовано на ті, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та ті, що надходять із центрального бюджету [0, с. 41–45]. З метою забезпечення принципу самостійності місцевих бюджетів і надання фінансової незалежності органам місцевого самоврядування при виконанні

покладених на них функцій, основна увага зосереджена на власних дохідних джерелах.

Результат виконання місцевого бюджету демонструє загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Якщо місцевий бюджет володіє достатньою кількістю ресурсів, то це свідчить про те, що територіальна громада може надавати більшу кількість різноманітних послуг своїм жителям. Це проявляється у реалізації соціальних та інфраструктурних проектів, залучені інвестиційного капіталу, розробці програми місцевого розвитку, створені умов для розвитку підприємництва та фінансування інших заходів для покращення умов проживання жителів громади [2, с. 83].

Предметом дослідження є процес формування доходів сільського бюджету Гіркополонківської ОТГ, а завдання полягає у з'ясуванні основних тенденцій та проблем формування місцевого бюджету. Громада перебуває у процесі становлення та набуття практичного досвіду в управлінні місцевим бюджетом.

Відповідно до рішення Гіркополонківської сільської ради, загальна сума доходів бюджету на 2019 р. складає 47,1 млн. грн., в т.ч. загальний фонд – 46,3 млн. грн., спеціальний фонд – 0,8 млн. грн. Якщо взяти до уваги бюджети місцевих рад до моменту об'єднання, за попередній 2018 рік, то загальний обсяг трьох бюджетів складав 20 млн. грн. Тобто, бюджет громади цих сіл порівняно з 2018 роком зріс більше, ніж у два рази (з 20 млн. грн. до 47 млн. грн.). У розрахунку на 1 жителя, в середньому, власні надходження громади становлять 2 611 грн., в той час, як до об'єднання, наприклад, по Ратнівській сільській раді власні доходи на одного жителя становили 987 грн.

За результати виконання місцевого бюджету за 6 місяців 2019 року до загального фонду місцевого бюджету (без урахування трансфертів) надійшло 8,3 млн. грн., що складає 48% від річного обсягу надходжень, затвердженого місцевою радою.

До бюджету Гіркополонківської ОТГ крім доходів, що отримували місцеві бюджети до їх об'єднання, зараховується ще 60% податку на доходи фізичних осіб. Раніше цей податок зараховувався до районного бюджету. Крім цього, бюджет отримує базову дотацію, освітню та медичну субвенцію, та державну субвенцію на розвиток інфраструктури.

Згідно рішення сільської ради «Про стан виконання бюджету об'єднаної територіальної громади за I півріччя 2019 року» дохідна частина бюджету громади становить 25,8 млн. грн. з них:

- власні доходи – 8 392,1 тис. грн.;
- базова дотація – 2 793,0 тис. грн.;
- освітня субвенція – 9 877,8 тис. грн.;
- медична субвенція – 2 391,5 тис. грн.;
- інфраструктурна субвенція – 774,0 тис. грн.;
- субвенція на соціально-економічний розвиток – 187,0 тис. грн.;
- додаткова дотація – 1 226,4 тис. грн.;
- інша субвенція – 188,9 тис. грн.

Доходи сільського бюджету Гіркополонківської ОТГ за I півріччя 2019 року зображі на табл 1.

Таблиця 1

Структура власних доходів сільського бюджету Гіркополонківської ОТГ за I півріччя 2019 року

Вид податку	Обсяг надходжень, тис. грн.	Частка у % відповідно до власних надходжень
<i>Податки на доходи</i>	4 991,6	59,5
<i>Єдиний податок</i>	2 190,1	26,0
<i>Податок на майно</i>	908,0	10,8
<i>Акцизний збір</i>	217,4	2,6
<i>Туристичний збір</i>	1,5	0,02
<i>Інші доходи</i>	83,5	1,0

Провівши аналіз структури власних надходжень до бюджету ОТГ, бачимо, що найбільшу частку доходів до місцевого бюджету складає ПДФО. Найвищі значення цієї статті зафіксовані у громадах з високим рівнем доходів на 1 мешканця. В нашому випадку частка ПДФО у власних надходженнях складає 59,5%, що більше, ніж половина всіх надходжень.

З огляду на зміни до податкового законодавства та розвиток підприємницької діяльності, значні надходження зафіксовано від єдиного податку, що складають 2,2 млн. грн., або 26% від загальної суми власних надходжень.

Також вагомим джерелом доходів місцевого бюджету є податок на майно, що становить 10,8% власних доходів. Зауважимо, що орендна плата з юридичних осіб становить 489,9 тис. грн.

Не можна залишити поза увагою і те, що впродовж 6 місяців 2019 року перевиконання дохідної частини місцевого бюджету становило 1,1 млн. грн. Провівши аналіз виконання плану доходів сільського бюджету Гіркополонківської ОТГ, бачимо, що за багатьма видами

надходжень виконання становить понад 100%, а податкові надходження з фізичних осіб, що сплачуються податковими агентами із доходів платника податку інших ніж заробітна плата взагалі сягнули 300% виконання від річного плану. Виконання доходів від власності та підприємницької діяльності становило 242%, трішки меншим було перевиконання по Єдиному податку з сільгоспвиробників (201%) та земельний податок з юридичних осіб (188%).

В результаті бачимо, що децентралізація сприяє якісному наповненню місцевого бюджету, місцеве самоврядування відходить від притаманної споживацької позиції, але водночас спостерігаємо, що органи місцевого самоврядування інформаційно обмежені: новоутворенні громади, як в нашому випадку, не володіють інформацією про суб'єкти господарювання на підвладній території, земельні ділянки та їх призначення, об'єкти житлової та нежитлової нерухомості та інше. Внаслідок даних причин, громада не може бачити реальної картини власних доходів, а разом з тим і забезпечити належним чином потреби своїх жителів та розвиток населених пунктів.

Отже, бюджет об'єднаної територіальної громади це основа функціонування громади та важливий інструмент для забезпечення її соціально-економічного розвитку. Провівши аналіз, можемо зробити висновки, що необхідно внести зміни до Податкового кодексу та налагодити співпрацю із органами фіскальної служби щодо посилення контролю за обліком платників податків, сплатою місцевих податків, а саме розробити механізм роботи між наданою місцевим органам влади податковою і бюджетною автономією.

Література:

1. Кириленко О. П., Малиняк Б. С., Письменний В. В., Русін В. М. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / За ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль: Економічна думка, 2018. 360 с.
2. Малиняк Б. Недоліки планування бюджетів об'єднаних територіальних громад органами місцевого самоврядування та шляхи їх усунення. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 79–96. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.05.079>.

Рак Мар'яна Ярославівна
*провідний спеціаліст відділу
містобудування, архітектури та ЖКГ Золочівської РДА*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Комунальне господарство – одна з найбільших галузей господарського комплексу держави, діяльність якої забезпечує населення, підприємства та організації необхідними комунальними послугами й істотно впливає на розвиток економіки країни. Саме тому пріоритетним напрямом соціально-економічних перетворень в Україні має бути реформування та розвиток комунального господарства в умовах обмежених фінансових ресурсів. Загалом комунальне господарство займає особливе місце в структурі житлово-комунального комплексу, який є невід'ємною складовою економіки будь-якої країни.

Житлово-комунальний комплекс включає дві важливі складові: «житлову» та «комунальну». Безумовно, в реальному житті вони взаємопов'язані, але кожна з них має свою специфіку. Коли говорять про житлову складову, то мають на увазі житловий фонд, можливість використання самого житла виходячи з його техніко-економічних характеристик (висота, площа, кількість квартир тощо), а поняття «комунальне» (у даному разі «комунальне господарство») зосереджує увагу на тому, як пов'язана житлова забудова з усіма можливими комунікаціями (системи водопостачання, водовідведення, теплопостачання тощо).

Однак, попри те, що і житлове, і комунальне господарство обслуговує єдиний комплекс суспільних потреб, тобто формує середовище життєдіяльності людини, це дві окремі галузі. Так, наприклад, якщо в житловому господарстві всі основні фонди представлені будівлями і спорудами, тобто пасивними фондами, то в комунальному господарстві, навпаки, значна частина основних фондів – це обладнання, технічні комунікації та устаткування, або активні фонди. Тому в умовах їх експлуатації, термінах фізичного і морального зносу, способах поточного і капітального ремонту існують принципові відмінності. Різні рівні капітало-, енерго- і трудомісткості обумовлюються особливостями технологічних процесів. Специфічними є і вимоги щодо чисельності та кваліфікації персоналу, устаткування, оснащення та організації робіт у галузях житлового і комунального господарства.

Дослідження економіки комунального господарства передбачає вивчення специфічних особливостей фінансової діяльності підприємств галузі. Від організації фінансової діяльності підприємств залежить певною мірою своєчасність і повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми, пов'язані з фінансуванням підприємств комунального господарства, результати діяльності яких значною мірою визначають соціально-економічні показники розвитку суспільства.

Зауважимо, що підприємства комунального господарства охоплюють понад 20 видів діяльності, практично всі основні сфери життєдіяльності споживачів. Однак велика їх кількість, різноманіття обумовлюють необхідність систематизації та класифікації підприємств комунального господарства. Це дасть можливість виокремити ті галузі, які є визначальними та пріоритетними за своїм функціональним призначенням і за характером наданих послуг.

Цікавий підхід до класифікації підприємств комунального господарства запропоновано в дослідженнях М.В. Глух, яка розглядає галузь у комплексі. Автор стверджує, що складовими комунального господарства можуть бути [1]: готельне господарство, банно-пральне господарство; водопостачання, каналізація, газо- і теплозабезпечення тощо; прибирання вулиць, вуличне освітлення, утримання шляхових покриттів тощо.

Даний підхід дає лише найбільш загальне уявлення про багатогалузевість комунального господарства та складність його класифікації. Крім того, сумнівним є віднесення готельного та банно-прального господарств до складу комунального.

На нашу думку, уніфікована позиція з питання поділу комунального господарства на групи крізь призму надання комунальних послуг, що мають лише матеріальне втілення, та за їх функціональним призначенням.

Відповідно провідними галузями комунального господарства є:

- санітарно-технічні підприємства (водопостачання, водовідведення та теплопостачання);
- енергетичні (газопостачання, електропостачання, енергопостачання);
- санітарно-гігієнічні (благоустрій, освітлення, санітарне очищення домоволодінь).

Варто зауважити, що в структурі комунального господарства значну частку займають санітарно-технічні підприємства (водопостачання, водовідведення, теплопостачання). Саме ці складові комунального господарства потребують особливої уваги, оскільки є важливою умовою суспільного розвитку та складовою національного багатства. Що стосується енергетичних підприємств, то вони входять і до паливно-енергетичного комплексу країни, тому не можуть бути повною мірою об'єктом нашого дослідження. А санітарно-гігієнічні підприємства – це підприємства житлового обслуговування, тобто є частиною як комунального, так і житлового господарства.

Виходячи з наведеної класифікації можна зробити висновок про те, що підприємства комунального господарства не тільки обслуговують населення, а й надають комунальні послуги виробничим підприємствам та організаціям, тобто беруть безпосередню участь у матеріальному виробництві, істотно впливаючи на собівартість промислової продукції, що виготовляється. Особливо великий обсяг матеріальних послуг надають, як уже зазначалося, підприємства водопостачання, водовідведення та теплопостачання.

У контексті наведеного можна сказати, що кожне підприємство комунального господарства функціонує в певному просторі, характер і специфіка якого визначається комплексною взаємодією ознак комунальних послуг, які або сприяють успішному функціонуванню, або посилюють кризові явища.

Підприємства комунального господарства беруть участь у формуванні державних бюджетних та позабюджетних фондів, а частину своїх доходів відраховують до місцевих бюджетів. Місцеві органи влади, у свою чергу, можуть надавати пільги підприємствам комунального господарства або повністю звільняти їх від оподаткування в тій частині, в якій ці податки зараховуються до відповідних місцевих бюджетів. Водночас більшість підприємств є отримувачами бюджетних асигнувань, оскільки існуюча схема оплати комунальних послуг населення не дає змоги покрити всі витрати підприємств.

Отже, фінансова діяльність підприємств комунального господарства – складова місцевих фінансів, що відбиває економічні відносини, пов'язані з розподілом та перерозподілом вартості ВВП (валового внутрішнього продукту) через формування та ефективне використання централізованих і децентралізованих фондів. Насамперед до фінансів підприємств комунального господарства відносять грошові відносини, що

відповідають економічним ознакам фінансів, та конкретні форми їх прояву, які відображають організаційні, економічні та інші особливості галузі та їх види. Нині фінанси комунального господарства функціонують на основі законодавчих норм, які регламентують діяльність усіх господарських структур в економіці.

Зауважимо, що загальним показником розвитку підприємств комунального господарства вважається загальний обсяг використання інвестицій за певний проміжок часу. Але кожен з його елементів має галузеві критерії діяльності. У водопровідно-каналізаційного господарства – це норма подання води на кінець періоду на одну людину на добу, збільшення потужності очисних споруд, збільшення кількості якісних водопроводів і мереж, норми відведення комунальних стоків, збільшення пропускної потужності каналізації, очищення стічних вод тощо. Основним показником діяльності теплового господарства є норма витрат тепла на одного мешканця за рік; потужність теплогерел на кінець періоду; частка районних котелень у загальній потужності джерел тепла; приріст потужностей котелень; приріст теплових мереж від районних і магістральних ТЕЦ тощо.

Не менш суттєвою особливістю фінансової діяльності підприємств комунального господарства є те, що в рамках фінансів окремих суб'єктів господарювання проявляється їх належність до фінансів різних галузей, різних видів діяльності (водопостачання, водовідведення, комунальна енергетика тощо). Саме комплексний галузевий характер цих підприємств і виявляє специфіку фінансів уже на рівні окремих складових комунального господарства.

Література:

1. Глух М.В. Правові основи фінансування комунального господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / К., 2008. С. 23.

Романчук Ігор Богданович

студент групи ФПФМ-21

Тернопільського національного економічного університету

Науковий керівник – д.е.н., професор Кириленко О.П.

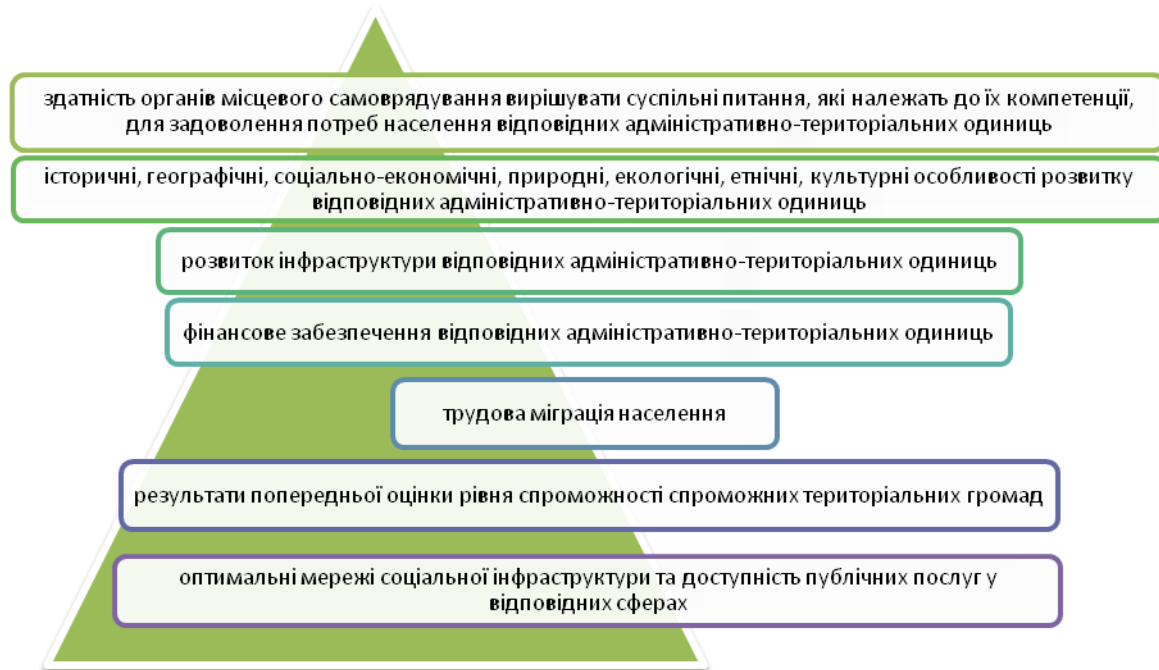
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Процес об'єднання територіальних громад відбувається в державі згідно визначених перспективними планами та стратегіями пріоритетів і цілей. Для практичної їх реалізації створено відповідну правову базу. Так, у 2015 р. була затверджена Методика формування спроможних територіальних громад. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 34 затверджена нова редакція даної методики [1]. Методика таким чином визначає порядок розроблення і схвалення перспективного плану формування проектних спроможних територіальних громад.

Вихідним поняттям чинної правової бази децентралізації є поняття «проектна спроможна територіальна громада», згідно Методики, це – територіальні громади сіл, селищ, міст, які в результаті добровільного об'єднання (добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади) здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Об'єднання громад повинно відбуватися навколо певного центру, тому у Методиці визначено, що потенційний адміністративний центр спроможної територіальної громади – це населений пункт (село, селище, місто), який має найбільш розвинуту інфраструктуру і, як правило, розташований найближче до географічного центру території спроможної територіальної громади. Крім того введено поняття «зона доступності потенційного адміністративного центру спроможної територіальної громади» як територія навколо потенційного адміністративного центру спроможної територіальної громади, що визначається з урахуванням доступності публічних послуг у відповідних сферах на території такої громади.

Сам процес об'єднання відбувається не стихійно, а має відповідне наукове підґрунття. Формування проектних спроможних територіальних громад здійснюється з урахуванням факторів, приведених на рис. 1.

Рис. 1. Фактори формування спроможних територіальних громад

Примітка: складено автором.

Слід зазначити, що у новій редакції Методики уряд зробив акцент на порядку розроблення перспективних планів та формуванні спроможних громад. Справа в тому, що діяльність щодо розробки перспективних планів набуває особливої актуальності, адже у багатьох адміністративно-територіальних одиницях таких планів немає, а це заважає забезпеченню збалансованого розвитку громад, унеможлиблює їх об'єднання.

Необхідно позитивно оцінити зміни, що відбулися у підходах щодо встановлення рівня спроможності громад. Якщо раніше регламентувалося лише створення центру потенційної громади, то тепер це проводиться за допомогою певних критеріїв, такими в даний час є:

1) чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади;

2) чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади;

3) площа території спроможної територіальної громади;

4) індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади;

5) частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади.

Загалом рівень спроможності територіальної громади визначається за сумою числових значень критеріїв і може бути низьким, середнім та високим:

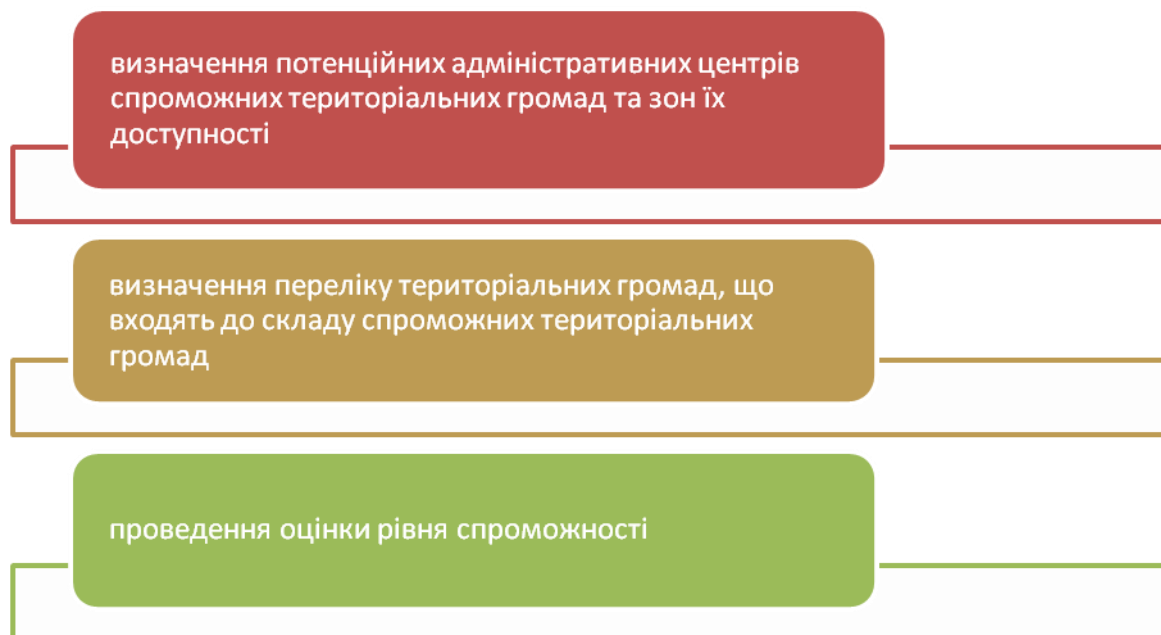
- низький рівень спроможності – від 1,5 до 2,1;
- середній рівень спроможності – від 2,2 до 3,8;
- високий рівень спроможності – від 3,9 до 5.

Встановлено, що рівень спроможності громад буде враховуватися при розробленні чи внесенні змін до перспективних планів. При цьому, кількість громад з низьким рівнем спроможності не може перевищувати 10% від загальної кількості спроможних громад області. Відтепер при формуванні спроможних територіальних громад мають братися до уваги ще й оптимальні мережі соціальної інфраструктури та доступність публічних послуг.

З п'яти критеріїв спроможних територіальних громад – два, які мають фінансовий зміст, це – індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади та частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади. Такий акцент у чинній Методиці не випадковий, адже фінансова сторона процесу об'єднання громад є чи не самою важливою. Тому що об'єднання декількох «бідних» у фінансовому змісті територій не може призвести до утворення однієї «багатої» і не обов'язково вона стане саме фінансово спроможною.

Як бачимо з назв цих двох критеріїв, основу фінансової бази території становлять податки, як головне джерело формування місцевого бюджету. Держава визначає склад податків та інших надходжень до місцевого бюджету, це закріплено у Бюджетному кодексі України. Особливо слід відзначити, що як окремий критерій виділено частку місцевих податків та зборів у доходах місцевого бюджету. І це не випадково, адже саме місцеві податки і збори виступають одним з основних атрибутів дієздатного інституту місцевого самоврядування. Позитивно необхідно відзначити, що протягом останніх років в процесі вдосконалення системи оподаткування відбулося суттєве посилення фіскальної ролі цієї групи податків, а також спостерігається збільшення їх частки у доходах місцевих бюджетів.

На рис. 2 показано етапи формування спроможних територіальних громад:

Рис. 2. Етапи формування спроможних територіальних громад

Примітка: складено автором.

Даний процес, згідно нових підходів, суттєво спрощений: від визначення потенційних адміністративних центрів спроможних територіальних громад та зон їх доступності, визначення переліку територіальних громад, що входять до складу спроможних територіальних громад – до проведення оцінки рівня спроможності.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що формування спроможних територіальних громад в Україні відбувається відповідно до чинної нормативної бази. Разом з цим, темпи створення ОТГ характеризуються певною нестабільністю, що потребує застосування примусового порядку створення ОТГ для форсування та завершення процесу децентралізації. Починаючи з 2015 року по кінець 2019 року в Україні створено 1029 ОТГ, проте спроможними з них на даний час визнано 876 ОТГ [2].

Література:

1. Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
2. Звіт Міністерства розвитку громад та територій. URL: <http://www.minregion.gov.ua/press/news/zvit-ministerstva-rozvitku-gromad-ta->

Ромах Світлана Адамівна
*начальник відділу культури
та туризму Чемеровецької селищної ради*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

Розвиток сфери культури в Україні протягом тривалого часу не був визначений пріоритетом державної політики. Відсутність належної уваги та підтримки з боку державної влади значною мірою спричинило виникнення негативних явищ у цій сфері, для подолання яких необхідно створювати такі умови, які б сприяли подоланню труднощів з подальшим розвитком сфери культури й поступовим її входженням у ринкову економіку. Розвиток ринкових відносин в Україні характеризується політичною та економічною нестабільністю, що обумовило погіршення стану сфери культури, фінансування якої останніми роками здійснюється за залишковим принципом.

Дослідження та впровадження прогресивного європейського досвіду державного управління у вітчизняну сферу культури, налагодження та зміцнення культурних, комунікаційних зв'язків України з міжнародними інституціями повинні стати стратегічно важливими завданнями та головною умовою подальшої інтеграції у європейську спільноту.

Європейські країни протягом останніх десятиліть приділяють значну увагу налагодженню партнерської співпраці держави з недержавним сектором для втілення ефективної культурної політики. У свою чергу, комерційні та громадські організації в залежності від специфіки соціально-економічного стану країни на тому чи іншому етапі її розвитку виробили різні моделі взаємодії з урядом, і стали важливим партнером у реалізації культурної політики суспільства [1, с. 221].

В Україні вже неодноразово робилися спроби щодо реформування сфери культури та системи її фінансування на зразок європейського стандарту, але вони не принесли відповідних результатів. Великою проблемою залишається непослідовність та безсистемність дій органів влади.

В Україні основою державних гарантій збереження і розвитку культури є бюджетне фінансування. В даний час відомо декілька пропозицій щодо розрахунку коштів, необхідних для цих цілей: виходячи з норми бюджетного фінансування на людину і чисельності населення; на основі відсотка від суми національного доходу, створюваного в регіоні; на основі заданого відсотка від загальної суми видатків бюджету.

Методи визначення суспільно необхідних бюджетних асигнувань базуються на тому, що фінансується не культурна діяльність як така, а конкретні організації (установи) культури. Бюджетні кошти виділяються тим установам, які не орієнтовані на комерційні форми діяльності, хоча і використовують ринкові елементи господарювання.

Бюджетне фінансування сфери культури європейських держав залишається однією з головних форм підтримки галузі. Проте видатки на ці потреби в бюджетах країн становлять порівняно невелику частку – від 0,5 до 4,8%. Модель державного фінансування культури складається в кожній країні на основі вибору методів, форм і механізмів фінансової політики. На її формування значний вплив мають такі чинники, як традиційні, національні, культурні переваги, а також розвиток доброчинності, спонсорства та меценатства. Система фінансування культури і мистецтв визначається ступенем централізації державного управління й характером міжбюджетних відносин. В унітарних державах, наприклад, у Швеції, основну роль продовжує відігравати центральний бюджет, тоді як у федеративній Німеччині його економічні функції в основному обмежуються субсидуванням ефірного мовлення та зарубіжних культурних заходів. У країнах Європи державне фінансування сфери культури відбувається за двома моделями: «європейською» та «британською».

При цьому світовий досвід розрізняє три основні типи державного управління сферою культури в залежності від механізмів її фінансування. Перший тип передбачає вплив держави на культуру та мистецтво через урядові організації, міністерства і комітети. Рішення щодо субсидій з бюджетних коштів, їхніх розмірів та адресатів приймають державні службовці. Цей тип носить назву «романського» і є характерним для Франції, Італії, Іспанії. Наприклад, у Франції витрати держави на культуру складають 98 % загального обсягу фінансової підтримки культурної діяльності.

Другий тип включає підтримку і розвиток різноманітних форм некомерційної та аматорської творчості, тобто всієї соціально-культурної

діяльності загалом. Центральна влада виявляє тільки патерналістську турботу через відповідне законодавство та податкову політику, а фінансування відбувається переважно з місцевих бюджетів чи з самостійних структур і фондів. Подібні форми об'єднання державних коштів з іншими засобами, залученими незалежними або місцевими структурами, характерні для скандинавських країн та Німеччини. Відповідно і тип носить назву «німецького».

Третій тип сформований історичними традиціями таких країн, як США, Велика Британія, Швейцарія, і прагненням відділити культурну діяльність від політичних рішень. Уряд визначає лише загальний рівень підтримки соціально-культурної сфери, виділяючи відповідні фінансові кошти. Їхнім розподілом займається незалежна від уряду Рада мистецтв. Такий механізм фінансування із залученням меценатів та спонсорів, але з державним політико-правовим регулюванням, відносять до англо-американського типу [2, с.59].

Досвід державного управління західних держав щодо благодійності, стимулювання діяльності посередницьких організацій у сфері культури (на прикладі Австрії, Франції, Великобританії) засвідчує, що їх внесок у розвиток відносин між культурою і комерційним сектором є доволі значним. Партнерська діяльність у сфері культури є новим інструментом інституційної комунікації та зв'язків з громадськістю. Спочатку організації бізнесу обмежувалися створенням власних художніх колекцій. Але поступово вони почали розширювати власну діяльність, віддаючи перевагу традиційним сферам спонсорства в галузі культури.

Не менш важливим для України є досвід Німеччини щодо співпраці держави з мережею різноманітних неурядових організацій у сфері культури як на рівні федеральних земель, так і на місцевому рівні з метою реалізації програм культурного розвитку та отримання спонсорської підтримки культурних установ. У Німеччині вже дав-но усвідомили, що культура є дотичною до економіки, прибутку та має вагоме практичне значення як для бізнес-структур, які безпосередньо спрямовують інвестиції на розвиток культурних інституцій, організації мистецьких акцій, так і для самої сфери культури. Саме через підтримку культурної сфери формується імідж бізнес-структур. Крім того, широкий спектр державних і приватних фондів Німеччини відіграє важливу роль при наданні грантів та премій у сфері культури та мистецтв, що є індивідуальними інструментами підтримки митців [3, с.145].

Підсумовуючи зазначимо, що у кожній країні формується своя модель державного фінансування культури і мистецтва, ідентична національній системі міжбюджетних відносин і традиційним напрямом державної підтримки цієї сфери. Крім того, не всім країнам властиві однакові методи фінансового забезпечення сфери культури. Проте ставлення всіх країн до культури як до важливого чинника не лише духовного, але і економічного прогресу суспільства є однозначним. При всьому різноманітті її галузей та відмінностей, сфера культури і мистецтва розглядається як єдиний важливий сектор національної економіки, розвиток якого вимагає від держави комплексних заходів підтримки.

Література:

1. Тропіна В. Б. Реформування системи фінансової підтримки сфери культури в Україні. URL: https://www.journals.uran.ua%2Fnpv_chntu%2Farticle%2Fdownload%2F84069%2F79529&usg=AOvVaw0YDb5_ghb1iru_04MRq0rb (дата звернення: 12.11.2019 р.).
2. Янишов В. Пряме державне фінансування культурної діяльності: зарубіжний досвід і його значення для України. URL: https://www.irbis-nbu.gov.ua%2Fcgibin%2Firis_nbu%2Fcgiiris_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fasismy_2016_8_9.pdf&usg=AOvVaw1yd58-EsIxRILVD0THt7t6 (дата звернення: 12.11.2019 р.).
3. Панченко В. В. Досвід державної політики фінансування сфери культури та практики залучення позабюджетних коштів на її розвиток у державах Європи. *Економіка та держава*. 2014. №5. С. 141 - 145.

Рудик Олександр Володимирович
*головний спеціаліст-інспектор відділу
державного архітектурно-будівельного контролю ТМР*

Сисюк Андрій Григорович
*головний спеціаліст надання адміністративних послуг –
інспектор відділу державного архітектурно-будівельного контролю ТМР*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Сьогодні виникла необхідність у розробці та впровадженні в дію стратегії розвитку системи державного контролю у сфері містобудування в Україні, що здійснюється органами державного архітектурно-будівельного контролю. Цей документ має бути складовою стратегії розвитку будівельної галузі економіки України. Складовою стратегії розвитку системи державного контролю у сфері містобудування в Україні мають бути основні заходи з її виконання з визначенням відповідальних виконавців, термінів виконання та очікуваних результатів. Реалізація стратегії має здійснюватись шляхом розвитку механізмів державного архітектурно-будівельного контролю України.

Зокрема потрібно забезпечити поліпшення кадрової складової органів Державної архітектурно-будівельної інспекції (ДАБІ) України. Перш за все необхідно розробити та затвердити порядок заміщення вакантних посад в ДАБІ України та її територіальних підрозділах. Метою є призначення на посади в органи державного архітектурно-будівельного контролю найбільш досвідчених фахівців. Основним інструментом є незалежне комп'ютерне тестування. Основним завданням порядку є зменшення впливу людського фактору під час відбору кадрів, зокрема керівництва органів ДАБІ України та її територіальних органів.

Кваліфікаційні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державних службовців в органах державного архітектурно-будівельного контролю України, окрім основних критеріїв, повинні мати фахові вимоги, зокрема вищу освіту в галузі будівництва (архітектура, будівництво, виробництво будівельних матеріалів) для посад головних державних інспекторів та керівників, заступників керівників підрозділів з контролю за будівництвом, вищу освіту в галузі юриспруденції для посадових осіб юридичних підрозділів. Керівники ДАБІ України, територіальних органів та їх заступники повинні мати вищу освіту з державного управління. Особи, що претендують на заміщення вакантних

посад в органи ДАБІ України, повинні мати стаж роботи за фахом або державної служби відповідно до рівня посад, на зайняття яких претендують.

Основними складовими порядку пересування по службі посадових осіб органів державного архітектурно-будівельного контролю має бути дієвий механізм кадрового резерву та механізм ротації керівних кадрів. Кадровий резерв має виконувати свою функцію, яка, на наш погляд, полягає в забезпеченні кар'єрного зростання посадових осіб залежно від результативності роботи, професійного досвіду, підвищення фахового рівня, особистих якостей. Ротація керівних кадрів (керівників та заступників керівників територіальних органів) має здійснюватися кожні п'ять років за наказом голови ДАБІ України з метою недопущення зрощування з бізнесом та зниження рівня корупційних ризиків.

Упровадження заходів з обміну практичним досвідом роботи між посадовими особами органів державного архітектурно-будівельного контролю регіонів з метою поліпшення практичних проблем підвищення професійного розвитку та покращення клімату в колективах та підняття рівня корпоративної культури. Ці заходи мають здійснюватись шляхом планування та проведення органами ДАБІ України з метою узагальнення та вироблення пропозицій щодо вирішення практичних проблем, які виникають під час здійснення державного архітектурно-будівельного контролю.

Необхідно розробити та впровадити порядок здійснення внутрішнього контролю в органах ДАБІ України. Внутрішній контроль має здійснюватись за виконанням розпорядчих документів, звернень, заходів інспекційного контролю та після інспекційного контролю, зі встановленням параметрів та механізмів контролю, встановленням відповідальності за порушення термінів та порядку здійснення внутрішнього контролю.

Оптимізувати Державну архітектурно-будівельну інспекцію України можна шляхом повного структурного та господарського підпорядкування територіальних органів державного архітектурно-будівельного контролю Державній архітектурно-будівельній інспекції України. Ця система повинна мати горизонтальні та вертикальні зв'язки з діючим механізмом оскарження дій посадових осіб органів ДАБІ України у вищому органі. Оптимізація має здійснюватись завдяки внесенню змін до «Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію», затвердженого Указом Президента України. Водночас необхідно розробити порядок проведення

службових перевірок та притягнення до відповідальності посадових осіб, які допустили порушення в службовій діяльності.

У структурі органів державного контролю у сфері містобудування необхідно впровадити підрозділ контрольних перевірок ДАБІ України, розробити та затвердити положення про управління контрольних перевірок, згідно з яким основним завданням вказаного підрозділу мають бути перевірки поточної діяльності територіальних органів ДАБІ України та органів державної влади та місцевого самоврядування на предмет дотримання містобудівного законодавства та здійснення позапланових перевірок за зверненням центральних органів державної влади, правоохоронних органів вищого рівня (Генеральної Прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби Безпеки України та ін.).

Модернізувати структуру органів державного архітектурно-будівельного контролю можна також шляхом зменшення службовців територіальних органів, які виконують допоміжні функції, керівників проміжної ланки та збільшення кількості фахівців, які безпосередньо здійснюють державний контроль та юридичний супровід у територіальних органах ДАБІ України, що передбачає внесення змін до штатного розпису органів ДАБІ України. Оптимізація структури має здійснюватись комплексно з оптимізацією ДАБІ України.

Підвищення якості інспекційно-контрольних заходів. Упровадження обов'язковості перевірок на етапах будівництва, в тому числі попередньої та підсумкової перевірки, має здійснюватись шляхом внесення відповідних змін до законодавчих та нормативно-правових актів, розробки та впровадження регламенту проведення інспекційних перевірок. Перевірки об'єктів будівництва мають здійснюватися відповідно до етапів виконання будівельних робіт, залежно від категорії складності об'єкта будівництва. Регламент має деталізувати Порядок здійснення державного архітектурно-будівельного контролю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю» № 553 від 23.05.2011р. [1], в частині безпосереднього здійснення перевірок посадовими особами органів ДАБІ України. Кожен об'єкт повинен мати відповідну контрольну справу, в якій мають зберігатися всі матеріали перевірок. Має бути порядок оскарження результатів перевірки у вищого керівника, посадової особи, яка здійснила перевірку. Має бути передбачений розподіл функцій серед посадових осіб державного контролю у сфері містобудування, які

безпосередньо здійснюють заходи контролю залежно від категорії складності та з урахуванням принципу територіальності.

Розроблення та впровадження міжвідомчої інструкції із взаємодії органів ДАБІ України, Прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України щодо профілактики та протидії містобудівним правопорушенням має здійснюватися робочою групою, до складу якої входитимуть представники вищезазначених органів. Ця інструкція має передбачити порядок надання та обміну інформацією, шляхи комунікації посадових осіб указаних органів між собою, визначення відповідальних осіб з питань взаємодії. Інструкція має бути затверджена наказами ДАБІ України та вищезазначених правоохоронних органів.

Підвищення рівня мотивації державних службовців органів державного архітектурно-будівельного контролю здійснюється переважно завдяки поліпшенню ресурсної складової системи ДАБІ України. Розроблення та впровадження корпоративної символіки має здійснюватись наказами ДАБІ України, розширення переліку відзнак ДАБІ України - шляхом розроблення та впровадження положення про відзнаки ДАБІ України. Розроблення та впровадження порядку забезпечення службовим житлом службовців органів ДАБІ України, розроблення програми, створення службового житлового фонду та створення службового житлового фонду має здійснюватися поступово шляхом фінансування будівництва та придбання службового житла за рахунок державного бюджету.

Має бути розроблений та впроваджений порядок надання пільгових путівок для відпочинку службовців органів ДАБІ України та їх сімей. Впровадження порядку має відбуватися комплексно зі створенням санаторного фонду ДАБІ України, забезпечення пільгового відпочинку за рахунок часткового державного відшкодування вартості послуг з відпочинку.

Також потрібно запровадити в системі органів ДАБІ України підрозділ з питань профілактики та протидії корупції. Основним завданням підрозділу має бути профілактика та протидія корупційним злочинам, адміністративним корупційним порушенням зі сторони осіб, віднесених до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення під час здійснення державного архітектурно-будівельного контролю. Цей підрозділ має взаємодіяти з правоохоронними органами стосовно профілактики та протидії корупції у сфері державного контролю щодо

містобудування. Підрозділу необхідно надати повноваження здійснювати службові перевірки за наказом голови або заступника голови ДАБІ України з питань запобігання та протидії корупції в системі державного архітектурно-будівельного контролю.

Наступним кроком є створення асоціації службовців органів державного архітектурно-будівельного контролю. Асоціація має створюватись як громадська організація шляхом організації та проведення установчої конференції службовців органів ДАБІ України, розробки та прийняття статуту, обрання голови, заступників та контрольної комісії, подальшого функціонування асоціації.

Поліпшення стану інформаційної політики та роз'яснювальної роботи щодо законного механізму виконання будівельних робіт у регіонах (профілактика містобудівних порушень) має впроваджуватись шляхом розроблення та впровадження регламенту з інформаційно-аналітичної роботи. Порядок має передбачати механізми проведення заходів з проведення семінарів-нарад, прес-конференцій, телевізійних виступів, висвітлення діяльності через офіційні сайти в мережі Інтернет, відповідальними за реалізацію інформаційної політики органів ДАБІ України мають бути інформаційно-аналітичні підрозділи. Водночас цей порядок має передбачати відповідальність за самовільну зміну цільового призначення введених в експлуатацію об'єктів будівництва.

Розробити та впровадити тимчасовий порядок укладання договору суперфіцію між органами місцевого самоврядування та співвласниками приміщень у багатоквартирних житлових будинках з метою оформлення дозвільних документів на виконання будівельних робіт у разі відсутності державних актів на право постійного користування в організаціях співвласників та в організаціях, що обслуговують багатоквартирні житлові будинки.

Упровадження стратегії розвитку системи державного контролю у сфері містобудування в Україні, що здійснюється органами державного архітектурно-будівельного контролю сприятиме підвищенню результативності механізмів державного архітектурно-будівельного контролю в Україні.

Впровадження запропонованих заходів дозволить поліпшити кадровий потенціал, вирішити завдання із забезпечення системи органів ДАБІ України та її територіальних підрозділів досвідченими висококваліфікованими фахівцями, поліпшити внутрішньоорганізаційні

комунікаційні зв'язки, створять дієвий інструмент із забезпечення дотримання внутрішньої виконавської дисципліни.

Література:

1. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю» № 553 від 23.05.2011р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-%D0%BF> (дата звернення: 12.11.2019 р.).

Рудько Мар'яна Василівна
*провідний спеціаліст відділу
з формування виплат Управління соціальної політики ТМР*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ

Прагнення України увійти в Європейську співдружність країн видається складним без створення системи правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що впливатимуть на соціальну стабільність суспільства і сприятимуть її підтриманню, створенню умов зростання добробуту населення, забезпечення гідного рівня та якості життя населення.

Процес поглиблення інтеграції у світове економічне співтовариство передбачає чимало суттєвих змін у системі управління державою як складової соціально-економічної системи, на основі ідеї сполучення економічної ефективності як результату дієвості ринкових сил та соціального компромісу. Наявність дійової, ефективної системи соціального захисту є свідомством рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу. Чим вищий рівень життя членів суспільства, тим більш розвинутим може вважатися суспільство, яке розвивається в межах ринкової економіки.

Таким чином, вивчення закордонного досвіду, як важливого аспекту визначення подальших шляхів розвитку, чи створення нового, більш досконалого механізму державного управління у сфері соціального обслуговування населення, що дасть змогу розглянути особливості соціально спрямованих заходів із захисту населення, які впроваджуються в інших країнах.

Певні зусилля позитивного характеру зі створення й функціонування системи обслуговування соціально незахищених верств населення здійснюються в

Подальший огляд зарубіжного досвіду з упровадження різних засобів соціального захисту доводить, що фактично більшість інституціональних послуг і послуг вдома безпосередньо фінансуються місцевими органами влади. Крім того, різні країни дотримуються політики підтримки з високим рівнем обслуговування, тому що цей сектор вважається важливим сектором зайнятості на місцевому рівні. Так, у Болгарії в соціальній сфері реалізуються такі завдання [1, с. 79]:

- підвищення ефективності реабілітації на базі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу;
- підготовка й удосконалення кадрів з медико-соціальної реабілітації;
- активне використання в процесі реабілітації природних фізичних факторів;
- удосконалення медико-соціальної реабілітації на всіх рівнях, тобто національному, регіональному, окружному і сільському.

Наприклад, у Конституції Польщі закладене міцне підґрунтя польської концепції медико-соціальної реабілітації хворих, інвалідів і літніх людей. У Польщі діють такі принципи організації соціального обслуговування [2, с. 72]:

- загальність, тобто охоплення всіх медичних дисциплін і всіх нужденних;
- комплексність, що передбачає вирішення всіх аспектів даної проблеми;
- раннє застосування, розраховане на початок реабілітації разом із класичними методами лікування;
- безперервність, що містить цикл тісно пов'язаних між собою медичних профілактичних і соціальних заходів.

У Фінляндії, відповідно до закону про соціальне забезпечення, у випадку інвалідності чи втрати працездатності здійснюється соціальна допомога вдома. Значна увага в цій країні приділяється організації й розвитку взаємодії між різними віковими групами населення, органами охорони здоров'я і соцзабезпеченню під час проведення допомоги хворим, старим та інвалідам, компенсуються витрати на придбання протезів, пристосувань тощо [3].

У різних країнах Європейського союзу соціальне обслуговування забезпечується чи фінансується місцевими органами влади і розглядається переважно як засіб соціальної допомоги. Безпосереднє надання послуг чи оплата послуг, наданих іншими секторами, включаючи інституціональне обслуговування, підпадають під перевірку доходів і активів. Така перевірка може поширюватися в деяких країнах на права успадкування і на членів родини старої людини, як, наприклад, у Бельгії, Німеччині, Франції й Люксембурзі. Це може привести до збільшення потреби в альтернативному фінансуванні послуг з тривалого догляду.

У Скандинавських країнах і Великобританії місцеві органи влади сьогодні мають цільові бюджети, з яких фінансується інституціональний догляд і догляд вдома, а не численні субсидії на спеціальні послуги. Це було введено, щоб застосувати більш гнучкий підхід до організації обслуговування й підвищити ступінь реагування на різні нестатки у сфері соціального обслуговування [4, с. 71].

У ряді країн виплачується грошова допомога літнім людям, що є малозабезпеченими, а саме в Австрії, Франції, Іспанії і Великобританії. Донедавна нужденні не одержували достатніх коштів для покриття витрат на забезпечення індивідуального догляду вдома, маючи лише можливість одержувати тільки інституціональне обслуговування. Грошова допомога була частковою допомогою для оплати додаткових витрат на щоденний догляд літніх людей і частково засобом, що дозволяє компенсувати витрати члену родини чи сусіду, що забезпечує догляд і підтримку. Рівень потреби у догляді вважався умовою права на обслуговування, а не критерієм щодо надання допомоги на рівні, що дає можливість оплачувати догляд.

В Австрії такі компенсації допомагають розплатитися за лікування в лікарні, тому що представник родини, що доглядає, розглядається як пряме заміщення формального обслуговування. Такі виплати були значно збільшені за обсягом в 1993 р. У Скандинавських країнах існували умови з оплати праці тих, хто надавав такі послуги як альтернативу формальним послугам. Але застосування таких умов дуже обмежене і спостерігається тенденція до зменшення. Подібні виплати здійснюються в Новій Зеландії, коли обмежені розміри виплат особі, яка доглядає, що сприймається як заміна обслуговування [5, с. 116].

У таких країнах, як Австралія, Ірландія, Великобританія, порівняно недавно ввели допомогу на оплату осіб, що здійснюють послуги, у систему соціального забезпечення на правовій основі. У Великобританії

ця допомога спрямована на осіб працездатного віку, що надають послуги, і більшість людей, що одержували цю допомогу, були дітьми чи подружжями недієздатних людей. В Ірландії допомогу виплачують особам, що здійснюють догляд за літніми недієздатними людьми, в цій групі реєструється більшість випадків. Ряд країн поширив захист на пенсії для людей працездатного віку, що відмовляються від роботи, щоб забезпечити догляд недієздатним особам [6, с. 213].

Огляд ступеня й використання грошової допомоги як оплати догляду в зарубіжних країнах дав можливість дійти висновку, що дотепер виплати з догляду не були важливим чинником під час утворення соціальних чи інших полісів. Кілька країн із системою охорони здоров'я й добробуту, що ґрунтується на моделі соціального страхування, узяли за основу інший підхід. У цих країнах головним політичним питанням стала нестача страхових коштів, призначених для покриття витрат на тривалий догляд, для інших послуг охорони здоров'я. Тиск, що спричиняється витратами тривалого догляду на інші бюджети (наприклад, бюджети соціальної допомоги в Австрії, Франції й Німеччині і лікарняні бюджети в Японії), також привів до потреби формування й застосування нових форм фінансування.

Так, дві країни, а саме Австрія і Німеччина, прийняли законодавство щодо забезпечення більш широкого відшкодування витрат на тривалий догляд. Однак прийнятий метод має відмінності і відображає існуючі в цих країнах системи добробуту й філософські підходи. Наприклад, у 1993 р. Австрія замінила систему виплат, що фінансувалися з федеральних і місцевих бюджетів допомоги на уніфіковану систему допомоги з тривалого догляду (Федеральне міністерство праці і соціальних справ, 1994 р.). Надання допомоги залежить від двох критеріїв [7, с.62]:

- постійна потреба в допомозі внаслідок фізичної, розумової чи психічної недієздатності, захворювань органів почуттів, що можуть продовжуватися протягом як мінімум шести найближчих місяців;

- потреба в допомозі більше ніж п'ятдесят годин на місяць.

На нашу думку, до позитивів такої системи можна віднести таке:

- основною метою допомоги є підвищення незалежності старих та інвалідів шляхом надання їм грошових ресурсів на оплату догляду у власному будинку чи в спеціальних установах;

- можливість значною мірою полегшити тягар місцевих бюджетів із соціальної допомоги;

- зростання зайнятості населення для забезпечення догляду вдома.

Однак поряд з позитивами залишається деякий сумнів відносно того, що система надання більш якісних послуг була б менш витратною, залишаючись доступною для літніх людей та їх родин.

Німецькою системою передбачено три рівні виплати допомоги, що належить до рівня догляду першої необхідності такі як [7, с.64]:

1. Потреба в допомозі один раз на день принаймні для двох видів діяльності по догляду за тілом, харчування чи пересування плюс кілька видів діяльності на тиждень для роботи по дому. Загальна кількість часу, що витрачається, – як мінімум 1,5 год. допомоги на день, включаючи принаймні 15 хв. вищевказаної діяльності.

2. Потреба в допомозі принаймні тричі на день у різний термін і в допомозі по дому. Загальна кількість часу, що витрачається на допомогу, – як мінімум 3 год. на день.

3. Потреба в допомозі постійно, включаючи нічні години, і допомога для роботи по дому. Загальна кількість необхідної допомоги становить як мінімум 5 год. на день.

Особи, які підпадають під дію виплати допомоги, можуть вибрати допомогу у вигляді послуг за визначеною вартістю або готівкою. Причому вартість ваучера на послугу більша, ніж те, що видається готівкою. Під час обговорення підкреслювалося, що система була створена для збільшення зайнятості населення шляхом надання послуг, особливо послуг по догляду вдома. Також підкреслювалося, що виплата допомоги грошима не означає покриття всіх витрат з догляду, а призначена для того, щоб зробити значний внесок у зниження витрат родини з догляду чи компенсувати ті витрати, що утворюються під час догляду самими членами родини. У цьому випадку допомогу фінансують страхові фонди з тривалого догляду за схемами медичного страхування. Для фінансування виплати допомоги встановлені внески на рівні 1 % від зарплати і 1,7 % від зарплати порівну з працюючих і роботодавців. Пенсіонери й особи, що одержують догляд, також здійснюють ці внески зі свого пенсійного доходу, у такому разі пенсійний фонд сплачує половину.

Крім того, державою впроваджено низку заходів з компенсування роботодавцям додаткового тягаря з нових внесків, а саме:

– відмова службовцям у наданні вихідного дня, якщо свято припадає на робочий день тижня;

– обмеження витрат з медичного страхування за допомогою скорочення ліжко-міст у лікарнях, зайнятих хворими, з тих, хто має потребу в тривалому догляді;

– здійснення більш твердого моніторингу непрацевдатності, щоб скоротити витрати по лікарнях для роботодавців [8, с. 94].

На нашу думку, перелічені заходи є надто жорсткими, особливо це твердження стосується відмови службовцям у наданні вихідного дня і обмеження витрат з медичного страхування. Це може привести до зниження мотивації службовців до праці, скоротити стимули працівників на тлі їхнього відчуття соціальної незахищеності, що, у свою чергу, може призвести до зниження моральної працевдатності і продуктивності праці.

Щодо соціальної політики в Італії, то доцільно зазначити, що істотний вплив має такий чинник, як історична відмінність у прибутках населення в північних і південних регіонах, що відображається у статистиці з безробіття. Така ситуація суттєво позначається на ролі, яку відіграє соціальний захист: пенсія по інвалідності в економічно слабких регіонах, окрім свого основного призначення, виконує роль допомоги по безробіттю й соціальної допомоги. Істотною проблемою є співіснування секторів економіки з низьким рівнем соціальних гарантій та секторів, де гарантованість соціальних послуг вища, зокрема внаслідок широкого розвитку профспілкового руху на півночі країни.

Характерними особливостями італійської системи соціального захисту є незадовільний захист від ризиків людей, які з різних причин опинилися без жодних прибутків; асиметрична структура соціальних видатків (найбільшу частину соціальних видатків становить пенсійне забезпечення, тоді як на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти); високий рівень державної заборгованості, яка обмежує фінансову свободу держави у соціальній сфері; недостатня відповідальність як соціальних органів, так і отримувачів соціальних послуг і виплат щодо основних принципів системи соціального страхування [9].

У Польщі діє система адресної грошової допомоги, визначення кола осіб, які претендують на грошові допомоги, призначення і виплата цих допомог є монополією державних органів. Підготовка відповідного законодавства і розробка довготермінових програм у соціальній сфері здійснюється органами державного управління, хоча до цього залучаються і неурядові інституції. З іншого боку, вважається, що бюрократичні інститути державного сектора не є настільки успішними в ситуаціях, які вимагають швидкої адаптації до різних умов, а також наданні соціальних послуг різним групам населення, насамперед у наданні тимчасових послуг чи здійсненні недовготривалих проектів. Тому цим займаються неурядові

організації, які ефективно виконують завдання, що дають мінімальний прибуток і вимагають усебічного підходу до вирішення проблеми обмеженого кола клієнтів. На сьогодні в Польщі розвивається і третій, корпоративний сектор, метою якого є отримання прибутку від надання соціальних послуг. Як правило, у Польщі різні центри для підтримки соціально незахищених громадян створюються саме неурядовими інституціями, що співпрацюють з органами місцевої влади в питаннях надання соціальної допомоги таким громадянам. Ці організації працюють із певною категорією осіб, надаючи їм психологічну, соціальну, юридичну та в окремих випадках матеріальну допомогу. Органи громадської адміністрації можуть замовляти громадським організаціям виконання громадських завдань разом із наданням дотацій на фінансування їх реалізації, або вони можуть підтримувати такі завдання, разом із наданням дотацій на дофінансування їхньої реалізації [10].

Польська концепція соціальної політики передбачає створення системи багаторівневої соціальної діяльності за допомогою відродження місцевої самоврядності, базованої на суспільній ініціативі, що активізує сім'ю і особистість, добровільні організації, групи взаємодопомоги. Згідно з новою моделлю соціальної політики у Польщі, саме ці інституції є партнерами як державної адміністрації, так і місцевого самоврядування у забезпеченні та розподілі засобів для діяльності організацій, що надають суспільні послуги. Партнерство державних і громадських організацій орієнтовано на підвищення рівня соціального обслуговування та вирішення місцевих соціальних проблем [11].

Аналіз зарубіжного досвіду виявив, що в більшості високорозвинених країн і країн з трансформаційною економікою першочерговим питанням є питання пошуку шляхів удосконалення надання допомог сім'ям з дітьми. Основною метою допомоги є підвищення соціального захисту дітей. Нова система значно полегшить тягар місцевих бюджетів з соціальної допомоги.

Література:

1. Мильман В. Рабочая мотивация и удовлетворенность трудом. М.: Экономика, 1985.
2. Михеева Ю. Социальная защита. *Экономист*. 2003. № 8. С. 69 – 74.
3. Шмелев Н. Экономика и общество. *Вопросы экономики*. 1996. №1.

4. Наумова С. А. О подходах к построению философско-социологических моделей трудовой мотивации. Ключевые вопросы социологии труда. М.: Наука, 1988. 136 с.
5. Червінська Л. П. Мотивація персоналу в менеджменті: стан, проблеми, напрями розвитку. К.: Підприємство «Правда Ярославичів», 1997. 203 с.
6. Заславская Т. И., Рывкина Р. В. Социология экономической жизни: очерки теории. М.: Наука, 1991. 442 с.
7. Стойка А. Зарубіжний досвід організації обслуговування соціально незахищених верств населення. *Економіка та держава*. 2009. № 38. С. 57 – 66.
8. Ламбарт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь. М.: «Дело», 1993. 224 с.
9. Соціальний захист населення у закордонних країнах. URL: <http://www.uaeconomic.com/ulens-1549-2.html> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
10. Коваль О. Досвід соціального захисту та роль організацій в Польщі. URL: <http://lawngo.net/?itemid=493> (дата звернення: 15.11.2019 р.).
11. Ярова Л. Система соціального захисту у країнах Центральної і Східної Європи. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2012. № 1. С. 122 – 126.

Савчук Світлана Василівна
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету
Мостіпака Ярослав Анатолійович
студент групи ФМ-22
Тернопільського національного економічного університету

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В сучасних умовах впровадження процесів бюджетної децентралізації важливою передумовою ефективного соціально-економічного розвитку регіонів та належного функціонування місцевого самоврядування є наявність достатніх обсягів власної ресурсної бази для надання якісних суспільних благ та послуг безпосередньо споживачам. Налагоджений механізм мобілізації усіх видів надходжень на місцевому

рівні слугує основою зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Так, процеси реформування, що відбуваються в державі, загалом показали позитивний вплив на формування доходів місцевих бюджетів, що відповідно відображає щорічне її зростання і не лише за рахунок міжбюджетних трансфертів, але і завдяки збільшенню власних надходжень. Однак, не виключається все ще досить висока залежність місцевих бюджетів від обсягів наданих з державного бюджету трансфертів, що складають близько половини надходжень. Це свідчить про значну ще їх залежність від державного бюджету, що суперечить впровадженій реформі децентралізації. Оскільки чим вищою часткою міжбюджетних трансфертів характеризуватиметься дохідна частина місцевих бюджетів, тим більш централізована система, а також більша залежність органів місцевої влади.

Саме таку тенденцію можна і відмітити щодо наповнення місцевих бюджетів Чемеровецького району, в яких найбільшу частку з усіх джерел у 2016-2018 рр. складають офіційні трансферти. У 2016 році вони становили 199530,2 тис. грн. або 70,9%, у 2017 році їхня частка збільшилася до 87,4% від загального обсягу доходів бюджету Чемеровецького району – найбільшу частину таких доходів за аналізований період, що суперечить впровадженій реформі бюджетної децентралізації, і у 2018 році вони становили – 267235,3 тис. грн. (85,9%).

Податкові та інші надходження складають менше половини від загальної суми доходів бюджету Чемеровецького району. У 2016 році податкові надходження акумульовані у обсязі 70969,5 тис. грн. (їхня частка була на рівні 25,2%), у 2017 році вони зменшились близько у 2,2 рази – до показника 32156,7 тис. грн. (11,1%), і у 2018 році спостерігалось вже незначне їхнє зростання до суми 39071,0 тис. грн. У порівнянні із відсотковим співвідношенням показників місцевих бюджетів України загалом, то частка податкових надходжень є меншою, ніж щодо міжбюджетних трансфертів, а проаналізувавши бюджет Чемеровецького району, відмітимо значну залежність від наданих офіційних трансфертів, що свідчить про значну дотаційність та суперечить застосуванню реформи бюджетної децентралізації.

Як і по Україні, так і на рівні місцевих бюджетів Чемеровецького району незначну фіскальну роль у формуванні дохідної бази відіграють неподаткові надходження. Їхні показники коливаються у розмірі від 5028,3 тис. грн. у 2018 році до 11056,2 тис. грн. у 2016 році. Однак

найменшу частку у структурі доходів місцевого бюджету склали доходи від операцій з капіталом – близько 0,003-0,006%.

Практика формування доходів місцевих бюджетів Чемеровецького району за рахунок податкових надходжень у 2016-2018 рр. свідчить про те, що, незважаючи на незначні обсяги та питому вагу податкових надходжень, у доходах місцевих бюджетів по Чемеровецькому району, відбулось перевиконання планових надходжень. Варто вказати, що саме податок на доходи фізичних осіб залишався основним джерелом наповнення місцевих бюджетів у загальному обсязі податкових надходжень.

Щодо надходжень місцевих податків і зборів, то варто відмітити, що вони не відіграють суттєвого фіскального значення у формуванні власної дохідної бази зазначених місцевих бюджетів. Зокрема, у 2017 р. відбулось суттєве зменшення обсягів місцевих податків: на 8933,3 тис. грн. – єдиного податку та на 5323,4 тис. грн. податку на майно. Проте вже у 2018 р. спостерігалось їхнє зростання: на 2115,2 тис. грн. та 489,5 тис. грн. відповідно. У структурі місцевих податків і зборів значну частку складає єдиний податок (62,4% у 2016 р. та 65,6% у 2018 р.). У зв'язку з цим постає необхідність удосконалення справляння, в першу чергу, податку на майно, зокрема податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Отже, незважаючи на позитивні аспекти процесів децентралізації, все ж для подальшої успішної її реалізації в Україні необхідним постає вирішення проблем щодо формування місцевих бюджетів. Оскільки недостатні обсяги власної дохідної бази місцевих бюджетів не дозволяють місцевим органам влади повною мірою фінансувати всі видатки, пов'язані із виконанням покладених на них функцій і завдань. Крім того, місцеві органи влади не зацікавлені у збільшенні надходжень до відповідних бюджетів та пошуку додаткових джерел надходжень тощо. Тому при цьому доцільним постає утвердження спроможності органів місцевого самоврядування щодо встановлення та оптимізації переліку місцевих податків і зборів, їхніх ставок у відповідності до особливостей розвитку певної території для фінансування потреб безпосередніх споживачів; підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на місцевому рівні, а також посилення зацікавленості місцевих органів влади у збільшенні власного ресурсного потенціалу із використанням новітніх та прогресивних інструментів впливу територіальних громад на економічне

зростання відповідного регіону; посилення прозорості щодо формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.10.2019 р.).
2. Звітність про виконання місцевих бюджетів Чемеровецького району за 2016-2018 роки. URL: <https://chemrda.gov.ua/p7199.htm> (дата звернення: 01.10.2019 р.).

Садовська Олена Олександрівна

головний спеціаліст-економіст

Головного управління статистики у Волинській області

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Характеризуючи роль держави в підтримці розвитку малого бізнесу потрібно зупинитись на тих механізмах та інструментах, за допомогою яких відбувається державне регулювання в різних секторах економіки. У науковій літературі немає однозначного трактування понять «механізм управління», «державне управління», «державне регулювання», «механізми державного управління», «принципи, методи та інструменти державного управління». В економічному словнику під терміном «механізм» розуміють сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, здійснення певних дій задля досягнення мети [1]. У державному управлінні однією з усталених дефініцій поняття «механізм» є така: механізм – це послідовність станів та процесів, що визначають собою будь-які дії, явища; система, пристрій, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності [2].

Поняття «державне управління» та «державне регулювання» дуже подібні між собою, деякі дослідники ототожнюють їх, деякі ні, наголошуючи що державне регулювання є складником державного управління.

У законодавстві України також немає чіткого визначення цих понять, і розмежування державного управління з державним

регулюванням за змістом їх майже неможливе. Зокрема, і державне управління, і державне регулювання здійснюються органами виконавчої влади й іншими державними органами, що мають виконавчі функції.

В енциклопедії державного управління і під цим терміном розумітимемо діяльність держави (органів державної влади), спрямовану на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, на узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, на забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [3, с. 157].

Найбільш повне визначення державного регулювання, на нашу думку, наводить В. Воротін. Під державним регулюванням він розуміє здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їхнього впорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [4, с. 56].

Слід погодитися з М. Ткач у тому, що державне регулювання здійснюється в тих сферах, де необхідним є забезпечення балансу публічних і приватних інтересів, наприклад під час забезпечення реалізації економічної та екологічної функцій держави. Залежно від об'єкта регулювання цей баланс може бути різним (в економічній сфері більше застосовується державне регулювання, оскільки приватні інтереси переважають над публічними, у сфері використання природних ресурсів приватні та публічні інтереси повинно бути забезпечено однаковою мірою) [5].

На основі проведеного дослідження під механізмом державного регулювання розвитку малого бізнесу необхідно розуміти комплекс практичних заходів із досягнення визначених цілей, що реалізуються через відповідні методи та інструменти державного впливу на об'єкт регулювання. До складу вказаного механізму входять правовий, економічний, інституціональний, соціальний, інформаційний складові.

Ці механізми державного регулювання розвитку малого та середнього агробізнесу в Україні функціонують одночасно і в тісному взаємозв'язку. Проте аналіз цього процесу свідчить про відсутність із боку держави комплексного бачення подальшої розбудови цих процесів, тобто спостерігається орієнтація лише на часткове розв'язання проблем, що стосуються окреслених вузьких місць.

Для забезпечення організації нормального функціонування будь-якого механізму державного регулювання необхідно забезпечити дотримання певних принципів із використанням відповідних методів та інструментів. Під принципами державного регулювання (управління) науковці розуміють: керівні правила, основні положення та норми поведінки, якими керуються учасники державного регулювання (управління).

Література:

1. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. Київ: ЦУЛ, 2009. 264 с.
2. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / за ред. Н. Р. Нижник. Київ: УАДУ, 1998. С. 160.
3. Державне управління / Ковбасюк Ю. В. та ін.: Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. 748 с.
4. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 392 с.
5. Ткач М. П. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 110 – 113.

Сидор Ірина Петрівна

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Андрощук Василь Васильович

*провідний спеціаліст сектору юридичного забезпечення
Регіонального сервісного центру МВС в Тернопільській області*

СУТНІСНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ В СИСТЕМІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Найбільш дієвою обставиною, котра спонукає людину здійснювати ту чи іншу діяльність, є мотивація. Вона характеризує як внутрішні, так і зовнішні фактори, котрі впливають на особистість і спонукають її діяти

певним чином. Мотивація зумовлює сферу, котра впливає на напрям діяльності, її силу, усталеність, а також суб'єктивні реакції організму, що супроводжують діяльність людини. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює множинність підходів до розуміння її суті, природи, структури, а також до методів її вивчення, через що зміст самого поняття різними вченими формулюється по-різному.

Поняття мотивація походить від французького «le motif» та означає імпульс, поштовх до здійснення певної дії. Щоб зрозуміти сутність поняття мотивації необхідно проаналізувати його визначення. Першим, хто почав досліджувати та вивчати природу мотивації був Адам Сміт, шотландський економіст та філософ, автор праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) 1776 року. Працюючи над своєю роботою, він дійшов висновку, що людина при настанні хоч якої-небудь можливості обов'язково буде прагнути до збільшення свого фінансового становища. Адам Сміт вважав, що поліпшення свого добробуту, примноження своїх доходів, економічна заінтересованість є основним мотивом діяльності людини.

Складові мотиваційної сфери людини різні вчені також розглядають по-різному. Так, Г.А. Дмитренко, Т.М. Максименко, К.О. Шарапатова, розглядають мотиваційну сферу людини як таку, що починає формуватися з органічних, матеріальних, соціальних і духовних потреб, які переходять у мотиви (на їх думку це предмети потреб), а потім – у цілі (кінцеві результати дій) [7, с. 10].

Є.І. Ходаківський розглядає поняття «мотивація» як процес внутрішнього спонукання індивіда до активної діяльності, досягнення поставлених цілей і процес свідомого вибору людиною певної лінії поведінки, яка ґрунтується на внутрішніх та зовнішніх чинниках, тобто на мотивах та стимулах [11, с. 114]. А.М. Колот розкриває його зміст як сукупність рушійних сил, причому варто зазначити, що такі рушійні сили можуть бути і внутрішніми і зовнішніми, які спонукають людину до виконання певних дій. Під дією цих сил людина свідомо чи несвідомо вчиняє певні дії [6, с. 6]. Натомість С.В. Мочерний пропонує визначення мотивації як усвідомлене та цілеспрямоване спонукання працівника до праці, шляхом стабільного впливу на його потреби. На думку А.С. Афоніна, мотивація є управлінською діяльністю, що спрямована на стимулювання працівників для досягнення цілей підприємства [1, с. 40].

Г.В. Дворецька зазначає, що мотивація – це комплекс спонукальних причин, потреб, під впливом яких так чи інакше діє особа в конкретній ситуації. Якщо людина змушена буде вибирати, тоді вона обере саме те, що забезпечить максимальне задоволення її потреб. То ж мотивація дій людини тісно пов'язана з її потребами [3, с. 152].

В.П. Сладкевич наголошує, що мотивація – сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій; процес свідомого вибору людиною того чи іншого типу дій, які визначаються комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (відповідно стимулів і мотивів). А.П. Єгоршин розглядає мотивацію як пробудження людини до діяльності для досягнення цілей. Мотивація є індивідуальною та впливає на поведінку людини, а також може змінюватися під впливом мотивів [4, с. 457]. В.В. Лукашевич вважає, що мотивація – це спонукання людини до дії для досягнення нею особистих цілей і цілей організації [8, с. 187]. Л.Я. Малімон та І.В. Глова розглядають мотивацію професійної діяльності державного службовця як структурно-динамічне утворення у вигляді трьох складових [9, с. 97]. Когнітивна складова характеризується усвідомлюваними мотивами («знаними»), що спонукають державних службовців діяти відповідно до власних знань та світогляду і проявляється у твердженнях «Я знаю, що домінуючий вплив на виконання мною професійних обов'язків здійснює...», «Я знаю, що специфіка діяльності в системі державної служби полягає у...» тощо [9, с. 97].

Емоційна складова (афективна) представлена особистісно-значущими мотивами і відображає певний тип ставлення державного службовця до професійної діяльності, до себе, колег, то ж вона відображає міру задоволеності чи незадоволеності професійною діяльністю та виявляється у таких твердженнях, як: «В моїй професійній діяльності мене приваблює...», «Найбільше при виконанні професійних обов'язків мені хотілося б ...» тощо. Емоційний компонент має власне психологічну природу і пов'язаний із особистісним смислом професійної діяльності [9, с. 97].

Поведінкова складова (когнітивна) демонструє вибір державним службовцем певної стратегії і тактики поведінки на основі особистісно-значущих для нього мотивів, тобто відображає реально-діючі мотиви. Тобто поведінковий компонент характеризується реальною професійною поведінкою державного службовця і характеризується твердженнями: «...запорукою якісного виконання мною обов'язків є...», «У моїй професійній діяльності головне...» тощо [9, с. 97].

Натомість С.О. Гайдученко розглядає мотивацію як процес, що складається з наступних шести етапів [2, с. 11]:

1) на першому етапі виникає саме потреба як відчуття того, що людині чогось не вистачає, у зв'язку з цим людина змушена здійснити певні дії щоб задовольнити свої потреби;

2) на другому етапі людина займається пошуком альтернатив щоби усунути потребу, тобто задовольнити її, подавити чи не помічати;

3) на третьому етапі відбувається формування цілей (напрямів) дії. Людина визначає, що необхідно зробити для задоволення потреби. На цій стадії людина погоджує кілька моментів: що вона буде мати після задоволення потреби; що вона повинна зробити для одержання бажаного; наскільки досягне бажане; наскільки те, що можна одержати, задовольнить потребу;

4) на четвертому етапі людина докладает зусиль для здійснення усунення потреби. На цьому етапі цілі можуть коригуватися;

5) на п'ятому етапі відбувається одержання винагороди за виконані дії, з'ясовуються, наскільки виконані дії призвели до бажаного результату і у залежності від цього мотивація може зберегтися, а може й посилитися чи, навпаки, послабитися;

б) на шостому етапі відбувається задоволення потреби. Залежно від ступеня зняття напруги, викликані потребою, людина або заспокоюється (якщо потреба задоволена), або продовжує шукати можливості для її задоволення.

Таким чином, вітчизняні дослідники трактують поняття мотивація як цілеспрямовану діяльність людини, що створює спонукальні мотиви та стимули (не лише матеріальні, але й моральні) для здійснення нею певної поведінки.

Трудова мотивація породжується безпосередньо роботою, її змістом, умовами, організацією трудового процесу, режимом праці. Це внутрішня мотивація людини, сукупність її внутрішніх рушійних сил поведінки, пов'язаних з роботою. Безумовно, кожний працівник відчуває потребу в змістовній, цікавій, корисній роботі, зацікавлений у визначеності перспектив посадового зростання, почуває самоповагу, якщо результати його праці оцінюються високо. У цілому трудова мотивація пов'язана, з одного боку, зі змістовністю, корисністю безпосередньо праці, а з іншого боку – із самовираженням, самореалізацією працівника [2, с. 8].

Визначення мотивації людини є важливим як для неї самої (для з'ясування доцільності певної роботи, тобто її співвідношення з

потребами у задоволенні, насамперед її фізіологічних, матеріальних, соціологічних запитів, які визначаються рівнем цін на ці потреби [10, с. 28]), так і для її керівників, які прагнуть досягти від використання її праці найкращого результату (для виявлення способів підтримання, заохочення працівників у боротьбі за досягнення поставленої мети).

Ефективна трудова діяльність ґрунтується на системі мотивації, що у своїй основі передбачає задоволення й узгодження мотивів, потреб, інтересів, ціннісних установок, цілей індивідів, колективів, держави і суспільства [5, с. 80].

Таким чином, проблеми і питання мотивації знаходяться у сфері інтересів фахівців з різних галузей знань: державного управління, менеджменту, соціології, економіки і психології, які відповідно до методів і завдань своїх галузей науки досліджують окреслені проблемні питання. Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити, що мотивація трудової діяльності державного службовця має спонукати його працювати більш ефективно, самовіддано і творчо, розкриваючи та використовуючи його трудовий потенціал, стимулюючи службовця на довготривале та сумлінне проходження служби.

Література:

1. Афонин А. С. Основы мотивации труда: организационно-экономические аспекты: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2016. 304 с.
2. Гайдученко С. О. Тексти лекцій з навчальної дисципліни «Мотивація персоналу» (для студентів 5 курсу спеціальності 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування»). Харків: ХНУМГ, 2013. 111 с.
3. Дворецька Г. В. Соціологія праці: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2017. 244 с.
4. Єгоршин А. И. Основы управления персоналом: учеб. пособие для вузов. Москва: ИНФРА-М, 2016. 356 с.
5. Кіріченко О.В. Сутність, структура та формування мотивів трудової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 80-83. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_9_20.
6. Колот А. М. Мотивація персоналу: підруч. Київ: КНЕУ, 2011. 397 с.
7. Конспект лекцій з курсу «Теорія мотивації» / Укладач О.В. Прокопенко. Суми: Вид-во СумДУ, 2016. 171 с.
8. Лукашевич В. В. Основы управления персоналом: учеб. пособие / Под ред. В.В. Лукашевич. Москва: КНОРУС, 2017. 232 с.

9. Малімон Л. Я., Глова І. В. Психологічний аналіз когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів мотивації професійної діяльності державних службовців. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2015. №1. С. 96 – 110.
10. Сидор І. П. Державне регулювання цін на продовольчі товари: вітчизняна практика та необхідність її удосконалення. *Галицький економічний вісник*. 2012. Випуск 1 (34). С. 25-30.
11. Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. Психологія управління: підручник. 3-тє вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.

Сидорчук Анатолій Андрійович
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету
Колодій Ірина Олегівна
студентка групи ФМ-12
Тернопільського національного економічного університету

ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Місцеві бюджети є особливою формою розподільчих відносин, що пов'язана з виокремленням частини вартості суспільного продукту у фондах грошових коштів місцевих органів влади і її використання в основному на задоволення різнобічних соціально-культурних та комунально-побутових потреб членів суспільства, тобто певною мірою на розширене відтворення. Місцеві бюджети передбачені для перерозподілу вартості між територіями, галузями та секторами економіки і сферами суспільної діяльності. При цьому пропорції і форми бюджетного розподілу визначаються потребами суспільного виробництва і завданнями, що стоять перед суспільством на кожному історичному етапі розвитку [1].

Доходи місцевих бюджетів формуються з різноманітних джерел, причому порядок їхнього формування залежно від джерела регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна – податкові чи неподаткові надходження від підприємств усіх форм

власності та від населення, які об'єднуються у фінансові ресурси і зосереджуються в місцевому бюджеті.

У 2015 році доходи місцевих бюджетів України склали 294,4 млрд. грн., у 2016 р. – 366,0 млрд. грн., у 2017 р. – 502,4 млрд. грн., а у 2018 р. – 540,9 млрд. грн.

Доходи місцевих бюджетів зросли на 71,6 млрд. грн. або на 24,3% у 2016 році, на 136,4 млрд. грн. або на 37,26% у 2017 р. та на 38,5 млрд. грн. або на 7,66% у 2018 р. Тобто динаміка доходів місцевих бюджетів України має тенденцію до збільшення [2].

В структурі доходів місцевих бюджетів значну питому вагу займають офіційні трансферти. У 2016 році вони зросли на 25,4 млрд. грн. або на 14,59% у порівнянні з 2015 р., у 2017 р. – на 77,5 млрд. грн. або на 39,66% у порівнянні з 2016 р., у 2018 р. – на 36 млрд. грн. або на 13,19% у порівнянні з 2017 р.

Друге місце належить податковим надходженням, які склали 146,9 млрд. грн. у 2016 році, що на 48,7 млрд. грн. більше, ніж у 2015, 201 млрд. грн. у 2017 р., що на 54,1 млрд. грн. більше, ніж у 2016, а також 211,3 млрд. грн. у 2018 р., що на 11,3 млрд. грн. більше, ніж у 2017.

На формування дохідної бази місцевих бюджетів впливають різні фактори, які можна об'єднати у три групи: економічні; соціальні; політичні.

Місцеві органи влади під час формування дохідної частини своїх бюджетів, подібно до держави, у сфері своєї компетенції здійснюють нормативне регулювання соціально-економічної діяльності. Тобто вони встановлюють певні правила поведінки суб'єктів господарювання, але лише в межах своєї компетенції. Дохідна частина у фінансах місцевих органів влади є також і фіскальним інструментом. Вона дозволяє забезпечувати ці органи ресурсами для розв'язання завдань, що на них покладаються.

Протягом січня-грудня 2018 року надходження до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 233, 93 млрд. грн., що більше від прогнозних показників Міністерства фінансів України на 21,3 млрд. грн. У порівнянні з 2017 роком ці надходження зросли на 41,9 млрд. грн. або на 21,9%. Це свідчить про підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, реалізації заходів щодо пошуку резервів їх наповнення та підвищення ефективності адміністрування податків і зборів.

Розглянемо формування дохідної частини бюджету міста Тернополя за 2018 рік [3]. Сума доходів бюджету становить 2,47 млрд. грн., з яких 2,4 млрд. грн. – доходи загального фонду, а 23,1 млн. грн. – доходи спеціального фонду. У структурі бюджету м. Тернополя найбільшу частку займають офіційні трансферти – 48,6% або 1,2 млрд. грн. та податкові надходження – 47,2% або 1,16 млрд. грн. Таким чином, бюджет міста сформовано за рахунок трансфертів і податкових платежів на 95,8%. Інші джерела доходів, зокрема неподаткові надходження складають лише 3,69% або 90,98 млн. грн.

Таким чином, аналіз бюджетної звітності щодо виконання дохідної частини бюджету міста Тернополя за 2018 рік вказує на те, що більша частина доходів бюджету – це офіційні трансферти, тобто дотації та субвенції з державного бюджету. Зазначене є негативним моментом вітчизняної системи формування доходів місцевих бюджетів різного рівня, адже вказує на значну залежність від наданих коштів з державного бюджету.

В даному контексті влучною є думка Л. О. Міщенко, який зазначає, що критерієм ефективності функціонування бюджетно-податкового механізму є досягнення раціонального балансу між власними коштами місцевих бюджетів і трансфертами, що надаються з державного бюджету [4].

Тобто, частка офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України є неприйнятно високою в умовах децентралізації, яка передбачає забезпечення фінансової незалежності (спроможності) органів місцевого самоврядування.

Література:

1. Іваницька М. П. Стабілізація місцевих бюджетів у контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2012. №19. С. 22 – 26.
2. Звіт про виконання місцевих бюджетів України у 2018 р. / Міністерство фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/ptsm> (дата звернення: 20.10.2019 р.).
3. Звіт про виконання бюджету міста Тернополя за 2018 р. / Тернопільська міська рада. URL: <https://rada.te.ua/byudget-ternopolya/> (дата звернення: 20.10.2019 р.).

4. Міщенко Л. О. Формування і виконання місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. DOI: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/67.pdf.

Солодова Ольга Миколаївна

головний спеціаліст-економіст відділу збирання, введення і контролю даних соціальної статистики та роботи з постачальниками адміністративних даних управління збирання, введення і контролю даних статистичних спостережень, взаємодії з респондентами та роботи з постачальниками адміністративних даних Головного управління статистики у Волинській області

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Однією з головних проблем місцевих бюджетів в Україні є децентралізація управління. Буде справедливим твердження, що фінансова сторона економічної самостійності місцевих органів влади є основоположною. Україна взяла на себе відповідні зобов'язання після підписання й ратифікації Європейської хартії про місцеве самоврядування, яка передбачає, що органи місцевого самоврядування в межах, визначених законом, мають повну свободу дій для реалізації власної ініціативи з будь-якого питання, яке перебуває у сфері їх компетенції. Реальну самостійність місцеві бюджети можуть мати тільки за умови їх фінансової незалежності [1].

На даний час система формування місцевих бюджетів має низку серйозних недоліків:

- високий рівень накопичення фінансових ресурсів у державному бюджеті країни, що зменшує значення регіональних і місцевих бюджетів у вирішенні першочергових важливих для населення завдань;
- низька частка закріплених доходів (податкових платежів) у структурі надходжень до місцевих бюджетів;
- часта зміна податкової системи, що надходять до місцевих бюджетів;
- відсутність стабільних відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів.

Водночас головною проблемою фінансового забезпечення органів місцевої влади є неефективне використання отриманих трансфертів на місцях, що, своєю чергою, негативно відображається на соціально-економічному розвитку регіонів. Загалом серед проблем у сфері формування місцевих бюджетів в Україні найбільш суттєвими, на нашу думку, є такі:

- нестабільність доходної бази;
- незначна частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів порівняно із загальнодержавними обов'язковими платежами;
- наявність «дорогих» в адмініструванні місцевих податків і зборів;
- не достатній перелік місцевих податків і зборів порівняно з іншими країнами;
- незначна фіскальна роль і, низька питома вага місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів [2].

Отже, для того, щоб місцеві бюджети насправді стали основою фінансової самостійності місцевої влади, потрібно здійснити комплекс взаємопов'язаних заходів.

По-перше, необхідно поступово переходити до децентралізації державних фінансів. Головною умовою такої децентралізації є чіткий розподіл компетенції між органами центральної влади та органами регіонального та місцевого самоврядування.

По-друге, потрібно надати органам місцевого самоврядування можливість самостійно встановлювати перелік місцевих податків і зборів та їх ставки в мірі та адекватності виконуваних ними функцій. Ще одним джерелом поповнення місцевих бюджетів могли б стати місцеві позики, проте, в Україні вони не набули належного поширення, притаманного європейським країнам [3, с. 45].

Процес децентралізації розширює можливості розвитку об'єднаних територіальних громад та їх економічну самостійність. Децентралізація, і як наслідок, посилення фінансової спроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад, забезпечують можливість їх сталого розвитку. Окрім цього, зазначимо, що важливою умовою вирішення проблеми зміцнення доходної бази місцевих бюджетів є розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері встановлення податків і зборів, а також створення багатоканальної системи формування бюджету, на основі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні та закріплені доходи. Обсяг цих фінансових ресурсів повинен бути достатнім для того щоб забезпечити функції і обов'язки, які покладаються на той чи інший

рівень місцевої влади. За умови прийняття змін до Бюджетного та Податкового кодексів місцеві громади зможуть самостійно формувати власні бюджети, не чекаючи формування державного, як це робиться сьогодні.

На сьогоднішній день Україна неухильно спрямовує всі свої сили в напрямку реалізації євроінтеграційного курсу, виконання міжнародно-правових зобов'язань, зокрема щодо питання розвитку місцевої і регіональної демократії.

Децентралізація влади та демократизація суспільства яка здійснюється на засадах субсидіарності були і є пріоритетами України. Ключовим у цих процесах є реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування, яка є невід'ємною складовою національного законодавства у цій сфері. Підтвердженням цьому є визначення в програмних документах Президента, Уряду та Верховної Ради України пріоритетів серед яких – передача фінансових ресурсів та зміцнення матеріально-фінансової основи органів місцевого самоврядування, децентралізація влади, виконання інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідних територіях, надання якісних та доступних публічних послуг населенню, поєднання інтересів держави і територіальних громад. Впровадження реформи розпочато на основі Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, Програми діяльності Уряду, «Стратегії – 2020» Президента України та відповідного плану з їх реалізації. [4]

Основоположним кроком щодо реформи місцевого самоврядування стало завдання щодо фінансової децентралізації, реалізацію передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних фінансових надходжень для їх реалізації; стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом з відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення тощо.

Однією з важливих змін до Бюджетного кодексу України стала зміна, що передбачає можливість зберігати зекономлені кошти на кінець звітного періоду на рахунках органів місцевого самоврядування і використовувати їх наступного року. Таким чином місцеві чиновники отримали мотивацію заощаджувати. Раніше будь-що необхідно було використати і списати кошти з рахунків до кінця року, то тепер така практика повинна відійти в минуле. Ще однією важливою новацією є

можливість розміщувати тимчасово вільні кошти спеціального фонду місцевих бюджетів в комерційних банках. З однієї сторони це вирішує проблему затримки виплат з казначейства, з іншої – позбавляє можливість місцеву владу отримувати безвідсоткові кредити на покриття тимчасових касових розривів в місцевих бюджетах [5].

Ще одним прихованим резервом наповнення місцевих бюджетів є об'єкти нерухомості, які фактично експлуатуються власниками, хоча юридично належать до об'єктів незавершеного будівництва, таким чином не підпадаючи під оподаткування. Власниками таких фіктивних недобудов, що нерідко розміщені на території елітних заміських забудов, часто є заможні громадяни або юридичні особи, що в законний спосіб ухиляються від оподаткування наявної в них нерухомості. Не виключено, що така схема ухиляння від сплати податку на нерухомість набуватиме дедалі більшої популярності серед українських громадян і підприємницьких структур [6, с. 278]. Окрім того, видається за доцільне здійснити диференціацію ставки оподаткування житлової нерухомості, розмір якої б залежав від рівня соціально-економічного розвитку території, чисельності населення та статусу адміністративно-територіальної одиниці (обласний чи районний центр, місто обласного значення і т. п.), а також локальних особливостей території, на якій розміщений об'єкт (розвиненість навколишньої інфраструктури, екологічність зони забудови тощо). Ставка оподаткування об'єктів нерухомості, що розташовані поблизу парків, у бізнес-кварталах, центральній або ж історико-культурній частині великих міст повинна бути більшою, ніж для тих, які розміщені на периферії (скажімо, околиці великого міста або ж поблизу так званої промислової зони). Схожа практика застосовується при оподаткуванні нерухомості у Сполучених Штатах Америки та Великобританії, де розмір нарахованого податку за ідентичні об'єкти може різнитися не лише залежно від штату чи графства, а й навіть у межах одного великого міста [7, с. 111].

Використання інших прихованих резервів, що можуть бути залучені до формування власних доходів місцевих бюджетів, лежить у площині законодавчого оформлення можливості розширення переліку місцевих податків та зборів й потребує розроблення як процедури нарахування, так і механізму їх справляння.

Література:

1. Сидор І. П., Корнацька Р. М. Загальнодержавні податки і збори в контексті наповнення місцевих бюджетів. *Інноваційна економіка*. 2018. № 3-4. С. 126 – 133.
2. Войтович Т.Б. Основні проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні та шляхи їх подолання. *Стратегічні орієнтири*. 2012. URL: <http://libfor.com> (дата звернення: 10.10.19 р.).
3. Сидор І. П. Виконання місцевих бюджетів в Україні: практика і проблематика. *Вісник Національного університету водного господарства і природокористування*. 2009. Вип. 2 (46). С. 277 – 287.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 10.10.19 р.).
5. Бюджет місцевої ради в умовах децентралізації. *Ейдос: центр політичних студій та аналітики*: веб-сайт. URL: <http://www.cpsa.org.ua/novyny/byudzhet-mistsevoji-rady-v-umovah-detsentralizatsiji/> (дата звернення: 11.11.19 р.).
6. Сидор І. П. Фінансова політика держави: теоретичні аспекти та практична реалізація в Україні. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 4 (21). С. 44 – 53.
7. Чугунов Ю. І. Місцеві бюджети в умовах трансформації економіки. *Вісник ДДФА*. 2012. № 2. С. 110 – 119.

Тиш Василь Іванович

заступник начальника управління – начальник відділу адміністрування баз даних та супроводження інформаційних систем управління інформаційних технологій ГУ ДПС у Тернопільській області

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Реалізація державної інформаційної політики в діяльності органів Державної податкової служби України є одним із основних засобів забезпечення взаємодії між податковими й митними органами з одного боку, та представниками громадянського суспільства – з іншого,

встановлення між ними конструктивних відносин, побудованих на взаєморозумінні та партнерстві.

Зростання ролі інформації в діяльності органів державної влади, у тому числі в органах ДПС України, дозволяє підкреслити необхідність якісного забезпечення державної інформаційної політики у якості гострої проблеми в діяльності податкових та митних органів. В цілому вбачається, що формування державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України, її правове забезпечення, має будуватися на системній основі. Дана позиція дозволить не лише досягти поставлених перед податковими й митними органами цілей, а також унеможливить появу прорахунків, на які була так насичена інформаційна політика даних органів з моменту набуття Україною незалежності.

Системна основа забезпечення інформаційної політики в діяльності органів ДПС України неможлива без вирішення певних блоків проблем.

Перший блок проблем лежить у площині кадрового забезпечення органів ДПС України висококваліфікованими фахівцями, які повинні володіти методологічним і технологічним інструментарієм інформаційно-аналітичної роботи для практичного впровадження інформаційної політики в податкових та митних органах.

«Кадровий голод» останнім часом є серйозною проблемою для функціонування різних державних органів України. При цьому, незважаючи на значну кількість громадян, бажаючих зайняти посади державних службовців, їх кваліфікація й підготовка «залишають бажати кращого». Перехід висококваліфікованих кадрів із державних органів у приватні структури або переїзд їх за кордон є закономірним процесом, обумовленим зміною політичної формації в Україні. Процес «очищення» державних органів, люстрація, невідповідність матеріального та соціального забезпечення службовців тій відповідальності, яка на них покладається, – усе це веде до зменшення найбільш підготовлених та кваліфікованих фахівців. У сфері інформаційної політики в діяльності органів ДПС України такими фахівцями є аналітики й експерти, які володіють на високому рівні технологічним та методологічним інструментарієм інформаційно-аналітичної роботи.

Поступові ускладнення інформаційних процесів у податкових та митних органах, викликані впровадженням нових інформаційних ресурсів та систем, також підвищують вимоги до підготовки фахівців, які беруть участь в аналітичній роботі. Все це призводить до того, що постійно існує необхідність підвищення кваліфікації працюючого персоналу. А це

вимагає додаткових витрат часу і бюджетних грошей, хоча на сьогоднішній день існує гострий дефіцит і першого, і другого.

Проблема нестачі підготовлених кадрів простежується по всій вертикалі й горизонталі органів ДПС України. При цьому найбільш «гостра» нестача кадрів існує саме в інформаційно-аналітичних підрозділах. Питання про те, що інформаційно-аналітичні підрозділи беруть безпосередню участь у процесі формування та реалізації державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України, у зв'язку з чим їх комплектація підготовленими професіоналами повинна бути пріоритетною. Вбачається, що невинуватим залишається факт відсутності в більшості профільних ВНЗ спеціалізації підготовки фахівців для державних органів, пов'язаної з аналітикою. Для вирішення наявної ситуації необхідна корекція державної освітньої політики в сфері підготовки фахівців для державних органів України. Доцільно на базі ТНЕУ запровадити підготовку спеціалістів та магістрів за спеціальністю «Аналітик консолідованої інформації». В якості первинних програм навчання, методик, матеріалів і загальної спрямованості курсу можна взяти досвід і напрацювання Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який вже кілька років готує фахівців з даної спеціалізації. При цьому необхідно наголосити на необхідності коригування навчальної підготовки аналітиків в ТНЕУ із наголосом на специфіку інформації, що використовується у податкових та митних органах.

Другий блок проблем пов'язаний із загальною організацією органів, які формують та реалізують державну інформаційну політику в діяльності органів ДПС України, невизначеністю у використовуваних підходах і принципах даної організації.

Ні в кого не викликає необхідності роз'яснення факту, що будь-яка система буде ефективно і продуктивно працювати лише в тому випадку, якщо вона раціонально і якісно побудована. При цьому під побудовою системи ми маємо на увазі не лише її створення, а й подальший супровід безперебійного функціонування, при якому вона буде показувати максимальний результат при мінімальних для цього витратах. Існуючі на сьогоднішній день підходи та принципи, які лежать в основі діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів податкових і митних органів, не відображають повною мірою їх специфіки, крім того правові акти, що регулюють діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів, суперечать

науковим принципам, організації системи інформаційно-аналітичного забезпечення державних органів.

Проблема розробки та реалізації державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України полягає не лише в тому, що самі інформаційно-аналітичні підрозділи не організовані на системній основі, а і в тому, що досить часто вони займаються не стільки інформаційно-аналітичною, скільки рутинною інформаційною роботою без надання безпосереднього аналітичного матеріалу, на якому повинні базуватися управлінські рішення в податкових і митних органах. Тобто дані підрозділи займаються лише збором інформації, її архівуванням та зберіганням, у кращому випадку – систематизуванням.

Відзначимо, що взаємодія між інформаційно-аналітичними підрозділами органів ДПС України та їх співробітниками має важливе значення: їх злагоджена й добре скоординована робота впливає на ефективність державної інформаційної політики податкових та митних органів. При цьому на сьогоднішній день у державних органах загалом склалася така управлінська ситуація, яка не заохочує ініціативність, перешкоджає саморозвитку, творчості, виробленню командного духу та «здоровому, спортивному суперництву» серед співробітників. Як вже було зазначено, цьому сприяє низьке матеріальне та соціальне забезпечення працівників, відсутність системи мотиваційних чинників і т.п.

Відсутня взаємодія і серед інформаційно-аналітичних підрозділів, які входять до складу різних органів державної влади. При цьому не варто забувати, що всі ці підрозділи є формуючими й реалізаційними елементами загальної державної інформаційної політики. І про яку ефективну реалізацію даної політики може йти мова, якщо суб'єкти, які формують, а потім і втілюють її в життя, не взаємодіють між собою. Механізму взаємодії між даними органами досі чітко не визначено, відсутня актуальна нормативно-правова база. Норми положень та інструкцій, що стосуються взаємодії, часто дублюються і суперечать одна одній. При цьому багато нормативно-правових актів вимагають заміни, оскільки їх норми є застарілими і на практиці, в кращому випадку, ігноруються. Різні органи влади використовують відмінні один від одного підходи до організації інформаційно-аналітичних підрозділів.

Виходячи з цього, доцільно чітко встановити: по-перше, яке місце повинні займати інформаційно-аналітичні підрозділи в структурі державних органів; по-друге, яка організаційна структура найбільш повно

розкриє потенціал інформаційно-аналітичних підрозділів, щоб вони могли ефективно (як з точки зору витрат часу, так і з точки зору витрат матеріальних ресурсів) вирішувати поставлені перед ними цілі, завдання та функції. Відповідаючи на перше з питань відзначимо, що в більшості державних органів України існує окремий структурний елемент (на обласному рівні – департамент чи управління, на районному рівні – відділ), який займається інформаційно-аналітичною роботою та підпорядковується керівнику відомства або його заступнику. У свою чергу, департамент (управління) складається з відділів, що займаються збором інформації та аналізом за окремими напрямками діяльності органу державної влади. Такий підхід в цілому притаманний і ДПС України. У апараті ДПС України функціонує Департамент інформаційних технологій. Основними завданнями департаменту є:

- реалізація в органах ДПС державної політики в сфері інформаційних технологій;
- забезпечення розвитку, впровадження і технічного супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій в державній митній та податковій справі, у межах компетенції автоматизація митних та податкових процедур, контроль за повнотою та правильністю виконання митних формальностей, впровадження електронних сервісів для суб'єктів господарювання;
- забезпечення формування та ведення реєстрів, банків та баз даних;
- забезпечення обміну документами та інформацією з органами державної влади, державними органами іноземних держав, зокрема, митними та правоохоронними, міжнародними договорами України;
- інформаційно-аналітичне забезпечення ДПС та автоматизація її діяльності [1].

Значення інформаційно-аналітичної роботи в управлінській діяльності органів ДПС усіх рівнів полягає в тому, що її результатом є не лише виявлення основних проблем і недоліків системи, але й запропонування конкретних шляхів їх усунення на основі наявних та потенційних можливостей.

Основними вимогами до інформаційно-аналітичної роботи є:

- достовірність, повнота, суттєвість, своєчасність, зрозумілість, нейтральність, співставність результатів;
- системність і плановість;

– комплексне використання методів аналізу.

Перед інформаційно-аналітичною роботою ставиться основна мета:

– забезпечення безперервного спостереження за результатами службової діяльності;

– систематичне інформування органів влади та управління, керівництва ДПС України та на місцях, а також ДПС про фактичний стан дотримання податкового законодавства і завдання органів ДПС України щодо посилення контролю за його виконанням, особливо в частині надходження доходів до бюджету;

– своєчасне застосування заходів щодо посилення боротьби з порушенням податкового законодавства (щоденне реагування);

– підвищення якісного рівня боротьби з порушенням податкового законодавства шляхом своєчасного й цілеспрямованого прийняття управлінських рішень органами ДПС України.

Основним результатом інформаційно-аналітичної роботи є комплексний аналіз діяльності органів ДПС України у межах їх компетенції, до підготовки якого залучаються практично всі підрозділи.

Третій блок проблем пов'язаний з нормативно-правовим забезпеченням державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України. Закони та підзаконні акти, які розробляються в нашій державі, регулюють здебільшого техніко-технологічну складову, практично не враховуючи інформаційно-змістовну сторону державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України, яка є основним чинником формування і ефективної реалізації інформаційної політики в зазначеній діяльності. Дана ситуація негативно впливає на роботу інформаційно-аналітичних підрозділів податкових та митних органів, співробітники яких мають здійснювати аналіз інформації та інформаційних процесів з метою їх ефективного регулювання. Сьогоднішня правова база не може бути повноцінною основою для створення єдиної системи пов'язаної із забезпеченням державної інформаційної політики в діяльності органів ДПС України, в силу своєї неповноти, колізійності та суперечливості. Її аналіз показує, що прийняті основоположні законодавчі акти, що регулюють інформаційну сферу, не тільки не відповідають сучасному стану суспільних відносин, в силу свого віку, а й часто вступають в протиріччя з більш новими актами.

Відзначимо, що належним чином організована інформаційно-аналітична робота в податкових та митних органах дозволить суттєво покращити впровадження державної інформаційної політики, буде

сприяти ефективності пошуку ознак податкових та митних правопорушень, звільнить ревізорських, оперативних працівників та слідчих від нетипової для них роботи, пов'язаної зі статистичною обробкою відомостей, надасть управлінській діяльності в органах ДПС України більшої цілеспрямованості, обґрунтованості, оперативності й результативності.

Література:

1. Основні завдання Департаменту інформаційних технологій. URL: <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/struktura-/apararat/departament-informatsiynih-tehnologiy/zavdannya-i-funktsii/> (дата звернення: 05.11.19 р.).

Тулай Оксана Іванівна

*д-р. екон. наук, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Мушинська Надія Олександрівна

*студентка групи ФПФМ-21
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Глобальна фінансова криза, що виникла на початку третього тисячоліття, спричинила зростання низки фінансових проблем у більшості країн світу. Відтак останнім часом у світовій економіці сформувалася чітка тенденція до зростання зовнішніх і внутрішніх державних запозичень. Особливо відчутними ці проблеми є для країн із нестійкою, вразливою до економічних потрясінь, фінансовою системою, до яких належить і Україна.

Питання розбудови ефективної системи управління державним боргом є надзвичайно важливими у контексті тих перманентних змін, які впродовж останніх років переживає Україна. Насамперед це стосується проблеми обслуговування державного боргу, що обумовлено значною мірою ірраціональною борговою політикою минулих років. Відтак, необхідність вирішення цього питання потребує напрацювання векторів удосконалення механізму управління державним боргом, оптимізації його структури та формування ефективної боргової стратегії в Україні.

Окремі аспекти формування державного боргу досліджували у своїх працях зарубіжні (Р. Барро, Р. Бубель, Дж. Бюкенен, А. Вагнер, Дж. Кейнс, Ф. Модільяні, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен) та вітчизняні (Г. Асадчий, Т. Вахненко, В. Глуценко, Г. Калач, В. Козюк, В. Корнеєв, Н. Кравчук, Г. Кучер, І. Лютий, М. Макаренко, К. Швабій) учені. Основні складові управління державним боргом України у контексті зарубіжного досвіду розглянуті у роботах О. Будякова, В. Вавілова, Є. Гасанова, М. Карліна, Г. Рибалко, В. Тіткова. Однак сучасна вітчизняна теорія та практика потребують новітніх підходів до управління державним боргом як цілісною системою; неузгодженими залишаються дії окремих її елементів на стадіях формування, обслуговування та погашення державного боргу. Відтак досліджувана тематика є надзвичайно актуальною у нинішніх реаліях розвитку української економіки.

Насамперед зазначимо, що, за даними Міністерства фінансів України [1], станом на 31.12.2019 р. державний та гарантований державою борг України становив 1 998,28 млрд. грн. або 84,36 млрд. дол. США, у тому числі державний борг України – 1 761,37 млрд. грн. (88,14% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 74,36 млрд. дол. США. Причому із загальної суми державного та гарантованого державою боргу: державний зовнішній борг становив 931,87 млрд. грн. (або 46,63%) та державний внутрішній борг – 829,50 млрд. грн. (або 41,51%) [1]. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП упродовж останніх років є такою: 2014 р. – 60,0%, 2015 р. – 67,0%, 2016 р. – 69,0%, 2017 р. – 61,0%, 2018 р. – 52,3%, 2019 р. – 51,2%, 2020 р. (план) – 45,3% [2]. Тобто, можемо стверджувати, що боргове навантаження в Україні все ще залишається досить значним, що, відповідно, потребує формування ефективної фінансової політики управління державною заборгованістю в сучасних умовах.

Важливо наголосити, що аналіз чинної практики формування та обслуговування державного боргу в Україні свідчить про наявність низки проблем (як внутрішнього, так і зовнішнього характеру) у цій важливій сфері фінансових відносин. Зокрема, серед зовнішніх викликів, які залишатимуться актуальними в Україні упродовж 2020 року, виокремимо:

– погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури для вітчизняного експорту на тлі уповільнення темпів розвитку світової економіки, що зумовлюватиме значну волатильність та зниження цін на сировинні товари на основних ринках (за прогнозами Національного

банку України, зниження рівня експорту товарів може становити від 9% у 2018 році до 2% у 2021 році);

- зростання так званих «гібридних» загроз національній економіці з боку Російської Федерації;

- обмеження доступу до світових ринків капіталу, зумовлене тимчасовою невизначеністю у стосунках з Міжнародним валютним фондом, що, у свою чергу, може спровокувати макрофінансову нестабільність в Україні;

- значна вірогідність розгортання чергової світової фінансової кризи, що може спричинити низку проблем, пов'язаних із обслуговуванням і рефінансуванням зовнішнього боргу.

Найвагомішими внутрішніми загрозами борговій безпеці України в сучасних умовах, на нашу думку, насамперед є:

- висока вартість державних запозичень, що суттєво збільшує витрати державного бюджету України на їх обслуговування, знижуючи ймовірність використання таких ресурсів на розвиток людського потенціалу чи реальні інвестиційні проекти. Скажімо, витрати на обслуговування державного боргу у 2018 році склали 41,6% доходів загального фонду державного бюджету України. А згідно Середньострокової стратегії управління державним боргом України на 2019-2022 рр. [3], частка прогнозних сукупних платежів з обслуговування боргу в доходах бюджету складе: у 2019 р. – 12,6% (або 3,2% ВВП), у 2020 р. – 13,9% (або 3,4% ВВП), у 2021 р. – 14,8% (або 3,5% ВВП), у 2022 р. – 14,2% (або 3,3% ВВП). Загальні ж витрати з погашення і обслуговування боргу становитимуть: у 2019 р. – 47,1% доходів бюджету (або 12,0% ВВП), у 2020 р. – 44,9% (або 10,8% ВВП), у 2021 р. – 40,4% (або 9,5% ВВП), у 2022 р. – 36,7% (або 8,6% ВВП) [3];

- незначні обсяги та низька ефективність залучення кредитних ресурсів від міжнародних фінансових організацій під інвестиційні проекти, що призводить до недоотримання пільгового зовнішнього фінансування;

- велика питома вага державного боргу в іноземній валюті, що підвищує вразливість національної економіки до зовнішніх впливів та, відповідно, збільшує валютні ризики і вартість залучених кредитних ресурсів.

Тобто, можемо стверджувати, що рівень боргової стійкості в Україні продовжує залишатися надто низьким, навіть не зважаючи на певне його

підвищення за окремими індикаторами, що робить українську економіку надто вразливою до зовнішніх та внутрішніх викликів.

Відтак надзвичайно важливим і необхідним у сучасних умовах вважаємо виокремлення першочергових заходів, пов'язаних із реалізацією ефективної боргової політики в Україні. До таких заходів відносимо:

- поступове зниження рівня боргового навантаження на економіку і зменшення вартості обслуговування державного боргу. Цьому має посприяти у тому числі і створення при Кабінеті міністрів України Агентства з управління державним боргом (аналоги якого існують у низці країн світу, зокрема Австрії, Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Швеції), до основних функцій якого належатимуть: обмін, випуск та продаж боргових зобов'язань, використання деривативів та операції купівлі-продажу цінних паперів; розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунку і валютних рахунків держбюджету тощо;

- підвищення ефективності та результативності співпраці з міжнародними фінансовими організаціями;

- покращення структури державного боргу у контексті зниження валютного ризику, а саме: розширення переліку цінних паперів у національній валюті та диверсифікація боргового портфеля України у розрізі основних іноземних валют (розміщення на світових ринках капіталів облігацій зовнішньої державної позики, номінованих у євро і гривні);

- стимулювання розвитку фінансового ринку України шляхом: забезпечення ефективного функціонування вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів; законодавчого й інституційного врегулювання діяльності різного роду посередників на фінансовому ринку (агентів, брокерів тощо) та посилення відповідальності за їхні дії; забезпечення розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення як потенційного джерела залучення довгострокових фінансових ресурсів у національну економіку; акумулювання внутрішніх заощаджень населення шляхом роздрібного продажу різного роду боргових інструментів як альтернативи зовнішнім кредитам;

- вжиття заходів стосовно зменшення боргових ризиків (насамперед валютних та пов'язаних із наданням державних гарантій за кредитами) при впровадженні інвестиційних проектів.

Також надзвичайно актуальним нині є здійснення необхідних кроків щодо «мінімізації бюджетного ризику (зокрема, шляхом припинення практики капіталізації державних банків і державних підприємств за

рахунок боргових інструментів) та уніфікація чинної методики оцінки боргової безпеки відповідно до стандартів МВФ із проведенням стрес-тестування боргової стійкості» [4].

Переконані, що реалізація запропонованих заходів дасть можливість у перспективі знизити боргове навантаження на українську економіку та сприятиме поступовому економічному зростанню.

Література:

1. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 15.11.2019 р.). URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 15.11.19 р.).
2. Динаміка співвідношення державного боргу до ВВП у 2014-2020 роках. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 15.11.19 р.).
3. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019–2022 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2019-%D0%BF> (дата звернення: 15.11.19 р.).
4. Лондар Л.П. Забезпечення боргової стійкості України щодо впливу зовнішніх шоків із використанням передового міжнародного досвіду : Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. Серія: «Економіка». 2019. №7. 12 с. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/zabezpechennya-borgovoi-stiykosti-ukraini-schodo-vplivu-zovnishnikh-shokiv> (дата звернення: 15.11.19 р.).

Турчин Олег Павлович
студент групи ФПФм-21

Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник – к.е.н., доцент Коваль С.Л.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Місцеві бюджети є фінансовою базою розвитку територій при цьому їх доходи виступають інструментом реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Саме тому актуальним залишається завдання

забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання обов'язків та функцій покладених на органи місцевого самоврядування.

Як свідчить практика, відсутність достатньої кількості коштів, які мобілізуються до місцевих бюджетів та мають забезпечити ефективність реалізації заходів спрямованих на розвиток та нарощення потенціалу територіальних громад зумовлює не спроможність органів місцевого самоврядування повною мірою виконувати покладені на них функції та завдання.

Дослідженням питань пов'язаних із формуванням доходів місцевих бюджетів присвячено праці вітчизняних науковців: В. Дем'янишина, О. Кириленко, І. Луніної, В. Письменного та інших.

Інтеграція України у європейський простір вимагає реформування системи державних фінансів відповідно до принципів регіональної політики Європейського Союзу. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів в Україні неможливо здійснити без застосування зарубіжного досвіду, вивченню якого знайшло відображення у наукових працях Т. Бондарук, С. Богачова, О. Гостевої, Р. Джабраїлова, В. Дмитровської, В. Думи, О. Івашко, Я. Калустяна, О. Пастернака, В. Рибака, Н. Трусової, О. Сизоненко, В. Устименко та інших.

Досвід формування місцевих бюджетів у зарубіжних країнах свідчить про те, що джерелами наповнення їх дохідної частини є податкові та неподаткові надходження, субсидії та дотації з центрального бюджету та позики (кредити). Вивчення зарубіжної практики свідчить про різну кількість податків та зборів, що надходять до місцевих бюджетів різних країн, разом з тим, одним із найважливіших джерел доходів місцевих бюджетів є податки. Для прикладу у Великій Британії функціонує один місцевий податок, який справляється із нерухомого майна, для інших країн характерною є велика кількість місцевих податків: у Німеччині – близько 45, Франції – понад 50, в Італії – понад 70, у Бельгії – понад 100 податків і зборів [1, с. 135].

Комплексне дослідження світового досвіду формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків здійснено О.А. Івашко, що дозволило вченому виокремити основні групи доходів:

- прямі податки: на рухоме та нерухоме майно, землю, з власників транспортних засобів, екологічний, промисловий;

- прямі податки на доходи: фізичних та юридичних осіб, спадщини та дарування;

– непрямі податки на продаж: акцизи (на бензин, тютюн, алкогольні напої), на роздрібний продаж;

– збори і мита: на прибирання, на вивіз сміття, за паркування автотранспорту, за полювання та риболовлю, з власників собак, за видачу ліцензій та посвідчень, послуги цвинтарів [2, с. 41].

Для доходів місцевих бюджетів Польщі характерною є висока частка доходів від податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток. На рівні повітів найвищим фіскальним значенням характеризується податок на нерухомість, при цьому сільськогосподарський податок, лісовий податок, податок на транспортні засоби, податок з цивільно-правових операцій інші податки характеризуються незначним обсягом. Бюджети вищих рівнів, ніж гміни, не мають надходжень від місцевих податків [3, с. 22].

Місцеві податки відіграють значну роль у наповненні бюджетів у Франції. Найбільшу питому вагу мають чотири місцевих податки: земельний податок на забудовані ділянки, земельний податок на незабудовані ділянки, професійний податок, податок на житло. Від земельного податку звільняють об'єкти державної власності та осіб віком понад 75 років, та тих, хто одержує спеціальну допомогу із громадських фондів або допомогу у зв'язку з інвалідністю [4]. Місцеві органи управління Франції мають право вводити інші податки та збори, наприклад, на установку електроосвітлення, податок на прибирання територій; місцеві збори на освоєння копалень та родовищ; мито на автотранспортні засоби тощо. Ставки місцевих податків, що належать до їх компетенції визначаються органами влади самостійно під час формування бюджету на майбутній рік, однак у межах максимального рівня встановленого Актом Національних зборів (парламенту Франції) [1, с. 136].

У законодавстві Японії існує Закон «Про місцеві податки», де вказано види податків, які можуть запроваджувати місцеві органи влади. Відповідно до цього закону місцевим органам влади надано право застосовувати ставки оподаткування, які є більшими за стандартні [5, с. 202]. Перелік цих податків обмежується переліком, який міститься у вищевказаному законі. Крім того, вони можуть запроваджувати податки, які не передбачено цим законом, але тільки при умові погодження із міністром внутрішніх справ. Введення нових податків відбувається лише тоді, коли нові обов'язкові платежі не перешкоджають торгівлі між адміністративно-територіальними одиницями та не дублюють інших

місцевих та національних податків. У Японії існує понад 20 місцевих податків, серед яких 12 – на рівні префектур та більше десяти – муніципальні. За питомою вагою серед муніципальних податків найбільшими надходженнями характеризується податок на мешканців – 50,6%. Доволі високим є також податок на майно – 37%, тютюновий акциз складає 3,6% від загального обсягу муніципальних податків [6].

У США справляють такі місцеві податки як: податок із продажу, податок на спадщину, місцевий прибутковий податок, податки на прибуток корпорацій, майновий податок. За рахунок місцевих податків здійснюється розвиток місцевої економічної інфраструктури. Місцеві органи мають право встановлювати ставки одного або двох бюджетоутворюючих податків, тому через гнучку систему ставок місцевих податків забезпечують розподіл податкового потенціалу відповідно до місцевих потреб; місцеві органи самоврядування [7, с. 54].

Як свідчить досвід зарубіжних країн, фіскальним потенціалом для України є податок на майно фізичних осіб. Так, питома вага майнових податків у місцевих бюджетах Франції складає близько 20%, у Румунії – 19%, у Латвії – 13%, у Литві – 11%, у Великобританії – більше 30%, у США – понад 40% [8, с. 1096]. Заслуговує на увагу досвід справляння податку на нерухомість у Франції, Литві, Угорщині, Нідерландах, де його платниками є як власники, так і орендарі нерухомості. Причому, в Ірландії та Данії платниками цього податку можуть бути лише юридичні особи, у Великобританії та Словенії – фізичні. Нарахування податку на нерухомість відбувається відповідно до оціночної вартості об'єкта нерухомості та враховується місце розташування об'єкта нерухомості та його корисна площа. Підставою для оподаткування майна є те, що володіння ним дає певні вигоди для його власника, при цьому частину вартості майна розглядають як прибуток від приросту капіталу. Податок на нерухомість є найбільш ефективним на місцевому рівні оскільки вартість нерухомості розглядають накопичення. До переваг податку на нерухоме майно з належать:

- можливість отримання постійних надходжень за будь-яких умов;
- справедливий розподіл податкового тягаря;
- мінімальне стримування економічного зростання;
- легкість в адмініструванні [9, с. 44].

У більшості зарубіжних країн існує податок на розкіш. Так, в Австрії власники нерухомості площею 500–600 кв. м сплачують податок загальним обсягом близько 10–15 тис. євро на рік. В Європі існують

податки, які застосовуються до власників приватних літаків та яхт. В Угорщині, існує податок на майно, що включає до об'єктів оподаткування приватні літаки, вертольоти, яхти та дорогі автомобілі. Таким чином, угорська влада, підвищуючи рівень оподаткування для одних сфер економіки, зменшує тиск на інші. При цьому відбувається посилення податкового тиску багатих верств населення [8, с. 1096].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що вирішити проблеми наповнення місцевих бюджетів влади в Україні можна шляхом посилення зацікавлення місцевих органів влади у власних доходів. Впровадження досвіду зарубіжних країн у сфері оподаткування розкоші міг би стати корисним для України та забезпечив фінансову спроможність місцевих бюджетів.

Література:

1. Гостєва О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право*. 2016. № 3. С. 134 – 139.
2. Івашко О.А. Проблеми та напрями вдосконалення податкової політики України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Економіка. 2011. Вип. 16. С. 38 – 42.
3. Трусова Н. В., Сизоненко О. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3. С. 19 – 27.
4. Пастернак О.М. Імплементация закордонного досвіду у сфері муніципальних відносин URL: http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Pib/2012_1/PB-1/PB-1_9.pdf.
5. Калустян Я.В. Оцінка систем місцевого оподаткування зарубіжних країн. *Інноваційна економіка*. 2013. № 11. С. 200 – 205.
6. Дмитровська В.С. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування. URL: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/50.pdf.
7. Сошка Н.В. Особливості реалізації податкової політики місцевих органів влади у зарубіжних країнах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. № 112. С. 52 – 55.
8. Дума В.Л. Міжнародний досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. *Економіка і суспільство*. Випуск № 13. 2017. С. 1093 – 1099.
9. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід використання місцевих податків. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2008. № 5. С. 42 – 46.

Хамар Оксана Петрівна
заступник начальника управління – начальник
бюджетного відділу фінансового управління Бережанської РДА
Карпишин Наталія Іванівна
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ДИНАМІКА, СКЛАД І СТРУКТУРА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ОСВІТУ

Система освіти України, як і кожна суспільно-економічна система, базується на таких основних складових: інституційній (перш за все, нормативно-правове забезпечення); мережі закладів освіти, органів управління у сфері освіти, інших учасників освітньої діяльності, які забезпечують функціонування системи; механізми та інструментарії регулювання відносин між всіма зацікавленими сторонами.

Упродовж 2017-2018 рр. відбулося суттєве посилення інституційних основ розвитку системи освіти, а саме – ухвалено Закон України «Про освіту», яким врегульовано суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права.

Закон України «Про освіту» рамковий і регламентує подальше реформування освітніх галузей, а також служить підґрунтям для ухвалення законів «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих», зміни до закону «Про вищу освіту».

У Законі України «Про освіту» закладено концептуальні принципи подальшого реформування системи освіти. Положення Закону спрямовані на забезпечення рівних умов доступу до якісної освіти та права кожного громадянина на її здобуття. Держава бере на себе відповідальність за створення умов для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, заохочує громадян до здобуття всіх видів освіти.

Адже освіта формує людський капітал, є основою успішної соціалізації особистості, її економічного добробуту, запорукою поступального розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою. Законодавчо закріплено, що держава має забезпечити загальні асигнування на освіту в розмірі не менше 7% ВВП за рахунок коштів

державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

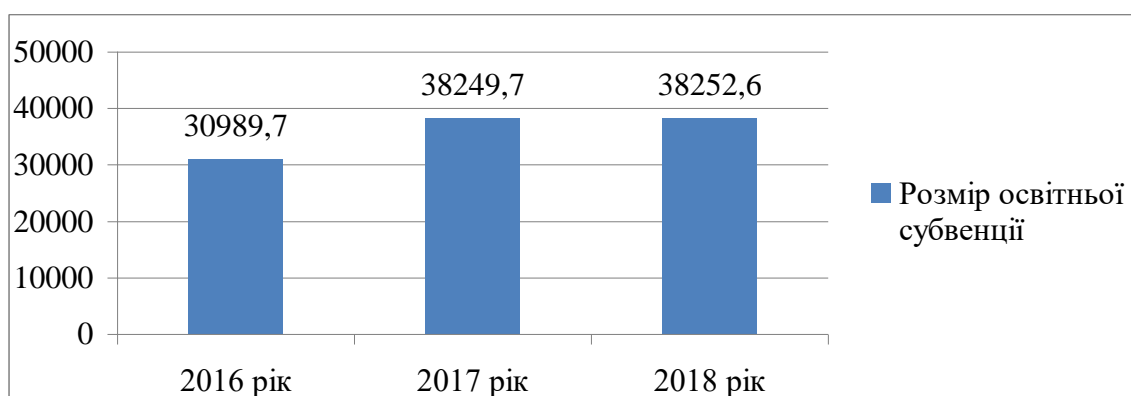
Бюджетним кодексом України передбачено критерії розмежування видатків між місцевими бюджетами, що здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Розподіл між видатками бюджетів різних рівнів відбувається згідно Бюджетного кодексу України. Зокрема, з районного бюджету на освіту кошти спрямовують на:

- загальноосвітні школи;
- спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії тощо;
- загальноосвітні школи-інтернати, дитячі будинки (якщо 70% контингенту формується в межах району) [1].

Фінансування освітніх закладів Бережанського району здійснюється за рахунок коштів районного, обласного та державного бюджету.

Основною формою фінансування за рахунок коштів державного бюджету є освітня субвенція, яка направляється з державного бюджету місцевим та вагома частка якої спрямовується на оплату праці педагогів. Освітня субвенція визначається за відповідною формулою та в разі забезпечення у повному обсязі потреби у поточних видатках, може також направляти на капітальні видатки. Додатковими важливими фінансовими ресурсами є власні надходження установ та благодійні внески, які формують спеціальний фонд районного бюджету.

Впродовж трьох останніх років розмір освітньої субвенції до Бережанського районного бюджету показав зростаючу тенденцію (рис. 1).

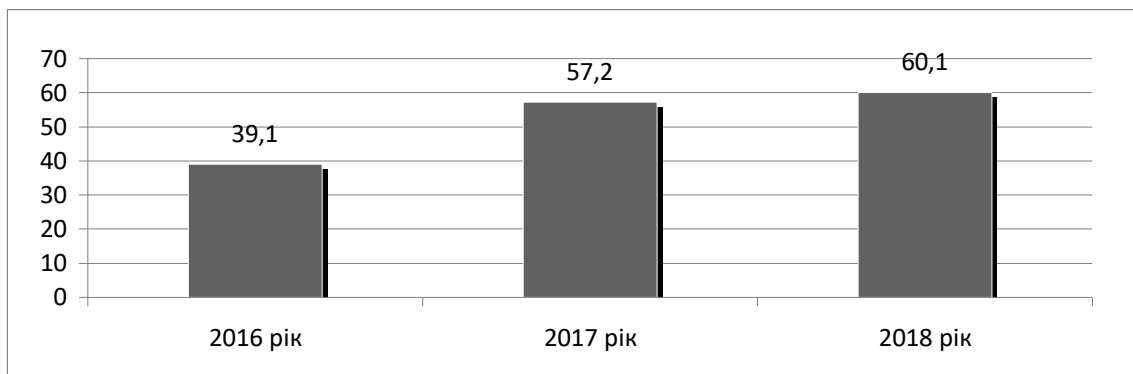
Рис. 1. Надходження освітньої субвенції до Бережанського районного бюджету, тис. грн.

Примітка: складено автором за даними [2-4]

Так, у 2018 р. розмір освітньої субвенції, яка спрямовувалась на оплату поточних видатків районних загальноосвітніх навчальних закладів

усіх ступенів, становив 38252,6 тис. грн. у надходженнях Бережанського районного бюджету. Відповідно до 2016 р. розмір освітньої субвенції збільшився на 7262,9 тис. грн., або на 23,4%. Дані зміни є позитивними та дозволяють провести реформаторські дії на місцях, зокрема, з підвищення оплати праці працівників, покращення умов у навчальних закладах, заохочення майбутнього покоління до навчання і розвитку своїх здібностей, тощо.

За останні 3 роки найбільший обсяг фінансування освіти з районного бюджету був у 2018 р. - 60,1 млн. грн., це на 20,3 млн. грн. більше відповідно до 2016 р., або на 53,7% (рис. 2).

Рис. 2. Видатки на освіту загального фонду Бережанського районного бюджету, млн. грн. (факт)

Примітка: складено автором за даними [2-4]

Як видно з табл. 1, найбільшу частку в структурі видатків бюджету Бережанського району на освіту у 2016-2018 рр. займають видатки на загальну середню освіту – більше ніж 90%. Найменшу частку в структурі видатків бюджету Бережанського району на освіту у 2016-2018 рр. займають видатки на позашкільну освіту – менше ніж 1 %.

Таблиця 1

Динаміка та склад видатків бюджету Бережанського району на освіту у 2016-2018 рр., млн. грн.

Видатки	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Всього на освіту	41,21	61,09	61,98
На дошкільну освіту	2,04	2,37	1,42
На загальну середню освіту	37,25	56,07	57,61
На позашкільну освіту	0,16	0,47	0,48
На методичне забезпечення діяльності навчальних закладів	0,64	0,79	0,88
На інші програми, заклади та заходи у сфері освіти	1,12	1,39	1,59

Примітка: складено автором за даними [2-4]

Отже, з Бережанського районного бюджету кошти спрямовують на дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, на методичне забезпечення діяльності навчальних закладів, на інші програми, заклади та заходи у сфері освіти. Видатки на освіту Бережанського районного бюджету у 2018 р. становили 60,1 млн. грн. і зросли на 20,3 млн. грн. порівняно з 2016 р. Основна частка коштів спрямовувалася на загальноосвітні заклади та дошкільні навчальні заклади. Найбільшу частку витрат займала оплата праці, яка становила 71% у 2018 р.

Варто зауважити, що ріст фінансових ресурсів у даній галузі є позитивною тенденцією і забезпечує можливості покращення якості освітніх послуг Бережанського району. Однак, варто слід оптимізувати видаткову складову бюджету, а саме у напрямку ефективного використання коштів, раціонального розподілу фінансових ресурсів та відповідного задоволення потреб населення.

Література:

1. Фінансування закладів освіти. URL: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Finansuvannya_zakladiv_osviti46 (дата звернення: 20.10.19 р.).
2. Про районний бюджет на 2016 рік: Рішення сесії Бережанської районної ради від 25 грудня 2015 року № 30.
3. Про районний бюджет на 2017 рік: Рішення сесії Бережанської районної ради від 23 грудня 2016 року №166.
4. Про районний бюджет на 2018 рік: Рішення сесії Бережанської районної ради від 22 грудня 2017 року № 296.

Шулюк Богдана Степанівна
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

Петрушка Олена Володимирівна
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

Успішний розвиток соціально-економічної системи держави, здатної лідирувати в світовій економіці, потребує створення сприятливого інвестиційного клімату, інноваційних технологій, акумулювання матеріальних, фінансових, науково-технічних ресурсів для проведення багатосторонньої модернізації і реконструкції виробничої сфери. Публічні закупівлі є ефективним інструментом концентрації фінансових ресурсів країн для здійснення науково-технічних, інноваційних, соціально-економічних програм. У цілому в міжнародному законодавстві закупівлі означають придбання будь-якими способами товарів, робіт або послуг [1, с. 32].

Необхідність бюджетного фінансування системи закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних потреб зумовлена наявністю сфер виробництв, що мають загальнонаціональне значення, зокрема тих, які володіють високою капіталоємністю, підвищеним ризиком, віддаленим економічним ефектом. Так, у світовій практиці за рахунок бюджетних коштів традиційно фінансуються окремі галузі економіки, об'єкти соціальної та виробничої інфраструктур, розвиваються нові прогресивні галузі, що визначають науково-технічний прогрес і сприяють докорінним структурним змінам в економіці.

У багатьох країнах організація закупівель для державних потреб ґрунтується на схожих загальних принципах. Практично в усіх документах, які регулюють публічні закупівлі різних країн, наголошується, що основна відмінність публічних закупівель від закупівель, що проводяться комерційним сектором і приватними особами, – це те, що вони здійснюються не на власні кошти покупця, а на гроші платників податків. На відміну від приватного сектора, який діє у своїх інтересах, у випадку публічних закупівель закупівлю товарів і послуг здійснює третя сторона – державні службовці. В цих умовах виникає широкий простір для неефективності та зловживань. Це означає, що при

закупівлях для державних потреб мають діяти особливі вимоги до організації процесу закупівель. Відповідно більшість механізмів закупівель, які використовуються в різних країнах, направлені на усунення цієї проблеми.

Сьогодні майже усі демократичні країни декларують, що механізм публічних закупівель повинен бути заснований на двох базових принципах: економії та справедливості (табл. 1). Важливість цих принципів для процесу публічних закупівель і механізм їхнього здійснення доведені до всіх державних замовників, кінцевих одержувачів відповідних благ, для яких вони здійснюються, а також до середовища постачальників і підрядчиків.

Таблиця 1

Основні принципи механізму публічних закупівель у світі

№ п/п	Назва принципу	Зміст принципу
1.	<i>Рівність</i>	Надання рівних можливостей усім заявникам.
2.	<i>Чесність</i>	Зведення до мінімуму корупції і покровительства.
3.	<i>Економія і ефективність</i>	Отримання товарів і послуг за мінімальними цінами мають періодично порівнюватися з оціночними даними та аналогічними операціями; необхідна ревізія накопичених запасів.
4.	<i>Результативність</i>	Необхідно періодично розглядати виконання закупочних планів, з метою припинення тієї діяльності, котра не дає результату.

Примітка: складено автором.

Будь-які закупівлі, незалежно від суми і обсягу товарів, не тільки в теорії, але й на практиці будуються на основі рівності і відкритості. Вони надають рівні можливості всім учасникам конкурсних торгів завдяки використанню відкритих і загальноприйнятих каналів інформації. Процедури є чітко визначені, а всі зміни в правилах доводяться до відома всіх учасників.

Таким чином, бюджетне фінансування системи закупівель у світі, з одного боку, дозволяє вирішувати завдання соціально-економічного розвитку країни, з іншого – збільшувати доходи бюджетів усіх рівнів та забезпечувати посилення фінансово-економічних позицій господарюючих суб'єктів – одержувачів бюджетних асигнувань, виступає дієвим механізмом їх підтримки і джерелом формування фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані ними на цілі свого розвитку.

Найбільш значущим чинником розвитку механізму фінансування публічних закупівель виступає соціально-економічна політика держави,

що реалізується в конкурентних ринкових умовах. Здійснення виваженої державної політики з урахуванням особливостей та структури народногосподарського комплексу має на меті удосконалення та утвердження ринкових механізмів розвитку економічних і суспільних відносин, підвищення іміджу країни, забезпечення її сталого розвитку.

Література:

1. Тополенко Н. М. Проблеми та особливості реформування процедур публічних закупівель в державних підприємствах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18, Ч. 2. С. 31 – 35.

Яворська Оксана Ярославівна

головний спеціаліст

Золочівського районного відділу ГУ ДМС у Львівській області

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПРАЦІ НА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Дослідження сучасних міграційних процесів являє собою аналіз їх кількісних та якісних характеристик, динаміки соціально-демографічних і вікових характеристик мігрантів із прогнозуванням напрямів міграційних потоків та їх інтенсивності. В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та інтеграції України до світового ринку праці вимагає аналізу зовнішня трудова міграція до країн Європейського Союзу із визначенням її впливу на розвиток української економіки.

Провідні економічні центри світового масштабу стали потужними осередками, які приймають працівників. В умовах глобалізації такий стан речей дедалі більше сприяє поглибленню різниці економічного розвитку розвинутих і економічно відсталих країн. Глобалізація сприяє диференціації трудових ресурсів за ступенем фахової підготовки із концентрацією найбільш кваліфікованих кадрів у країнах з розвинутою ринковою економікою.

Конкурентна боротьба на ринку праці відбувається й під впливом зобов'язань роботодавців, обумовлених соціальною політикою держави. Соціальний захист кваліфікованих працівників найчастіше сприймається як засіб збереження і поліпшення трудових ресурсів. Водночас грошові виплати робітникам низької кваліфікації підприємці намагаються усіляко

оптимізувати у бік мінімізації. Разом з тим, через приплив працівників із за кордону, частина яких працює без офіційного працевлаштування, для роботодавців відкривається можливість використання кваліфікованої робочої сили із порівняно меншими виплатами зарплатні за уникнення будь-яких соціальних виплат. А спроби державних органів упорядкувати приплив мігрантів можуть наштовхуватися на протидію з боку підприємців, зацікавлених у використанні дешевої робочої сили. Для переважної більшості роботодавців використання трудових мігрантів є одним із важливих засобів скорочення видатків. І що коротшим є цикл виробництва або що тяжчими умови праці, то більш високим зазвичай залишається рівень зацікавленості підприємств у використанні праці мігрантів. Це обумовлено прагненням прискореного отримання прибутків за низького рівня зацікавленості в збереженні працівників через високу їх пропозицію на ринку праці. Водночас роботодавці намагаються виділити серед маси мігрантів найбільш кваліфікованих фахівців для подальшого їх закріплення на робочому місці. Отже, не вкладаючи коштів у підготовку фахівців, відкривається можливість акумулювання на виробництві чи у сфері послуг спеціалістів із високим рівнем кваліфікації [1, с. 24].

Різке зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з України протягом 2014-2019 рр. в умовах загострення міждержавних відносин із Російською Федерацією сприяло диференціації українських працівників за кордоном залежно від рівня професійної кваліфікації та готовності до виконання певних видів робіт. Водночас безвізовий режим із країнами ЄС суттєво полегшив виїзд українських громадян поза межі України в пошуках роботи до країн ЄС. Скорочення виробництва, закриття сотень підприємств на сході країни, військовий конфлікт, економічна та політична нестабільність – ці та інші причини, різко загостривши ситуацію, актуалізували проблеми конкурентоспроможності українців не лише на внутрішньому, але й на міжнародному ринку праці. Для того, щоб розібратися в проблемах, з якими стикаються українські мігранти на міжнародному ринку праці, спочатку необхідно розглянути причини, що змушують їх емігрувати за кордон [2, с. 6-8]. На нашу думку, посилення територіальної міграції населення зумовлюється наступними причинами:

– структурна перебудова економіки і пов'язані з нею зростання безробіття, процеси роздержавлення власності і приватизації, які супроводжуються збільшенням мобільності капіталу, його інтенсивним міжгалузевим і географічним переливанням;

– нерівномірність в розміщенні продуктивних сил, суттєві відмінності в соціально-економічних умовах життя в селі та в місті, в різних регіонах країни;

- нестабільна політична ситуація в країні;
- інтенсифікація міграційних процесів на національному ґрунті;
- різке погіршення екологічної ситуації в окремих регіонах [3].

Становлення ринкових методів господарювання відбувається в умовах гострих кризових явищ в економічному, соціальному і політичному житті. Ринкова трансформація економіки України здійснюється вкрай непослідовно, що призводить до зростання негативних явищ, поглиблення господарського хаосу [4]. Почуття постійного занепокоєння населення країни викликають чинники, що загрожують його фізичній та економічній безпеці: безпрецедентне зростання бандитизму, насування масового безробіття, відсутність можливостей отримати висококваліфіковану медичну допомогу, стрімке зростання енергоносіїв та комунальних платежів, девальвація гривні та інші.

Особливої тривоги додають тенденції зменшення кількості людей, які є джерелом ресурсів для праці, носіями певних економічних відносин, споживачів, що формують попит, а саме економічно активного населення країни (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна активність населення у віці 15-70 років

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Економічно активне населення, (тис. осіб)	20 851,2	20 824,6	19 920,9	18 097,9	17 951,1	17 854,4	17 939,5
Рівень економічної активності населення, %	64,5	64,9	62,4	62,4	62,2	62,0	62,6
Населення зайняте економічною діяльністю, (тис. осіб)	19 261,4	19 314,2	18 073,3	16 443,2	16 276,9	16 156,4	16 100,1
Рівень зайнятості населення, %	59,6	60,2	56,6	56,7	56,3	56,1	57,1
Безробітне населення, (тис. осіб)	1 589,8	1 510,4	1 847,6	1 654,7	1 678,2	1 698,0	1 577,6
Рівень безробіття населення, %	7,6	7,3	9,3	9,1	9,3	9,5	9,1
Економічно неактивне населення, (тис. осіб)	11 456,9	11 270,1	12 023,0	10 925,5	10 934,1	10 945,0	10 724,8

Примітка: систематизовано автором на основі [5].

Враховуючи вищенаведені показники, зазначимо, що в порівнянні з 2017 р., рівень безробіття у 2018 р. дещо зменшився і являється найнижчим показником за період з 2014 р. Саме зниження рівня

безробіття сприятиме економічному зростанню України. Але подолання цієї проблеми потребує впровадження комплексу рішень, починаючи від адекватного професійного спрямування при підготовці спеціалістів у навчальних закладах, закінчуючи проведенням масштабних економічних реформ, залученням інвестицій та створенням робочих місць в галузях з високим технологічним переділом.

Проблема масового безробіття і зuboжіння широких мас населення була частково вирішена за рахунок міграції, виїзду частини громадян України за її межі в пошуках роботи і засобів існування. Не секрет, що через постійне погіршення соціально-економічної й морально-психологічної ситуації в Україні міграційні настрої населення зростають. Але якщо раніше основним мотивом еміграції був етнічний, то в останній період таким став економічний фактор. На сьогоднішній день за кордоном працює близько 5 млн. українських громадян, переважна частина яких влаштовується на роботу нелегально. Даний показник має тенденцію до зростання з урахуванням нестабільної політичної ситуації в країні. Справа в тому, що спостерігається вплив за кордон саме продуктивної робочої сили з усіх регіонів України, що загрожує національній безпеці підризом трудового потенціалу багатьох сфер виробництва, науки, культури, освіти, медицини [6].

В умовах недостатнього зростання виробництва та існування безробіття, еміграція не створює значних загроз. Відповідно, нинішній дефіцит кадрів в Україні через еміграцію поки-що має докритичний характер:

- нині спостерігається перенасичення ринку праці через недостатнє зростання української економіки (відповідно, невеликої пропозиції робочих місць);

- значна кількість мігрантів – це жителі східних областей, зокрема з територій ООС, яким український ринок і держава не можуть забезпечити необхідну зайнятість;

- частка емігрантів, яка на постійній основі виїхали з України, покривається іммігрантами;

- незважаючи на те, що масштаби міграції досить великі (навіть за офіційними даними), необхідно зауважити, що вона має сезонний характер.

З іншого боку, в основному хоч сезонно і виїжджає низькокваліфікована робоча сила, проте у вихідному міграційному потоці

присутня істотна частка висококваліфікованих емігрантів. Така ситуація створює асиметрії українського ринку праці і є дійсно критичною.

На жаль, не вдасться уникнути не тільки виїзду простої робочої сили, а й «відпливу умів», причому в багатьох випадках безповоротного. Навіть у галузях економіки України, які найбільш динамічно розвиваються (де відкрито найбільшу кількість вакансій і де їх не можуть закрити відповідними кадрами), відчувається дефіцит співробітників. Наразі терміново потрібні технічні службовці, керівники, кваліфіковані робітники з інструментом, робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин. Економічні й професійні мотиви «відпливу умів» полягають у незадоволенні спеціалістів не тільки матеріальним станом, а й своїм статусом у суспільстві, низьким соціальним престижем, неможливістю сповна реалізувати творчі можливості.

У свою чергу, відтік молодого покоління, старіння нації і зменшення кількості економічно активного населення – це послаблення передумов (ресурсів) для майбутнього швидкого економічного зростання. При цьому, зростати українській економіці необхідно динамічніше, зважаючи на обраний курс на зближення з країнами ЄС. Але, як показує практика останніх років, розрив з ними щорічно лише збільшується. Таким чином, розірвати замкнуте коло «браку економічних перспектив та міграції» важко і, напевно, буде ще складніше. Іншими словами, в реаліях України, лише економічні стимули здатні затримувати кадри на її території [7].

Проблема міграції привертає до себе пильну увагу вчених і громадськості через те, що наслідки міграційних процесів здебільшого негативні, аніж позитивні. На нашу думку, для того, щоб уникнути негативного впливу міграції на економічне зростання в довгостроковій перспективі, Україні потрібні інвестиції в підвищення ефективності праці. Це дасть змогу підвищити реальну зарплатню всередині країни та зробити міграцію менш привабливою альтернативою.

Безумовно, всі фактори міграції тісно взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Виходячи з вищезазначеного, головні ж причини міграції – високий рівень бідності, військові конфлікти, низький рівень оплати праці та нерівність у заробітній платі, відсутність перспектив зайнятості, низький рівень життя населення, відсутність програм медичного страхування, демографічні проблеми та ін.

Співвідношення та зіставлення факторів і причин стосовно соціальних процесів є достатньо складним. Разом з об'єктивним моментом

(те, що впливає), відіграє роль суб'єктивний момент (те, на що впливає), або людська психіка, тобто вплив факторів опосередковано через свідомість. Суть у тому, що фактори впливають на міграційні процеси не прямо, а через поведінку тих людей, які наповнюють міграційні потоки. Для потенційних мігрантів значення має не те, що їм пропонується, а те, до яких відмінностей приведуть заходи, що приймаються, в місцях можливого поселення порівняно з місцем їх попереднього мешкання. Тому причина виступає як проміжна ланка між фактором і явищем. Причина – це суб'єктивний фактор.

Виїзд громадян України закордон, особливо жінок, супроводжується стрімким бажанням вийти заміж за іноземця, зниженням показників народжуваності, соціальним сирітством, підвищенням захворюваності внаслідок виснажливої праці на чужині. За таких умов постає потреба у дослідженні основних напрямів зовнішньої трудової міграції, чинників, які спонукають громадян України до неї, а також наслідків трудової міграції. Зростання обсягів трудової міграції з України сприяє збільшенню кількості проблем, що пов'язані з виїздом працездатного населення. Відтік інтелектуальної та висококваліфікованої частини працездатного населення призводить до якісного погіршення складу населення України, оскільки в першу чергу виїжджають більш активні та освічені громадяни. Нерідко міграція та працевлаштування не за фахом призводять до втрати професійної кваліфікації, що, у свою чергу, робить людину менш конкурентоздатною вже в українських умовах, і, як наслідок, спонукає таких громадян знову мігрувати.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що нашій державі, в першу чергу, треба удосконалювати соціально-економічну політику з метою ефективного управління міграційними процесами з користю для економіки держави. Разом з цим необхідно вивчати зарубіжний досвід міграційних процесів. Для цього, необхідно не тільки запровадити сучасні системи ідентифікації мігрантів, зокрема з використанням біометричних технологій, які існують в Україні, а й удосконалити законодавчу базу.

Отже, розвиток міграцій в Україні зумовлений багатьма проблемами економічного, релігійного, національного, екологічного, соціального та політичного характеру. Не вирішення цих проблем посилює трудову міграцію громадян України, негативними наслідками якої є: депопуляція населення країни; розпад сімей; відтік кращого трудового потенціалу України; злочинність і корупція; політична нестабільність.

Підводячи підсумки вищесказаного необхідно відзначити наступне: фактори міграції діють не ізольовано, а в сукупності, лише міняючи свою значущість у різних місцях і в різний час, хоча їх сукупність у всіх випадках може розрізнятися. Виняток становлять лише примусові міграції, де домінуючим, частіше єдиним, виступає правовий фактор. На рішення людей емігрувати впливає цілий конгломерат мотивів і факторів: демографічного розвитку країни, особистих і сімейних обставин громадян, матеріального і культурного рівня життя, соціально-політичної ситуації в країні, економічної кон'юнктури та ін. Від них залежить критерії, за якими можна класифікувати окремі види та форми міграції.

Література:

1. Малиновська О. А. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovskad28e1.pdf> (дата звернення: 18.08.2019 р.).
2. Малиновська О. А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 1997. 68 с.
3. Качурець І. Теоретичні аспекти впливу міграційних процесів на зовнішню політику та національну безпеку України. URL: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2305/1/100-35.pdf> (дата звернення: 18.08.2019 р.).
4. Тарасенко К. М. Сучасні проблеми розвитку міграційних процесів в Україні. *Ресурсний потенціал регіонів України: стан та напрями розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29-30 січ. 2016 р.) : у 2 ч. / ГО «Львівська економічна фундація». Львів : ЛЕФ, 2016. Ч. 2. С. 6 – 8.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.08.2019 р.).
6. Тарасенко К. М., Чечель Є. С. Соціально-економічне становище міграційних потоків України. *Наукові підходи до оцінки соціально-економічного розвитку країни*: зб. тез наук. робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10-11 листоп. 2017 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». Одеса : ЦЕДР, 2017. С. 95 – 97 (дата звернення: 18.08.2019 р.).
7. За кордоном працює 5 млн. українців / Держслужба зайнятості України. *Дзеркало тижня*. 2017. 9 лют. URL : https://dt.ua/UKRAINE/za-kordonom-prasyuue-5-mln-ukrayinciv-derzhsluzhba-zaynyatosti-232858_.html (дата

звернення: 10.11.2019 р.).

Якимець Віра Орестівна
головний спеціаліст відділу з питань призначення пенсій
Управління застосування пенсійного законодавства Головного
управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОБСЛУГОВУВАННЯ ГРОМАДЯН ОРГАНАМИ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ – ВИМОГА ЧАСУ

З розвитком пенсійної системи перед Пенсійним фондом України (ПФУ) постають нові складні завдання, які не можливо розв'язати без здійснення оптимізації її функціональних процесів, спрямованих на підвищення роботи в усіх напрямках. Важливими кроками, які забезпечать зручність і ефективність процесу надання послуг українцям, є впровадження європейських стандартів функціонування органів Пенсійного фонду, та використання сучасних інформаційних і управлінських технологій, єдиних стандартів якості обслуговування громадян.

На сьогодні реформування ПФУ проводиться за такими основними напрямками: підвищення якості обслуговування громадян; оптимізація використання фінансових ресурсів; впровадження новітніх управлінських та інформаційних технологій; скорочення витрат на адміністративні потреби; забезпечення прозорості та відкритості роботи Фонду, визначених Стратегією модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року [1].

Отож, особлива увага спрямована на розвиток технологій. Очікуваний ефект – це виключення впливу людського фактору в процесі вирішення питань пенсійного забезпечення, іншими словами зменшення корупційних ризиків; створення єдиного інформаційного середовища; взаємодія інформаційних систем державних установ із забезпеченням захисту даних; запровадження електронної пенсійної справи з поетапною відмовою від паперової; створення механізмів доступу громадян до своїх даних шляхом електронного цифрового підпису та систем з можливим багатомірним аналізом даних.

З метою досягнення нового рівня обслуговування громадян в органах ПФУ та підвищення якості та ефективності їх прийому,

зменшення термінів опрацювання звернень та заяв, надання дистанційного доступу пенсіонера до своєї пенсійної справи, на базі централізованих інформаційних технологій створюється нова система обслуговування громадян та обробки пенсійної документації відповідно вимогам Закону України «Про звернення громадян» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2].

Стрімко розширюються надання послуг дистанційно зокрема послуг через веб-портал ПФУ (www.pfu.gov.ua). Саме органи Фонду одні із перших забезпечили реалізацію надання українцям інформаційних послуг з використанням електронно-цифрового підпису. Замовити довідку застрахованої особи, подати заяву про призначення пенсії з подальшою ідентифікацією документів, дізнатися про перерахунок пенсії, а також отримати інформацію та роз'яснення пенсійного законодавства чи подати скаргу людина може не виходячи з дому чи офісу. Першим кроком є реєстрація на веб-порталі за допомогою електронно-цифрового підпису (ЕЦП) з підтвердженням QR-коду або звернення до будь-якого фронт-офісу ПФУ. У майбутньому всі електронні послуги будуть доступними через веб-портал ПФУ [3].

Відповідно до чинного законодавства документ з QR-кодом є аналогом паперового документу, підписаного відповідальною особою в органі ПФУ. Такі довідки дійсні для оформлення субсидій, документів у центрах надання електронних послуг, посольствах та консульських установах, для пред'явлення в банківських установах, органах фіскальної служби, територіальних органах міграційної служби тощо. А працівники установ, до яких громадяни приходять з електронними документами, перевіряють їх достовірність через QR-код і спеціальний перевірючий код.

Зареєструвавшись на веб-порталі ПФУ, кожна застрахована особа має можливість контролювати свою зарплату та майбутню пенсію, перевіряти факт сплати внесків та суму, з якої вони перераховуються, отримувати дистанційно електронні документи [4].

У своєму особистому кабінеті, людина може отримати 15 із 30 видів послуг. Дистанційно можна отримати такий перелік електронних документів:

- довідка про доходи пенсіонера для призначення субсидій;
- довідка про доходи пенсіонера;

– індивідуальні відомості про застраховану особу (форма ОК-5, містить інформацію про страховий стаж, заробітну плату та сплату страхових внесків страховальниками);

– витяг з Реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування (містить інформацію про статус застрахованої особи-отримувача страхової виплати, дані про набутий страховий стаж, відомості про страховальників, про періоди трудових відносин, відомості щодо нарахованої заробітної плати, що враховується для розрахунку страхових виплат та страхового стажу, відомості про особливі умови праці, про суми добровільних внесків: дані пенсійної справи, відомості про інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування).

Для зручності громадян при кожному управлінні ПФУ працює контакт-центр, «гарячі лінії», які щоденно надають послуги у телефонному режимі. Запроваджено нову послугу щомісячного надходження СМС-повідомлення з інформацією про зарахування чергового місяця роботи до страхового стажу та про сплату чи несплату роботодавцем єдиного соціального внеску.

Органи ПФУ не зупиняються на досягнутому, а продовжують роботу із застосуванням ефективних методів, продовжують активну інформаційну діяльність серед громадськості, забезпечують прозорість та відкритість діяльності. Мета цієї роботи – підвищити рівень довіри населення до органів ПФУ [3].

Змінився процес обслуговування осіб в установах ПФУ: робота з людьми (фронт-офіси) та обробка документів (бек-офіси). Модернізація роботи органів ПФУ постійно в процесі.

ПФУ, як і раніше, працюватиме за принципом поділу на фронт-офіс і бек-офіс. Фронт-офіси будуть розміщені у кожній адміністративно-територіальній одиниці кожної області. А бек-офіс буде діяти на рівні області. Такий поділ – це схема роботи, яка ефективно діє в багатьох установах. Фронт-офіс працює з громадянами та усіма відвідувачами, що звертаються за послугами, а бек-офіс виконує обслуговуючу роботу (кадри, бухгалтерія, юристи).

Окрім безпосередньо обслуговування громадян, управління Фонду вирішувало одразу багато адміністративних питань, через що виникало безліч труднощів. Щоб встигати справлятися з усіма завданнями, доводилося приймати людей тільки за місцем проживання і тільки в певні дні та години. Натомість чіткий розподіл на фронт- і бек-офіс дає змогу

приймати людей незалежно від місця проживання та протягом усього робочого часу. Фронт- офіс перетворюється по суті на сервісний центр, який обслуговує громадян і надає повний набір послуг ПФУ. Документи і заяви від громадян опрацьовують бек-офіси. Ще одна форма наближення до людей точок надання послуг – агентські пункти [5].

Нова система обслуговування громадян передбачає функціональне розділення на дві складові: безпосереднє приймання громадян у залах обслуговування (фронт-офіс); обробка документів, отриманих від громадян, та надання кінцевого результату (бек-офіс).

З 1 серпня 2019 року застосовується технологія оцифрування пенсійних справ, основним принципом якої є: відмова від паперового документообігу при формуванні пенсійної справи та дистанційне обслуговування громадян.

Отож, на сучасному етапі реформування солідарної пенсійної системи першочерговим завданням є суттєве вдосконалення та осучаснення сервісу, покращення якості надання послуг, а також ефективно та економне використання людських, матеріальних та фінансових ресурсів.

Таким чином, позитивний ефект від впровадження нових технологій і переходу до європейських стандартів обслуговування отримають як громадяни так і, безпосередньо, сама держава, а саме: буде досягнуто максимальної автоматизації процесів від первинного звернення до призначення і виплати пенсії; уможливлено перехід до електронних пенсійних справ, що приведе до поступової відмови від громіздких паперових архівів; досягнуто економії коштів ПФУ на утримання централізованих систем, упередження переplat та дублювання виплат, надійний захист персональних даних, виключення людського фактору.

Література:

1. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року: Розпорядження КМУ № 672-р від 14.09.2016. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249330909> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
2. Запроваджуються нові стандарти обслуговування громадян! URL: <http://www.ivaadm.gov.ua/novyny/item/6361-zaprovadzhuuyuyut-sya-novi-standarty-obslugovuvannya-gromadyan> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
3. Діяльність територіальних органів Пенсійного фонду України в умовах пенсійної реформи. URL: <https://www.pfu.gov.ua/dp/134356-diyalnist->

terytorialnyh-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-v-umovah-pensijnoyi-reformy/ (дата звернення: 01.11.2019 р.).

4. Пенсійний фонд України інформує! Про нову систему обслуговування громадян в органах Пенсійного фонду України. URL: <https://golos.kyivcity.gov.ua/news/5561.html> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

5. Що треба знати про реорганізацію Пенсійного фонду. URL: <https://www.pfu.gov.ua/pl/19391-shho-treba-znaty-pro-reorganizatsiyu-pensijnogo-fondu/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).

Ясінська Ганна Романівна
заступник начальника відділу
«Центр оформлення документів №1»
Львівського міського управління ГУДМС у Львівській обл.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Протягом усієї історії людства міграційні процеси відігравали визначну роль у розвитку нашого суспільства. Безперечно, міграція здійснює величезний вплив на розвиток сучасної спільноти, в основному у соціально-економічному та демографічному аспектах, оскільки являє собою складне і комплексне соціальне явище, існування і перебіг якого зумовлений дією цілого комплексу чинників соціально-економічного, демографічного, політичного, етнокультурного характеру.

Державне управління міграційними процесами безпосередньо пов'язане з державною міграційною політикою, є своєрідною формою і засобом практичного втілення державної міграційною політики через адміністративний апарат держави – систему всіх органів, покликаних виконувати функції і завдання державного управління.

Державне управління у міграційній сфері – це вид суспільної діяльності, який передбачає систему скоординованих дій органів державної влади, направлених на контроль і регулювання суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням зовнішнього та внутрішнього переміщення людей з метою досягнення певної організаційної мети. Таким чином, державне управління у міграційній сфері має дві важливі складові: регулювання та контроль за переміщенням людей.

Під державним регулюванням міграції розуміється прийняття відповідних законодавчих норм, програм, спрямованих на регулювання міграції або на стимулювання мігрантів до повернення на постійне місце проживання. Державне регулювання міграції є сукупністю заходів, спрямованих на розвиток і інтенсивність міграційних процесів, що здійснюються державою з метою забезпечення контролю та впорядкування міграційних потоків.

Поняття державного регулювання досить часто використовується в наукових дослідженнях, політичній літературі, науково-популярних виданнях, деяких нормативних актах. Державне регулювання і державне управління спрямовані на досягнення однієї мети – впорядкування соціальних об'єктів та соціальних процесів, переведення їх у необхідний стан. Проте державне регулювання відрізняється від державного управління специфічними засобами (методами) управлінського впливу. Причому державне регулювання не може бути використане без застосування методів безпосереднього впливу на об'єкти управління, і тому державне регулювання не можливе без державного управління.

Механізми державного регулювання – це сукупність форм, методів, інструментів управлінської діяльності, за допомогою яких держава встановлює правила впливу на міграційні процеси з певною метою. Такі ж механізми діють і у сфері державного регулювання міграційними процесами з акцентуванням на факторах, що формують обсяги, напрями, інтенсивність, особливості міграційних потоків, наслідки їх впливу на українське суспільство. Для міграційної сфери зазначені механізми виглядатимуть таким чином:

- суспільно-політичний – основоположний механізм, спрямований на об'єднання української нації через зростання національної самосвідомості, розуміння і сприйняття свого походження, історії, мови, культури, свідоме згуртування та об'єднання на ґрунті розуміння головних національних інтересів і вироблених спільних цілей у майбутньому, досягнення яких сприяло б розквіту й зміцненню української нації,

- інституційний – сукупність взаємопов'язаних цілями і завданнями інститутів державного управління, які генерують фактори прямої дії на міграційні процеси; інститутів державного управління, які утворюють фактори непрямої дії на міграційні процеси; організації, які сприяють функціонуванню міграційної сфери; структури, що забезпечують узгодження інтересів різних суспільних груп, координують їх діяльність

на національному та міжнародному рівнях з метою оптимізації міграційних процесів і використання їх як фактору підвищення добробуту країни і громадян;

– організаційно-правовий, як складова інституційного механізму, – відповідає за визначення ієрархії та зв'язків об'єктів і суб'єктів державного управління, що опікуються міграційними питаннями, їх організаційної структури, постановку цілей та завдань, визначення методів управління; формування та актуалізацію нормативно-правового забезпечення їх діяльності; забезпечення дотримання основоположних прав людини, у тому числі й на свободу пересування; забезпечення реалізації міжнародних принципів та норм міжнародного права, формування цілісної політики держави з питань міграційних переміщень;

– - соціально-економічний – сукупність всіх можливих практичних заходів, засобів та важелів соціального й економічного характеру, відповідних структур та регуляторів, методів управління, управлінських рішень, за допомогою яких реалізується соціально-економічна політика і здійснюється регулювання в міграційній сфері, та який має на меті зростання добробуту населення країни, формування соціальних стандартів якості життя на рівні запиту суспільства.

Досвід України свідчить, що іммігранти – це не тільки дешева робоча сила, а й цілий ряд додаткових проблем. Перш за все відбувається перенасичення ринку праці некваліфікованою робочою силою, знижується зарплата через конкуренцію з боку іммігрантів, як наслідок зростає безробіття серед місцевого населення і звичайно-ж зростання злочинності, в силу того, що багато нелегалів, не маючи засобів для існування, займаються пограбуванням, порушують звичаї та закони країни перебування. Причиною цього, вважаємо, надзвичайно лояльне українське законодавство до категорії подібного роду мігрантів. Зокрема, заборонене висилання або примусове повернення іммігранта в країну, з якої він прибув. Таким чином, азіатські та африканські нелегальні мігранти, прорвавшись в Україну, без перешкод можуть перевезти до себе всю свою велику родину. Зауважимо, що на сьогодні вони мають рівні права з громадянами України на пересування і вільний вибір місця проживання, роботи, підприємницької діяльності, що знижує можливості державних органів здійснювати контроль за дотриманням норм міграційного законодавства.

У цьому контексті українській владі необхідно посилити правила в'їзду іммігрантів некваліфікованої робочої сили, прийнявши до уваги

нову імміграційну політику США та створити переваги для висококваліфікованих фахівців, шляхом підняття рівня життя населення в нашій країні й створенням високооплачуваних робочих місць.

Надзвичайно привабливою для мігрантів є Федеративна Республіка Німеччина. У 2015 р. до Німеччини приїхало 12 млн. мігрантів, що на 2 млн. більше, чим у 2014 р. [1].

Зазначимо, що найбільшу етнічну меншину в Німеччині утворюють саме люди турецького походження. Група іммігрантів з турецьким корінням, на сьогодні, поповнюється за рахунок студентів, підприємців

Проте, українські мігранти також намагаються прорватися до Німеччини не тільки за кращим заробітком, а й за можливістю залишитися в розвиненій країні назавжди. У 2015 р. кількість українських мігрантів в Німеччині зросла до 261 тис. осіб, завдяки програмі етносоціального розвитку німецької меншини України у 2014-2017 рр., яку продовжили до 2021 р. Головна мета цієї програми - повна реабілітація етносів України, репресованих за національною ознакою; відродження, збереження і розвиток етнічної ідентичності німців України, їх історії, мови та культури. Збереження національної ідентичності німців можливе як шляхом інтеграції в український соціум, так і шляхом еміграції за межі України з подальшою інтеграцією в місця проживання німецьких діаспор. Тобто, німецька національна меншина активно підтримує всі демократичні перетворення в Україні, спрямовані на створення справжнього громадянського суспільства, якнайшвидшу інтеграцію нашої країни в міжнародні економічні, політичні та культурні структури, підвищення добробуту всіх верств і соціальних груп населення. Як результат, надання громадянам України німецької національності та членам їх сімей права спрощеного візового режиму, безвізового в'їзду в ФРН [2]. Враховуючи достатньо велику кількість українців в Германії вважаємо за доцільне підтримувати тісні зв'язки з українськими громадами та налагодити комунікації і взаємодії для загального аналізу факторів розвитку країни їхнього проживання.

Більшість мігрантів переважають в Північному Рейні-Вестфалії, Баден- Вюртемберзі і Баварії. Емігрували з Німеччини приблизно 4 млн. осіб. Основні країни для еміграції – Сполучені Штати Америки (627 тис.), Туреччина (275 тис.), Швейцарія (363 тис.) і Великобританія (322тис.) [3].

Міграційна політика Німеччини, так само, як і політика США все більше орієнтована на залучення висококваліфікованих фахівців,

базуючись як на економічних факторах, так і демографічних прогнозах, пов'язаних зі скороченням чисельності та старінням населення. У 2000 р. Німеччина ввела програму «Грін кард» для залучення кваліфікованих робітників в галузі, пов'язані з розвитком інформаційних технологій, засновану на бальній системі оцінки мігранта. Завдяки спрощеній адміністративній процедурі, віза на в'їзд для роботи по «грін кард» оформлюється досить швидко. На відміну від американської програми з аналогічною назвою, «грін кард» в Німеччині дає право на перебування і роботу в країні протягом п'яти років. Умовою участі в програмі є вища освіта (університетський чи політехнічний диплом). Через рік, допускається в'їзд і працевлаштування в Німеччині членів сім'ї фахівця. Квота працюючих за програмою «грін кард» встановлена в розмірі 10 тис. осіб на рік. З прийняттям в Німеччині нового Закону «Про імміграцію», який набрав чинності з 1 січня 2005 р., практично всі положення програми Green Card були збережені і навіть в де чому розширені. Збереглося, однак, і положення попередніх законодавчих актів, а саме: закордонний фахівець може бути запрошений на роботу тільки в тому випадку, якщо відповідного фахівця немає в країнах, що входять в ЄС. На практиці, якщо закордонний фахівець в сфері ІТ- технологій дійсно цінний для німецького роботодавця, завжди вдається позитивно вирішити питання оформлення на роботу в Німеччину за підписаним трудовим контрактом.

ФРН розробляє правові норми, відповідно до яких, дає дозвіл на в'їзд та слідкує за строками виїзду мігрантів. До основних завдань державної міграційної політики відносяться: захист державою прав та інтересів мігрантів, розвиток системи імміграційного контролю, регулювання міграційних процесів з урахуванням соціального, економічного, екологічного розвитку країни та регіону, створення умов для прийому та розміщення мігрантів.

Мігранти вносять значний вклад в суспільний і економічний розвиток Німеччини. Тому, федеральний уряд має намір підтримувати подальшу імміграцію, у тому числі через брак фахівців, що є наслідком демографічних змін. За останніми прогнозами, до 2060 р. населення Німеччини скоротиться до 62 млн. з 82 млн. на сьогоднішній день. Причина – демографічна ситуація, хоча Німеччина не завжди була вимираючою нацією. Насправді, ще 20 років назад Федеративна Республіка перебувала на такому рівні, який демографи називають «вікном можливостей». Тобто коли в країні низька народжуваність – порівняно мало дітей, які потребують матеріальної допомоги і догляду й

величезне населення дорослих людей, досить молодих і працездатних – що є джерелом прибутку для держави. Але, так як ситуація змінилася, зростаюча необхідність у фахівцях обумовлює продовження припливу кваліфікованих мігрантів до Німеччини, тому що частка людей з вищою освітою серед них перевищує аналогічну частку серед німців [4].

Проте, наслідки імміграції до Німеччини неоднозначні. З однієї сторони вона допомагає вирішити проблему старіння населення, імміграція позитивно позначається на ринках праці та в системах соціального забезпечення, адже міграційні потоки насамперед орієнтуються на економічне піднесення, тобто на ті місця, де рівень безробіття нижчий. У багатьох випадках мігранти самі створюють для себе робочі місця в країні, тим самим позитивно впливаючи на економіку загалом. З іншої сторони, Німеччина отримує додаткову конкуренцію на ринку, що призведе до зростання безробіття у майбутньому, і також додаткову соціальну напруженість у суспільстві через виникнення конфліктів на національному, релігійному ґрунті, а також зростання злочинності. Також не потрібно забувати про ситуацію із біженцями, яка з великими зусиллями знаходить якийсь контроль. Усе ж таки проблема прийому та розміщення біженців була б куди менш гострою для влади ФРН, якби притулок тут просили лише ті, хто й справді підпадає на Батьківщині під політичні репресії або рятує своє життя, якому погрожують (наприклад, воєнні дії). Але у загальному потоці присутні біженці з безпечних країн, де їм не загрожують ні політичні переслідування, ні воєнні дії. Якщо мігрант своєю діяльністю загрожує вільному демократичному правопорядку в Німеччині або бере участь у насильницьких діях, переслідуючи політичні цілі, або публічно закликає до застосування насильства, або погрожує застосувати насильство, він підлягає так званій регулярній висилки з країни перебування [5].

Для цього урядові ФРН потрібно створити такі умови, які задовольнятимуть як внутрішнє, так і зовнішнє середовище держави, а також забезпечать спокій та безпеку громадянам країни. Необхідно найбільше уваги приділити чіткому розмежуванню мігрантів на тих, хто їде дійсно з пошуком притулку, які й справді потребують захисту від переслідувань та обмежень власних прав на своїй Батьківщині, від тих, хто щонайменше викликає сумнів у поясненні мети зміни місця свого проживання.

Міграційна політика ФРН досить довгий час є прикладом для інших країн. Беручи до уваги досвід Німеччини у регулюванні міграційних

процесів, Україні, для залучення іммігрантів потрібно, перш за все створити відносно гнучку систему оподаткування і спростити процедуру реєстрації підприємств, а також надавати можливості мігрантам на безкоштовні курси української мови, історії, культури (з отриманням стипендії).

Література:

1. Иммиграционная реформа Трампа: кто выиграет, а кто проиграет из жителей бывшего СССР? URL : <https://www.currenttime.tv/a/28657120.html> (дата звернення: 02.08.2019 р.).
2. Определили 5 стран – лидеров по числу мигрантов на 2017 год. URL: <http://nashiusa.com/interesno/opredelili-5-stran-liderov-po-chislu-migrantov-v-2017-godu> (дата звернення: 06.10.2019 р.).
3. Білоцерківець В. В. Міжнародна економіка: підручник. Київ: Центр учб. літ., 2012. 416 с.
4. Программа этносоциального развития немецкого меньшинства Украины в 2014-2017 гг. URL : http://deutsche.in.ua/cms/about/program_develop.html (дата звернення: 02.10.2019 р.).
5. Германия вымирает?! / Информационный портал о Германии. URL : <http://www.de-portal.com/ru/default/articles/germanija-vymiraet.html> (дата звернення: 02.10.2019 р.).

**П'ЯТИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ ЕСЕ ПРИУРОЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ
ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ЕКОНОМІСТА
СЕРГІЯ ІЛЛІЧА ЮРІЯ**

(м. Тернопіль, 22 листопада 2019 р.)

ГОЛОВА ЖУРІ КОНКУРСУ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

ЧЛЕНИ ЖУРІ КОНКУРСУ:

Булавинець В.М. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Гупаловська М.Б. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Дем'янюк А.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

В межах комплексу наукових заходів, присвячених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія, кафедра фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ провела конкурс студентських наукових есе на тему: **«Роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави».**

Журі визначило шість переможців:

1 місце – *Курячей Анастасія Андріївна* (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича);

2 місце – *Петрущак Ірина Ігорівна* (студентка Галицького коледжу ім. В. Чорновола);

3 місце – *Войцішук Андрій Ярославович* (студент Тернопільського національного економічного університету).

За оригінальність та логічність викладення думок грамоти отримали:

Браунагель Андрій Валерійович (студент Університету державної фіскальної служби України);

Анфілов Дмитро Юрійович (студент Університету державної фіскальної служби України);

Опеченик Василь Дмитрович (студент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича);

Польова Ольга Олександрівна (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича);

Луцко Зоряна Степанівна (студентка Галицького коледжу ім. В. Чорновола).

Канюка Роман Степанович (студент Тернопільського національного економічного університету).

Браунагель Андрій Валерійович
студент Університету державної фіскальної служби України
Анфілов Дмитро Юрійович
студент Університету державної фіскальної служби України

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Період, в який ми живемо, характеризується певною невизначеністю та динамічністю. Як підприємства, так і органи влади повинні дотримуватись адекватності під час оцінювання власних можливостей розвитку, а також ефективно розподіляти власні фінансові ресурси. Посилення фінансової глобалізації та активізація фінансових ресурсів спричинене ринковими трансформаціями в національному та світовому вимірах. Як результат, це впливає на значення фінансового потенціалу на реалізацію стратегічних цілей економічних суб'єктів та країни в цілому.

Теоретична основа досліджуваного питання тісно пов'язана з відсутністю чіткого алгоритму створення Стратегії сталого розвитку в Україні. На законодавчому рівні давно визнана необхідність дослідження в даному напрямку, але реальна практика показує нам, що існує велика кількість проблем, які стосуються практичних дій в напрямку реалізації. Це визначає актуальність та необхідність більш ґрунтовних наукових досліджень фінансового потенціалу та його ролі у забезпеченні сталого розвитку країни.

Особливо важливою складовою економічного потенціалу країни є саме фінансовий потенціал. Економічна наукова література ототожнює поняття «фінансового потенціалу» з такими поняттями, як бюджетний, податковий та інвестиційний потенціал. Але враховуючи ринкові трансформації всередині держави, відбувається зміна даного терміну, цим самим поширюючи еволюційне розмежування поняття «фінансовий потенціал» та «фінансовий ресурс».

На сьогоднішній день досить велика увага приділена стратегії економічного розвитку держави, і безумовно, фінансовий потенціал відіграє в ній дуже важливу роль. Наука та економіка змушена реагувати на сучасні виклики, які потребують переосмислення та зміни підходів до фінансового потенціалу країни. Активізація ролі фінансового потенціалу у забезпеченні сталого розвитку України зумовлена необхідністю вирішення теоретичних та практичних завдань управління фінансовими ресурсами.

Найважливіші принципи і пріоритети сталого розвитку представлені в «Порядку денному на XXI століття», який був прийнятий у 1992 р. на Міжнародній конференції ООН з довкілля і розвитку у Ріо-деЖанейро. В 2015 році 193 держави-члени Організації Об'єднаних Націй на Саміті зі сталого розвитку в НьюЙорку одногосно прийняли нову глобальну програму сталого розвитку, що містить 17 цілей, яких світ має досягнути до 2030 року [1].

Ми виділили основні з цих цілей. До них слід віднести: боротьба з голодом та бідністю; підтримка здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей, незалежно від віку; забезпечення відкритого та справедливого доступу до якісної освіти та поширення можливості навчатися протягом всього життя; стимулювання сталого економічного розвитку, повна та продуктивна зайнятість та гідні умови праці; формування стійкої інфраструктури, поширення індустріалізації; забезпечення сталої практики споживання та виробництва; посилення можливостей для досягнення сталого розвитку та активізація міжнародної співпраці в даному напрямку. Безперечно, задля досягнення вищезазначених цілей та забезпечення сталого розвитку економіки особливо важливе значення має саме формування дієвого фінансового потенціалу держави, який дозволить фінансувати відповідні програми та проекти.

Враховуючи все вищесказане, доведено, що одним з ключових базових характеристик економіки є фінансовий потенціал держави. Саме від обсягу та ефективності фінансового потенціалу залежить напрям та результативність національної фінансової стратегії, що є важливим інструментом реалізації довгострокових національних планів держави, забезпечення її незалежності, безпеки та сталого розвитку.

Література:

1. 7 цілей сталого розвитку – відлік пішов. URL: <http://ecoclubua.com/2016/01/17-tsilej-staloho-rozvytku/> (дата звернення: 15.11.2019 р.).

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Наявна сьогодні система забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій, покладених на органи місцевого самоврядування, не відповідає потребам громад, не створює фінансове підґрунтя сприятливого життєвого середовища, необхідного для надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних суспільних благ та послуг, а децентралізація бюджетної системи України нині є незавершеною. У зв'язку з цим постає необхідність вироблення такого механізму, який визначив би нові принципи проведення подальшої бюджетної децентралізації, що забезпечить зменшення ролі держави у фінансовому забезпеченні розвитку громад та регіонів із паралельним створенням можливостей для зміцнення автономності місцевих бюджетів [1].

На шляху проведення політики фінансової децентралізації в контексті пріоритетних трендів сталого розвитку територіальних громад України за умов євроінтеграційних процесів доцільно здійснити такі кроки [2]:

- підвищити роль місцевих органів в управлінні розвитком регіонів, посилити їх активність у створенні умов для активізації потенціалу економічного розвитку та зростання, залучення інвестицій, щоб на місцях мати джерела наповнення місцевих бюджетів;

- сформувавши методологію обрахунку рівня бюджетної децентралізації, щоб мати змогу проаналізувати ступінь задоволення потреб місцевих бюджетів у коштах та оцінити ефективність надання й витрачання бюджетних коштів;

- завершити реформування системи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та адміністративно-територіальну реформу з огляду на пріоритетність принципів децентралізації та субсидіарності;

- створити умови для активізації розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах через впровадження у цій сфері європейських стандартів;

– переглянути склад доходів місцевих бюджетів з метою збільшення власних надходжень та зменшення трансфертів з державного бюджету;

– підвищити ефективність місцевих податків та зборів, зокрема вдосконалити функціонування податку на нерухомість;

– стимулювати органи місцевого самоврядування до участі в міжнародних проектах, проведенні конкурсів кращих пропозицій щодо вирішення місцевих питань, під які можна залучити кошти міжнародної технічної допомоги;

– забезпечити місцевими державними адміністраціями захист прав інвесторів, надати гарантії щодо стабільності умов ведення бізнесу;

– підвищити принциповість та свідомий вибір обрання голів і депутатів місцевого самоврядування, які спроможні зосередитися на потенціалі громади, а також реалізовувати проекти розвитку, що дадуть нові робочі місця й податки.

Нагальною проблемою сьогодення, яка потребує комплексного вирішення є глибока розробка, директивне затвердження і втілення у життя алгоритму розподілу бюджетних ресурсів між усіма рівнями бюджетної системи з метою забезпечення стійкості та зростання дохідної бази місцевих бюджетів України [3, с. 7].

Вжиття цих заходів дасть можливість не лише підвищити самостійність місцевих бюджетів, але й досягнути сталого розвитку територіальних громад України та успішно інтегруватися в Європейське економічне співтовариство.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.14 р. № 333-р. URL: [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014 %D1 %80](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014%D1%80) (дата звернення: 15.11.2019 р.).

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: [http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19) (дата звернення: 15.11.2019 р.).

3. Юрій С. І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування. *Світ фінансів*. 2004. №1. С. 6 – 14.

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Фінанси є однією з найбільш важливих і складних економічних категорій. Питання їх сутності завжди було, є і буде у центрі уваги економічної думки. Саме вони відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку держави.

Головним їхнім призначенням є забезпечення кожної фізичної особи, кожного суб'єкта підприємництва, кожної державної структури, а отже і суспільства загалом достатніми для здійснення їх діяльності грошовими коштами [1].

Фінанси – єдиний цілісний механізм, в якому всі елементи взаємопов'язані і, як правило, доповнюють один одного, тому зміна хоча б одного елемента або його складової переважно призводить до відчутних перетворень усієї системи, що суттєво впливає на вектори економічного розвитку країни [2].

Роль фінансів у житті сучасного суспільства важко переоцінити. Фінанси здійснюють кругообіг матеріальних ресурсів, товарів і послуг, тим самим забезпечуючи неперервність процесу відтворення виробництва та життєдіяльності суспільства, перерозподіляють національний дохід через бюджет та інші централізовані фонди. Вони забезпечують проведення наукових досліджень і впровадження їх результатів у виробництво, беруть участь у формуванні та якісній зміні головної продуктивної сили суспільства – його працівників. Також новий стан отримує робоча сила: змінюється його кваліфікація, структура, потреби і фінанси створюють для цього усі матеріальні передумови. Вони сприяють появі нових політичних партій і рухів, забезпечують їх ефективну участь у суспільному житті та революційному перетворенні країни. Утворюють систему фінансових показників, які відіграють роль індикаторів стану і розвитку економічних і соціальних сфер суспільства і тим самим дозволяють визначити «здоров'я» економіки.

Крім того фінанси відіграють важливу роль у загостренні протиріч (економічних, соціальних і політичних), прискорюють революційні процеси. Сприяючи зародженню та розвитку прогресивних явищ у всіх сферах суспільного життя. Роль фінансів найвідчутніше проявляється при

розв'язанні соціальних проблем. Тут створюються фонди фінансових ресурсів для здійснення соціальних заходів як на рівні кожного громадянина для покриття витрат на соціальні цілі, так і на рівні господарських структур для задоволення соціальних, позабюджетних і благодійних потреб.

Задоволення різноманітних потреб суспільства у межах національної держави є надзвичайно важливим завданням, яке значною мірою реалізується за допомогою фінансів як вартісного інструменту розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту [4].

Фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві. Вони формують його життєздатність, його потенціал, забезпечуючи при цьому нормальне функціонування процесу розширеного відтворення та економічного зростання [3]. Фінанси як об'єктивне явище тісно пов'язані з життєдіяльністю людини, умовами господарювання та розвитком суспільства загалом.

Таким чином сталість державного розвитку певною мірою визначається ефективністю його фінансування. Необхідність такого фінансування передбачає макроекономічне збалансування та дає змогу в довгостроковій перспективі забезпечити високий рівень життя населення та держави в цілому.

Література:

1. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т. Т. 3. Податкова термінологія. Податкові системи і реформи. Податкові інститути. Податкове законодавство / З. С. Варналій, В. П. Вишневський, С. С. Гасанов та ін.; за ред. Т. І. Єфименко. К.: ІСЕМВ НАНУ, 2010. 576 с.
2. Юрій С. І. Закономірності та новітні тенденції розвитку світового ринку цінних паперів. Обрії фінансизму. *Вісник ТНЕУ*. 2008. № 5.
3. Юрій С. І., Крисоватий А. І. Фінанси - ще один крок до пізнання. *Фінанси України*. 2000. № 8. С. 151 – 154.
4. Юрій С. І. Фінанси: Підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Курячей Анастасія Андріївна
*студентка Чернівецького
національного університету ім. Ю.Федьковича*

ЕКОНОМІЧНА ВЕСНА: 17 МИТТЄВОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Як добре, що у нас, в українців, є наша рідна земля, сильна, щедра і неодмінно квітуча. Може саме тому нашій державі так необхідна весна, справжня економічна весна, її сімнадцять миттєвостей сталого розвитку. А це ніщо інше, як подолання бідності голоду, міцне здоров'я і добробут, якісна освіта, гендерна рівність, чиста вода, доступна екологічно чиста енергія, гідна праця та економічне зростання промисловості, сталий розвиток територій і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення наслідків зміни клімату, збереження морських ресурсів, захист екосистем, мир, справедливість, партнерство заради сталого розвитку.

Мабуть не буде зайвим саме в цей момент звернутися до наукових поглядів д.е.н., професора С.І. Юрія і зауважити, що сталий розвиток – це значить збалансований, гармонійний, цілісний і суттєвий розвиток. Це створення такого суспільства, яке не руйнує своє довкілля, а зберігає природну спадщину, примножує її через відповідальність і творчість [3, с. 13].

Щоб досягнути успіху, замало одного бажання. Потрібна ще й віра, впевненість, наполегливість і розуміння ситуації. І не завадить з'ясувати: держава існує заради людей, чи самої держави?! Лише тоді зрозумілою стане сутність фінансів. Адже фінанси, як явище проявляються через внутрішні та зовнішні грошові потоки, які характеризують і фінансову стійкість держави, і її фінансовий потенціал [2].

Не можна не погодитися, що фінанси – це своєрідний індикатор відносин у економічному житті. І як зазначив С.І. Юрій: «Фінанси існують не самі по собі, а заради забезпечення потреб громадян, підприємств і держави». А в економічній весні фінанси – це мовби сонце, без якого неможливе процвітання держави, для якої в пріоритеті - життя людини, її фінансова спроможність і добробут [1, с. 4].

От хоч би я... Мої думки та враження, роздуми й переконання з'явилися, як то кажуть у народі, не на порожньому місці. Я народилася і виросла у промисловому місті, яке є сталевим серцем України. А чи легко битися серцю, бути потужним, невтомним, коли повітря забруднено? І не

на словах, а на ділі потрібно вирішувати екологічну проблему заради сталого розвитку держави. Для цього потрібне, я впевнена, розуміння проблеми, знання й досвід науковців-наставників, які вбачають у студентах майбутнє України.

Кожен з нас відіграє певну роль у розвитку держави. Так є і так повинно бути! І не переоцінити важливу роль фінансів у сталому розвитку країни. Тож нехай якомога скоріше настане для нашої Батьківщини пора розумних цін і цінностей, і під щедрим сонцем сталих фінансів таки здійсняться сімнадцять миттєвостей її економічної весни.

Література:

1. Теорія фінансів: підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
2. Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 414 с.
3. Юрій С. І., Савельєв Є. В. Формування нового світового економічного порядку: науково-практичні підходи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2009. Вип. 5. С. 13 – 26.

Луцко Зоряна Степанівна
студентка Галицького коледжу ім. В.Чорновола

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

На мою думку, у сучасному світі, фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку держави. Цьому також сприяють інновації.

Найінноваційнішим елементом в економічній сфері є штучний інтелект, який на сьогоднішній день, розвивається дуже швидко, і, як не дивно, у економічній сфері займає досить почесне місце. Фінансові технології, або не менш стильне і популярне слово «фінтех», давно бентежать розум людей, яким небайдужі інновації.

Досить часто чую, що для того, щоб скоротити свої витрати і оптимізувати роботу, банки мають намір впровадити роботизованих

співробітників для роботи з клієнтами, а станом на сьогодні вже почали пропонувати кредити-онлайн і переміщувати фінансові платежі в інтернет, що є дуже зручним.

Багато структур тестують прототипи штучних асистентів орієнтованих на рішення 80% питань, які виникають у споживачів найчастіше. Ці розумні системи успішно обробляють запити клієнтів, інформують про послуги і можливості, надають технічну підтримку.

Багато фінансових установ використовують штучний інтелект у системі управління персоналом. Інтелектуальні технології здатні контролювати рішення співробітників, оперативно реагуючи на їх неправомірні дії, з іншого боку тим самим попереджаючи порушення законодавчих норм самим банком.

Фінтех в Україні та світі розвивається дуже швидко і непередбачувано. Технологічні прориви інколи виникають там, де ніхто не очікував, кардинально змінюючи сферу фінансових послуг та сприяють розвитку держави.

У сучасному світі стало дуже просто здійснювати послуги через мобільний телефон. З появою великих екранів, зручних мобільних додатків людям простіше робити платежі і користуватися цілим спектром фінансових послуг. Вже і не дивно, що технології дісталися соціальних мереж, які пропонують клієнтам персоналізовані послуги. А масове поширення різноманітних додатків спростило комунікацію між фінансовою компанією та клієнтом.

Після появи електронних гаранцій, мобільних платежів доступ до фінансових послуг отримали мільйони людей. Використання штучного інтелекту дає можливість автоматизувати багато важливих банківських послуг. Вже сьогодні банки використовують ботів, які відповідають на запитання клієнтів. Виникнення чат-бот-інструментів для повідомлень краще персоналізує фінансову грамотність.

За допомогою штучного інтелекту участь людини в налагодженні виробничих процесів скорочується до мінімуму. Завдяки автоматизації постійних дій, скорочується час виробництва і збільшується потужність роботи. Боти здатні збирати конструкції з різних деталей, досліджувати, класифікувати, тестувати тощо. Існують і такі, які вміють аналізувати поведінку людини на виробництві і попереджувати нещасні випадки.

Він не втомлюється і менше помиляється, коли потрібно обробити велику кількість даних. Наприклад, здійснювати бухгалтерські розрахунки. Очікується, що в найближчі кілька років штучний інтелект

буде застосовуватись у сфері фінансів в десятки разів частіше існуючої нині практики.

Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що у сучасному світі роль фінансів у забезпеченні сталого розвитку держави залежить від інновацій. Штучний інтелект в Україні вже набирає обертів у своєму розвитку, прогнозується, що у майбутньому він буде виконувати куди більше операцій. Та я вважаю, що він ніколи не зможе замінити людські якості, такі як: витримка, порядність, відповідальність, активна життєва позиція, енергійність, цілеспрямованість, амбітність, комунікабельність, інтелектуальна розвинутість, це саме ті риси, які найбільше цінуються у працівників фінансової сфери.

Зазвичай Україна відставала з інноваційними технологіями на 10 років. Зараз ми перестали спізнюватися, адже штучний інтелект розвивається не в розвинутих країнах, а в країнах, що розвиваються.

Література:

1. Баррат Д. Останній винахід людства. Штучний інтелект та кінець ери Homo sapiens: підручник. Нью Йорк: Наш Формат, 2018. 304 с.
2. Шваб К. Четверта промислова революція: підручник. Швейцарія: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 416 с.
3. Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття: підручник. Нью Йорк: Наш Формат, 2016. 400 с.

Опеченик Василь Дмитрович

*студент Чернівецького
національного університету ім. Ю.Федьковича*

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Одним із основних завдань сучасної економічної політики держави є створення умов і можливостей для формування відкритої ринкової економіки, нарощення капіталу суб'єктами господарювання та зростання добробуту населення. На шляху до реалізації даних цілей чи не найважливішу роль посідають фінанси, що не тільки відображають

унікальні відносини між учасниками ринку, але й є основою для функціонування всіх секторів економіки.

Виконуючи функції створення та розподілу фінансових ресурсів, суб'єкти фінансової системи здатні впливати на розвиток як окремих галузей, так і на економічну систему в цілому, здійснюючи перерозподіл валового внутрішнього продукту, тобто, як зазначав С. І. Юрій, «трансформуючи заощадження у інвестиції для ефективного розміщення тимчасово вільного капіталу між численними кінцевими споживачами та якомога результативнішого його використання в інвестиційній сфері» [1]. Варто зазначити, що суб'єкти фінансової системи часто керуючись власними інтересами, стимулюють економічне зростання всієї економіки.

Окрім зазначених функцій, важливою є також можливість фінансів надавати інформацію щодо потенційних капіталовкладень, альтернативи інвестування та розміщення капіталу, що полегшує управління та диверсифікацію ризиків [2].

Для сталого розвитку України вище зазначених функцій є недостатньо, оскільки суттєвою перешкодою до збільшення впливу фінансів на розвиток є нерозвиненість фінансової інфраструктури. Саме тому необхідна всеохоплююча прикладна стратегія розвитку як окремих фінансових послуг, так і фінансового ринку в цілому. Це дасть можливість не тільки визначати цільові прогностичні показники, але й запобігати та зменшувати вплив негативних факторів на економічне зростання.

Література:

1. Юрій С. І., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 48 – 59.
2. Фінанси: навчальний посібник / За ред. В. І. Оспіщева. К.: Знання, 2006. 415 с.

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Економіка майбутнього повинна бути направлена на забезпечення сталого розвитку, суспільного добробуту, зокрема, формування в Україні «зеленої» економіки та «зелених» фінансів.

Зелена економіка – напрям в економічній науці, в межах якого вважають, що економіка є залежним компонентом природного середовища, в якому вона існує і є його частиною. Зелена економіка і зелені фінанси тільки впроваджуються у межах України, але ми бачимо необхідність у їх розвитку, оскільки сучасна ситуація з відходами на території Тернопільської області, та і держави в загальному, не найкраща. Відходи – будь-які речовини, матеріали, предмети що утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення та яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [1].

Проблеми зі сміттям на Тернопільщині – випадок непоодинокий. У січні–вересні 2019 р. у повітряний басейн Тернопільської області від роботи стаціонарних джерел потрапило 17,2 тис. т. забруднюючих речовин, що на 6,1% більше, ніж за січень–вересень 2018 р. Стан поводження з відходами залишається однією з найбільш гострих проблем у нашому регіоні. В області нараховується близько 740 сміттєзвалищ, які не відповідають елементарним правилам їх експлуатації та експлуатуються без жодних дозвільних документів. Паспортизація сміттєзвалищ та переробка сміття – поки лише у планах представників влади. Проте у Тернополі стало обов'язковим сортування сміття. Відповідно до рішення міської ради від 10.01.2019 р. «Про затвердження правил благоустрою Тернополя», у місті мають переобладнатися сміттєві майданчики і баки так, щоб було можливим сортування сміття окремо на скло, органіку, метал, папір і пластик.

Вважаємо, що для нашого регіону, та й і України в цілому, перспективно перейти на принцип переробки відходів на енергію. Тому що, багато фінансових установ по всьому світу – відмовляються фінансувати проекти, пов'язані з використанням традиційних джерел енергії. Переробка сміття наблизить Україну до високорозвинутих

європейських країн і пришвидшить процес євроінтеграції, а також дасть можливість залучити ресурси міжнародних фінансових установ та здійснити поступове скорочення використання традиційних джерел енергії.

Охорона природи може перетворитися на реальний бізнес з екологічної модернізації економіки, зокрема шляхом будівництва «сміттєвих» електростанцій. А це дає: нові інвестиційні можливості; технологічну модернізацію; створення нових робочих місць.

Створення зеленого ринку – це, в першу чергу, створення умов для використання так званих «зелених облігацій», який зростає у геометричній прогресії, досягаючи майже 900 млрд. дол. США в рік [2].

Формування зеленої економіки в Україні вимагає докорінної перебудувати фінансові системи. Така система повинна бути готовою до впливу різноманітних ризиків та забезпечити мобілізацію необхідних обсягів зелених фінансів.

Література:

1. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. Дата оновлення: 01.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/187/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.11.2019 р.).
2. Зелена економіка та зелені фінанси – больові точки для України. URL: https://delo.ua/business/zelena-ekonomika-ta-zeleni-finansi-bolovi-tochki-346686/?fbclid=IwAR1NH_ot7jXibNYPIOP5u6w9CQYPIYtp3nveZcdFAMrYfGo e3o_WU93BKNc (дата звернення: 12.11.2019 р.).

Польова Ольга Олександрівна

*студентка Чернівецького
національного університету ім. Ю.Федьковича*

РОЛЬ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ («ЗЕЛЕНІ ФІНАНСИ»)

Роль фінансів недооцінена, адже в сучасному світі вони встигли проникнути і доторкнутись до всіх сфер людського життя. Значна трансформація у фінансових відносинах відбувається з глибоким усвідомленням суспільства проблем довкілля та їх значення в житті

кожної людини. Потреби населення безмежні, а ось ресурси для задоволення цих потреб обмежені, тому держава та суспільство мають в першу чергу зосереджувати свою увагу саме на так званих «зелених фінансах».

«Зелені фінанси», на мою думку, – це, насамперед, правильне використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання з урахуванням впливу господарської діяльності на довкілля, досягнення екологічно прийняттого економічного розвитку. Глобальна економіка вже споживає в перерахунку на одного жителя планети в чотири рази більше природних ресурсів, ніж це допустимо з погляду сталого балансу їх споживання та відтворення. Некерований ринок призводить до вкрай несправедливого розподілу результатів праці у суспільстві. Конкурентна боротьба за ресурси ведеться без урахування наслідків виснаження невідновлюваних видів ресурсів [1]. Сьогодні підприємства та держава повинні враховувати екологічні ризики у здійсненні всіх важливих рішень. Змінюються і умови ведення бізнесу, адже споживач починає звертати увагу на наявність екологічних сертифікатів, використання відновлюваних джерел енергії [2]. Держава, в свою чергу, має створювати дієві механізми фінансування різноманітних екологічних проектів, зокрема скорочення шкідливих викидів, застосування заборон і обмежень, стягування екологічного податку, державні та банківські гарантії по кредитах для реалізації підприємницьких проектів, які враховують екологічну складову, а також податкове стимулювання раціонального ресурсоспоживання.

У розвинутих країнах екологія стала інструментом розвитку держави, а не краху її економіки. Зокрема за заподіяну природі шкоду підприємства сплачують екологічний податок. Оскільки такий вплив об'єктивно неминучий, держава економічно стимулює суб'єкти господарювання скорочувати забруднення довкілля. Яка ж ситуація в Україні? Ефективний державний механізм фінансування природоохоронних заходів в Україні наразі відсутній. Екологічний податок має лише фіскальну спрямованість і не використовується як економічний захід із забезпечення охорони природи. Як зазначають українські вчені, «держава не передбачає надання пільг при оподаткуванні підприємствам у разі реалізації ними екологічних заходів» [3, с. 29].

Який же вихід з цієї ситуації? Вважаю, що слід не просто збільшувати ставки та розширювати базу екологічного податку, а стимулювати підприємства інвестувати в екологічні заходи. При цьому

найголовніше – проведення екологічної модернізації (використання природоохоронного обладнання) Кошти екологічного податку – це близько 1% можливих інвестицій в довкілля. Тому вважаю за доцільне запровадження їх цільового використання на природоохоронні заходи і, відповідно, зарахування екологічного податку в повному розмірі до спеціального фонду державного бюджету. Навіть якщо будуть ефективно та цілеспрямовано використані тільки ці кошти, такий захід стане важливим кроком до позитивних змін задля забезпечення сталого розвитку держави.

Література:

1. Боровик О. Н. Екологічне підприємництво та його переваги. URL: http://old.lp.edu.ua/fileadmin/INEM/MO/PDF/Zbirnik_tez_2012.pdf (дата звернення: 05.11.2019 р.).
2. Мішеніна Г. А. Особливості розвитку екологічного підприємництва в системі сталого розвитку. URL: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26685/1/Mishenina.pdf> (дата звернення: 05.11.2019 р.).
3. Тулай О. І. Державні фінанси у забезпеченні сталого людського розвитку: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль. ТНЕУ, 2017. 40 с.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

П'ЯТІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ С.І. ЮРІЯ
ПРИУРОЧЕНІ 50-РІЧЧЮ КАФЕДРИ

Збірник наукових праць

м. Тернопіль, 22 листопада 2019 р.

Підписано до друку 18.11.2019.

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.

Умов.-друк. арк. 17,67. Обл.-вид. арк. 15,78

Тираж 100 примірників. Замовлення № 11/19/2-1.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В

м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10

тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*